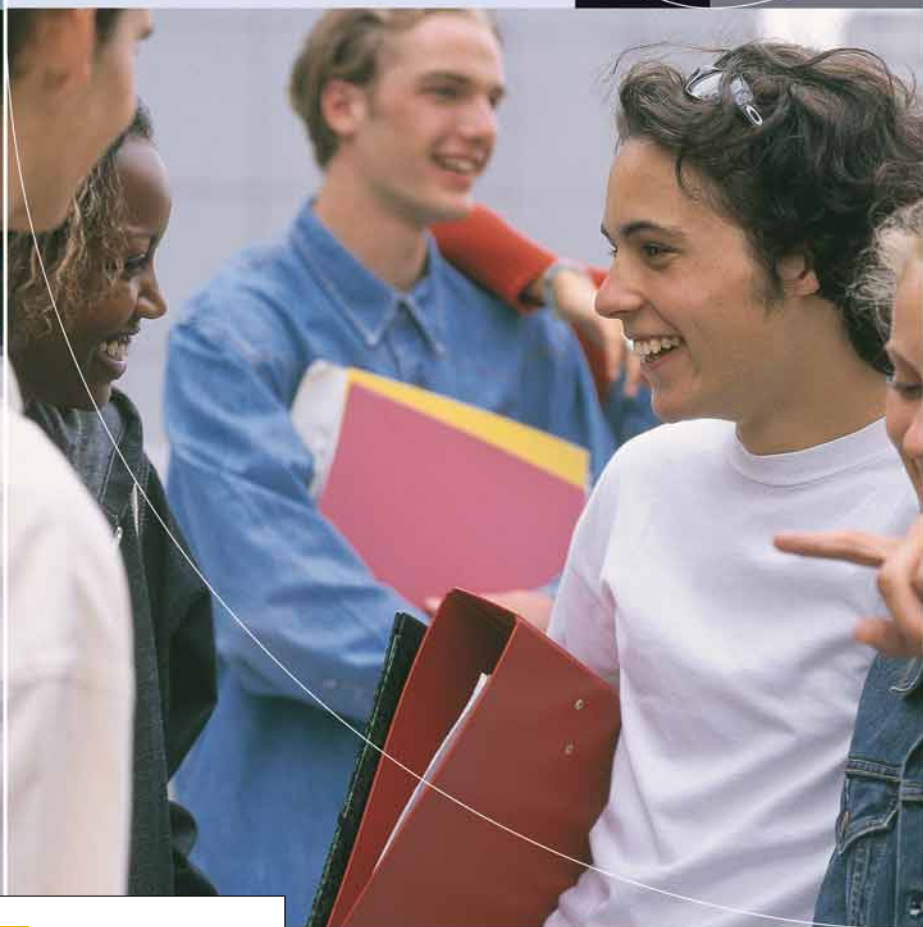

Uitspraakleer Nederlands voor Franstaligen

Philippe Hiligsmann
m.m.v. Laurent Rasier

[œytspra.kle:rne.dərlansfo:fransta.liʁə(n)]

Plantyn

Uitgegeven met steun van de Nederlandse Taalunie

Uitspraakleer Nederlands voor Franstaligen

[œytspra.kle:rne.dərlansfo:rfransta.lɪyə(n)]

Uitspraakleer Nederlands voor Franstaligen

[œytspra.kle:rne.dərlansfo:rfransta.lɪʁə(n)]

Philippe Hiligsmann
m.m.v. Laurent Rasier

Uitgegeven met steun van de

Nederlandse Taalunie

2007

Plantyn

Pour les utilisateurs fonctionnant dans un environnement Mac,
les exercices offerts sur le cd-rom intégré à la fin de l'ouvrage
sont disponibles à l'adresse suivante :
<http://interactief.woltersplantyn.be/unvf>

(adresse vérifiée en juin 2012)

Cet ouvrage a été imprimé sur du papier d'origine responsable

Graphisme: DCC
Couverture: Pieter Lesage

© Plantyn sa, Waterloo, Belgique

Tous droits réservés. Mises à part les exceptions formelles prévues par la loi, aucune partie de cette publication ne peut être reproduite, stockée dans une base de données ou retransmise publiquement, sous quelque forme ou de quelque manière que ce soit, sans l'autorisation écrite préalable de l'éditeur. Le photocopillage menace l'avenir du livre !

L'éditeur s'est efforcé d'identifier tous les détenteurs de droits. Si malgré cela, quelqu'un estime entrer en ligne de compte en tant qu'ayant droit, il est invité à s'adresser à l'éditeur.

ISBN 978-2-8010-5486-4

14356/2

D2012/0032/003

Inhoudsopgave

2.1.8.	[ø] van <i>neus</i>	42
2.1.9.	[œ] van <i>oeuvre</i>	43
2.1.10.	[u] van <i>boek</i>	44
2.1.11.	[ɔ] van <i>rol</i>	45
2.1.12.	[o] van <i>boot</i>	46
2.1.13.	[y] van <i>dus</i>	48
2.1.13.1.	[y]/[y]: oefeningen	49
2.1.14.	[ə] van <i>de</i>	49
2.1.14.1.	Vocaalreductie/klinkerreductie	52
2.1.14.2.	Svarabhakti	53
2.2.	Tweeklanken (of diftongen)	54
2.2.1.	De echte diftongen	54
2.2.1.1.	[ɛi] van <i>vrij en klein</i>	54
2.2.1.2.	[œy] van <i>uit</i>	55
2.2.1.3.	[ɔu]/[au] van <i>oud en saus</i>	55
2.2.2.	De onechte diftongen	56
2.2.2.1.	[a.i] van <i>saai</i>	56
2.2.2.2.	[o.i] van <i>mooi</i>	56
2.2.2.3.	[u.i] van <i>groei</i>	56
2.2.2.4.	[e ^u (w)]/[e.w] van <i>eeuw</i>	57
2.2.2.5.	[i ^u (w)]/[i.w]] van <i>nieuw</i>	57
2.2.2.6.	[y ^u (w)]/[y.w]] van <i>uw</i>	57
2.2.3.	Andere tweeklanken die vooral in leenwoorden voorkomen	58
2.2.3.1.	[ɑi]	58
2.2.3.2.	[ɔi]	58
2.2.3.3.	[ai]	58
2.3.	Franse klanken	58
2.3.1.	[ã] van <i>en passant</i>	58
2.3.2.	[ẽ] van <i>électricien</i>	59
2.3.3.	[ɔ̃] van <i>bon ton</i>	59
2.3.4.	[œ̃] van <i>parfum</i>	59
2.4.	Semivocalen (of halfklinkers)	59
2.4.1.	[w] van <i>wat</i>	60
2.4.2.	[j] van <i>ja</i>	61
2.4.2.1.	De uitspraak van de letter <i>j</i>	61
2.4.3.	[j] en [w] als overgangsklanken	62
2.5.	Medeklinkers	62
2.5.1.	[h] van <i>heel</i>	63
2.5.1.1.	Oefening	64
2.5.2.	[p] van <i>pen</i>	65
2.5.3.	[b] van <i>bad</i>	65
2.5.4.	[t] van <i>taal</i>	66
2.5.5.	[d] van <i>dat</i>	68
2.5.6.	[k] van <i>koe</i>	68
2.5.6.1.	Oefening	69
2.5.7.	[g] van <i>goal</i>	70

2.5.8. [m] van <i>mij</i>	70
2.5.9. [n] van <i>nee</i>	71
2.5.10.[ŋ] van <i>bang</i>	72
2.5.10.1. Oefening	73
2.5.11.[l] van <i>laat</i>	74
2.5.12.[r]/[R] van <i>raar</i>	74
2.5.13.[f] van <i>fiets</i>	75
2.5.14.[v] van <i>veel</i>	76
2.5.15.[s] van <i>soms</i>	77
2.5.16.[z] van <i>zon</i>	78
2.5.17.[ʃ] van <i>sjaal</i>	78
2.5.18.[ʒ] van <i>journaal</i>	79
2.5.19.[x] van <i>lachen</i>	80
2.5.20.[y] van <i>gaan</i>	81
2.5.20.1. De uitspraak van de letter <i>g</i>	82
3. Assimilatie	85
3.1. Assimilatie van stem / stemassimilatie	85
3.1.1. Progressieve vs. anticiperende assimilatie	85
3.1.2. Fricatieve stemassimilatie	87
3.1.3. Oefening	88
3.2. Assimilatie van articulatieplaats / plaatsassimilatie	88
3.2.1. Nasalisatie	88
3.2.2. Palatalisatie	89
4. Prosodie	91
4.1. Linguïstische dimensie van de prosodie	91
4.1.1. Het ritme	91
4.1.2. Het accentsysteem	92
4.1.3. De intonatie	93
4.1.4. Spreekpauzes	96
4.2. Fonetische dimensie van de prosodie	96
4.3. Functionele dimensie van de prosodie	97
5. Woordklemtoon	99
5.1. Inleiding	99
5.2. De onbeklemtoonde sjwa	100
5.3. De woordklemtoon in simplicia en in afleidingen	100
5.3.1. Algemene regel	100
5.3.2. Secundaire regels	101
5.3.2.1. Onbeklemtoonde prefixen/voorvoegsels	101
5.3.2.2. Het prefix <i>her-</i>	102
5.3.2.3. Klemtoondragende suffixen of uitgangen	103
5.3.2.3.1. Nederlandse (meestal vervrouwelijkende) klemtoondragende suffixen	103
5.3.2.3.2. Uitheemse (meestal Franse) klemtoondragende suffixen of uitgangen	104

5.3.2.4.	Suffixen of uitgangen die de klemtoon op de voorafgaande syllabe trekken (op voorwaarde dat die geen [ə] bevat)	110
5.3.2.5.	De beklemtoning van letterwoorden (afkortingen) en verkortingen	113
5.3.2.6.	De beklemtoning van onvoltooide deelwoorden (-end)	114
5.3.2.6.1.	Enkele onvoltooide deelwoorden die geen samenstellende afleidingen zijn	115
5.3.2.6.2.	Enkele samenstellende afleidingen met een onvoltooid deelwoord als tweede element	116
5.4.	De beklemtoning van samenstellingen	117
5.4.1.	Secundaire regels	117
5.4.1.1.	Complexe samenstellingen	118
5.4.1.2.	Samenstellingen van verbogen adjectief en substantief	118
5.4.1.3.	Samenstellingen van onverbogen adjectief en substantief	119
5.4.1.4.	Samengestelde adjectieven / adjectivische samenstellende afleidingen	119
5.4.1.5.	Samengestelde bijwoorden	120
5.4.1.6.	Samengestelde voegwoorden	122
5.4.1.7.	Samengestelde voorzetsels	122
5.4.1.8.	Samengestelde voornaamwoorden	122
5.4.1.9.	Samengestelde tussenwerpsels	122
5.4.1.10.	Substantivische samenstellingen met een telwoord als eerste lid	123
5.4.1.11.	Andere categorieën	123
5.5.	De beklemtoning van afgeleide en samengestelde werkwoorden	124
5.6.	De beklemtoning van woorden met het prefix <i>on-</i>	131
5.6.1.	Zelfstandige naamwoorden	131
5.6.1.1.	<i>on-</i> + simplex	131
5.6.1.2.	<i>on-</i> + afgeleid substantief met één of meer productieve suffixen	131
5.6.2.	Bijvoeglijke naamwoorden	131
5.6.3.	Voorzetsels	132
5.7.	Verspringing van de klemtoon	132
5.7.1.	Verschil in klemtoon naargelang van de grammaticale categorie	132
5.7.1.1.	Substantief-infinitief	132
5.7.1.2.	Werkwoord – bijvoeglijk naamwoord	133
5.7.1.3.	Bijvoeglijk naamwoord – zelfstandig naamwoord	133
5.7.1.4.	Voltooid deelwoord / bijvoeglijk naamwoord – afleiding op <i>-e/-heid</i>	133
5.7.2.	Enkelvoud-meervoud: de substantieven op <i>-or</i>	134

5.8. Woorden waarbij het verschil in klemtoon gepaard gaat met een verschil in betekenis	134
5.9. Woorden die twee klemtonen kennen naargelang van het gebruik of de functie	136
5.9.1. Attributief vs. predicatief gebruikte adjectieven, in het bijzonder adjectivische samenstellende afleidingen	136
5.9.2. Letterlijk vs. figuurlijk gebruikte adjectieven	138
5.9.3. Andere gevallen	138
5.10. Woorden die twee (soms drie) klemtonen kennen zonder verschil in betekenis, in functie of in gebruik	139
5.11. De beklemtoning van vreemde woorden	142
5.12. De beklemtoning van enkele plaats- en persoonsnamen en namen van feestdagen	149
6. Zinsaccent	155
6.1. Algemeen werkingsprincipe	155
6.2. Zinsaccent, informatieve waarde en focus	156
6.3. Accentdistributie in de naamwoordelijke constituent	158
6.4. Accentdistributie in mededelende zinnen	159
6.5. Accentdistributie in negatieve zinnen	161
6.6. Accentdistributie in vraagzinnen	162
6.7. Accentdistributie in imperatiefzinnen	163
6.8. Focusmarkering in een breder perspectief	163
6.9. Oefeningen	164
6.9.1. Accentuering en informatieve waarde	164
6.9.2. Accentuering en zinsbetekenis	165
6.9.2.1. Perceptie-oefening	165
6.9.2.2. Productie-oefening	166
7. Uitspraakvariatie in het Nederlandstalige taalgebied	167
8. De uitspraak van Franstalige leerders van het Nederlands	171
8.1. De uitspraak van afzonderlijke klanken	171
8.1.1. Uitspraakverschillen tussen het Nederlands en het Frans	171
8.1.2. Verschillen van articulatoirische aard en/of klanken die niet in het Frans bestaan	173
8.2. De assimilatie	174
8.3. De beklemtoning van afzonderlijke woorden	174
8.4. Het zinsaccent en de intonatie	176
Bibliografie	179
Bijlagen	
Bijlage 1: Het <i>Internationaal Fonetisch Alfabet</i>	186
Bijlage 2: IPA-symbolen en de corresponderende SAMPA-symbolen voor het Nederlands	187
Bijlage 3: De basiswoordenschat en problematische woorden in fonetisch schrift	189

Woord vooraf

Dit boek geeft een overzicht van de Nederlandse uitspraak: afzonderlijke klanken, assimilatieverschijnselen, woordklemtoon en zinsaccent. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan uitspraakvariatie in het Nederlandse taalgebied en aan de uitspraak van het Nederlands door Franstaligen. De bijbehorende cd geeft een overzicht van de Nederlandse uitspraak.

Het boek is bedoeld voor een vrij brede lezerskring: docenten en studenten Nederlands aan Franstalige universiteiten en hogescholen, leraren Nederlands, alsook docenten op lerarenopleidingen en op instituten toegepaste taalkunde.

In deze uitspraakleer is de nieuwe spelling van het Nederlands, zoals terug te vinden in *Het Groene Boekje. Woordenlijst Nederlandse Taal* van 15 oktober 2005, toegepast.

Wij danken de volgende collega's voor hun hulp bij en commentaar op (delen van) het manuscript: em. prof. S. Theissen, em. prof. J. Moors, prof. dr. J. Vromans, prof. dr. H. Van de Velde en prof. dr. L. Mettewie.

Verder wensen we ook de *Nederlandse Taalunie* te bedanken voor haar financiële steun.

Voor het inspreken van de oefeningen konden we rekenen op de deskundige stem (en hulp) van Christine van Baalen, Marjon Boers, Hilde Bosmans, Johanneke Caspers, Olf Praamstra, Matthieu Sergier en Liesbet Winkelmolen.

Mélanie Baelen en Anne Lore Leloup zijn wij ten slotte dankbaar voor hun hulp bij het klaarmaken van de kopij.

Wij zijn uiteraard verantwoordelijk voor de resterende onvolkomenheden en houden ons aanbevolen voor op- en aanmerkingen.

Louvain-la-Neuve, mei 2007.

Inleiding

In het vreemdetalenonderwijs (voortaan *vto*) gaat de meeste aandacht meestal uit naar de grammatica en de woordenschat. Aan de verwerving van een correcte uitspraak wordt verhoudingsgewijs weinig aandacht besteed (zie Hilgsmann 1998, 1999, Vanparys e.a. 1998). Op uitspraakfouten wordt in het *vto* over het algemeen slechts incidenteel gereageerd. Bij een sterk afwijkende uitspraak en een verkeerd intonatiepatroon is de kans echter groot dat de communicatie faalt:

Er ligt toch ergens een minimumgrens van adequaatheid en vlotheid, die niet overschreden mag worden, willen we kunnen spreken van efficiënte communicatie (...) Effectieve communicatie impliceert (...) dat het taalgebruik van de leerder niet voortdurend aanleiding geeft tot communicatieve misverstanden (Wijnants 1985: 26-27).

In dit verband zou men kunnen stellen dat het – met het oog op efficiënte communicatie met anderstaligen – niet veel zin heeft de grammatica en de woordenschat behoorlijk te beheersen als uitspraakfouten de productie onverstaanbaar maken (De Vriendt 1994). De uitspraak is trouwens meestal het eerste onderdeel van de *vt*-kennis waarmee moedertaalsprekers geconfronteerd worden (zie Beheydt 2000).

Veel didactici gaan er nog steeds van uit dat er aan uitspraakfouten niets hoeft te worden gedaan, want – zo redeneren ze – na een tijdje komt het toch in orde, al was het maar omdat de leerders hoe langer hoe meer met authentiek materiaal worden geconfronteerd. Niets is echter minder waar. De *vt*-leerders zijn zich meestal niet bewust van hun uitspraakproblemen: ‘Experience has shown (...) that many learners are insufficiently capable of discriminating between sounds and because of this tend to acquire an incorrect pronunciation’ (Van Els e.a. 1984: 263. Zie ook De Vriendt 1994). Vandaar dat er de laatste jaren gepleit wordt voor een ‘vroeg begin’: ‘to raise phonetic errors into consciousness and unlearn the automatised behaviours only once a close approximation to native norms becomes fully appropriate, may be much more expensive (in time and effort) than it would have been in the initial phase of learning, especially at an early age’ (Common European Framework of Reference for Languages 2001: 132). Uit onderzoek is bovendien naar voren gekomen dat ‘intensieve training in fonetiek en uitspraak in belangrijke mate bepalend kan zijn voor het uiteindelijke niveau van uitspraakvaardigheid’ (Bongaerts e.a. 1993: 11).

Uit de weinige onderzoeken naar de uitspraak van een vreemde taal is gebleken dat een foutieve uitspraak en een verkeerd intonatiepatroon in veel gevallen hun oorsprong vinden in de spraakgewoonten van de moedertaal (zie Appel & Vermeer 1994). De invloed van de moedertaal (T1) doet zich vooral

voor wanneer de T1-klank dicht bij de klank in de vreemde taal aansluit. Ook bij het verwerven van het intonatiepatroon van de vreemde taal speelt cross-linguïstische invloed een erg belangrijke rol. In dit boek wordt om die reden uitgegaan van de moedertaal van de beoogde doelgroep, i.c. het Frans.

De structuur van het boek ziet er als volgt uit:

In hoofdstuk 1 staan de spraakketen en de spraakorganen centraal. Hoofdstuk 2 gaat over de spraakklanken in het Nederlands. Op enkele uitzonderingen na worden voor elke klank de volgende onderdelen onderscheiden: a) de articulatorische kenmerken van de klank, b) de wijze(n) waarop de klank gespeld wordt en c) voorbeelden en eventuele opmerkingen. In hoofdstuk 3 staat de assimilatie centraal.

De hoofdstukken 4 t.e.m. 6 hebben betrekking op prosodische aspecten. In hoofdstuk 4 vindt men een algemeen overzicht van de prosodie van het Nederlands. Hoofdstuk 5 gaat in op de woordklemtoon, hoofdstuk 6 op het zinsaccent.

In hoofdstuk 7 wordt kort aandacht besteed aan uitspraakvariatie in het Nederlandstalige taalgebied. Hoofdstuk 8 behandelt de uitspraak van Fransstalige leerders van het Nederlands.

In bijlage staat ten slotte een lijst van iets meer dan 2000 gebruikelijke en/of voor Franstaligen problematische woorden in fonetisch schrift.

In dit boek is bij elk twee- of meerlettergrepig woord de woordklemtoon aangegeven. Dit gebeurt door middel van een streepje onder de beklemtoonde syllabe (bv. *Nederland*). Indien het woord twee klemtonen kent, is naast het streepje ook gebruik gemaakt van een dubbele onderstreping (= de meest gebruikelijke klemtoon), bv. *hand-out* betekent dat de klemtoon op de eerste syllabe gebruikelijker is dan de klemtoon op de slotsyllabe. Met hoofdletters wordt aangegeven dat een syllabe resp. woord het zinsaccent krijgt. In de zin *Ik heb het boek aan JAN gegeven* krijgt Jan het zinsaccent.

Om een bepaald letterteken van andere te onderscheiden (bv. omdat er in hetzelfde woord twee lettertekens zijn die niet op dezelfde manier worden uitgesproken) is een beroep gedaan op een stippellijn (*camera*: er wordt hier iets gezegd over de slot-a en niet over de a in de eerste syllabe).

Het spreekt vanzelf dat de informatie in dit boek niet voor alle gebruikersgroepen in dezelfde mate relevant is. Om de lezer bij zijn lectuur te helpen, hebben we de volgende conventies toegepast:

– Aan de hand van verschillende lettertypes geven we aan in welke mate de gegeven informatie nuttig is voor de beoogde doelgroep. Een kleiner lettertype verwijst naar informatie die het inleidende niveau overstijgt. Het betreft meer geavanceerde informatie of informatie die technischer van aard is. De tekst blijft evenwel begrijpelijk ook als de passages die in een kleiner lettertype zijn gezet, bij het lezen worden overgeslagen.

FR

– In de marge verschijnt soms een kadertje met 'FR'. Dat kadertje is bedoeld om Franstalige leerders attent te maken op een contrast tussen het Nederlands en het Frans en/of op een aspect waar ze vaak leermoeilijkheden mee ondervinden.

CD

– Voorbeelden en/of oefeningen die op de cd-rom zijn opgenomen, worden in de marge aangegeven door middel van een kadertje met 'CD' en het nummertje van de track en een cd-rom met het nummer van de oefening. Op de cd-rom staan uitsluitend voorbeelden van en/of oefeningen bij de uitspraakkenmerken van het Nederlands waar Franstalige leerders vaak moeite mee hebben.

Hoofdstuk 1

De spraakketen en de spraakorganen

1.1. De spraakketen

Het gehele proces van spreken en verstaan speelt zich af tussen twee partners: een spreker en een hoorder/luisteraar (zie fig. 1).

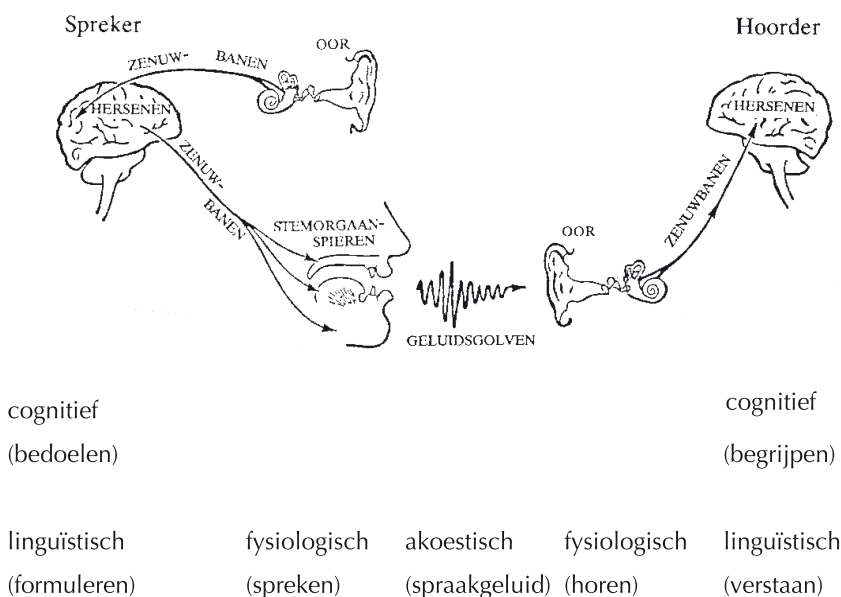

Fig. 1. De spraakketen (naar Neijt 1991: 15).

Wat de spreker wil zeggen/bedoelt (het cognitieve niveau) wordt mentaal geformuleerd/onder woorden gebracht (het linguïstische niveau). Vervolgens moet de spreker het abstracte/mentale taalbouwsel op de een of andere manier produceren. Hij kan het op papier zetten of het uitspreken (het fysiologische niveau). De spraakorganen brengen geluid voort door lucht in trilling te brengen (het akoestische niveau). De hoorder vangt deze luchtrillingen (het

geluid) op (het fysiologische niveau). Hij interpreteert deze luchttrillingen op basis van zijn kennis van de taal (het linguïstische niveau) en is – als er niets is misgegaan – in staat te achterhalen wat de spreker oorspronkelijk bedoelde (het cognitieve niveau).

Indien er zich bij een van deze niveaus problemen voordoen, komt de communicatie in het gedrang. Stel, de hoorder is doof. In dat geval is hij niet in staat de luchttrillingen op te vangen. Hij kan dan ook niet verstaan, laat staan begrijpen wat de spreker zegt, resp. bedoelt.

In fig. 1 hebben de eerste drie onderdelen (aan de kant van de spreker) betrekking op de productie van spraak in de vocale organen. Dit is het werkteerrein van de articulatorische fonetiek. De laatste drie processen (aan de kant van de hoorder), nl. de perceptie van spraak, vormen het werkteerrein van de auditieve fonetiek. Het deelproces in het midden, het akoestische niveau, wordt onderzocht door de akoestische fonetiek.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt uitsluitend aandacht besteed aan de productie van spraak (articulatorische fonetiek).

1.2. Fonetiek en fonologie

De fonetiek en de fonologie zijn de twee vakgebieden in de taalwetenschap die de taalklanken bestuderen.

Traditioneel wordt er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de twee vakgebieden. De **fonetiek** bestudeert immers ‘de waarneembare manifestatie van menselijke taal in relatie tot de (...) structuur van het abstracte taalsysteem’ (Rietveld & Van Heuven 1997: 1), terwijl de **fonologie** zich tot het linguïstische/abstracte niveau beperkt. Met andere woorden: de fonetiek houdt zich bezig met het fysiologische en fysische niveau (ze beschrijft de taalklanken), in tegenstelling tot de fonologie die de kleinste klankeenheden met betekenisonderscheidende functie dient te achterhalen. De fonoloog bestudeert in feite de onderscheidende functie van de klankeenheden binnen het taalsysteem.

De kleinste klankeenheid met betekenisdifferentiërende functie noemen we een **foneem**. Het is ‘de verzameling van alle mogelijke verschillende manieren om een bepaalde klank in een taal uit te spreken’ (Rietveld & Van Heuven 1997: 20). Een bepaald foneem omvat dus alle mogelijke realisaties van de corresponderende spraakklank. Een concrete uitspraakvariant van dat foneem heet **allofoon**.

In de taalwetenschap worden fonemen aangeduid met symbolen tussen schuine strepen, bv. /a/. Als een symbool voorzien is van diacritische tekens (bv. lengtetekens, cf. 1.3.6), duidt het een concrete uitspraakvariant aan. Het symbool wordt in dat geval geplaatst tussen rechte haken, bv. [a], [a:] en [a:].

Het zal de lezer ondertussen duidelijk zijn dat de fonetiek en de fonologie met elkaar verwant zijn en dat er een wisselwerking is tussen de twee vakgebieden. Om de verschillende fonemen van een taalsysteem te kunnen onderscheiden/abstraheren, moet de fonoloog

als het ware een fonetische bril opzetten: hij baseert zich hiervoor uiteraard op uitgesproken materiaal, concrete taalrealisaties (fonetische realisaties). Het is dus niet altijd gemakkelijk uit te maken waar de fonetiek eindigt en de fonologie begint.

1.2.1. HET BEGRIJP ‘MINIMAAL PAAR’

Om te weten te komen of we te maken hebben met verschillende fonemen dan wel met allofonen van hetzelfde foneem, kan men aan de hand van een minimaal woordpaar (d.i. twee woorden waarvan alle klanken – op één na – dezelfde zijn en in dezelfde volgorde staan) de zgn. commutatietest toepassen. Als we de ene klank vervangen door de andere, doen zich twee mogelijkheden voor. Als de commutatietest een betekenisverschil met zich meebrengt, is er sprake van twee verschillende fonemen, bijv. *kijp* vs. *kop*, *bak* vs. *dak*. Als de commutatietest geen semantisch verschil oplevert, hebben we te maken met twee uitspraakvarianten/allofonen van hetzelfde foneem, bv. *woord* [vo:rt] (de Noord-Nederlandse realisatie) en *woord* [wo:rt] (de Zuid-Nederlandse realisatie). Of iemand nu het woord op z'n Noord-Nederlands of op z'n Zuid-Nederlands uitspreekt, de betekenis blijft altijd dezelfde. Hetzelfde geldt voor de tongpunt-[r], de huig-[R] en de retroflexe-r (cf. 2.5.12).

1.2.2. HET FONETISCH SCHRIFT

In tegenstelling tot het gewone schrift probeert het fonetisch schrift de uitspraak zo nauwkeurig mogelijk weer te geven. Met het fonetisch schrift kan op eenduidige wijze de uitspraak van woorden worden vastgelegd. Voor elke klank in een taal is er immers een apart fonetisch teken. Een tekst in fonetisch schrift noemen we de fonetische transcriptie van de tekst.

Het meest bekende fonetisch alfabet is het *International Phonetic Alphabet* (afgekort IPA, cf. bijlage 1) van de *International Phonetic Association* (www.arts.gla.ac.uk/IPA). Een ander veelgebruikt fonetisch schrift is *SAMPA* (*Speech Assessment Methods Phonetic Alphabet*). Dat fonetisch schrift doet een beroep op ASCII-karakters en is daardoor leesbaar voor computers. In bijlage 2 staan de IPA-symbolen en de corresponderende SAMPA-symbolen voor Nederlandse klanken.

Voor dit boek is gebruik gemaakt van het IPA. In het overzicht hieronder vindt men de gebruikte fonetische tekens met een voorbeeld ter illustratie.

1.2.2.1. Klinkers

[ɑ]	pa <u>d</u>	[i:]	mie <u>r</u>
[a]	vi <u>ll</u> a	[y]	stu <u>d</u> ie
[a.]	ba <u>an</u>	[y.]	gedu <u>r</u> ende
[a:]	ma <u>ar</u>	[y:]	du <u>ur</u>
[ɛ]	be <u>d</u>	[ø]	Eu <u>r</u> opees
[ɛ.]	(Frans) g <u>ê</u> ne	[ø.]	be <u>u</u> k
[ɛ:]	popul <u>air</u>	[ø:]	act <u>eu</u> r
[e]	meta <u>al</u>	[œ.]	fre <u>u</u> le
[e.]	be <u>en</u>	[u]	bo <u>ek</u>
[e:]	be <u>er</u>	[u.]	bl <u>ue</u> s
[i]	di <u>ch</u> t	[u:]	bo <u>er</u>
[i]	arti <u>k</u> el	[ɔ]	ko <u>k</u>
[i.]	kn <u>ie</u>	[ɔ.]	zo <u>ne</u>

[ɔ:] record
[o] vocaal
[o.] nood
[o:] oor

[ʏ] rug
[ə] de
[ɜ:] service

1.2.2.2. Tweeklanken

[ai] ai
[ei] wijn, klein
[u.i] groei
[a.i] fraai
[o.i] mooi
[ɔi] spoiler
[ai] line

[œy] buik
[ɔu]/[au] fout; pauze
[i.w / i^u(w)] nieuw
[e.w / e^u(w)] eeuw
[y.w / y^u(w)] ruw

1.2.2.3. Franse klanken

[ã] nuance
[ɛ̃] timbre
[ɔ̃] chanson
[œ̃] parfum

1.2.2.4. Semivocalen

[w] water

[j] ja

1.2.2.5. Medeklinkers

[h] hebben
[p] paard
[b] baard
[t] taart
[d] daar
[k] kabinet
[g] goal; zakdoek
[m] mee
[n] nee
[ŋ] gang; denk
[l] laat

[r] rot
[f] fout
[v] vier
[s] samen
[z] zelf
[ʃ] sjaal
[ʒ] journaal
[x] lachen
[ɣ] gaan
[tʃ] checken
[dʒ] gentleman

FR In tabel 1 vindt men de letters van het alfabet in fonetisch schrift. Die lijst kan gebruikt worden bij het spellen van een woord. Als de letters van het alfabet afzonderlijk worden uitgesproken, doen er zich tussen talen namelijk verschillen voor. In het Nederlands wordt de letter g als [ɣe.] uitgesproken, in het Frans bv. luidt de uitspraak [ʒe.].

a [a.]
b [be.]
c [se.]

d [de.]
e [e.]
f [ɛf]

g	[ɣe.]	r	[ɛr]
h	[ha.]	s	[ɛs]
i	[i.]	t	[te.]
j	[je.]	u	[y.]
k	[ka.]	v	[ve.]
l	[ɛl]	w	[we.]
m	[ɛm]	x	[ɪks]
n	[ɛn]	y	[ɪpsilɔn] of
o	[o.]		(Griekse) [ɛi] of i-grec
p	[pe.]	z	[zɛt]
q	[ky.]		

Tabel 1: De letters van het alfabet in fonetisch schrift

Opmerking: Als men een sjwa of doffe e ([ə]) in een woord tegenkomt, zegt men *sjwa* of [e.].

1.3. De spraakorganen (en de klankkenmerken)

Samen vormen de mond-, neus- en keelholte het spraakkanaal (fig. 2). Hierin komt de articulatie van elke klank tot stand. Voor de mensen die een vreemde taal leren is het bijzonder nuttig zich ervan bewust te zijn waar, met welke spraakorganen en op welke wijze de moedertaalspreker van het Nederlands de spraakklanken voortbrengt.

- A. neusholte
- B. mondholte
- C. keelholte
- D. slokdarm
- E. luchtpijp

- a. lip
- b. tanden
- c. tandkas
- d. hard gehemelte
- e. zacht gehemelte
- f. huig
- g. strotklep
- h. strottenhoofd
- i. stemspleet (glottis)
- k. tongpunt
- l. tongrug

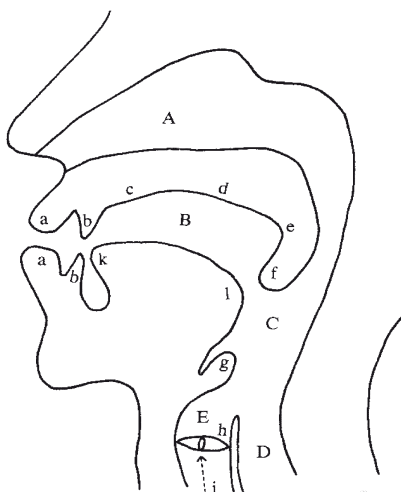

Fig. 2: Doorsnede van de mond- en keelholte (naar Neijt 1991: 36).

1.3.1. DE LUCHTSTROOM

Bij het spreken persen we lucht uit de longen naar buiten. In de meeste talen worden spraakklanken bij het uitademen gevormd¹. Als de lucht uit de longen wordt geperst, passeert deze daarna het strottenhoofd (de larynx), dat de stembanden bevat.

1.3.1.1. De stembanden

Wanneer de stembanden door de luchtstroom in trilling worden gebracht, hebben we te maken met stemhebbende klanken². Bij stemloze klanken is er geen stembandtrilling. De stembanden zijn in dat geval immers van elkaar verwijderd. In het Nederlands zijn alle klinkers en de meeste medeklinkers ([b], [d], [ɣ], [g], [j], [l], [m], [n], [ŋ], [r], [w], [v], [z], [ʒ]) stemhebbend. Slechts enkele stemhebbende medeklinkers hebben een stemloze pendant (cf. tabel 2). De [h] is de enige stemloze medeklinker zonder stemhebbende pendant. Met uitzondering van de [ʃ]-klank zijn de stemloze medeklinkers te vinden in de volgende ezelsbruggetjes: *het kofschip/het fokschaap*.

stemhebbend [+stem]	stemloos [-stem]	gemeenschappelijke kenmerken
b	p	bilabiale occlusieven
d	t	alveolaire occlusieven
g	k	velaire occlusieven
v	f	labiodentale fricatieven
z	s	alveolaire fricatieven
ɣ	x	velaire fricatieven
ʒ	ʃ	postalveolaire fricatieven

 Oef. 1.01 **Tabel 2:** Stemhebbende medeklinkers van het Nederlands met hun stemloze pendanten

De ruimte tussen de stembanden noemen we de glottis of stemspleet. Met de glottis kunnen we de zgn. glottisslag (*Knacklaut*) (een glottale occlusief) realiseren: de ruimte tussen de stembanden wordt helemaal afgesloten en dan weer geopend. In het Nederlands treedt deze glottisslag bv. op wanneer een woord dat met een klinker begint tevens het eerste woord van een uiting is. Ook de twee *a*'s in *na-apen* worden door een glottale occlusief gescheiden.

Als de lucht de glottis is gepasseerd, kan hij langs twee wegen ontsnappen:
– Als het zachte gehemelte (velum) hoog gehouden wordt, gaat de lucht via de mond naar buiten. We hebben dan te maken met orale klanken (zoals bv. in fig. 3).

-
1. Er zijn ook talen waar het tegengestelde zich voordoet, nl. waar bij het spreken lucht naar binnen wordt gezogen.
 2. We kunnen de stembandtrilling voelen als we een vinger op de adamsappel leggen.

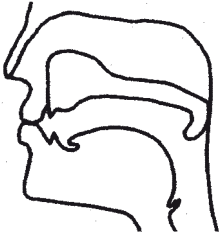

Fig. 3

– Als het zachte gehemelte laag gehouden wordt, ontsnapt de lucht via de neusholte. Zulke klanken heten nasalen (zoals bv. in fig. 4).

Fig. 4

1.3.1.2. Klinkers/vocalen vs. medeklinkers/consonanten

We hebben er net op gewezen dat het voortgebrachte spraakgeluid tijdens het spraakproductieproces getransformeerd wordt tot klanken. Deze klanken kunnen in twee klassen worden ingedeeld: klinkers (of vocalen) en medeklinkers (of consonanten). De klinkers onderscheiden zich van de medeklinkers doordat deze klanken zo gearticuleerd worden dat de luchtstroom het spraakkanaal ongehinderd kan passeren (zoals bv. in fig. 5).

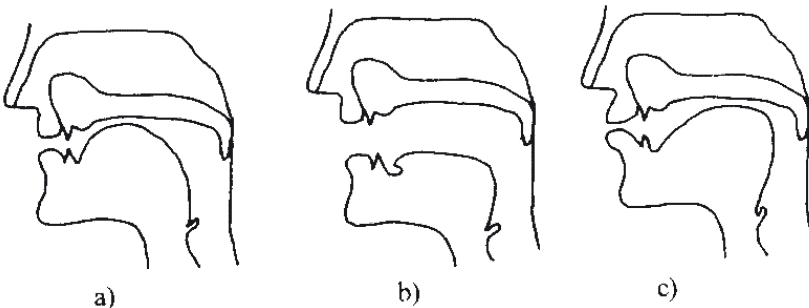

Fig. 5: De realisatie van de drie kardinale klinkers: de [i] (a), de [a] (b) en de [u] (c) (naar Garric 2001: 72).

Medeklinkers daarentegen ontstaan doordat de luchtstroom ergens in het spraakkanaal gehinderd wordt. De mate waarin de luchtstroom belemmerd wordt kan verschillen van volledig (zoals in de fig. 3 en 4) via bijna volledig (zoals in fig. 6) tot bijna niet.

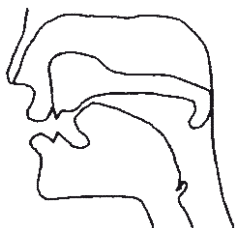

Fig. 6

Naast klinkers en medeklinkers zijn er ook semivocalen (of semiklinkers/half-vocalen/halfconsonanten/glides). Semivocalen hebben afhankelijk van de omgeving een dubbel aspect: ze worden in de auslaut/eindpositie als klinkers gerealiseerd; aan het begin van een syllabe daarentegen worden ze als medeklinkers uitgesproken. In het Nederlands zijn er twee semivocalen: de *w* en de *j*.

Ten slotte dienen ook tweeklanken (diftongen) te worden vermeld. Een tweeklank is de combinatie van twee klanken (twee vocalen of één vocaal en één semivocaal) die binnen eenzelfde syllabe een nauwe eenheid vormen en waarbij de articulatoren uit de positie van de eerste klank naar de positie van de tweede klank bewegen: de eerste klank gaat als het ware geleidelijk over in de tweede klank. Voorbeelden: [ɛi] in *wijn*, *klein*, [o.i] in *mooi*.

1.3.2. DE PLAATS EN DE WIJZE VAN ARTICULATIE

Klanken kunnen verder gedifferentieerd worden naargelang van de articulatieplaats in de mond- en keelholte en de wijze van articulatie.

Op verschillende plaatsen in de mond kan er een vernauwing of afsluiting plaatsvinden (bij de lippen, de tanden of verder naar achteren), de tong kan verschillende standen innemen, de lippen kunnen een min of meer geronde vorm aannemen.

1.3.2.1. De articulatieplaats

Afhankelijk van de plaats waar het spraakkanaal vernauwd of afgesloten is, kunnen de volgende klanken worden onderscheiden:

– De klanken die met de lippen worden gevormd heten **labialen** (lipklanken). De [b], [m] en [p] worden met beide lippen gevormd (**bilabialen**), de [f] en de [v] worden met de onderlip tegen de boventanden gevormd (**labiodentalen**). In het Nederlands kan de /w/ op twee verschillende manieren worden

gerealiseerd. In Noord-Nederland is de klank een labiodentaal ([v]). In Zuid-Nederland daarentegen is de /w/ een bilabiale klank ([w]).

- De **alveolaren** worden gevormd als de punt van de tong het gehemelte bij de tandkassen (alveolen) raakt [d, t, s, z, n].
- Binnen de dorsale klanken (< tongrug) onderscheidt men **postalveolaren**, **retroflexen**, **palatalen** (< *palatum*, d.i. hard gehemelte), **velairen** (< *velum*, d.i. zacht gehemelte) en **uvulairen** (tussen de tongrug en de huig [*uvula*]). De postalveolaire klanken worden gevormd als de tongpunt achter de alveolen geplaatst wordt, bv. [ʃ, ʒ]. De retroflexen worden tussen postalveolaren en palatalen in gearticuleerd. Wat de articulatiwijze van retroflexe klanken betreft, wordt de tongtip naar boven gekruld, waarna de tong naar achteren beweegt en weer naar voren achter de ondertanden komt. De palatale klanken worden gevormd als de tong zich naar het harde gehemelte beweegt, bv. [a, j], terwijl de velairen gearticuleerd worden tussen het achterste gedeelte van de tong en het zachte gehemelte, bv. [ɑ, k, g, ŋ, x, ŋ]. De huig-r en de harde [χ] zijn uvulaire klanken: ze worden tussen de tongrug en de huig gevormd.
- Bij **laryngalen** of **glottalen** vormt de glottis de articulatieplaats. Deze klanken worden geproduceerd door vernauwing of afsluiting van het spraakkanaal bij de stembanden. In het Nederlands is de [h] een laryngale klank.
- Naast de bovengenoemde categorieën dienen ook de **palato-alveolaren** (bv. de [tʃ]-klank in het Eng. *check*) te worden genoemd.

Oef. 1.02

In fig. 7 vindt men een schema van de mond- en keelholte met de benamingen van de verschillende articulatieplaatsen en de bijbehorende medeklinkers in het Nederlands.

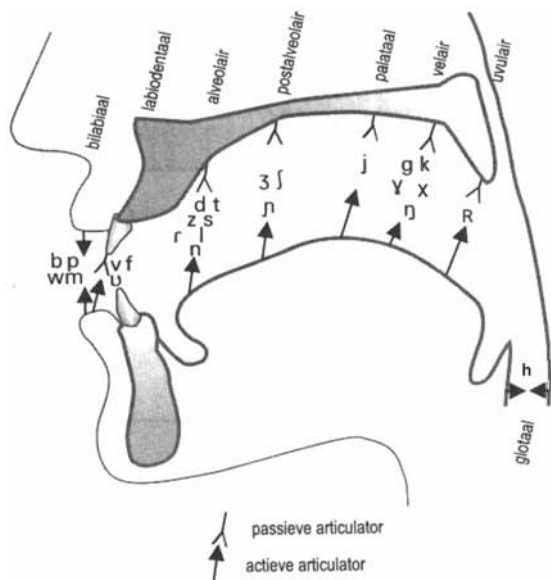

Fig. 7: Schema van de mond- en keelholte met articulatieplaatsen en bijbehorende medeklinkers in het Nederlands (naar Rietveld & Van Heuven 1997: 81).

1.3.2.2. De wijze van articulatie

In 1.3.2.1 zijn de klanken ingedeeld op basis van de articulatieplaats in het spraakkanaal. Bij de volgende indeling wordt uitgegaan van de aard van de afsluiting of vernauwing in de mond- of keelholte.

- De **occlusieven** (of plofklanken, plosieven, stopklanken) worden zo gearticuleerd dat er een tijdelijke afsluiting van het spraakkanaal optreedt, waarna de afsluiting plotseling wordt opgeheven. Er ontstaat hierdoor een explosie-effect. Het Nederlands kent de volgende occlusieven: [p, b, t, d, k, g].

- Bij **fricatieven** (of wrijfklanken, spiranten, schuringsklanken, continuanten) wordt het mondkanaal niet helemaal afgesloten. De lucht schuurt door de nauwe opening, waardoor er een wrijvend of fluitend geluid ontstaat. In het Nederlands komen de volgende fricatieven voor: [f, v, s, z, x, ʃ, ʒ].

De plof- en wrijfklanken vormen samen de **obstruenten** (d.i. de klanken die gevormd worden door een vernauwing in mond- of keelholte).

- De volgende drie categorieën klanken vormen samen de **sonoranten**. Ze onderscheiden zich van de obstruenten doordat de lucht ongehinderd het spraakkanaal kan verlaten.

Bij de **liquidae**³ (of vloeiklanken) is de vernauwing in de mondholte gering. De luchtstroom blijft ‘vloeien’, bv. bij het uitspreken van de [l].

De **nasalen** (of neusklanken, [m, n, ŋ, ɲ]) worden geproduceerd met een afgesloten mondkanaal. Doordat het zachte gehemelte laag wordt gehouden, ontsnapt de lucht via de neusholte.

De **semivocalen** ([j] en [w], ook halfvocalen/halfklinkers genoemd) lijken qua wijze van articulatie erg veel op vocalen/klinkers ([i] resp. [u]). Ze komen in posities voor die vaak door consonanten worden ingenomen. Verder verglijden ze snel tot een volgende klank. Vandaar dat ze ook glijklanken heten.

- Een **affricaat** is een plofklank die onmiddellijk gevolgd wordt door een fricatief met dezelfde articulatieplaats als de plofklank. In het Nederlands komen affricaten minder vaak voor dan in het Duits, bv. de uitroep *pf*. Voorbeelden uit het Duits: *Pferd*, *Platz*.

- **Trilklanken** (rollende/ratelende klanken) worden gearticuleerd met intermitterende afsluiting van de mondholte. De [r] kan als trilklank worden gerealiseerd.

1.3.3. DE STAND VAN DE TONG

Bij de vorming van de vocalen kan de lucht het mondkanaal ongehinderd passeren. De verschillen tussen de vocalen hebben vooral te maken met de stand van de tong.

3. Het enkelvoud van *liquidae* [likwide.] is *liquida*.

Naargelang van de relatieve positie van de tong langs de verticale as (de klinkerhoogte) kan er een onderscheid worden gemaakt tussen de volgende types:

- **Hoge klinkers** (ook **gesloten klinkers** genoemd) worden uitgesproken met een omhoog getrokken tongrug ([i, y, u]).
- **Lage klinkers** (of **open klinkers**) worden gearticuleerd met een laag liggende tongrug ([a, ʌ]).
- Daartussenin kunnen **halfgesloten en halfopen klinkers** worden onderscheiden. Halfgesloten klinkers worden uitgesproken met een iets lager liggende tongrug dan de gesloten ([e, ø, ɪ, ʏ, ɔ]), halfopen klinkers met een hoger liggende tongrug dan de open klinkers ([ɛ, œ, ɔ]).
- De [ə]-klank neemt een centrale plaats in.

Naast de verticale as kan er ook uitgegaan worden van de horizontale as (de constrictieplaats). Er wordt in dit geval een onderscheid gemaakt tussen **voorklinkers**, d.i. klinkers die vooraan in de mond gearticuleerd worden: [i, y, e, ø, ɪ, ɛ, œ], en **achterklinkers**, d.i. klinkers die achteraan in de mond worden gevormd, nl. met een naar het zachte gehemelte gewelfde tong: [u, o, ɔ, ʊ, ɔ]. Daarnaast zijn er ook drie **middenklinkers**, nl. [ʏ, ə, ʌ].

De klinkerdriehoek in fig. 8 geeft de articulatieplaats van Nederlandse vocalen schematisch weer.

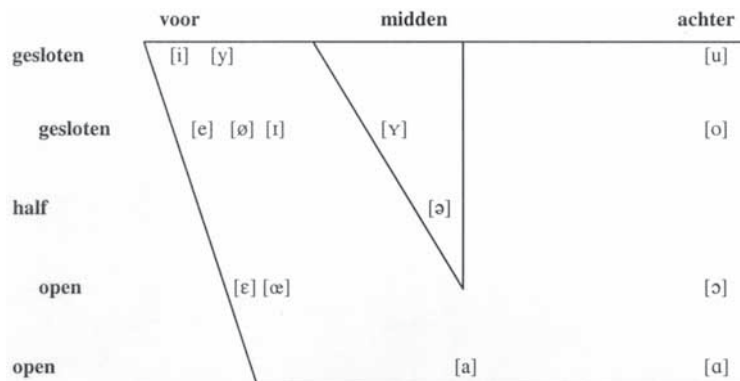

Fig. 8: De klinkerdriehoek van het Nederlands

Oef. 1.04

1.3.4. DE STAND VAN DE LIPPEN

Klinkers kunnen met geronde en ongeronde (of gespreide) lippen worden geproduceerd. De geronde klinkers zijn: [u, y, ʏ, o, ɔ, ø, œ, ʊ]. Bij ongeronde klanken liggen de lippen spleetvormig tegen de tanden aan, bv. [i, ɪ, ɛ, e, ʌ].

1.3.5. GESPANNEN VOCALEN VS. ONGESPANNEN VOCALEN

Verder kunnen de klinkers ook onderverdeeld worden in gespannen en ongespannen vocalen. Het Nederlands telt 7 gespannen vocalen ([i, e, y, o, a, ø, u]) en 6 ongespannen vocalen ([ɪ, ɛ, ʏ, ə, ʊ, ɔ]). Gespannen vocalen (Eng. *tense*) worden gerealiseerd met een grotere spanning van de spieren van de mond- en keelholte dan ongespannen (Eng. *lax*).

1.3.6. LENGTE

In de literatuur wordt vaak genoeg genomen met een onderscheid tussen korte en lange klinkers:

‘Klinkers kunnen lang of kort zijn, zoals in het Nederlands bij het paar *baad* en *bad*. Twee-klanken (...) worden in de klanksystematiek gerekend tot de lange klinkers. De lange klinkers zijn /a:, e:, o:, ø:/ (gemiddelde duur ca. 200 ms.), de korte zijn de /ɪ, ʌ, ə, ʏ, ɛ/ (gemiddelde duur ca. 100 ms.), de half lange zijn /i., y., u./ . Deze laatste zijn echt lang voor /r/ (mits niet binnen dezelfde lettergreep gevolgd door /t/), en nemen in geïsoleerde woorden voor andere consonanten dan /r/ qua lengte een tussenpositie in (gemiddeld ca. 140 ms.)’ (Rietveld & Van Heuven 1997: 76).

In dit boek wordt om pedagogische redenen een ander systeem gehanteerd. Het onderscheid korte-lange klinkers mag uit fonologisch oogpunt relevant zijn, uit pedagogisch oogpunt is het voor anderstaligen toch nuttig korte, half lange en lange klinkers van elkaar te onderscheiden. Franstalige leerders van het Nederlands bv. hebben immers toch al de neiging bepaalde klinkers te lang te maken, bv. de [i:] en de [u]. Om (half) lange klanken fonetisch weer te geven, worden lengtetekens gebruikt. Een punt achter het klankteken betekent dat de klank half lang is ([a:]). Als er naast het klankteken twee punten staan, hebben we te maken met een lange klinker ([a:]). In de fonetische transcriptie krijgen korte klinkers vanzelfsprekend geen lengtetekens naast zich ([a]).

In wat volgt worden qua lengte van de klinker algemene tendensen gegeven. Bij de behandeling van de verschillende klanken wordt daar nader op ingegaan.

– Kort zijn de volgende ongespannen klinkers: [ɪ, ʏ, ʌ, ə] (bv. *pit, put, pad, de*), de gespannen klinkers, indien ze niet beklemtoond worden en voor zover ze niet voor *r* voorkomen (bv. *villa*). De andere ongespannen klinkers ([ɛ, ɔ]) zijn in Nederlandse woorden kort (bv. *pet, pot*). In woorden van vreemde oorsprong komt de half lange variant voor (voor *r* de lange variant) (bv. *punaïse, autoritair*).

– Half lang zijn de beklemtoonde gespannen klinkers voor zover ze niet voor *r* voorkomen, behalve als die *r* niet tot dezelfde syllabe behoort, bv. *paal, meel, oom*.

– Lang zijn de gespannen klinkers, voor zover ze deel uitmaken van een (beklemtoonde) syllabe die op *r* eindigt, bv. *paar* → [a:]. Hetzelfde geldt voor de ongespannen [ɛ, ɔ]-klinkers in woorden van vreemde origine. Dit houdt natuurlijk niet in dat alle klinkers voor *r* lang zijn⁴.

De duur van bepaalde klinkers houdt verder ook verband met de beklemtoning van het woord. Een klinker in een onbeklemtoonde syllabe is over het algemeen korter dan dezelfde klinker in een beklemtoonde syllabe. Voorbeelden: *boeg* [u], *boer* [u:], *boerin* [u], waar de *r* deel uitmaakt van de volgende syllabe en de klemtoon niet op de [u]-klank valt.

4. In het woord *paar* lijkt de klinker langer maar hij is in feite het product van de half lange [a:] gevolgd door een brug-ə. Die brug-ə mag niet te nadrukkelijk worden uitgesproken en is geen svarabhakti (zoals in *melk, kerk*, e.d. Zie 2.1.14.2).

1.3.7. OVERZICHTSTABELLEN

In wat volgt, geven we een overzicht van de kenmerken van de Nederlandse klinkers en medeklinkers die in hoofdstuk 2 aan bod zullen komen.

		Articulatieplaats		
Articulatiewijze		voorklinkers	middenklinkers	achterklinkers
gesloten	oraal	i y		u
halfgesloten		e ø ɪ	ɤ	o
			ə	
halfopen	oraal	ɛ œ		ɔ
	nasaal	ẽ œ̃		õ
open	oraal		a	ɑ
	nasaal			ã

		Articulatieplaats								
Articulatiewijze		bila-biaal	labio-den-taal	alve-olair	post-alveo-lair	retro-flex	pala-taal	velair	uvu-lair	glot-taal
occlusieven	– stem	p		t				k		
	+ stem	b		d				g		
nasalen	+ stem	m		n			ɲ	ŋ		
fricatieven	– stem		f	s	ʃ			x	χ	h
	+ stem		v	z	ʒ			ɣ		
trillklanken	+ stem			r					R	
approximanten	+ stem	w	ʋ	l		ɭ	j			
flap	+ stem					ɾ				

Hoofdstuk 2

De klanken van het Nederlands

In dit hoofdstuk passeren de verschillende klanken van het Nederlands de revue: de klinkers of vocalen (2.1), de tweeklanken of diftongen (2.2), de Franse of nasale klanken (2.3), de semivocalen of halfklinkers/-consonanten (2.4) en de medeklinkers of consonanten (2.5). Voor zover mogelijk worden alle klanken op dezelfde manier behandeld. Ten eerste zetten we de fonematische kenmerken van elke klank op een rijtje. Indien nodig wordt de klank in kwestie met andere, verwante klanken vergeleken. Ten tweede komt de spelling aan de orde. De spelling is namelijk heel vaak een goed middel om te weten hoe een klank uitgesproken wordt. Daarna geven we een reeks voorbeelden die de behandelde klank bevatten. Voor de reeks voorbeelden is in de eerste plaats een beroep gedaan op (hoog)frequente woorden. Minder frequente woorden hebben we ook als voorbeeld opgenomen indien de uitspraak van zulke woorden niet beantwoordt aan de uitspraakregels van het Nederlands of indien ze bij Franstaligen voor uitspraakmoeilijkheden zorgen.

2.1. Klinkers

2.1.1. [ɑ] VAN *BAL*

FR

A. Kenmerken

De Nederlandse [ɑ] is een open, korte, ongespannen vocaal die achteraan in de mond wordt gevormd (velair). Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: laag, vlak, iets hoger achteraan.
- Tongpunt: onder de bovenrand van de ondertanden.
- Lippenstand: wijd open, een beetje gerond.
- Gespannenheid: ongespannen tong en lippen.
- Lengte: altijd kort (ook voor *r*).

In het Frans komt de verwante klank zeer weinig voor, behalve in regionaal taalgebruik in onder andere Nord-Pas de Calais (bv. in de ontkenning *ne... pas*), waar hij echter iets meer gesloten is en meer vooraan in de mond wordt gevormd. De Nederlandse klank klinkt verder wat minder helder dan de Franse.

Het komt vaak voor dat Franstaligen deze korte, ongespannen en velaire klinker met de halflange, gespannen, palatale [a] verwarren (cf. 2.1.2).

Bij [a + n/m + consonant] hebben veel Franstaligen verder de neiging te nasaleren, wat fout is (cf. voorbeelden d).

B. Spelling

De Nederlandse ongespannen [a]-klank wordt weergegeven door een enkel a-teken:

- in gesloten lettergreep (cf. voorbeelden a),
- in open lettergreep voor *ch* [x] (cf. voorbeelden b),
- in open lettergreep in (leen)woorden waarbij de [a]-klank niet de klemtoon heeft (cf. voorbeelden c).

CD
01

C. Voorbeelden

- acht, achter, bad, dag, fax, gas, gast, graf, half, kalf, kalm, kapper, kast, klacht, last, macht, pad, rad, tak, vak, wachten, zacht, zak.*
- kachel, lachen.*
- abonnement, agressief, café, kanaal, kapitein, kapot, katholiek, Latijn, natuur, papier, paraplu, patiënt, plafond.*
- bang, dans, Frans, Holland, kans, klank, krant, lang, mand, Nederland, rang, tang; ambassadeur, ambitie, campagne, ramp.*

Opmerkingen:

1. In veel woorden van Engelse origine wordt de letter a in het Algemeen Nederlands als [ɛ] gerealiseerd. Dezelfde woorden worden in Nederlandstalig België met [a] uitgesproken. Enkele voorbeelden ter illustratie: *badge, badminton, dancing, fan, flat, gangster, handicap, impact, kidnappen, match, plannen (plande, gepland) [als werkwoord], planning, snack, tank, tram*. Bij bepaalde woorden komen echter de twee uitspraakvarianten in de standaardtaal naast elkaar voor (zonder dat daar betekenisverschil mee gepaard gaat): *campus, zappen*. Zie ook 2.1.3.
2. In het tussenwerpsel *daag* (bv. aan het einde van een telefoongesprek) luidt de uitspraak [da.^ax].
3. De *ai* van *caissière* wordt als [a] uitgesproken. De [ɛ]-uitspraak komt in Nederlandstalig België voor (zie ook 2.1.3).
4. *barometer*: [a] in open lettergreep met de klemtoon. Andere voorbeelden van dit type: *ananas, Canada, marathon* (soms ook [a:]), *paprika* (ook [a:]).
5. In *islam* en *koran* wordt de a ondanks de gesloten lettergreep als [a:] gerealiseerd. Dit geldt echter niet voor: *islamiet, Islamitisch* [a] (in open lettergreep buiten de klemtoon). *Iran* daarentegen heeft twee uitspraakmogelijkheden: [iran / ira.n] MAAR *Iraniër* [a:].
6. *basketball, breedtepass*: [a:] (ondanks de gesloten lettergreep).
7. *Hands* (voetbalterm) wordt op z'n Engels uitgesproken: [ɛ].
8. *Aftershave, partner*: naast [aftərɛ.f], [pɑrtnər] hoort men vrij regelmatig ook de Engelse uitspraak: [a.ftərɛ.f], [pa.tnər].

 Oef. 2.01

2.1.2. [a] VAN BAAN

A. Kenmerken

De [a] is een open en palatale middenklinker. Hij is de gespannen pendant van de [ɑ] (cf. 2.1.1). Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: laag, vlak, iets meer vooraan dan bij de [a].
- Tongpunt: net boven de bovenrand van de ondertanden.
- Lippenstand: wijd open, gespreid.
- Gespannenheid: geen spanning in de tong, lichte lippenspanning.
- Lengte: kort, halflang of lang. De korte variant wordt aangetroffen in de onbeklemtoonde slotsyllabe van woorden van vreemde oorsprong, bv. *diploma*, *schema*, *villa*. Franstaligen zijn vaak geneigd de slot-a in zulke woorden ongespannen ([a]) of te lang ([a:]) uit te spreken, terwijl de klank kort ([a]) moet worden gerealiseerd⁵. [a:] komt uitsluitend voor *r* voor, op voorwaarde dat de *r* deel uitmaakt van dezelfde syllabe als de [a]-klank. Over het algemeen is deze klank halflang: [a:].

In het Frans is de verwante klank iets meer palataal en zijn de lippen meer gerond.

B. Spelling

In gesloten lettergreep wordt deze klank *aa* gespeld; in open lettergreep *a* (cf. opmerkingen).

C. Voorbeelden

[a]: - *agenda*, *algebra*, *angina*, *aula*, *axioma*, *azalea*, *camera*, *diploma*, *drama*, *extra*, *firma*, *komma*, *oma*, *pagina*, *programma*, *schema*, *villa* e.d.;

- in alle woorden op *-ica* en op *-ika*: *informatica*, *logica*, *fysica*; *Amerika*, *paprika*.

[a.]: *aangenaam*, *adem*, *avond*, *baan*, *daad*, *dalen*, *halen*, *laten*, *maal*, *maan*, *nagel*, *paal*, *plaat*, *praten*, *reclame*, *tafel*, *zaal*.

[a:]: *aarde*, *-baar*, *haar*, *kaars*, *klaar*, *jaar*, *maar*, *schaar*.

Opmerkingen:

1. Voor *ch* [x] wordt *a* altijd als [a] gerealiseerd (cf. 2.1.1).
2. Verlenging van de klinker bij meervoudsvorming: enkelvoud [a] / meervoud [a:] in de volgende woorden:

bad - *baden*; *blad* - *bladen*, *bla(de)ren*; *dak* - *daken*; *gat* - *gaten*; *glas* - *glazen*; *pad* - *paden* (= weg); *slag* - *slagen*; *vat* - *vaten*.

3. In het suffix *-bar* is de *a* lang: bv. *millibar* [mɪliba:r]. In het substantief *baren* in samenstellingen met *bar* (*discobar*, *koffiebar*,...) daarentegen is de *a* velair ([a])⁶.

4. Het klemtoondragende suffix *-oir*, waarop adjectieven van Franse origine uitgaan, kan soms op twee manieren worden uitgesproken: [-wa:r/(o:r)] (zie ook 2.1.12): *compensatoir*, *illu^{so}oir*, *rogatoir*. In substantieven van Franse origine op *-oir(e)* is [-wa:r/(ə)] de enige mogelijkheid: *abattoir* [-twa:r], *peignoir*, *repertoire*.

5. Vandaar dat zulke woorden een apostrof krijgen in het meervoud (*diploma's*, *villa's*) en twee klinkertekens (*aa*) in het diminutief (*villaatje*).

6. In Nederlandstalig België wordt *bar* heel vaak als [ba:r] gerealiseerd. Deze uitspraak geldt als niet-standaardtalig.

5. Voor slot-*r* of als de *r* gevolgd wordt door een consonant is de [a]-klank in Engelse leenwoorden lang als de *r* niet uitgesproken wordt (wat meestal het geval is): artdirector, barbecue, cartoon, creditcard, darts, party (cf. 2.5.12).
6. In waarderen wordt *aa* ondanks de twee lettertekens en de *r* als [a] gerealiseerd [warde.rə]. Dit komt doordat die syllabe onbeklemd is.
7. sinaasappel: [sinasəpəl / sinazəpəl] ([a] ondanks het feit dat de *aa* in een gesloten lettergreep staat).

2.1.2.1. [ɑ] / [a], [a.], [a:]: oefeningen

CD
02

[ɑ] – [a.]:

ɑ	a
graf	graaf
kas	kaas
klacht	klaagt
knap	knaap
lag	laag
mag	maag
man	maan
nam	naam
plat	plaat
stal	staal
tak	taak
vak	vaak
zak	zaak
zal	zaal
bad	baden
blad	bladen
dag	dagen
dak	daken
gat	gaten
glas	glazen
pad	paden
vat	vaten

 Oef. 2.02

CD
03

[ɑ]: niet onderstrepen / [a]: rood onderstrepen / [a.]: groen onderstrepen / [a:]: twee keer onderstrepen:

aardappel, achterhalen, Adam, afbakenen, agenda, alledaags, badplaats, dagenlang, garnaal, grammatica, handhaven, kamerdebat, kandidaat, klaverblad, langzaam, lantaarnpaal, maandag, maatstaf, de man op de maan, naamkaartje, nadat, plantaardig, Tamara, vaderland, vandaag, vandaar, vastberaden, zachtjesaan, zakenman, zaterdag.

 Oef. 2.03

2.1.3. [ɛ] VAN MET

A. Kenmerken

De Nederlandse [ɛ] is een halfopen en ongespannen voorklinker. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: vooraan in de mondholte, hoger dan bij de [ɑ] en de [a].
- Tongpunt: net boven de ondertanden en lichtjes achteruitgetrokken.
- Lippenstand: gespreid (de lippen staan vrij ver van elkaar).
- Gespannenheid: ongespannen lippen, matig gespannen tong.
- Lengte: de korte [ɛ] is veel frequenter dan de twee andere varianten en komt in Nederlandse woorden ook voor *r* voor. De halflange en de lange [ɛ] komen zo goed als uitsluitend voor in Franse en Engelse leenwoorden.

In vergelijking met de Franse klank is de Nederlandse [ɛ] korter. Vergelijk NL. *het mes* en Fr. *la messe* (= *de mis*), NL. *ver* [vɛr] en Fr. *vert* [vɛ:r] (= groen). Franstaligen hebben dan ook de neiging om de Nederlandse [ɛ] iets te lang en te gespannen uit te spreken.

Verder komt het wel eens voor dat ze bij de klankcombinatie [ɛ] + nasaal + consonant (bv. *bende*) nasaleren.

B. Spelling

– De Nederlandse [ɛ] wordt steeds *e* geschreven en komt voor in gesloten lettergreep. Voor *ch* [x] kan de [ɛ] in open lettergreep voorkomen. In Engelse en Franse leenwoorden (cf. opmerking 2) wordt de [ɛ] gewoonlijk *e*, *ea* of *a* geschreven.

– De spelling van de halflange en de lange variant beantwoordt aan de Franse en de Engelse regels.

C. Voorbeelden

[ɛ]: *accent*, *bed*, *berg*, *cheque*, *crêche*, *echter*, *efficiënt* (MAAR: *efficiency* [ɛfɪʃənsi]), *elf*, *erkennn*en [ɛrkənə], *held*, *hengst*, *herkennen*en [hɛrkənə], *kenmerk*, *kers*, *kersvers*, *leggen*, *lekker*, *melk*, *mens*, *mes*, *nest*, *netwerk*, *nomen* [no.mən], *paella* [paɛlja], *pech*, *pen*, *pet*, *redden*, *scherp*, *ster*, *tent*, *trekken*, *ver*, *verf*, *wens*, *zet*, *zwemmen*; *echo*, *Mechelen*.

[ɛ.]: *baisse*, *beige*, *crême*, *enquête*, *Française*, *gêne* (MAAR: *zich generen* [zɪʃʒəne.rə]), *malaise*, *mayonaise*, *migraine*, *punaise*, *scène* (MAAR: *scene* [si.n], bv. in *drug-scene*, *gay-scene*, *homoscene*).

[ɛ:] *ampère*, *arbitrair*, *au pair*, *autoritair*, *carrière*, *circulair*, *colbert*, *complementair*, *expert* (in België ook [ɛkspert]), *flair*, *literair*, *meubilair*, *militair*, *miljonair*, *parlementair*, *populair*, *première*, *sanitair*, *secundair*, *serre*, *universitair*, *vestiair*, *vulgair*.

Opmerkingen:

1. De volgende woorden hebben meer dan één uitspraakmogelijkheid:

a. met verschil in betekenis:

- band*: 1. [bɑnt] / 2. [bent] (muziekgroep)
gang: 1. [ɣɑŋ] / 2. [gɛŋ] (bende misdadigers)

record: 1. [rəkɔ:r] (in België ook [rəkɔrt]) (beste prestatie) / 2. [rɛkɔt] (computerterm)

stand: 1. [stant] / 2. [stɛnt] (in België ook: [stant]) (op een tentoonstelling bv.)

b. zonder verschil in betekenis:

addict: [ɛ] / *addict* [a]

campus: [ɛ / a]

dancing: [ɛ] (in België ook: [a])

detective: [detɛkti.və] / [dɛtɛktiv]

gangster: [ɛ] (in België ook: [a])

match: [ɛ] (in België ook: [a])

snackbar: [snɛqba:] ([snagbar])

sweater: [ɛ / i:] (MAAR: *sweatshirt* [ɛ])

tandem: [tɛndəm] (in België ook: [tandəm])

tram: [trɛm] (in België ook: [tram])

transfer: [trɛnsfɛ:r] / [trɛnsfɔr] / [trɛnsfɜ:(r)] / [trɛnsfə]

zappen: [ɛ / a]

2. [ɛ(:)] in Engelse leenwoorden:

[ɛ]: *aerobics*, *backhand*, *back-up*, *badge* (in België ook [a]), *badminton* (in België ook [a]), *big bang*, *black-out*, *camping* (in België ook [a]), *captain*, *caravan* [kɛrəvən] (in België [karavən]), *cash* (in België ook [a]), *center*, *checken*, *clan* [klen] (in België [klā]), *comeback*, *crack*, *crash*, *creditcard*, *dashboard* (in België ook [a]), *deadline*, *denktank* (in België ook [dɛnktɒŋk]), *ecstasy*, *establishment*, *fan* (in België ook [a]), *flashback*, *flat* (in België ook [a]), *gadget* (soms ook [gadʒɛt]), *gehandicapt* (in België ook [a]), *glamour*, *grand slam*, *gravel* (toernooi), *handicap* (in België ook [a]), *hand-out*, *hands* [hɛns], *hattrick*, *headhunter*, *impact* (in België ook [a]), *intensive care* [ke:r], *jam* [ʃɛm / ʒɛm], *jerrycan* ([dʒɛriken], in België ook [ʒɛrikan]), *jet* ([dʒɛt / ʒɛt], in België ook [ʒɛt]), *jetlag* ([dʒɛtlek / ʒɛtlek]), *ketchup*, *kidnappen* (in België ook [a]), *magazine* [mɛgəzi:n] (in België [mɔyʒi:n]), *management*, *manager*, *multinational*, *panel* [pɛnəl], *paperback* [pe.pərbɛk], *penalty*, *plannen* (= werkwoord: ook *plande*, *gepland*) (in België ook [a]) (≠ *het plan* [a], *de plannen* [a]), *planning* (in België ook [a]), *plastic* (MAAR: *plastieken* [a]), *playback* [plebɛk], *professional*, *racket* (≠ *raket* [a]), *rappen*, *referee*, *reggae* [rɛgɛ], *relaxed* (in België ook [rɔləkst]), *sandwich* (in België ook [a]), *scanner*, *scrabble* (in België ook [a]), *shag*(je), *smash*, *snack* (in België ook [a]), *special*, *tackelen*, *tank* (in België ook [a]), *taxfree* (in België ook [a]), *teddybeer*, *tranquillizer*, *travellercheque*.

[ɛ]: *airconditioning*, *fair*, *flair*, *intensive care*, *prairie*.

3. Verlenging van de klinker bij meervoudsvorming: enkelvoud: [ɛ] / meervoud: [ɛ:] in de volgende woorden:

bevel - *bevelen* ; *gebed* - *gebeden* ; *gebrek* - *gebreken* ; *gen* - *genen* ; *weg* - *wegen*; *spel* - *spellen* [ɛ] (partij; zaaknaam) / *spelen* [ɛ:] (andere betekenissen).

4. Enkele leenwoorden op *-is* [-ɪs] (bv. *basis*, *crisis*, *dosis*) en op *-ex/-ix* [-ɛks/-ɪks] (bv. *index*, *matrix*) hebben, naast de Nederlandse meervoudsuitgang *-en*, ook een vreemde meervoudsuitgang, nl. *-es* [-ɛ.s] (*bases*, *crises*, *doses*; *indices*, *matrices*).

5. In *caissière* wordt de *ai* als [ɛ] uitgesproken. De [ɛ]-uitspraak wordt zo goed als uitsluitend in België gehoord (zie ook 2.1.1).

2.1.4. [ɛ] VAN VEEL

A. Kenmerken

De Nederlandse [ɛ] is een gespannen, palatale, halfgesloten vocaal. Hij wordt vooraan in de mond gearticuleerd. Voor *r* wordt deze klank lang uitgesproken. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: qua hoogte neemt de tong in vergelijking met de [a] en de [i] een tussenpositie in.
- Tongpunt: lichtjes tegen de ondertanden aangedrukt.

- Lippenstand: gespreid, de mondhoeken zijn een beetje naar achteren getrokken.
- Gespannenheid: gespannen tong en lippen.
- Lengte: kort, halflang of lang. De korte variant wordt aangetroffen in onbeklemtoonde syllaben van woorden van vreemde oorsprong, bv. *element*, *facsimile*, *republiek*. [e:] komt uitsluitend voor *r* voor, op voorwaarde dat de *r* deel uitmaakt van dezelfde syllabe als de [e]-klank. Over het algemeen is deze klank halflang: [e:].

Bij de articulatie van de Franse verwante klank is de spanning in de articulatieorganen groter.

In Nederland heeft de laatste decennia een duidelijke verschuiving plaatsgevonden van een zuiver monoftongische naar een matig gediftongeerde uitspraak van de [e.], bv. *been* [eⁱ / εⁱ] (zie ook 2.1.12). Bij bepaalde sprekers hoort men nu ook een sterk gediftongeerde variant die naar [ɛi] zweemt, bv. *been* [bein]. Die sterk gediftongeerde variant wordt nog altijd als plat beschouwd. Vlaanderen daarentegen kent uitsluitend de monoftongische variant (cf. 7).

B. Spelling

– *e* in open lettergreep; *ee* in gesloten lettergreep.

In sommige Nederlandse woorden en in heel wat leenwoorden komt *ee* [e.] echter ook voor in open lettergreep (cf. opmerking 3). Deze woorden wijken dan ook af van de Nederlandse spellingsregel die voorschrijft dat een (half)lange klinker in een open lettergreep met één teken wordt gespeld.

– In Franse leenwoorden: *é* (cf. opmerking 4); *-ier* (cf. 2.1.6).

– *ae* in (sommige) Latijnse / Griekse woorden (cf. opmerking 5).

C. Voorbeelden

[e]: *elastisch*, *element*, *metaal*, *republiek*.

[e.]: *beek*, *been*, *bleek*, *geven*, *hemel*, *leeg*, *leven*, *reeks*, *streven*, *veel*.

[e:]: *beer*, *begeerlijk*, *eerlijk*, *eerst*, *geleerde*, *heerlijk*, *heersen*, *leer*, *meer*, *peer*, *smeer*, *teer*, *verkeer*, *zeer*.

De [e(.)]-klank komt ook voor in sommige Engelse leenwoorden: (Bepaalde woorden worden soms ook op z'n Engels uitgesproken.)

ace, *aftershave*, *aids*, *bacon* (in België ook: [bakɔ̃]), *baseball* [be.zbɔ:l], *baseline*, *blazer* (≠ *blazer* [a.]), *brainstormen*, *break*, *breakpoint*, *cake*, *casestudy* [ke.stydi], *catering*, *claim*, *cocktail*, *container*, *database* [de.tabes/da.tabes], *deejay* [di.dʒe], *entertainment*, *facelift*, *fake*, *frame*, *game*, *grapefruit*, *hometrainer* [ho.mtre.nɔr] (in België ook: [ho.mtre.nɔr]), *interface*, *label* (in België ook: [ləbəl]), *ladyshave*, *laser*, *lay-out*, *mail*, *make-up*, *milkshake*, *pacemaker*, *paperback*, *paperclip*, *plaid*, *playback* [plebək], *race*, *rail*, *selfmade man* [selfmet], *skateboard* [skedbɔ:d] (in België ook: [skedbɔrt]), *sophisticated*, *steak*, *tiebreak*, *touroperator*, *trainen* (in België ook: [tre.nə]), *training* (in België ook: [tre.nɪŋ]), *understatement*.

Opmerkingen

FR

1. Franstaligen hebben de uitgesproken neiging om het onbepaald lidwoord *een* ten onrechte als [e.n] uit te spreken. Voorbeeld: *ik heb een boek gelezen*: *[e.n] in plaats van [ən]. Ze laten zich hierbij beïnvloeden door de spelling: *ee* wordt in het Nederlands bijna altijd als [e.] gerealiseerd (cf. 2.1.14).

FR

2. Het woordje *eens* kent verschillende uitspraakmogelijkheden naargelang van de betekenis.

1) Als *eens* als predicatief bijvoeglijk naamwoord wordt gebruikt (in de uitdrukking *het met iemand over iets eens zijn*), luidt de uitspraak altijd [e.ns].

2) Als het bijwoord *eens* 'eenmaal' betekent (bv. in *eens in de week*) of als het de eerste zinsplaats inneemt (bv. in *eens zal de tijd komen dat...*), wordt het als [e.ns] gerealiseerd.

3) In de betekenis 'te eniger tijd in het verleden of in de toekomst' zijn beide uitspraakvarianten mogelijk: [ə(n)s] of [e.ns]: *er was eens een man...*, 't zal je eens berouwen.

4) Als *eens* als (ongeaccentueerd en onaccentueerbaar) modaal partikel fungeert, moet de klinker in *eens* als sjwa worden gerealiseerd [əns / əs], bv. *Ik wil wel eens komen; kom eens hier, zeg eens*.

In de samengestelde bijwoorden *eveneens*, *ineens*, *opeens* is [e.] daarentegen de enige mogelijkheid. De beklemtoonde klank kan uiteraard niet tot [ə] worden gereduceerd.

3. *dominee*, *mee*, *nee*, *twee*, *vee*, *zee*; *abonnee*, *dictee*, *idee*, *jubilee*, *moskee*, *thee*.

4. *attaché*, *café*, *cliché*, *logé* [loʒe.], *privé*, *procedé*, *résumé*, *surséance*.

5. *curriculum vitae* (naast [e] is ook [aj] mogelijk), *gynaecologie*, *reggae* [rege] MAAR *quaestor* [ε]. Ook in de meervoudsvormen *collegae* en *liquidae* hoort men een [e]-klank in de slotsyllabe.

6. Naast *zeven* [e.] hoort men soms ook [ø.]. Deze uitspraak komt o.a. voor in telefoongesprekken om misverstand te voorkomen met *negen* ([e.]).

7. Er bestaan in het Nederlands twee tussenwerpsels die door anderstaligen vaak door elkaar worden gehaald, nl. *hé* en *hè*.

a. *hé* [he.]:

- uitroep van verwondering: *hé, het is al 3 uur*.

- uitroep om de aandacht te trekken: *hé, kom eens hier!*; *hé, wacht eens even!*

- uitroep van berisping: *hé, dat is van mij*.

b. *hè* [he]:

- om vermoeidheid, inspanning uit te drukken: *hè, wat is dat zwaar!* ; *hè, wat zit dat vast!*

- uiting van pijn: *hè, dat doet pijn*.

- uiting van voldoening en van opluchting: *hè, dat doet me plezier*.

- uiting van teleurstelling: *hè, dat hadden we niet van hen verwacht*.

c. In de volgende gevallen zijn beide tussenwerpsels mogelijk:

- als men een bevestigend antwoord op een vraag verwacht: *je komt toch ook, hé/hè?*

- bij een ongeduldige vraag: *wat wou je nu eigenlijk, hé/hè?*

8. De volgende woorden hebben twee uitspraakmogelijkheden zonder verschil in betekenis: *kaki*: [ka.ki] of [ke.ki], *occasion*: [oke.ʒən], [okaʒən]

2.1.4.1. [ɛ] / [e], [e.], [e:]: oefeningen

[ɛ] – [e]

CD
04

ɛ	e
<i>ben</i>	<i>been</i>
<i>best</i>	<i>beest</i>
<i>hel</i>	<i>heel</i>
<i>lek</i>	<i>leek</i>
<i>les</i>	<i>lees</i>
<i>redden</i>	<i>reden</i>
<i>ver</i>	<i>veer</i>
<i>wet</i>	<i>weet</i>
<i>bevel</i>	<i>bevelen</i>
<i>gebrek</i>	<i>gebreken</i>
<i>gen</i>	<i>genen</i>
<i>spel</i>	<i>spelen</i>
<i>weg</i>	<i>wegen</i>

Oef. 2.05

[ɛ]: niet onderstrepen / [e]: rood onderstrepen / [e.]: groen onderstrepen / [e:]: twee keer onderstrepen:

CD
05

accentuering, bergmeer, element, frequentie, gentherapie, geweld plegen, herleven, investeringsgebied, kennisnemen, kenteken, kerstfeest, lerares, lettergreep, letterteken, meetellen, personeel, pestepidemie, secretaresse, tennisspeler, terechtstellen, weerleggen, weggeven, wegnemen, werkgever, werknemer.

2.1.5. [ɪ] VAN VIS

FR

A. Kenmerken

De [ɪ]-klank is een ongespannen, halfgesloten en palatale voorklinker. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: iets lager en iets verder naar achteren dan voor de [e].
- Tongpunt: tegen de ondertanden.
- Lippenstand: gespreid. De mondhoeken zijn een beetje naar achteren getrokken.
- Gespannenheid: ongespannen lippen en tong.
- Lengte: altijd kort.

Het Standaardfrans kent deze klank niet, in Franstalig België (o.a. in Luik, Namen en Charleroi) hoort men hem wel in de volksuitspraak, bv. *Jeanine* [ʒanɪn], *Kevin* [keɪn].

Franstalige leerders van het Nederlands hebben veel moeite met deze klank. Aangezien deze klank niet in hun moedertaal voorkomt, zijn ze geneigd hem te vervangen door een te gesloten en vooral te gespannen (meestal

halflange) klank (*[i.k] in plaats van [ɪk])⁷ of door een te open en iets te gespannen klank (*[ɛk] in plaats van [ɪk]).

B. Spelling

- *i* en *y* in gesloten lettergreep in Nederlandse woorden en leenwoorden (cf. voorbeelden a).
- Deze klank komt vrijwel nooit voor in open lettergreep, wel voor *ch* [x] (cf. voorbeelden b) en in sommige leenwoorden (in onbeklemtoonde syllabe) (cf. 2.1.6, opmerking 1).

C. Voorbeelden

CD
06

- a) *beginnen, bericht, beslissen, betekenis, bidden, binden, blik, dicht, drinken, Egyp-te, film, gisteren, ik, kind, kist, lid, lift, lip, mist, Pinksteren, pit, smid, spil, sym-bool, syntaxis, verschil, vinger, vis, wind, winkel, winter, zitten.*
- b) *lichaam, richel, wichelaar; business [bɪznɪs], city [sɪti].*

Opmerkingen

1. Het persoonlijk voornaamwoord van de eerste persoon *ik* heeft naargelang van de context twee realisaties: de volle vorm [ɪk] en de gereduceerde, onbeklemtoonde vormen [ɔk] (vooral na medeklinkers: *heb ik* [hebɔk]) en [k] (vooral voor medeklinkers: *'k zou* [ksɔu]).
2. De klankverbinding *ie* in *viend(je)* wordt af en toe als [i] uitgesproken. Vandaar de spelling *vrind(je)*.
3. In de eigennaam *Richter* (*de schaal van –*) wordt de *i* als [i] gerealiseerd (cf. 2.1.6).

 Oef. 2.06

2.1.6. [i] VAN DIEP

A. Kenmerken

De [i] is een gesloten palatale voorklinker. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong ligt hoog in de mondholte, tegen het harde gehemelte.
- Tongpunt: bij de ondertanden.
- Lippenstand: gespreid. De mondhoeken zijn naar achteren getrokken. De lippen komen dicht bij elkaar, de tanden erg dicht bij elkaar.
- Gespannenheid: gespannen tong en lippen.
- Lengte: kort, halflang of lang. De korte variant van deze klank komt o.a. voor in leenwoorden (meestal in onbeklemtoonde syllabe) en in de enclitische vorm van het persoonlijk voornaamwoord *hij*⁸: *komt hij*? [kɔmti]; *omdat hij komt* [ɔmdatɪkɔmt]. De lange [i:] komt voor *r* voor als

7. In dat geval zweemt de uitspraak van Franstaligen naar die van het Duitse voornaamwoord *ich*.
8. Het enclitisch gebruik houdt in dat het voornaamwoord geen accent heeft en zonder pauze aansluit bij het voorafgaande woord (meestal de persoonsvorm of het inleidende woord van een bijzin).

deze niet gevolgd wordt door een consonant. De halflange variant is de meest frequente.

De Franse [i] is iets meer gesloten en sterker gespannen dan de Nederlandse.

In 2.1.5 is erop gewezen dat veel Franstaligen in plaats van de [ɪ] een te gesloten en te gespannen [i]-klank produceren (*[di.k] in plaats van [dɪk]). Bij wijze van compensatie is hun realisatie van de gespannen [i]-klank vaak te lang (*[ni:t] in plaats van [ni(.)t]).

FR

B. Spelling

- *ie* in Nederlandse woorden in open en gesloten lettergreep.
- *i* en *y* in Franse leenwoorden in open lettergreep.
- *ij* in sommige Nederlandse woorden (cf. opmerking 2).

C. Voorbeelden

[i]: alibi, artikel, baby, broccoli, januari, juli, jury, koffie, positie, salami, sorry, titel.

[i.]: bedriegen, democratie, dief, diep, diesel, fabriek, Friesland, genieten, kies, knie, lelie, machine, mythe, niet, Piet, politiek, pyramide, riem, synoniem, tien, type, ziek, zien.

[i:]: bier, dier, formulier, hier, juwelier, kwartier, klier, mier, nier, papier, passagier, spier, stier

MAAR bedierf, stierf, verwierf, wierp, zwierf [i(.)] (zie ook opmerking 4).

Opmerkingen

1. In het suffix *-isch* is de *i* ondanks de gesloten lettergreep gespannen. Aangezien die *i* buiten de klemtoon staat, wordt hij (vooral in België) echter heel vaak tot [ɪ] verzwakt:

biologisch, *chemisch*, *cynisch*, *democratisch*, *historisch*, *psychologisch*, *semantisch*, *syntactisch*, *technisch*.

Hetzelfde doet zich m.m. voor bij leenwoorden met een onbeklemtoonde [i]-klank. Naast de korte, gespannen [i]-klank hoort men soms ook de ongespannen pendant:

academicus, *bigamie*, *binair*, *dialect*, *direct*, *ideaal*, *liberaal*, *milieu*, *militair*, *mimiek*, *minimum*, *minister*, *pagina*, *pikant*, *publiceren*.

2. In *bijzonder(heid)* wordt de *ij* als [i] uitgesproken (cf. 2.1.14.1). Dit is soms ook het geval in *bijvoorbeeld* [bivo:rbe.lt]. Deze uitspraakvariant komt echter veel minder vaak voor dan de volgende vormen: [beivo:rbe.lt] en [bavo:rbe.lt].

3. De [i]-klank komt ook voor in Engelse leenwoorden:

[i]: bandrecorder [bantriko:dər] (in België ook [bantrəkərdər]), behaviorisme, coffeeshop, freelance [friləns / frilɛ.ns], medley [mɛtli], recital [riʃɪtəl] (in België ook [resitəl]), relaxed [rilɛkst] (in België ook [rəlɛkst]), research/research, return, volley.

[i.]: beatmusic, deal, deejay [di.dʒe], deleten [dili.tə], feature, feedback, freak, jeans, keeper, keyboard, leader, leaseauto, meeting, preprint, reader, referee, releasen [rili.sə / rili.zə], remake, screenen [skri.nə], sheet, sneren, spekertje [spi.kɔrtjə], speech, streaken, taxfree [tɛksfri.] (in België ook [tuksfri.]), teakhout [ti.khəut] (in

België ook [tekɦout]), *team*, *teenager*, *weekend* [wi.kent] (MAAR: *weekeinde* [we.keində]).

Verwar niet *scène* [sɛ.nə] en *scene* [si.n] (bv. in *drugscene*, *gayscene*, *homoscene*). *Detective* heeft twee uitspraakmogelijkheden: [detekti.və] / [ditektiv].

4. De uitgang *-ier* kan op twee manieren worden gerealiseerd, nl. [je.] of [i:r]. Verwarring tussen beide uitspraakmogelijkheden komt bij Franstaligen vaak voor.

-ier = [i:r] in: *aalmoezenier*, *avonturier*, *bankier*, *financier*, *formulier*, *herbergier*, *juwelier*, *kanselier*, *kasjmier*, *klavier*, *koerier*, *kwartier*, *laurier*, *leverancier*, *manier*, *officier*, *papier*, *particulier*, *passagier*, *pionier*, *populier*, *portier*, *regulier*, *rivier*, *scharnier*, *scholier*, *summier*, *tuinier*, *winkelier*.

-ier = [je.] in: *atelier*, *bouvier*, *cabaretier*, *chansonnier*, *conferencier*, *croupier*, *dossier* (in België ook [dɔsi:r]), *papier-maché*, *patissier*, (jeune) *premier*, *presse-papier*.

5. In *emir* en *fakir* wordt de *i* - ondanks de gesloten lettergreep - als [i.] gerealiseerd. In *derwisj* en *fetisj* hoort men de [i]-klank.

6. Verwar niet *-ier* ([i:r] of [je.]) met *-iër* ([iər]) zoals in bv. *Georgiër*, *Indiër*, *Libiër*, *magiër*, *foxteriër*, *parlementariër*.

7. In de volgende woorden horen we ook een [i]-klank (ondanks de gesloten lettergreep): *androgyn*, *brique*, *chic*, *complice*, *enzym*, *piste*, *pizza*, *quitte*, *whist*. Voor het volgende woord komen twee uitspraakmogelijkheden, nl. [i(:)] of [i], naast elkaar voor: *kitsch*.

8. ie = [je] in *Vietnam*.

2.1.6.1. [ɪ] / [ɛ] / [i], [i:], [i:]: oefeningen

CD
07

[ɪ] – [ɛ]

ɪ	ɛ
<i>binnen</i>	<i>ben</i>
<i>liggen</i>	<i>leggen</i>
<i>likken</i>	<i>lekken</i>
<i>mis</i>	<i>mes</i>
<i>pillen</i>	<i>pellen</i>
<i>pinnen</i>	<i>pennen</i>
<i>pit</i>	<i>pet</i>
<i>ridder</i>	<i>redder</i>
<i>vind</i>	<i>vent</i>
<i>wikken</i>	<i>wekken</i>
<i>winnen</i>	<i>wennen</i>
<i>wit</i>	<i>wet</i>
<i>zit</i>	<i>zet</i>

 Oef. 2.07

ɪ	i
<i>bidden</i>	<i>bieden</i>
<i>bril</i>	<i>Den Briel</i>
<i>liggen</i>	<i>liegen</i>
<i>lippen</i>	<i>liepen</i>
<i>pit</i>	<i>Piet</i>
<i>rib</i>	<i>riep</i>
<i>rit</i>	<i>riet</i>
<i>tin</i>	<i>tien</i>
<i>vis</i>	<i>vies</i>
<i>wil</i>	<i>wiel</i>
<i>wit</i>	<i>wied(en)</i>
<i>zin</i>	<i>zien</i>
<i>zit</i>	<i>ziet</i>

[ɛ]: rood onderstrepen / [ɪ]: groen onderstrepen / [i], [i:], [i:]: twee keer onderstrepen:

aantrekkingskracht, basiskennis, bedenking, belangstelling, centimeter, commissie, consequentie, dienstensector, directieassistent, elektrisch, ervaring, familiekring, Fikkie, germanisme, gezinshereniging, herinnering, idealistisch, impliciet, initiatief, instrument, interessant, internationaal, kabinet, kennis, kinderalimentatie, kinderspel, kipfilet, lucifer, minister, misschien, opmerking, perzik, principe, provincie, reservering, simplistisch, stilistisch, televisietoestel, temperatuurverschil, universiteit, visgerecht, vriendin, windenergie.

2.1.7. [y] VAN NU

A. Kenmerken

Deze klank is een gesloten, geronde en gespannen voorklinker. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong ligt hoog in de mondholte en is naar voren gewelfd.
- Tongpunt: dicht bij de ondertanden.
- Lippenstand: gerond. De lippen en de tanden komen erg dicht bij elkaar.
- Gespannenheid: van lichte tot sterke spanning in tong en lippen (de spanning bij de uitspraak van [y:] is minder sterk dan bij [y(:)]).
- Lengte: kort, halflang of lang. In tegenstelling tot de gespannen klanken die tot nu toe aan bod zijn gekomen, komt de korte variant van de [y] ook in beklemtoonde open lettergreep voor, bv. *individu, menu*. Doordat de korte [y]-klank in zulke gevallen de klemtoon krijgt, spreken veel Franstaligen, in plaats van een korte, een (half)lange [y.] uit, bv. [**sty*.di] i.p.v. [*sty*di]. Voor *r* is deze klank meestal lang.

De Nederlandse [y] is minder gespannen dan de Franse variant. Verder zijn de lippen in het Frans minder gerond dan in het Nederlands.

B. Spelling

u in open lettergreep en soms ook – naargelang van de fonologische omgeving – in gesloten lettergreep; *uu* in gesloten lettergreep.

C. Voorbeelden

[y]: – in onbeklemtoonde open lettergreep: *abusievelijk*, *accu*, *accuraat*, *ambulance*, *amusement*, *crucial*, *fluweel*, *manipuleren*, *muziek*, *nuance*, *punaise*, *purisme*, *studeren*, *tutoyeren*, *utopie*, *Veluwe*, *weduwe*.

– in beklemtoonde open lettergreep: *illusie*, *individu*, *juli*, *juni*, *lucifer*, *menu*, *paraplu*, *ruzie*, *studie*, *superlatief*, *Utrecht*, *tumor*.

– in gesloten lettergreep: *brut* (van champagne), *buste*, *illuster*, *luxe*, *pluche*, *surplus* [*syrply(s)*], *surprise*, *truc* (≠ *truck*).

[y.]: *absoluut*, *afschuwelijk*, *blessure*, *bruuskeren*, *debuut*, *duw*, *duwen*, *excuus*, *infuus*, *instituut*, *minuut*, *nu*, *ruw*, *schaduw*, *schuw*, *spuwen*, *statuut*, *zenuw*, *zwaluw*.

[y.]: *avontuur*, *bestuur*, *cultuur*, *duur*, *figuur*, *huur*, *kandidatuur*, *muur*, *natuur*, *schuur*, *sculptuur*, *uur*, *vuur* MAAR: *avonturier* [y], *gedurende* [y.].

Opmerkingen:

1. Naast de [y.]-uitspraak voor het bezittelijk voornaamwoord *uw* treffen we (vooral in Noord-Nederland) de [y.ʷ]-uitspraak aan (cf. 2.2.2.6). Dit geldt niet voor het persoonlijk voornaamwoord *u* ([y.]).

2. In *bulletin* kan de *u* op twee manieren worden uitgesproken, nl. [y] en [ʏ].

2.1.8. [ø] VAN NEUS

A. Kenmerken

De [ø]-klank is een halfgesloten, geronde en gespannen voorklinker. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong ligt lager dan voor [y] en ligt iets verder naar achteren dan voor [e].
- Tongpunt: raakt lichtjes de ondertanden.
- Lippenstand: gerond. De lippen en de tanden komen erg dicht bij elkaar.
- Gespannenheid: van lichte tot sterke spanning in tong en lippen maar iets minder spanning dan bij [y]. Verder is de spanning bij de uitspraak van [ø(.)] sterker dan bij [ø:].
- Lengte: kort, halflang of lang. De korte variant komt zo goed als uitsluitend voor in leenwoorden waarbij de [ø]-klank niet de klemtoon heeft. De lange variant komt voor *r* voor, o.a. in de vele woorden op *-eur* die aan het Frans zijn ontleend en die qua uitspraak zijn vernederlandst.

Vergeleken met de Franse klank is de Nederlandse [ø] iets minder gerond.

FR In woorden van Franse origine op *-eur* produceren Franstaligen in plaats van een lange [ø]-klank de klank die in het Frans wordt aangetroffen, nl. [œ:], bv. *[ak-tœ:r] in plaats van [aktø:r]. Andere voorbeelden: *ambassadeur*, *auteur*, *chauffeur*, *directeur*, *humeur*, *ingenieur*, *monteur*, *procureur*, *redacteur*, *regisseur*.

B. Spelling

Meestal *eu*⁹, soms *ö* (in woorden van Duitse en Zweedse afkomst) en *oe*.

C. Voorbeelden

[ø]: *Europa, Europees, meubilair, neutraal, reuzin* (MAAR: *reus* [ø.]), *oecumenisch, oedipaal, oenologie, oestrogeen*.

[ø.]: *adviseuse, beu, beuk, breuk, deugd, deugniet, geheugen, heup, heus, jeugd, keuk-ken, keus, meubel, nerveus, neus, reus, sleutel, steun, vleugel, vreugde; Brueghel* (naast: *Breughel*), *foetus, föhn, fröbelschool, Göteborg, knäckebröd, Malmö* MAAR *röntgen* [v] (zie ook 2.1.13).

[ø.]: *beurs, beurt, deur, geur, gezeur, kleur, teleurstellen, terreur, willekeur, zeurpiet*.

Opmerkingen

1. Naast de [ø.]-uitspraak kennen sommige leenwoorden een andere realisatie, nl. [œ.y], die in Noord-Nederland gebruikelijk is:

[ø] / [œ.y]: *eucalyptus, eufemisme, euthanasie, hermeneutiek, heuristiek, oedipaal, oenologie, pneumonie, pseudoniem*.

[ø.] / [œ.y]: *farmaceutisch, leukoplast, Oedipus, propedeuse, pseudo, therapeut, therapeutisch*.

2. In *zeven* hoort men soms [ø.] in plaats van [e.]. Deze uitspraak komt o.a. in telefoongesprekken voor om misverstand te voorkomen met *negen* (cf. 2.1.4. [e]).

2.1.9. [œ] VAN OEUVRE

A. Kenmerken

Deze halfopen en geronde voorklinker komt slechts in enkele vreemde woorden voor. Naast het gebruik als monofoon komt deze klank ook voor als eerste deel van de diftong [œy] (zie 2.2.1.2). Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong ligt iets lager dan voor [ø].
- Tongpunt: raakt lichtjes de ondertanden.
- Lippenstand: (licht) gerond. De lippen en de tanden komen iets minder dicht bij elkaar dan bij [ø].
- Gespannenheid: vrij sterke spanning in tong en lippen.
- Lengte: kort, halflang of lang.

Voor de Franse [œ]-klank ligt de tong lager dan in het Nederlands en zijn de lippen sterker gerond.

In Franse leenwoorden op *-eur* hebben Franstaligen de neiging een [œ:]^{FR}-klank uit te spreken in plaats van de [ø:]^{NL}-klank (cf. 2.1.8).

9. Niet alle *eu*'s worden echter als [ø] gerealiseerd. Soms bestaat deze lettercombinatie uit twee verschillende klanken (bv. *baccalaureus* [-rejs]) (zie ook 2.1.9).

B. Voorbeelden

[œ]: manoeuvren.

[œ.]: freule, manoeuvre, oeuvre.

[œ.]: à contrecœur.

2.1.10. [u] VAN BOEK

A. Kenmerken

De [u] is een gesloten, gespannen en geronde achterklinker. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong ligt hoog naar achteren opgeheven (de tong ligt hoger bij [u:] dan bij [u]).
- Tongpunt: naar achteren getrokken en boven de ondertanden.
- Lippenstand: de lippen zijn bijna gesloten, sterk gerond en sterk gestulpt.
- Gespannenheid: sterke spanning in tong en lippen.
- Lengte: kort, halflang of lang. De korte variant van deze klank is de meest gebruikelijke, bv. in open lettergreep buiten de klemtoon (cf. Voorbeelden). Voor *r* is deze klank lang, als de [u]-klank beklemtoond wordt en als de syllabe gesloten is.

In het Frans is de [u] minder sterk gerond en gestulpt. De tong ligt er hoger maar iets minder naar achteren dan in het Nederlands. Verder is de [u] in het Frans vaak langer dan in het Nederlands.

FR

Veel Franstaligen hebben moeite met de lengte van deze klank. In plaats van een korte [u] produceren ze vaak een te lange klank, bv. *bloed* *[blu.t]/[blu:t] in plaats van [blut].

B. Spelling

Over het algemeen komt in de spelling *oe* voor. Daarnaast treft men in Franse leenwoorden ook *ou* aan en in sommige Engelse en Duitse leenwoorden *oe/u*.

C. Voorbeelden

[u]: – akoestiek, bezoek, bloed, boeg, boek, boerin, boete, broek, doek, doel, droevig, genoeg, goed, groen, groeten, hoe, hoed, hoera, hoewel, koe, loep, moe, moedig, noemen, oefenen, oester, oever, poes, proef, roepen, schoen, soep, spoed, toekomst, toen, toerisme, toernooi, toets, voet, vroeg, woensdag, zoet.

– bougie, boulevard, bourgogne, boutade, bouvier, coulisse, coup, coupé, coupon, couscous, douane, doublet, gouverneur, journaal, journalist.

– ausputzer, blue jeans, fulltime, hooligan, input, interview, issue, output, putsch.

[u.]: alleluja, barbecue, beautycase, blues, bonjournen, carpoolen, cartoon, computer, cruise, deuce, jukebox, koers, musical, producer, route.

[u:]: *beroerte*, *boer* (MAAR: *boerin* [u]), *broer*, *jaloers*, *moer*, *retourtje*, *roer*, *rumoer*, *stoer*, *vervoer*, *vloer* MAAR: *journaal*, *toernooi* [u]; *koers*, *loeren* [u].

Opmerking

Enkele woorden hebben meer dan één uitspraakmogelijkheid. Soms gaan de twee (of drie) uitspraakmogelijkheden met verschil in betekenis gepaard, soms niet. Voorbeelden: *boom*: [bo.m] (= plant) / [bu.m] (= prijsstijging), *loop*: [lo.p] (= het lopen) / [lu.p] (= looping); *bulldozer*: [u] of [ɹ], *fuchsia*: [fɹksja] / [fɹksja] / [fuksjə].

2.1.11. [ɔ] VAN VOL

A. Kenmerken

De [ɔ]-klank is een halfopen, ongespannen en geronde achterklinker¹⁰. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong ligt vrij laag maar de achtertong welvt hoog.
- Tongpunt: wordt weggetrokken van de tanden en bevindt zich boven de ondertanden.
- Lippenstand: gerond.
- Gespannenheid: gespannen tong en lippen.
- Lengte: De korte [ɔ] is de meest gebruikelijke, bv. in open lettergreep buiten de klemtoon. De halflange en de lange [ɔ] komen meestal voor in leenwoorden. Voor *r* is deze klank lang, op voorwaarde dat de *r* tot dezelfde syllabe behoort. In sommige gevallen is de uitspraak verschillend van die van de Franse equivalenten ([o.]), bv. *het roze van haar jurk* [rɔ.zɔ].

De Franse [ɔ] is iets langer en wordt meer naar voren gevormd dan de Nederlandse.

Voor Franstaligen levert deze klank over het algemeen geen problemen op. Soms nasaleren ze – ten onrechte – de klank voor *m* of *n* + consonant.

B. Spelling

In gesloten lettergreep wordt deze klank *o* geschreven. Voor *ch* [x] komt hij ook voor in open lettergreep. In woorden van Engelse oorsprong wordt de [ɔ] ook *a* of (-)*all* gespeld (cf. opmerking 2).

C. Voorbeelden

[ɔ]: - *bedrog*, *beknopt*, *belofte*, *bocht*, *boffen*, *bom*, *bos*, *dom*, *dorst*, *hobby*, *hond*, *hol*, *horloge* [hɔrlo.ʒɔ], *import*, *klok*, *koffer*, *kok*, *morgen*, *schok*, *sport*, *spotten*, *tocht*, *ton*, *vol*, *volgen*, *volley*, *vos*, *wolk*, *zon*.
- *bochel*, *jochie*, *pochen*, *Tochaars*.

10. Vaak wordt er een onderscheid gemaakt tussen de [u]-klank (bv. *kom*, *zon*) en de [ɔ]-klank (bv. *los*, *rok*). Het verschil tussen beide varianten zit hem in de ronding en de sluiting en is het gevolg van coarticulatie (cf. 3). De oppositie [u]–[ɔ] heeft verder geen betekenisdifferentiërende functie: het zijn allofonen van één foneem. Gemakshalve wordt in dit boek dan ook uitsluitend gebruik gemaakt van het [ɔ]-teken.

[ɔ:]: *garderobe*, *loge* (MAAR: *logé* [o]), *roze* (= adj. of in de bet. van de kleur).

[ɔ:]: *beaufortschaal*, *corps* [kɔ:r] (MAAR *korps* [kɔrps]), *decor*.

Opmerkingen

FR

1. In het Frans komt de [ɔ] in onbeklemtoonde open lettergreep voor, bv. *police* [pɔli.s], *modèle* [mɔdɛ.l]. Het Nederlands heeft zulke Franse woorden of andere leenwoorden van dit type overgenomen. In het Nederlands hoort men een korte, gesloten [o] (zie ook 2.1.12). Onder invloed van hun moedertaal zijn Franstaligen vaak geneigd een veel te open [ɔ] te produceren:

CD
10

model *[mɔdɛl] i.p.v. [mɔdɛl]

probleem *[prɔble.m] i.p.v. [proble.m]

sociaal *[sɔsjɑ.l] i.p.v. [sosja.l]/[soʃ(j)ɑ.l].

Andere voorbeelden:

absoluut, *alcohol*, *barometer*, *casino*, *chocolade*, *hotel*, *kopie*, *moraal*, *operatie*, *politie*, *programma*, *psychologie*, *roman*, *totaal*.

Deze fout leren Franstaligen moeilijk af, des te meer omdat ze – als ze een correcte [o] uitspreken – vaak de klemtoon op de (onbeklemtoonde) syllabe met de klank in kwestie leggen: *[mo.dɛl] i.p.v. [mɔdɛl]; *[pro.ble.m] i.p.v. [proble.m].

2. Men hoort de [ɔ:]-klank ook in Engelse leenwoorden: *all-in*, *allrisk*, *allround*, *ballpoint*, *baseball*, *in-door*, *overall*, *performance*, *portable*, *warming-up* MAAR: *squash* [skwɔʃ], *warrant* [wɔrənt].

3. In de volgende leenwoorden komt de [ɔ]-klank in open lettergreep voor: *body*, *diskjockey*, *pocket*, *pony*, *topic*.

4. In *grove* (de verbogen vorm van *grof*) kan de *o* als [ɔ] ([ɣrɔvɔ]) of als [o:] ([ɣro.vɔ]) worden gerealiseerd.

5. De [ɔ]-klank komt ook in de tussenwerpsels *goh* en *joh* voor.

6. De volgende woorden hebben meer dan één uitspraakmogelijkheid (zonder verschil in betekenis): *beaujolais*, *noblesse*, *snobisme*: [ɔ]/[o]; *amazone*, *carambole*, *catastrofe*, *controle*, *furor*, *zone*: [ɔ:]/(in België ook [o:]); *record*: [rɔkɔ:r]/(in België ook [rɔkɔrt]).

2.1.12. [o] VAN BOOT

A. Kenmerken

De [o]-klank is een halfgesloten, gespannen en geronde achterklinker. Die klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong ligt iets lager dan bij de [u] en is ver naar achteren getrokken.
- Tongpunt: ter hoogte van de ondertanden.
- Lippenstand: gerond en vrij ver van elkaar verwijderd maar minder gestulpt dan bij [u].
- Gespannenheid: gespannen tong en lippen.
- Lengte: kort, halflang en lang. De korte variant wordt o.a. aangetroffen in de onbeklemtoonde open syllabe van woorden van vreemde oorsprong, bv. de tweede *o* in *foto* [fo.to]. [o:] komt uitsluitend voor *r* voor, op voorwaarde dat de *r* deel uitmaakt van dezelfde syllabe als de [o]-klank. Over het algemeen is deze klank halflang: [o:].

De Franse [o] is sterker gerond. Verder bevinden de lippen en de tanden zich dichterbij elkaar dan in het Nederlands.

In Nederland heeft de laatste decennia een duidelijke verschuiving plaatsgevonden van een zuiver monofongische naar een matig gediftongeerde uitspraak van de [o:], bv. *boom* [o^u / ɔ^u] (zie ook 2.1.4). Vlaanderen kent uitsluitend de monofongische variant. De sterk gediftongeerde uitspraak ([ɔu] of [au]) wordt als plat beschouwd (cf. 7).

B. Spelling

In open lettergreep: *o* (*oo* voor *ch*); in gesloten lettergreep: *oo*. In sommige leenwoorden kan de *au*-lettercombinatie als [o:] worden uitgesproken (naast de [ɔu]-uitspraak), cf. opmerking 2. In woorden die aan het Engels zijn ontleend vindt men de *-ow-* of de *-oa-*spelling. De *oi-* spelling komt uitsluitend in enkele oudere vormen (meestal plaatsnamen) voor, zoals *Oirschot*, *Oisterwijk*.

C. Voorbeelden

[o]: *au pair*, *au sérieux*, *auto*, *deposito*, *foto*, *honorarium*, *in petto*, *lumbago*, *model*, *modernisme*, *operatie*, *politie*, *politiek*, *programma*, *protest*, *risico*, *sociaal*, *tempo*, *verso*, *vocaal*.

[o:]: *belonen*, *blood*, *boom*, *boos*, *boot*, *code*, *dood*, *doof*, *doos*, *doping*, *horloge* [hɔrloːʒə], *loon*, *lopen*, *mogen*, *motor*, *nomen*, *nood*, *piloot*, *rodekool*, *slogan*, *sloten*;
goochelaar, *goochelen*, *loochenaar*, *loochenen* (vgl. met *bochel*, e.d.).

[o:]: *boord*, *doorsnee*, *gehoor*, *koorts*, *moord*, *noorden*, *oor*, *pastoor*, *spoor*, *vooroordeel*, *woord*.

Opmerkingen

1. Verlenging van de klinker bij meervoudsvorming: enkelvoud [ɔ] - meervoud [o:].

god - *goden*; *hertog* - *hertogen*; *hof* - *hoven*; *hol* - *hollen*; *lot* - *loten*; *oorlog* - *oorlogen*; *slot* - *sloten*; *verlof* - *verloven*.

De substantieven op *-or* (zie ook 5.7.2): In het enkelvoud luidt de uitspraak [-ɔr] (heel vaak verzwakt tot [-ər]) en ligt de klemtoon op de voorlaatste syllabe (de syllabe die aan de uitgang voorafgaat), bv. *commentator* [-ɔr]. In het meervoud hangen de uitspraak en de accentuering af van de meervoudsuitgang: ten opzichte van het enkelvoud brengt de *-s*-uitgang geen verandering met zich mee (*commentators* [-ɔrs]). De *-en*-uitgang daarentegen veroorzaakt de verlenging van de *o*: de [ɔ] wordt [o:], waardoor de woordklemtoon op de [o:] komt te staan, bv. *commentatoren* [o:]. Andere voorbeelden: *examinator* - *examinators* [ɔ] / *examinatoren* [o:]; *motor* - *motors* [ɔ] / *motoren* [o:]; *professor* - *professors* [ɔ] / *professoren* [o:].

2. [o] of [ɔu]: *auteur*, *auto* (= wagen), *autobus*, *automaat*, *automatisch*, *autonomie*, *autoritair*, *hydraulica*, *hydraulisch* (zie ook 2.2.1.3).

3. [o:] in Engelse leenwoorden: *-ow-* in: *blowen*, *bowling*, *bungalow*, *cashflow* MAAR: *clown* [kloun], *incrowd* [ɪnkraʊd/ɪnkraut]; *-oa-* in: *coach*, *trenchcoat*. Ook in *rollerskate* [rɔ.lərskɛ.t] (ondanks de gesloten lettergreep), *soulmuziek* [so.l-].

4. Adjectieven op het Franse suffix *-oir* kunnen heel vaak op twee manieren worden uitgesproken: [-wa:r / (-o:r)]: *compensatoir*, *illusoir*, *provisoir*, *rogatoir* (zie ook 2.1.2). Ook *loyaal* en *royaal* hebben twee uitspraakmogelijkheden: [lwa.ja.l] / ([loja.l]) resp. [rwa.ja.l] / ([roja.l]).

FR 2.1.13. [ɣ] VAN DUS

A. Kenmerken

De [ɣ]-klank is een halfgesloten, heel licht geronde en ongespannen middenklinker. Het timbre van deze klank komt bijna overeen met dat van [ə] (sjwa) (zie 2.1.14). Veel Nederlandstaligen onderscheiden deze klank dan ook vaak niet van de sjwa, des te meer omdat de oppositie [ɣ]–[ə] bijna nooit betekenisdifferentiërend (semantisch relevant) is, behalve in bv. *kattenrug* [kətərɣx] – *katterig* [kətərɔx]. De [ɣ]-klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong neemt dezelfde vorm aan als bij [a] maar ligt hoger. Vergeleken met [ə] is deze klank meer gesloten.
- Lippenstand: heel licht gerond. De lippen staan iets meer open dan voor [y].
- Gespannenheid: ongespannen tong en lippen.
- Lengte: altijd kort.

In het Frans bestaat de [ɣ]-klank niet.

Deze klank levert veel Franstaligen vrij veel moeilijkheden op. In voorbeelden zoals *dus*, *druk* e.d. vertonen ze de uitgesproken neiging deze klank sterk gerond en te lang uit te spreken ([y(.)] i.p.v. [ɣ]). Een andere fout bestaat erin de Franse uitspraak over te nemen. Dit is o.a. het geval bij leenwoorden op *-um*, *-eum*, *-ium*. Voorbeelden: *club* *[klɒp] i.p.v. [klyp], *album* *[albɔm] i.p.v. [albɣm], *centrum* *[sɛntrum] i.p.v. [sɛntrɣm].

B. Spelling

De [ɣ]-klank wordt bijna systematisch *u* geschreven.

C. Voorbeelden

CD
11

- a) *bluf*, *blussen*, *Brussel*, *bundel*, *burgemeester*, *bus*, *club*, *discussie*, *druk*, *dumping*, *dun*, *dus*, *geluk*, *gunnen*, *hulp*, *hut*, *jurk*, *justitie*, *kunst*, *kurk*, *kusje*, *kust*, *lunch*, *lust*, *mus*, *nuchter*, *nut*, *product*, *plukken*, *plunderen*, *punch*, *punk*, *punt*, *put*, *rug*, *rund*, *schuld*, *succes*, *suffix*, *suggestie*, *truck* (≠ *truc* [y]), *tunnel*, *turnen*, *tussen*, *vluchten*, *zucht*.
kuchen (in open beklemtoonde lettergreep).
- b) *adverbium*, *album*, *atheneum*, *centrum*, *datum*, *jubileum*, *laboratorium*, *museum*, *podium*, *practicum*, *stadium*, *vademecum*, *visum*.

Opmerking

De [ɣ]-klank komt ook in *röntgen* voor (zie ook 2.1.8).

2.1.13.1. [ʏ] / [y]: oefeningen

[ʏ] – [y]

CD
12

ʏ	y
bukken	bucolisch
bus	buur
dunne	duren
fut	fuut
juk	juweel
kus	excuus
mussen	muziek
nut	minuut
plus	paraplu's
Russisch	ruzie
truck	truc
vlug	vuur

Oef. 2.09

[ʏ]: rood onderstrepen / [y]: groen onderstrepen:

*cultuur, fluctueren, kubus, kunstcriticus, kunstenaarsbuurt, kunstrubriek, museum,
musicus, structuur, terugvlucht, vluchtsimulator, vuurspuwer.*

CD
13

Oef. 2.10

2.1.14. [ə] VAN DE

A. Kenmerken

De [ə]-klank (sjwa of stomme/doffe/toonloze e) is de enige neutrale klank. Wat de articulatieplaats en de wijze van articulatie betreft, is het een centrale klank. De [ə]-klank wordt op de volgende manier gerealiseerd:

- Tongstand: de tong ligt mediaal. Vergeleken met [ʏ] is deze klank meer open.
- Gespannenheid: ongespannen tong en lippen.
- Lengte: altijd kort.

In het Frans zijn de tong en de lippen bij de realisatie van [ə] iets meer gespannen.

Het feit dat de sjwa een centrale positie inneemt, zorgt ervoor dat hij zich makkelijker aan de fonologische omgeving kan aanpassen dan andere klanken. De sjwa kan in dit opzicht als een kameleon-achtige klank worden beschouwd (Rietveld & Van Heuven 1997: 70).

Een ander kenmerk van deze klank is dat hij – enkele uitzonderingen daargelaten – nooit de klemtoon krijgt (bv. *beseffen* [bəsɛfə], *verhinderen* [vərhɪndərə]) (Cf. 5.2).

Bovendien kan de sjwa onder bepaalde omstandigheden ingelast worden tussen twee klanken die moeilijk na elkaar uit te spreken zijn (cf. 2.1.14.2). Daarnaast kan de sjwa het resultaat zijn van vocaalreductie: als men snel spreekt, heeft men de neiging klinkers in onbeklemtoonde lettergre-

pen tot [ə] te reduceren, bv. *economie* [ekənəmi] naast de volle vorm van de klinkers [ekonomi] (cf. 2.1.14.1).

FR

In tegenstelling tot het Frans moet de slot-e in het Nederlands duidelijk uitgesproken worden. Dit geldt niet alleen voor de verbogen vorm van adjectieven, de meervouds- en infinitiefuitgang *-en*, de diminutiefuitgang *-je* maar ook voor de meeste woorden die het Nederlands aan het Frans heeft ontleend. Franstaligen zijn nogal eens geneigd de slot-e niet uit te spreken. Voorbeelden: *een jonge dame* [ən jŋgə da.mə], *een grote garage* [ən ɣro.tə ɣara.ʒə], *ze studeren vreemde talen* [zə styde.rə vre.mdə ta.lə] (cf. voorbeelden a). Als ze de slot-e uitspreken, dan doen ze dat ook – ten onrechte – bij woorden waarvan de slot-e niet uitgesproken wordt, bv. *crèche* *[krɛʃə] in plaats van [krɛʃ].

B. Spelling

De [ə]-klank is de klank die op de meest verschillende manieren kan worden gespeld:

- e is de meest gebruikelijke schrijfwijze (cf. voorbeelden a);
- ee in het onbepaald lidwoord *een* (cf. opmerking 1), in het aanwijzende woord *eenzelfde* en in het bijwoord *eens* (cf. 2.1.4).

FR

- i in het onbeklemtoonde suffix *-ig(en)* (cf. voorbeelden b). Dit suffix kan ook als [-ix] worden uitgesproken. Franstaligen doen er echter beter aan een [ə]-klank te realiseren: ze hebben de neiging de [i]-klank te gespannen uit te spreken. Hun uitspraak zweemt dan ook naar [*-i.x] (cf. 2.1.5).

- De sjwa wordt *ij* gespeld in o.a. ongeaccentueerde, zwakke vormen van de voornaamwoorden: *jij, wij, zij; mij, mijn, zijn* (soms *m'n, z'n* gespeld) (zie opmerking 2) en in het suffix *-lijk(s)* (voor andere voorbeelden, zie voorbeelden c).

- De [ə] wordt *o* gespeld in een aantal leenwoorden op *-or* (cf. voorbeelden d).

C. Voorbeelden

CD
14

a) *accentueren, affiche, ambassade, bagage, bedanken, bekijken, benzine, blessure, brochure, carrière, college, constateren, dame, directrice, discipline, enquête*, ([ŋkɛ.ta] [œkɛ.ta]), *etage, eten, gallicisme, garage, geboorte, halte, horloge, impressionisme, klasse, krijgen, leggen, liefde, lopen, machine, medaille, meisje, origine, passage, pauze, percentage, periode, personage, piramide, portefeuille, principe, promenade, reclame, reizen, rente, ritme, schade, secretaresse, stage, syllabe, talen, toerisme, vitamine, vitrine, waarden, ziekte*.

Enkele andere voorbeelden: *asperge, avant la lettre, avant-scène, beau monde, caissière, campagne, catastrophe, centrale, champagne, code, elite, enclave, enfant terrible, fanfare, fiche, fin de siècle, formule, fraude, genre, geste, hygiëne, lacune, luxe, marge, mayonaise, migraine, mode, mythe, nuance, prestige, punaise, rancune, recherche, revanche, route, score, sekte, serre, sinecure, strofe, tribune, vedette, visite, volume, zone*.

In de volgende woorden wordt de slot-e in tegenstelling tot de bovengenoemde algemene regel niet uitgesproken:

– **Franse leenwoorden:** *à la carte, blocnote, blouse¹¹, compote, coquilles Saint-Jacques, couleur locale, coupe* (= beker), *crèche, crème de la crème, crime, dame blanche, douche¹², femme fatale, gouache, haute cuisine, idee-fixe, Jacques, Jacqueline, jeune premier, jus d'orange, louche¹³, molécule, moment suprême, nouvelle cuisine, pantomime, pêle-mêle, pied-à-terre, plaque, presse-papier, quitte, regime¹⁴, repertoire, revue, tête-à-tête.*

– **Engelse leenwoorden:** *ace, aftershave, badge, baseball, baseline, cake, cheque, come-back, cruise, database, date, deadline, deuce, Dow Jonesindex, feature, forehand, frame, freelance, fulltime, game, grapefruit, halftime, hardware, image [ɪmitʃ], intensive care, leaseauto, live, magazine¹⁵, make-up, milkshake, multiplechoicetest, pacemaker, parttime, race, relaxed, safe¹⁶, selfmade, service, skateboard, software, stoned, understatement, up-to-date.*

– **Nederlandse woorden:** *typefout, -snelheid.*

CD
15

Oef. 2.11
2.12

De volgende woorden kennen een andere uitspraak naargelang van de betekenis:

file: 1) [fi.lə] (= rij auto's, mensen); 2) [fail] (= gegevensbestand)

type: 1) [ti(ɫ)pə] (= soort); 2) [tip(ə)] (= rare man).

Andere woorden kennen de twee uitspraakvarianten, d.i. met en zonder sjwa, zonder dat daar verschil in betekenis mee gepaard gaat. De voorkeur voor een van beide varianten heeft soms te maken met persoonsgebonden voorkeuren, soms met regionale voorkeuren (meestal een verschil Nederland – Nederlandstalig België) of soms met registersverschillen. Enkele voorbeelden ter illustratie:

absence, accent grave, acte de présence, ambiance, ambulance, ampère, annonce, branche, dictionnaire, diligence, eau de toilette, equipe, hausse, haute couture, limousine, mime, mousse, nonchalance, parachute, pastiche, pointe, romance, terrine, vestiaire, vocabulaire.

- b) aardig, bevredegen, enig, gelukkig, matig, negentig, oneindig, twintig, weinig, zon-digen.
- c) dikwijls, mijnheer; afhankelijk, behoorlijk, dadelijk, huwelijk, jaarlijks, menselijk, pijnlijk, verrukkelijk, werkelijk, ziekelijs MAAR: gelijk, ongelijk, soortgelijk; insge-lijks; lijk(en) [ɛi].

Opmerking:

In woorden die gevormd zijn met -rijk wordt het suffix gewoonlijk als [rɛik] uitgesproken: leerrijk, olierijk, talrijk MAAR: belangrijk [rɛik] ([rək] bij vlug spreken).

- d) doctor, professor; doctors, professors MAAR: doctoren, professoren [o.].

11. In Nederlandstalig België vaak: [bluzə].

12. In Nederlandstalig België vaak: [duʃə].

13. Maar: een louche figuur [-ə]: hier is louche [luʃə] de verbogen vorm van het adjectief [luʃ].

14. In Nederlandstalig België vaak: [-ə].

15. In Nederlandstalig België komt de Franse uitspraak voor: [mʌʒazi.nə].

16. Maar: een safe positie: [-ə].

Opmerkingen:

1. Vaak verwarren Franstaligen het onbepaald lidwoord *een* [ən] (ook 'n gespeld) en het telwoord *één* [e.n]. In plaats van [ən] spreken ze vaak [e.n] uit. Dit doen ze ook in constructies van het type 'een + telbaar substantief + of + telwoord' (bv. *een* [ən] *stuk of vijf*, *een* [ən] *dag of drie*, *een* [ən] *jaar of vijf*, *een* [ən] *uur of drie*, *een* [ən] *man of tien*). In de volgende voorbeelden dient *een* echter als [e.n] te worden gerealiseerd: *een* [e.n] *van hen*, (*het*) *een* [e.n] *en/of ander(e)*.

2. Franstaligen vergissen zich nogal eens bij het gebruik van de geaccentueerde dan wel ongeaccentueerde vorm van de volgende voornaamwoorden: *jij*, *wij*, *zij*; *mij*, *mijn* en *zijn*. De geaccentueerde vorm is verplicht:

- in een nevenschikking: *Mijn broer en zij* [zei] (= zijn vriendin) *wandelen graag*. *De Nederlanders en wij* [wei];
- in een tegenstelling: *Niet wij* [wei], *maar zij* [zei] *hebben het gedaan*;
- na de voegwoorden van vergelijking *als* en *dan*: *hij is ouder dan zij* [zei];
- wanneer een persoonlijk voornaamwoord als reactie op een voorgaande taaluiting fungeert: *Wie helpt er even met de afwas?* – *Wij!* [wei].

De ongeaccentueerde, zwakke vorm is de enige mogelijke vorm als het voornaamwoord *zij* (derde persoon enkelvoud of meervoud) naar zaken verwijst (*de televisie staat aan* / *zij* [zə] *staat aan*) en in enkele idiomatische uitdrukkingen: *met z'n zessen*, *op z'n best*, *in/op zijn eentje* [zən].

Ook bij andere voornaamwoorden hoort men een [ə] in de ongeaccentueerde vorm. Dit is het geval bij de volgende voornaamwoorden: *ik* [ək] (naast [ɪk]), *hem* [əm] (naast [hɛm]), *haar/d'r* [(d)ər] (naast [ha:r]), *het* [ət], *er* [ər]. In een aantal idiomatische uitdrukkingen is de ongeaccentueerde vorm trouwens de enige mogelijkheid: *ze smeerde 'm*, *hij zit 'm te knippen*, *hij heeft 'm om*, *daar zit 't 'm in*.

3. In de volgende woorden die aan het Engels resp. het Frans zijn ontleend zit er ook een sjwa: *centre-court* [sɛntərko:rt], *gentleman* [dʒɛntəlmen], *handle* [hændəl], *jingle* [dʒɪŋ(g)əl], *portable* [pɔ.təbəl], *scrabble* [skrɛbəl], *single* [sɪŋ(g)əl]; *debacle* [deba.kəl/-klə], *monocle* [monəkəl/-kəl].

4. In de vormen van de volgende uit het Engels overgenomen werkwoorden worden de met een stippellijn onderstreepte e's niet uitgesproken: *breakdancen*: *breakdancete*, *gebreakdancet*; *bridgen*: *bridgede/bridgete*, *gebridged/gebridget*; *racen*: *racete*, *geracet*; *saven*: *savede*, *gesaved*; *timen*: *timede*, *getimed*.

5. Niet alle slot-e's worden als [ə] uitgesproken. De slot-e wordt soms als [e] uitgesproken, bv. in *ave*, *facsimile*. In *would-be* wordt hij als [i.] gerealiseerd.

2.1.14.1. Vocaalreductie/klinkerreductie

In het Nederlands kunnen onbeklemtoonde vocalen onder bepaalde omstandigheden tot sjwa reduceren¹⁷. In de volgende woorden kunnen de met een stippellijn onderstreepte klinkers gereduceerd worden: *banaan* [bəna.n], *economie* [ekənəmi], *manier* [məni:r], *patat* [pətat], *sigaret* [siɣrɛt]. Soms wordt de sjwa zelfs gedeleerd: *sigaret* [siɣrɛt].

Vocaalreductie treedt op in informeel taalgebruik (het gaat dus om een stijlbeaalde of variabele regel) en is vooral in Nederland hoorbaar. Verder is klinkerreductie in het Nederlands – in tegenstelling tot het Engels – optioneel.

17. Voor de deletie van consonanten (bv. *n*, *t*, *h*), zie de behandeling van de verschillende medeklinkers (cf. 2.5).

Voor Nederlandse klinkers kunnen de volgende tendensen worden geformuleerd (zie Kloots e.a. 2002, 2003, Kloots 2005):

a) Open lettergrepen reduceren veel gemakkelijker dan gesloten lettergrepen. Voorbeelden:

<i>apotheek</i>	[apote.k] / [apote.k] (met als nul-vorm van de klinker: [apte.k])
<i>economie</i>	[ekonomi] / [ekənəmi]
<i>katholiek</i>	[katoli.k] / [katəli.k]
<i>manier</i>	[mani:r] / [məni:r]
<i>marine</i>	[mari.nə] / [məri.nə]
<i>officier</i>	[ɔfsi:r] / [ɔfəsi:r] (met als nul-vorm van de klinker: [ɔfsi:r])
<i>patat</i>	[patat] / [pətat]
<i>sigaret</i>	[siɣaret] / [siɣəret] (met als nul-vorm van de klinker: [siɣret])
<i>tabak</i>	[tabak] / [təbak]

Reductie van gesloten lettergrepen is echter niet uitgesloten. In gesloten lettergrepen is vocaalreductie vooral mogelijk voor de klinkers [ɛ], [ɪ] en [ʏ]. Ze wordt bevorderd door een sonorant als afsluitende medeklinker (zeker door een *r*). Voorbeelden:

acceptatie, *anekdote*, *autopsie*, *avontuur*, *observatie*, *portret*, *services*, *simultaan*.

Bij sommige verwante woorden verschuift de mogelijkheid van klinkerreductie naar rechts, naar de laatste vocaal vóór het suffix of de uitgang. Voorbeelden:

persoon [ə] MAAR *personeel* [persəne.ɫ]/[persone.ɫ], *personage*
percent [ə] MAAR *percentage* [persəntə.ʒə]/[persəntə.ʒə]

b) Klinkerreductie treedt niet op als de vocaal niet wordt voorafgegaan door een consonant, bv. als de vocaal aan het begin van een woord staat. Voorbeeld: *analogie* *[ənəloɣi], *economie* *[əkonomi], *elite* *[əli.tə].

c) Tweeklanken reduceren in de regel niet. Toch zijn er enkele gevallen waarbij reductie zich wel voordoet: naast *bijvoorbeeld* [beivo:rbe.lt] zijn er twee andere uitspraakmogelijkheden met een gereduceerde tweeklank: [bivo:rbe.lt], [bəvo:rbe.lt]. In *bijzonder* [bizəndər] is de gereduceerde tweeklank de enige mogelijkheid. De gereduceerde (enclitische) vorm van *hij* is [i] (cf. 2.1.6). Een ander voorbeeld is *belangrijk* [bəlaŋreik]. Bij vlug spreken wordt de diftong in de slotsyllabe tot sjwa ([-rək]) gereduceerd.

d) Normaliter reduceren finale lettergrepen niet. Op deze regel zijn er ook enkele uitzonderingen. Voorbeelden:

- *doctor*, *professor* [-ər]; *perzik*, *monnik* [-ək],
- voor de onbeklemtoonde uitgang *-ig* zijn er twee uitspraakmogelijkheden: de volle vorm van de klinker [ɪ] of de gereduceerde klinker [ə].

2.1.14.2. Svarabhakti

Tussen twee moeilijk na elkaar uit te spreken medeklinkers wordt soms een [ə] ingelast. Die [ə] fungeert als overgangsklank. Dit verschijnsel heet svarabhakti.

In het Nederlands wordt een lichte sjwa toegevoegd tussen een niet-nasale sonorant (bv. *l* en *r*) en een andere consonant (o.a. [f], [k], [m], [p])¹⁸, op

18. Overdreven svarabhakti wordt als onbeschaafd beschouwd.

voorwaarde dat de consonanten tot dezelfde lettergreep behoren (oftewel tautosyllabisch zijn). Enkele voorbeelden zijn: *berg* [bɛrˢx], *kalf* [kɑlˢf], *kerk* [kɛrˢk], *melk* [mɛlˢk], *wolk* [wɔlˢk], *worm* [wɔrˢm].

Daarnaast zijn er ook facultatieve svarabhaktigevalen. Door sommige sprekers wordt er tussen te ver uit elkaar liggende articulatieplaatsen van twee klanken die niet tot dezelfde syllabe behoren, een ə-overgangsklank geproduceerd. Dit is o.a. het geval in de volgende woorden: *bedrieglijk* [bədri.ɣələk], *behaaglijk* [bəha.ɣələk], *beweeglijk* [bəwe.ɣələk], *heuglijk* [hø.ɣələk].

2.2. Tweeklanken (of diftongen)

FR Een tweeklank of een diftong is een combinatie van twee klanken die gekenmerkt wordt door de overgang van één klinkerpositie naar een andere. Tweeklanken worden dan ook met twee symbolen getranscribeerd. Het eerste symbool geeft de positie van de tong aan. Het tweede symbool daarentegen geeft aan naar welke klank het eindpunt van de tweeklank tendeert. We hebben dus niet te maken met de combinatie van twee klinkers.

In het Nederlands wordt er een onderscheid gemaakt tussen ‘echte’ en ‘onechte’ tweeklanken. De ‘echte’ tweeklanken zijn [ɛi], [œy] en [ɔu]. Kenmerkend voor de drie echte diftongen is de snelle verandering van de tongpositie bij het articuleren. Bij deze diftongen wordt immers van een lage klinkerpositie naar een hogere overgegaan, nl. van [ɛ] naar [i], van [œ] naar [y] en van [ɔ] naar [u] (Booij 1980, Rietveld & Van Heuven 1997. Zie ook 7).

Naast de echte diftongen zijn er nog de zgn. onechte diftongen: de combinatie van een klinker met een semivocaal ([j] of [w]). In het Nederlands komen de volgende onechte tweeklanken voor: [a.i], [o.i], [ui], [e.w], [i.w], [y.w]. Daarnaast zijn er ook enkele diftongen die in leenwoorden voorkomen.

2.2.1. DE ECHTE DIFTONGEN

FR 2.2.1.1. [ɛi] van *vrij* en *klein*

A. Kenmerken en spelling

De [ɛi] is de klinker van *met* [ɛ] gevolgd door beweging in de richting van de [i].

Deze diftong kan op twee manieren worden gespeld: *ij* (de lange [ɛi], cf. voorbeelden a) of *ei* (de korte [ɛi], cf. voorbeelden b).

Een vaak gesignaleerde verandering in de Randstad is de overdiftongering van [ɛi] tot [a.i], waarbij het eerste element een sterke verlaging ondergaat (cf. Van de Velde 1996: 173, Stroop 1998a, b). Dit kan in verband worden gebracht met de verschuiving van een zuiver monofongische naar een matig gediftongeerde uitspraak van de [e.] (cf. 2.1.4). ‘De diftongering van /e./ oefent druk uit op /ei/, die sterker gaat diftongeren’ (Van de Velde 1996: 182). Ondanks deze tendens wordt de diftong in het Nederlands (nog) niet op dezelfde manier uitgesproken als in het Duits. Vergelijk Ndl.: *wijn* [wein] en Duits: *Wein* [va.in].

B. Voorbeelden

- a) *bijl, bijna, blij, blijven, dijk, fijn, grijs, ijs, ijzer, kijken, lijden, lijst, rijden, rijk, Rijn, spijbelen, tijd, vermijden, vrij, wijn, wijs, zijde, zwijgen.*
- b) *ei, eis, klein, leiden, meid, mogelijkheid, neiging, peil, peinzen, pleidooi, reis, sein, trein, veiligheid, weide, zeilen.*
- c) *blijheid, eindrijm, gelijkheid, vrijheid.*

CD
16

Opmerkingen

1. In *bijzonder* wordt de *ij* als [i] gerealiseerd. De *ij* van *bijvoorbeeld* kan op drie manieren worden uitgesproken: [ei], [ə] en [i] (cf. 2.1.14). In het suffix *-lijk(s)* wordt *ij* als [ə] gerealiseerd (cf. 2.1.14).
2. In de volle vormen van sommige voornaamwoorden wordt de *ij* als [ei] uitgesproken, terwijl de lange [ei] tot [ə] verzwakt in de zwakke vormen (cf. 2.1.14): *jij, wij, zij; mij; mijn, zijn.*
3. Men hoort ook de [ei]-klank in *nylon* ([neɪlɒn]) en in *reine-claude*: [reɪnəklaʊdə] / [ren(ə)klo.də]

2.2.1.2. [œy] van *uit*

A. Kenmerken en spelling

De [œy] is de klinker van *oeuvre* [œ] gevolgd door beweging in de richting van de [y]¹⁹.

In het Nederlands wordt deze diftong *ui* gespeld. Deze klank komt echter ook voor in vreemde woorden gespeld met *eu*, *oe* en *euil(le)*.

B. Voorbeelden

- a) *bruin, bui, buiten, duin, fruit, huis, kruis, luik, muis, pluis, ruil, ruim, sluiten, stof-zuigen, suiker, tuin, ui, uit, vuil, zuiver.*
- b) *eucalyptus, eufemisme, euthanasie, farmaceutisch, hermeneutiek, heuristiek, oedipaal, Oedipus, oenologie, pneumonie, propedeuse, pseudo, pseudoniem, therapie, therapeutisch* (naast [ø], cf. 2.1.8).
- c) *fauteuil, portefeuille* MAAR *etui* [etwi].

CD
17

2.2.1.3. [ɔu]/[əu] van *oud* en *saus*

A. Kenmerken en spelling

Over de beginklank van deze diftong zijn de fonologen het niet met elkaar eens. Sommigen gaan ervan uit dat de beginklank van de diftong de klinker van *vol* [ɔ] is gevolgd door beweging in de richting van de [u]. Anderen zijn van mening dat de beginklank de klinker van *pad* [a] is.

De diftong [ɔu] / [əu] kan op verschillende manieren worden gespeld: meestal *ou* of *au* (soms *ao*, *ow*).

In heel wat gevallen verschilt de Franse uitspraak van de Nederlandse: bv. *fraude, laurier* [ɔu].

FR

19. Naast [œy] wordt ook [ʌy] als fonetisch teken gebruikt.

B. Voorbeelden

CD
18

- a) bouwen, eenvoudig, fout, goud, houden, hout, jou, mouw, nou, oud, trouw, zout.
b) applaus, audio-, augustus, aula, baccalaureaat, blauw, causaal, claustrofobie, clausule, dinosaurius, fauna, flauw, fraude, laureaat, laurier, nauwelijks, paus, pauze, saus, trauma;
accountant, black-out, clown, counter, Dow Jones-index, lay-out, output, try-out, voucher [vʊʊtʃə] MAAR bowling [o.].
c) cacao, Curaçao, Paola.
d) au!, miauw.

Opmerkingen

1. Enkele leenwoorden met *au*- kunnen ook anders worden gerealiseerd, nl. [o(:)] (cf. 2.1.12). Voorbeelden: ateur, auto (= wagen), autochtoon, autonomie, autoritair, causeur. In de volgende woorden is [o(:)] echter de enige oplossing: aubergine, chauffeur, fauteuil, gedebaucheerd, marechaussee, restaurant.

2. Niet alle woorden met *ou* worden [ʊu] uitgesproken: boutade, bouvier, gouache: [u].

 Oef. 2.13

2.2.2. DE ONECHTE DIFTONGEN

Bij onechte diftongen is het tweede element een semivocaal. Aan het eind van een syllabe of woord vertoont dat element een vocalisch aspect, aan het begin van een syllabe een consonantisch aspect.

2.2.2.1. [a.i] van *saai*

Deze tweeklank wordt -aai- gespeld.

Voorbeelden

- [a.i] aai, fraai, haai, kraai, lawaaï, papegaai, saai, taai.
- [a.j] draaien, maaien, naaien, waaïen.

2.2.2.2. [o.i] van *mooi*

Deze diftong wordt -ooi- gespeld.

Voorbeelden

- [o.i] fooi, gooi, hooi, kooi, mooi, nooit, pleidooi, prooi, rotzooi.
- [o.j] dooier, gooien, ooievaar, plooien, verstrooien, voltooien.

2.2.2.3. [u.i] van *groei*

Deze diftong wordt -oei- gespeld.

Voorbeelden

- [u.i] bloei, boei, groei.
- [u.j] bloeien, groeien, roeien, snoeien.

Soms realiseren Franstaligen in plaats van [u.i] de monoftong [u]: *moeten* [mutə] in plaats van *moeite* [mu.itə]. Voorbeelden:

FR

CD
19

u	u.i
<i>bloed</i>	<i>bloeit</i>
<i>gloed</i>	<i>gloeit</i>
<i>groet</i>	<i>groeit</i>
<i>moeten</i>	<i>moeite</i>
<i>roet</i>	<i>roeien</i>
<i>vermoed</i>	<i>vermoeit</i>
<i>vloed</i>	<i>vloeit</i>

Oef. 2.14

2.2.2.4. [e^u(w)] / [e.w] van *eeuw*

FR

Dit zijn twee varianten voor de uitspraak van *-eeuw-*. De eerste variant komt in Noord-Nederland voor, de tweede beneden de Moerdijk. Franstaligen zijn hier geneigd geen duidelijk verschil te maken tussen de uitspraak van *mee* [e.] en die van *meeuw* [e.w] (of [e^u(w)]).

Voorbeelden

eeuw, Hebreeuws, leeuw, meeuw, schreeuwen, sneeuw.

[e.] - [e.w]: *mee* - *meeuw*, *zee* - *Zeeuw*.

2.2.2.5. [i^u(w)] / [i.w] van *nieuw*

Dit zijn twee varianten voor de uitspraak van *-ieuw*. De eerste variant komt in Noord-Nederland voor, de tweede ten zuiden van de grote rivieren.

Franstaligen zijn hier soms geneigd het tweede element van de diftong als [u] uit te spreken. In plaats van [ni.w] spreken ze *[nju] uit, wat overeenkomt met de uitspraak van het Engelse *new*.

FR

Voorbeelden

benieuwd, nieuw, nieuws, vernieuwen.

2.2.2.6. [y^u(w)] / [y.w] van *uw*

Net als voor de twee vorige onechte diftongen komt de eerste variant in het noorden voor, de tweede uitspraakmogelijkheid in het zuiden van het taalgebied.

In Nederlandstalig België hoort men geen verschil tussen het bezittelijk voornaamwoord *uw* en het persoonlijk voornaamwoord *u*, in het noorden meestal wel: *uw* [y^u(w)] / *u* [y].

Voorbeelden

duwen, ruw, schaduw, waarschuwen, uw, zenuw, zwaluw.

2.2.3. ANDERE TWEEDKLANKEN DIE VOORAL IN LEENWOORDEN VOORKOMEN

In het Nederlands komen de volgende tweedklanken slechts voor in woorden van vreemde origine.

2.2.3.1. [ɑi]

Deze tweedklank komt uitsluitend voor in enkele Franse leenwoorden: braille, deraillen, failliet, taille.

2.2.3.2. [ɔi]

Deze diftong is te vinden in o.a. de volgende woorden: ballpoint, boiler, boy-cot, break-evenpoint, koine, multiplechoicetest.

2.2.3.3. [ai]

baseline, bypass, design, diehard, fulltime, item (in België: vaak [iɛm/iɛm]), live, -minded, pilotstudie [pailɔt-], privacy, recital (in België: vaak [resital]), recyclen, sciencefiction, slice, tiebreak, try-out.

2.3. Franse klanken

Onder Franse klanken worden de vier nasale klinkers van Franse afkomst verstaan die in de Franse verbinding *un* [œ̃] *bon* [ɔ̃] *vin* [ɛ̃] *blanc* [ɑ̃] te vinden zijn²⁰. Bij de productie van nasalen is het mondkanaal afgesloten. Het zachte gehemelte wordt laag gehouden, waardoor de lucht via de neusholte ontsnapt. Men spreekt in dat geval door de neus. Doordat deze klanken in het Frans bestaan, hebben Franstaligen uiteraard geen moeilijkheden met het produceren ervan. Het probleem is echter dat heel veel Franse leenwoorden aangepast zijn aan het Nederlandse systeem, bv. *lamp*, *bende*, *individu*, *pomp*. In zulke woorden hebben we – in plaats van de Franse nasale klinker – te maken met een ongespannen vocaal (ɑ, ɛ, ɪ, ɔ) + *n/m* + consonant. In onderstaande categorieën hebben de Franse woorden hun oorspronkelijke uitspraak bewaard. Soms komen er twee uitspraakmogelijkheden naast elkaar voor, nl. de Franse uitspraak en de vernederlandste uitspraak.

2.3.1. [ɑ̃] VAN EN PASSANT

abondance, *accent aigu*, *accent circonflexe*, *accent grave* (MAAR: *accent* [sɛnt]), *acte de presence*, *ambulance* (MAAR: *ambulant* [ant]), *avances*, *avant la lettre*,

20. Het nasaliseringsteken boven de klinker heet tilde.

bon vivant, *branche*, *chanson*, *dame blanche*, *elan*, *embonpoint*, *enfant terrible*, *enfin* [ɑ̃fɛ̃], *en passant*, *genre*, *gerant* (in België: [-rant]), *nonchalant* (MAAR: *nonchalant* [ɑ̃t]), *renaissance*, *rendez-vous*, *revanche*, *sans rancune* (MAAR: *rancune* [rãŋky.nə]).

De volgende woorden hebben meer dan één uitspraakmogelijkheid: [ɑ̃ / ɑ̃ / ɑ̃] (naargelang van de consonantische omgeving) of [ɑ̃]: *chantage*, *croissant*, *enclave*, *engagement*, *enquête*, *entr'acte*, *entree*, *jus d'orange*, *nuance*, *restaurant*, *romance*.

2.3.2. [ɛ̃] VAN ELEKTRICIEN

bassin (soms ook [sɛn]), *bulletin*, *dauphin*, *dedain*, *électricien*, *embonpoint*, *enfin* [ɑ̃fɛ̃], *fin de siècle*, *hautain*, *mannequin*, *mécanicien*, *mondain*, *opticien*, *pointe*, *quatre-mains*, *timbre*, *vaccin*.
MAAR: *lingerie* [lɛ̃ʒəri] / [lɛ̃ʒəri].

2.3.3. [ɔ̃] VAN BON TON

abondance, *au fond*, *beau monde*, *bon mot*, *bon ton*, *bon vivant*, *chanson*, *embonpoint*, *trait-d'union*.

De volgende woorden kennen twee uitspraakvarianten: [ɔ̃]/[ɔ̃]: *bonbon*, *iemand eruit bonjournen*, *bouillon*, *comfort*, *congé*, *lotion*, *pardon* (= neem me niet kwalijk!). *Occasion* wordt ook op twee manieren uitgesproken: [ɔkaʒɔ̃] / [ɔke.zɔ̃].

2.3.4. [œ̃] VAN PARFUM

In het Nederlands komt deze nasale klinker niet vaak voor. Voorbeeld: *parfum* [ɣm] / [œ̃].

Oef. 2.15

2.4. Semivocalen (of halfklinkers)

Semivocalen (oftewel halfklinkers, glijklanken) hebben een dubbel aspect naargelang van de fonologische omgeving: ze worden aan het begin van een syllabe als medeklinkers gerealiseerd en in eindpositie als klinkers. Samen met de liquidae maken de semivocalen deel uit van de *approximanten*, d.i. 'klanken waarbij twee articulatoren elkaar naderen (*approximeren*) en zo een zeer geringe hindernis vormen voor de uitstromende lucht' (Rietveld & Van Heuven 1997: 80).

Het Nederlands kent twee semivocalen: [w] en [j]. De [w] is de halfklinker-tegenhanger van de [u], de [j] van de [i]. Voorbeelden:

blauw [bləu]

blauwe [bləuə]

draai [dra.i]

draaien [dra.jə].

FR 2.4.1. [w] VAN WAT

A. Kenmerken

Het foneem /w/ kent in het Nederlands twee allofonen:

– [w]: een stemhebbende bilabiale approximant, die vooral in Vlaanderen, in Nederlands-Brabant en in Surinaams-Nederlands voorkomt.

– [v]: een stemhebbende labiodentale approximant: hij wordt gearticuleerd door de onderlip tegen de onderkant van de boventanden te drukken en deze sluiting plotseling op te heffen. Deze allofoon komt in Noord-Nederland voor.

We hebben hier te maken met twee varianten van hetzelfde foneem: de oppositie [w] - [v] is semantisch niet relevant. Gemakshalve gebruiken we dan ook het [w]-teken. Beide allofonen hebben echter niet dezelfde distributie:

– De bilabiale [w] is algemeen tussen klinkers, waar hij als overgangsklank fungeert (cf. 2.4.3). Hij komt ook in de auslaut voor. In die posities komt de labiodentale [v] niet voor.

– De labiodentale [v] komt voor aan het begin van een woord en in de medeklinkergroepen *tw-*, *dw-*, *kw-*, *sw-*, *zw-*. In die posities is de bilabiale variant ook mogelijk.

Franstaligen hebben heel vaak problemen met de realisatie van de [w]-klank. Aangezien de [w]-klank in het Frans niet bestaat, zijn ze geneigd hem te vervangen en/of te laten voorafgaan door de Franse [u], waardoor een te bilabiale klank ontstaat: *water* *[uwa.tər] in plaats van [wa.tər]. De Nederlandse [w] komt min of meer overeen met de beginklank van het Franse telwoord *huit* (8) [ɥit]. Als Franstaligen de labiodentale variant realiseren, zijn ze minder geneigd de klank verkeerd uit te spreken. Verkeerd is echter ook een uitspraak die naar die van de labiodentale [v]-klank zweemt (cf. de Duitse uitspraak van de letter w. Vgl. Ndls. *wijn* [wein] - Du. *Wein* [vaɪn]).

B. Voorbeelden

CD
20

beweren, bouwen, duwen, geweten, gewoonte, leeuwen, sneeuwen, vrouwen, Waal, waar, waarde, wafel, wanhoop, wanneer, wapen, warenhuis, warm, water, wegwerpen, weide, wens, wereld, werken, weten, wie, willen, wit, woede, wonen, woord, wortel, woud; wie weet waar Willem Wouters woont?

Opmerkingen

1. In de lettercombinatie *wr* wordt de w als [v] gerealiseerd: *wraak, wrak, wreed, wreken, vrijven, wringen, wrok*.

2. In *erwt* wordt de w niet uitgesproken.

3. [w] fungeert als lichte overgangsklank in woorden zoals *boa, douanier* (cf. 2.4.3). Deze klank komt ook in onechte tweeklanken voor waarvan w het tweede element is (cf. 2.2.2).

4. Men hoort ook de [w]-klank in de lettercombinatie *qu*. Enkele voorbeelden: *aquarel, colloquium, consequent, equivalent, frequent, liquiditeiten, quiz, status-quo* MAAR: *antiquair, enquête, equipe, exquis, liquide* [k].

2.4.2. [j] VAN JA

A. Kenmerken

De [j] is een stemhebbende palatale approximant. Bij de vorming van deze semivocaal wordt het achterste deel van de tong naar het verhemelte opgeheven.

B. Spelling

- *j* als consonant: *jong*.
- *i* bij (on)echte tweeklanken waarvan *i* het tweede element is: *draaien* (cf. 2.2.1 en 2.2.2): *ei*, *ij*, *ui*, *oei*, *aai*, *ooi* + [ə]. Soms wordt de [j] *y* gespeld.
- *l(l)* in leenwoorden (zie ook 2.5.11).

C. Voorbeelden

ja, *jaar*, *jacht*, *jammer*, *Jan*, *japon*, *jarig*, *jas*, *jeugd*, *juist*, *juli*, *kwajongen*; *yoga*, *yoghurt*, *mayonaise*; *bouillon*, *braille*, *guerrilla*, *guillotine*, *paella*, *vanille*;

<i>ei</i>	[ɛi]	<i>eieren</i>	[ɛijərə]
<i>lui</i>	[lœy]	<i>luie</i>	[lœyjə]
<i>draai</i>	[dra.i]	<i>draaien</i>	[dra.jə]
<i>boei</i>	[bu.i]	<i>boeien</i>	[bu.jə]

2.4.2.1. De uitspraak van de letter *j*

FR

De letter *j* kan op velerlei manieren worden gerealiseerd: [j], [dʒ], [ʒ]. Aan gezien vrij veel woorden waarin een *j* voorkomt in het Nederlands anders worden uitgesproken dan in het Frans, weten veel leerders niet altijd goed hoe de uitspraak luidt. Hieronder volgen enkele algemene tendensen.

1. In de klankcombinatie medeklinker (behalve *d*, *n*, *s*) + *j* wordt de *j* als [j] uitgesproken: *biljart*, *briljant*, *interjectie*, *miljoen*, *object*, *subject*.
2. De uitspraak van de lettercombinatie *nj* luidt bijna altijd [ɲ] (een palatale nasaal) (cf. 2.5.9 opmerking 3 en 3.2.2): *benjamin*, *campagne*, *champagne*, *conjunctuur*, *conjunctief*, *injec-teren*, *injectie*, *oranje*, *signaal*.
3. De lettercombinatie *sj* wordt altijd als [ʃ] gerealiseerd (cf. 2.5.17): *hasjiesj*, *kastje* [kaʃə], *meisje*, *poesje*, *sjaal*, *sjwa*. Op de grens van twee woorden zijn zowel [ʃ] als [sj] mogelijk: *als je* [alsjə]/[alʃə] weggaat.
4. De uitspraak van *dj*: de [tʃ]-uitspraak komt bijna uitsluitend in het noorden voor; de [dʒ]-uitspraak wordt bijna uitsluitend in Zuid-Nederland gebruikt (onder invloed van het Frans): *adjectief*, *adjudant*.

Hierna volgt een lijst van vaak voorkomende woorden met *j*.

j = *adjectief*, *ejaculatie*, *jaloers*, *jaloersheid*, *jargon* (in België soms [ʒ]), *jenever*, *jezuïet*, *Job* (zo arm als -), *jubilaris*, *jubileum*, *judo*, *judoka*, *junior*, *jurisprudentie*, *jurist*, *justitie*, *juweel*, *kajak*, *majesteit*, *pejoratief*, *project*, *pyjama*, *traject*.

CD
21

j = [ʒ]: *acajou*, *beaujolais*, *journaal*, *journalist*, *julienne*, *jury* (in België ook [jy.ri]), *jus* (< Fr.), *lits-jumeaux* (naast [litʃəmo.]).

j = [j]/(in België ook [ʒ]): *jaloëzie*, *majestueus*.

j = [dʒ]: *deejay*, *diskjockey*, *jackpot*, *jazz*, *jeans*, *jeep*, *jerrycan*, *jetlag*²¹, *job* (≠ de eigenaam), *jogging*, *joint*, *jukebox*, *jungle*, *junk*.

j = [ʃ]/[ʒ]: *jam* (soms wordt het ook op z'n Engels uitgesproken: [dʒem]).

Oef. 2.16

2.4.3. [j] EN [w] ALS OVERGANGSKLANKEN

Als twee klinkers van verschillende syllaben op elkaar volgen, hoort men een lichte [w] of [j] als overgangsklank:

– *w* tussen een geronde voor- of achterklinker ([y], [u]) en een volgende klinker,

– *j* tussen een ongeronde voorklinker ([i], [e]) en een volgende klinker.

Bij de onechte diftongen en bij de twee echte diftongen met de [i]-klank als tweede element hebben we m.m. te maken met hetzelfde verschijnsel.

Men hoort meestal geen overgangsklank bij woorden die uit meerdere constituenten bestaan (samenstellingen en afleidingen)

Voorbeelden

[w]

accentueren [aksenty^we.rə]

boa [bo.^wa]

douane [du^wa.nə]

fluor [fly.^wɔr]

maar: *na-afen* [na.a.pə], *toe-eigenen* [tueiɣənə], *zee-arm* [ze.arm], e.d.

[j]

biograaf [biɔy^jra.f]

ideaal [ide^ja.l]

via [vi.^ja]

zeeën [ze.^jə]

Franstaligen zijn vaak geneigd de overgangsklank (die een hiaatvullende functie heeft) niet uit te spreken. In plaats hiervan realiseren ze ten onrechte een glottisslag.

Opmerking: Tussen twee klinkers kan een *d* soms als [j] of [w] worden gerealiseerd. In dit geval fungeren de [j] en de [w] ook als overgangsklanken. 'In het algemeen is de *d* wat formeler, plechtiger, terwijl de *j* en de *w* vertrouwelijker en gemoedelijker klinken' (Paardekooper 1998: XI), bv. *goede* [ɣuda / ɣujə] *middag*, *ouderwets* [ɔudər-/ɔuwər-]. In bepaalde uitdrukkingen moet de *d* als *j* of *w* worden uitgesproken: *op z'n dooie gemak* [do.jə], *iemand blij maken met een dode* [do.jə] *mus* (cf. 2.5.5).

2.5. Medeklinkers

Medeklinkers (of consonanten) onderscheiden zich van klinkers doordat de luchtstroom bij de articulatie ergens in het spraakkanaal gehinderd wordt. In hoofdstuk 1 is uitvoerig ingegaan op de articulatieplaats van medeklinkers en

21. Soms ook [jet-].

op de wijze waarop ze uitgesproken worden. In deze paragraaf komen de verschillende medeklinkers afzonderlijk aan bod. Voor elke klank wordt aan-gegeven waar en hoe hij gearticuleerd wordt.

2.5.1. [h] VAN *HEEL*

A. Kenmerken

FR

De [h] is een stemloze glottale fricatief. De meeste medeklinkers hebben een eigen articulatieplaats: de luchtstroom wordt ergens tussen de longen en de lippen verhinderd. Bij de [h] is dit niet het geval: hij wordt in het strottenhoofd (larynx) gevormd. De uitgeademde lucht raakt de stembanden die dicht bij elkaar worden gebracht (maar niet in trilling worden gebracht) en wrijft langs de wanden van het strottenhoofd. Bij het uitspreken van deze klank moet de tong plat in de mond liggen.

De [h] kan in verschillende opzichten vergeleken worden met de [ə] (cf. 2.1.14). De [h] is een ongearticuleerde medeklinker, de [ə] een ongearticuleerde klinker. Ze kunnen allebei gemakkelijk verdwijnen (cf. 2.1.14.1) en ze passen zich sterk aan hun omgeving aan. Bij de totstandkoming van de [h] anticipeert het spreekapparaat op de klinker (Van Oostendorp 1996: 206 e.v.). Naast deze overeenkomsten zijn er toch nog enkele verschillen. De [h] kan – in tegenstelling tot de [ə] – niet als overgangsklank (svarabhakti) fungeren (cf. 2.1.14.2).

Een kenmerk van het Standaardnederlands ten opzichte van het Frans is het aanblazen van de *h*.²² De [h] is in het Nederlands trouwens de enige klank met aspiratie. Als afzonderlijke klank (dus niet in de verbindingen *ch* [x], bv. *lachen*, en *th* [t], bv. *althans*, *thuis*) wordt de *h*, tenminste in beginpositie, bijna altijd uitgesproken. Doordat de *h* in het Frans uitsluitend als letter voorkomt, spreken veel Franstaligen de [h] in het Nederlands niet uit: *[a.n] i.p.v. [ha.n]. Als ze erin slagen de *h* aan te blazen, komt het wel eens voor dat ze bij wijze van hypercorrectie een [h] toevoegen aan woorden die met een vocaal beginnen, bv. *[ha.n] i.p.v. [a.n]. Dit is heel vaak het geval als de eerste, beklemtoonde syllabe van een woord met een vocaal begint en de volgende syllabe met een *h*, bv. *aanhalen* (*[ha.nha.lə] i.p.v. [a.nha.lə]), *inhouden* (*[hɪnhoudə] i.p.v. [ɪnhoudə]).

De [h]-klank komt enkele uitzonderingen daargelaten (bv. in de tussenwerpsels *ah*, *bah*, *joh* en *oh*) uitsluitend in begin- of middenpositie voor en onmiddellijk voor een klinker.

B. Spelling

De [h] wordt altijd als *h* gespeld.

22. In veel Nederlandse en vooral Vlaamse dialecten komt het foneem /h/ niet voor. Vandaar dat er hier sprake is van Standaardnederlands.

C. Voorbeelden

CD
22

haar, haas, haat, halen, half, Hans, hart, hebben, hechten, heden, heer, heilig, helder, helemaal, herfst, herhalen, hersen, hier, Hilde, hitte, hoed, hoek, Holland, hond, huishouden, hulp, humor, hut, huur, huwelijk, hypotheek,

aanhalen, aanhebben, aanhouden, eenheid, inhalen, inhoud, ophouden; geheel, geheim, gehoorzaam, verhaal.

Opmerking:

Hoewel de *h* in het Nederlands duidelijk uitgesproken dient te worden, zijn er enkele woorden waar hij niet gerealiseerd wordt:

– In ongeaccentueerd *het* [ət], *hij* [i], *hem* [əm], *hun*, *haar* [ər / dər]. De ongeaccentueerde vorm sluit heel vaak aan bij wat voorafgaat (enclise) of wat volgt (proclise). In de geaccentueerde vorm van deze voornaamwoorden wordt de *h* wél gerealiseerd: [het], [hei], [hem], [hyn], [ha:r].

– In de volgende woorden wordt de *h* niet gerealiseerd: *Arnhem*, *atheïsme*, *boeddhisme*, *bohemien*, *boterham*, *dahlia*, *dauphin*, *driehoek*, *hautain*, *haut-reliëf*, 's-Hertogenbosch, *hon-neurs*, *inherent*, *mijnheer* [møne:r], *petite histoire*, *silhouet*, *sjah*, *spaghetti*, *yoghurt*.

– In vlug uitgesproken: *-heid* (*mogelijkheid* [mo.ʝələkeit]), *hebben* (*Ik heb het* [ikəpət]), *horen* (*Wat hoor je?* [wato:rjə]), *heten* (*Ik heet u welkom* [ike.tywelkəm]).

Soms is de uitspraak van de *h* facultatief. Bij vlug spreken verdwijnt hij dan helemaal: *achterhalen*, *boekhouder*, *kerkhof*, *mishandelen*. Aangezien Franstaligen heel vaak problemen hebben met de uitspraak van de *h*, doen ze er in dit soort gevallen echter beter aan de *h* aan te blazen, ook al is de uitspraak ervan soms facultatief.

2.5.1.1. Oefening

CD
23

<i>haak</i>	vgl. <i>aak</i>
<i>haal</i>	vgl. <i>aal</i>
<i>haan</i>	vgl. <i>aan</i>
<i>haas</i>	vgl. <i>aas</i>
<i>heb</i>	vgl. <i>eb</i>
<i>hecht</i>	vgl. <i>echt</i>
<i>heer</i>	vgl. <i>eer</i>
<i>heerlijk</i>	vgl. <i>eerlijk</i>
<i>heet</i>	vgl. <i>eet</i>
<i>hoef</i>	vgl. <i>oef</i>
<i>hoofd</i>	vgl. <i>oof</i>
<i>hoor</i>	vgl. <i>oor</i>
<i>hout</i>	vgl. <i>oud</i>
<i>huid</i>	vgl. <i>uit</i>
<i>huur</i>	vgl. <i>uur</i>

2.5.2. [p] VAN *PEN*

A. Kenmerken

De [p] is een stemloze bilabiale occlusief. Hij is de stemloze pendant van de [b].

B. Spelling

De [p] wordt in begin-, midden- en eindpositie als *p* gespeld. Aan het einde van een syllabe (of woord), d.i. als auslautverhärtung in het spel is, treft men *b* aan (cf. voorbeelden b).

C. Voorbeelden

- a) *paard, pak, papier, paradijs, pech, pensioen, petroleum, piano, pijp, plicht, politie, Polen, pomp, pop, aap, bioscoop, hulp, kip, kop, lopen, mop, oppassen, schaap, schip, trap, tulp;*
- b) *Bob, club, eb, heb, krab, web, abnormaal, absenteïsme, absolutie, absorptie, absurd, abt, objectief, subjectief, substantief.*

Opmerkingen:

1) De *p* wordt meestal niet uitgesproken in: *comptabel, comptabiliteit, prompt, sculptuur.*

2) *Corps* wordt op z'n Frans uitgesproken, *korps* is vernederlandst: *studentencorps* [-kɔ:r], *muziekkorps* [-kɔrps].

2.5.3. [b] VAN *BAD*

A. Kenmerken

De [b] is een stemhebbende bilabiale occlusief. Hij is de stemhebbende pendant van de [p].

B. Spelling

De [b] wordt in begin- en middenpositie als *b* gespeld. Door anticiperende assimilatie wordt de *p* als [b] gerealiseerd (cf. voorbeelden b, zie ook 3.1.1).

Aan het einde van een syllabe (of woord), d.i. als auslautverhärtung in het spel is, wordt de *b* als [p] uitgesproken (zie 2.5.2).

C. Voorbeelden

- a) *baan, baard, babbelen, bad, bak, bank, be-, berg, beurt, binnen, blauw, bubbelbad, bundel, burger, dubbel, fabel, hebben.*
- b) *kopbal, loopbaan, opbellen, opbouw, opbrengst, opdat, opdracht.*

Opmerking: In *ambt* (en samenstellingen en afleidingen) wordt de *b* niet uitgesproken.

2.5.4. [t] VAN TAAL

A. Kenmerken

De [t] is een stemloze alveolaire occlusief. Hij is de stemloze pendant van de [d].

FR

In tegenstelling tot het Frans moet de slot-t (net als de slot-e) duidelijk uitgesproken worden, bv. Ned. *agent* [aɣɛnt] – Fr. *agent* [aʒɛ̃] (zie opmerking 4). Soms laten Franstaligen die slot-t dan ook ten onrechte weg.

B. Spelling

De [t] wordt in begin-, midden- en eindpositie als *t* gespeld. Aan het einde van een syllabe (of woord), d.i. als auslautverhärtung in het spel is, treft men *d* aan (cf. voorbeelden b). Ook de lettercombinatie *th* wordt als [t] uitgesproken als *th* deel uitmaakt van hetzelfde morfeem. Het komt verder wel eens voor dat de [t] weggelaten wordt (*t*-deletie, cf. opmerking 3).

C. Voorbeelden

- taak, tabak, tafel, telefoon, thema, tact, tekst, thermometer, titel, toilet, ballet, dienst, fiets, kunst, post, recht, staan.*
- band, beeld, gebied, geld, glad, goed, hoed, hond, pad, rand, stad, tijd, woord, adjectief, administrateur, admiraal, adverbium, advertentie, advies, adviseren, advocaat.*
- apothek, bibliotheek, ethiek, thans, thee, thema, theater, theorie, thermometer, thuis.*
- pizza* [pi.tsa] / [pi.dza].

Opmerkingen:

1) Voor de *-tie*-uitgang zijn er in het Nederlands twee uitspraakvarianten die naast elkaar voorkomen, nl. [-tsi] en [-si]. In (Noord-)Nederland hoort men [-tsi]. Deze uitspraakvariant is mogelijk bij de volgende combinaties: na een klinker (*democratie, politie*), na *r* (*desertie* MAAR *portie* [-si]) en na *n* (*garantie*). De [si]-uitspraak komt bijna uitsluitend in Zuid-Nederland (vooral in Vlaanderen) voor (zie 7).

Een soortgelijk verschijnsel doet zich voor bij de *-tion*-uitgang. In het noorden van Nederland wordt deze uitgang vaak als [ʃ(j)ɔn] gerealiseerd, elders is [sjɔn] de gebruikelijke uitspraak: *nationaal, station*. Dit verschijnsel heet palatalisatie (cf. 2.5.17 en 3.2.2).

2) Onder invloed van een daaropvolgende [j] wordt een [t] gepalataliseerd (gemouilleerd), bv. *katje* (zie 3.2.2). Voor die gepalataliseerde klank gebruikt het IPA het [c]-teken (*katje* [kacə]). Om didactische redenen wordt dat [c]-teken in dit boek vervangen door [tj].

3) Onder bepaalde fonologische voorwaarden wordt de *t* meestal gedeleerd (*t*-deletie). Dit is het geval als de *t* tussen een obstruent (plof- of wrijfklank) en een andere consonant voorkomt. Deze deletieregel wordt bij vlug spreken toegepast. Enkele voorbeelden:

dienst [di.nst] MAAR *dienstmeisje* [di.nsmɛiʃə], *dienstplicht* [di.nsplɪxt].
hoofd [ho.ft] MAAR *hoofdletter* [ho.fletər], *hoofdstad* [ho.fstat], *hoofdstuk* [ho.fstyk].
kerst [kerst] MAAR *kerstfeest* [kersfe.st], *kerstvakantie* [kersfakan(t)si].
kost [kɔst] MAAR *kostgeld* [kɔsxelt], *kostprijs* [kɔspreis].
kunst [kʏnst] MAAR *kunstkriticus* [kʏnskritikʏs], *kunstgeschiedenis* [kʏnxsəxidənis].

post [pɔst] MAAR postkantoor [pɔskantoːr], postzegel [pɔse.ʒəl].

recht [rɛxt]: rechtspersoon [rɛxspərsoːn], rechtszaak [rɛksa.k].

Andere voorbeelden: machtsmisbruik, plichtsbeseft, angstschreeuw, astma, bestseller, dichtdoen, hoestbui, laatstgenoemd, vorstschade.

T-deletie treedt ook op

- in de combinatie s / x / ʃ + t + j (meestal in diminutiefvormen): beestje, feestje, kastje, kistje, nestje; luchtje, nichtje, zachtjes²³,
- voor de suffixen -s en -st (bv. in superlatieven) en voor de tussenletter -s-: afstands²⁴, binnensmonds, Brabants, Hollands, kinds, laag-bij-de-gronds, Nederlands, iets echts, achtste, bewindsman; fonds, ginds, sinds, vondst,
- in de combinatie [st] + [st]: hier wordt de eerste t niet uitgesproken: geruststellen, vaststellen.

CD
24

T-deletie wordt door sommigen (vooral in familiair taalgebruik en/of bij vlug spreken) ook toegepast:

- bij niet [ni] en bij nietwaar [niwaːr],
- bij dat is... ([dʌs] naast [dʌts]).

In Nederlandstalig België bestaat er ook een tendens om de t te deleren in woorden zoals wat [wʌ], goed [ɣu], e.d. Dit gebruik is niet standaardtalig.

In de eerste persoon enkelvoud en de imperatiefvorm van houden kan de d ([t]) gedeleerd worden: ik houd / hou.

De t wordt niet gedeleerd als de voorafgaande medeklinker een sonorant (liquida, nasaal en semivocaal) is, bv. hartje, hartzeer, landkaart, nachtwacht. Hetzelfde geldt als de t tot de volgende syllabe behoort, bv. groepstraditie, koningstroom.

4) Sommige (vooral Franse) leenwoorden op t en d zijn vernederlandst (a), andere niet (b), weer andere hebben twee uitspraakmogelijkheden (c, d):

a) De t wordt uitgesproken in:

adjudant, agent, appartement, baccalaureaat, ballet, bandiet, biljart, biljet, buffet, concert, conflict, constant, couplet, cricket, debat, decreet, dirigent, doublet, export, front, fruit, import, incident, instinct, instrument, kabinet, komplot, krediet, Leopold, menuet, miljard, non-profit, parket, parlement, patiënt, pendant, project, rapport, robot, sport, standaard, talent, traject, transport.

b) De t wordt niet uitgesproken in:

argot, art nouveau, beaufort, beignet, billet doux, bon mot, bon vivant, boulevard, café-chantant, camembert, circuit, embonpoint, en passant, enfant terrible, entremets, expert [ekspeːr]²⁵, filet, forfait, haut-relief, record²⁶, teint, thé complet, thé dansant, trait-d'union.

c) De [t] is facultatief in:

cabaret, cabriolet, chalet, colbert, dessert, plafond.
comfort: [kɔmfɔːr] / [kɔmfɔrt] / [kɔʃfɔːr]; gerant [ʒerɑ̃]/[ʒɔrɑnt].

d) boeket: 1. [buke] (smaak, geur van wijn) / 2. [buket] (bos bloemen); gratuit: 1. [ɣratwi] in: acte gratuit, don gratuit / 2. bij attributief gebruik wordt de t wel uitgesproken: een gratuite opmerking [ɣratwitə]; fort: 1. [fɔːr] in: dat is zijn fort niet (= zijn sterke zijde) / 2. [fɔrt] (vestingwerk).

23. In Nederlandstalig België wordt de t in zulke combinaties vrij vaak uitgesproken (spellinguitpraak). Verder fuseren de s en de j tot [ʃ] (beestje [be.ʃə]).

24. In deze reeks voorbeelden staan enkele woorden die op -ds uitgaan. Indien de d uitgesproken zou worden, zou men door auslautverhärtung een [t] realiseren.

25. In Nederlandstalig België: vaak [ekspeɪrt].

26. In Nederlandstalig België: vaak [rɔkɔrt].

5) In Engelse leenwoorden die beginnen met en uitgaan op *ch* hoort men vaak een [t], die samen met de daaropvolgende fricatief een affricaat vormt (cf. 2.5.17): *checken* [tʃɛkə], *chip* [tʃɪp], *chips* [(t)ʃɪps], *coach* [ko.tʃ], *multiplechoicetest* [tʃɔis], *research* [ris:ɪtʃ], *sandwich* [-tʃ], (*maiden*)*speech* [spi.tʃ].

2.5.5. [d] VAN DAT

A. Kenmerken

De [d] is een stemhebbende alveolaire occlusief. De stemloze pendant is de [t].

B. Spelling

De [d] wordt in begin- en middenpositie als *d* gespeld. Door anticiperende assimilatie wordt de *t* als [d] gerealiseerd (cf. voorbeelden b, zie ook 3.1.1).

Aan het einde van een syllabe (of woord), d.i. als auslautverhärtung in het spel is, wordt de *d* als [t] uitgesproken (cf. 2.5.4).

C. Voorbeelden

- a) *daar, dag, dak, diep, doen, duur, anders, einde, gedicht, integendeel, liefde, meedelen, nadat, oordeel, periode, zeedijk.*
- b) *basketbal, flatbewoner, fruitboom, grootbrengen, kredietbank, landbouw, mid-dag, ontdekken, potdicht, uitbreiding, voetbal, voortdurend.*

Opmerking:

- 1) In de volgende voorbeelden wordt de [d] (die vaak het product van een anticiperende assimilatie is) niet gerealiseerd: *naaldboom, standbeeld* (zie 2.5.4 voor de regels voor *t*-deletie).
- 2) In 2.4.3 is reeds gewezen op de mogelijke alternantie van *d* en *j* / *w*. Tussen twee klinkers kan een *d* immers soms tot *j* of *w* verzwakken. Het is een stijlbepaalde of variabele regel: de *d* is formeler, de *j* / *w* is de vertrouwelijke variant. Enkele voorbeelden: *goede/goeie middag, ouderwets* [ɔuwərɪwɛts], *ie-mand blij maken met een dode* [do.jə] *mus, rodekool* [ro.jəko.l], *rijden* [reɪdə/reɪjə], *poeder/poerier*.

2.5.6. [k] VAN KOE

A. Kenmerken

De [k] is een stemloze velaire occlusief. De stemhebbende pendant is de [g]-klank.

FR Deze klank levert Franstaligen vrij vaak moeilijkheden op. Ze zijn bijvoorbeeld geneigd de slot-*k* als [x] uit te spreken. Dit is fout. In eindpositie wordt de *k* als [k] gerealiseerd: *bak, dak, ik, pak, tak, zak, zwak*. Vergelijk: *dag / dak ; lach / lak ; rug / ruk ; stug / stuk ; zag / zak* (cf. 2.5.6.1). Het tegengestelde, nl. [k] in plaats van [x], doet zich ook voor (bv. in woorden van Franse origine: *techniek*, cf. 2.5.19).

B. Spelling

De [k] kan op verschillende manieren worden gespeld. *k(k)* is de meest gangbare spelling (cf. voorbeelden a). In woorden van vreemde afkomst wordt de

[k] c (in beginpositie voor a, l, o, r, u; in beginpositie na s en voor a, o, r, u en in eindpositie voor t) en q/qu gespeld (cf. voorbeelden b). Dit houdt echter niet in dat alle woorden met c als [k] worden uitgesproken. Verder komt de [k]-klank ook voor in de uitspraak van de letter x [iks], bv. examen (cf. voorbeelden c). Hier zijn Franstaligen ten onrechte geneigd [gz] uit te spreken.

C. Voorbeelden

- a) kabinet, kalm, kameel, kans, kermis, kern, keu, klagen, klank, knap, koe, koken, kracht, krijgen, kwart, denken, drinken, skelet, bleek, blik, druk, eigenlijk, ziek.
- b) cabine, carnaval, categorie, claim, cliché, clown, club, collega, corrigeren, coupon, crack, cr  che, crick  t, crisis, cultuur, cursief, curve, scala, scanner, bioscoop, score, scotch, scrabble, scriptie, scrupuleus, sculptuur, abstract, contact, contract, correct, defect, dialect, effect, extract, product, project, viaduct.
 qu = [k] in bv.: equipe, quarentaine, quatre-mains, quiche, quite, qui-vive.
 qu = [kw] in bv. adequa  t, aquarium, consequent, equivalent, quasi, quiz, quota.
- c) exact, examen, excerperen, exempla  r, existentialisme, exotisch, maxima  l, xenofobie, xylofoon MAAR: Texel: [  s  l].

Opmerkingen:

- 1) De k in markt is facultatief.
- 2) De eerste k in knock-out, know-how wordt net als in het Engels niet uitgesproken.
- 3) De beginklank in christelijk en christen kan op twee manieren worden uitgesproken: [x]/[k].
- 4) In shag wordt de g als [k] gerealiseerd: [  k].
- 5) In chianti, fuchsia wordt de ch als [k] uitgesproken.

2.5.6.1. Oefening

<i>dak</i>	vgl. <i>dag</i>
<i>draak</i>	vgl. <i>draag</i>
<i>kraak</i>	vgl. <i>kraag</i>
<i>lak</i>	vgl. <i>lag</i> / <i>lach</i>
<i>maak</i>	vgl. <i>maag</i>
<i>mak</i>	vgl. <i>mag</i>
<i>rukken</i>	vgl. <i>ruggen</i>
<i>slak</i>	vgl. <i>slag</i>
<i>stuk</i>	vgl. <i>stug</i>
<i>vlak</i>	vgl. <i>vlag</i>
<i>wraak</i>	vgl. <i>vraag</i>
<i>zaak</i>	vgl. <i>zaag</i>
<i>zak</i>	vgl. <i>zag</i>

CD
25

2.5.7. [g] VAN GOAL

A. Kenmerken

De [g] is een stemhebbende velaire occlusief. Hij is de stemhebbende variant van [k] en komt uitsluitend voor:

- als combinatorische variant²⁷, d.i. als product van een anticiperende assimilatie: [k + b / d] (cf. voorbeelden a. Zie ook 3.1.1)
- en in woorden die aan vreemde talen ontleend zijn (cf. voorbeelden b. Zie ook 2.5.20.1).

B. Spelling

De [g] wordt in begin- en middenpositie als *g* gespeld. Door anticiperende assimilatie wordt de *k* als [g] gerealiseerd (cf. voorbeelden a, zie ook 3.1.1).

C. Voorbeelden

- a) *ik ben, ik doe, anekdote, atletiekbond, bankbiljet, bereikbaar, bruikbaar, boek-deel, denkbeeld, duikboot, kurkdroog, melkboer, rijkdom, snackbar, stokdoof, vakbond, vergelijkbaar, wenkbrauw, zakdoek, zwakbegaafd.*
- b) *accent aigu, accent grave, argot (naast [ʎ]), bingo, degout, game, garçon, Gauguin, gay, goal, goulash, Goethe, goodwill, gouache, grapefruit, guillotine, hooligan, jungle, migraine.*

2.5.8. [m] VAN MIJ

A. Kenmerken

De [m] is een stemhebbende bilabiale nasaal.

B. Spelling

De [m]-klank wordt in alle posities *m* gespeld. Als resultaat van nasaalassimilatie (labialisering, zie 3.2.1) kan een *n* voor [b] of [p] ook als [m] worden gerealiseerd (cf. voorbeelden b).

C. Voorbeelden

- a) *maar, maken, maximum, mee, merk, met, milieu, minimum, mooi, muur, ambitie, amper, duim, geheim, gemak, premie, smeken.*
- b) *aanbevelen, aanbod, aanpak, aanpassing, beenbreuk, onbepaald, onmogelijk, onpersoonlijk.*

27. De combinatorische varianten van een foneem zijn de allofonen van dat foneem in combinatie met bepaalde andere klanken.

2.5.9. [n] VAN NEE

A. Kenmerken

De [n] is een stemhebbende alveolaire nasaal.

B. Spelling

In alle posities wordt de [n] *n* gespeld. Dit betekent echter niet dat de letter *n* altijd als [n] wordt gerealiseerd (cf. de opmerkingen 1 en 2, 2.3, 2.5.8 en 2.5.10).

C. Voorbeelden

na, Nederlands, nee, niet, niveau, nu, nuttig, aan, in, zien.

Opmerkingen:

1) Aan het einde van een morfeem dat geen verbale stam²⁸ is, wordt de [n] vaak gedeleerd (n-deletie). Deze stijl bepaalde of variabele regel treedt overal in het Nederlandse taalgebied op. Zowel binnen Nederland als binnen Vlaanderen doen zich grote regionale verschillen voor (Van de Velde 1996: 148 e.v., Van de Velde & Van Hout 2003). Verder is de mate van variatie tussen Nederlandstaligen ook vrij groot: sommigen realiseren de [n] (bijna) nooit, anderen vrij vaak. Bij het wel of niet uitspreken van de slot-n speelt de spelling ongetwijfeld ook een rol. Het feit dat een woord op een -n uitgaat werkt spellinguitspraak (d.i. uitspraak van een woord die gebaseerd is op de spelling) in de hand. Enkele voorbeelden: *lopen* [lo.pə(n)], *regen* [re.ɣə(n)] (als substantief), *stoelen* [stulə(n)], *wagen* [wa.ɣə(n)], *weten* [we.tə(n)]; *bovendien* [bo.və(n)di.n], *integendeel* [inte.ɣə(n)de.l], *openbaar* [o.pə(n)ba:r].

Verder is de realisatie van de slot-n (althans voor een deel) linguïstisch geconditioneerd: de [n] wordt bij infinitieven, persoons- en meervoudsvormen significant vaker uitgesproken voor een vocaal dan voor een consonant, bv. *komen en gaan, eten en drinken, tegenover*. In geijkte uitdrukkingen, in (eigen)namen en in afleidingen met het werkwoord als eerste deel wordt de *n* eveneens vaak gerealiseerd: *in koelen bloede, Vermeulen; aanbevelenswaardig, lezenswaardig, (ver)meldenswaardig, vliegensvlug*.

De n-deletieregel is niet van toepassing als de [n] de slotklank is van het onbepaald lidwoord *een*. In dat geval kan de slot-n niet weggelaten worden.

In de volgende woorden kan de slot-n ook weggelaten worden:

vlug uitgesproken *eens* [əs] (naast [e.ns], [əns], zie 2.1.4), *ergens* [ɛrɣəs] (naast [ɛrɣəns]), *herens* [hɛrsə(n)s], *jongens* [jɔŋə(n)s], *'s morgens* [smɔrɣə(n)s], *(ver)volgens* [vɔlɣəs] (naast [vɔlɣəns]), *wegens* [we.ɣəs] (naast [we.ɣəns]).

Hoewel de slot-n gerealiseerd *kan* worden, doen Franstalige leerders er beter aan de *n* niet uit te spreken. Als ze de slot-n uitspreken, beklemtonen ze het woord vaak verkeerd. Een vaak voorkomende fout is immers dat Franstaligen een tweede (foutieve) klemtoon leggen op de slotsyllabe van infinitieven en meervoudsvormen. Een van de twee klemtonen (meestal die op de laatste syllabe) is prominenter dan de andere, bv. **lopen* of **lopen*. Als Fransta-

FR

28. Als de [n] tot de stam van het werkwoord behoort, moet de slot-n duidelijk uitgesproken worden, bv. *ik reken* [re.kən] (< *rekenen*), *ik oefen* [ufən] (< *oefenen*), *ik teken* [te.kən].

liggen de slot-*n* niet realiseren, is het percentage verkeerde beklemtoning veel kleiner (zie Heiderscheidt & Hiligsmann 2000).

FR 2) In de combinatie *ɑ / ɔ / ɪ / ɛ + n/m + consonant* mag – in tegenstelling tot het Frans – normaliter niet genasaleerd worden: *dans*, *lang*, *rang* (cf. 2.1.1); *bende* (cf. 2.1.3); *drinken*, *symbol* (cf. 2.1.5); *long*, *pomp* (cf. 2.1.11). Soms hebben woorden van Franse afkomst de nasale klanker bewaard (cf. 2.3). In dat geval wordt de *n* niet uitgesproken.

3) Onder invloed van een daaropvolgende [j] wordt een [n] gepalataliseerd, bv. *oranje* (zie 3.2.2). Voor die gepalataliseerde klank gebruikt het IPA het [ɲ]-teken (*oranje* [o.rɲə]). De [ɲ]-klank wordt met *nj* of *gn* gespeld. Voorbeelden: *ben je*, *banjo*, *benjamin*, *conjunctuur*, *injectie*, *kanjer*, *kastanje*, *Spanje*; *campagne*, *champagne*, *cognac*, *eau de cologne*, *signaal*, *vignet*²⁹. De [ɲ]-klank komt ook voor in *piranha* [pɪrɲa].

4) Tussen een [ə] en de beginvocaal van de enclitische vorm van een voornaamwoord (meestal [ə]) wordt vaak een [n] ingelast om het hiaat op te vullen (*n*-insertie). Dit verschijnsel treedt vaak op na een verleden tijd of de zwakke vorm van een persoonlijk voornaamwoord + 'm [əm] / 't [ət]. Voorbeelden: *hij pakte het* [heɪpaktənət], *hij pakte hem* [heɪpaktənəm], *hoe je het zegt* [hujənətsɛxt], *wilde hij* [wɪldəni]. De *n*-insertie kan vergeleken worden met de *liaison* in het Frans.

FR 2.5.10. [ɲ] VAN BANG

A. Kenmerken

De [ɲ] is een stemhebbende velaire nasaal. Voor de [ɲ] komen uitsluitend korte vocalen voor. Als resultaat van nasaalassimilatie (velarisering, cf. 3.2.1) wordt de [n] voor een velaire obstruent ([k], [x]) als [ɲ] uitgesproken: *denken* [dɛɲkə], *aangaan* [a.ɲɣa.n] (cf. voorbeelden b).

Het Frans kent deze klank niet³⁰. Dit verklaart grotendeels waarom Franstaligen er veel moeite mee ondervinden. De meest voorkomende fouten bij het uitspreken van de [ɲ] zijn:

- *[-ɲk] i.p.v. [-ɲ], bv. in *bang*, dat heel vaak als [baɲk] (= *Nl. bank*) wordt uitgesproken,
- *[-ɲɣ-] i.p.v. [-ɲ-], bv. in *jongen* *[jɔɲɣə] i.p.v. [jɔɲə]. Die fout is te wijten aan een verkeerde beklemtoning van het woord. In dit geval komt de Nederlandse uitspraak van *ng* niet overeen met die van het Engels. Vergelijk: Eng. *finger* [fɪŋɡə] en Nds. *vinger* [vɪŋɔr].

29. Dit betekent echter niet dat de lettercombinatie *gn* altijd als [ɲ] wordt gerealiseerd. Voorbeelden: *cognitie*, *diagnose*, *incognito*, *magneet*, *magnetron*, *pregnant*, *stagneren* [-xn-], *champion* [ʃɑmpijɔn].

30. In het Frans komt de [ɲ]-klank echter in enkele woorden van vreemde (Engelse) afkomst voor: *big-bang*, *meeting*, *parking*, *ping-pong*.

B. Spelling

De [ŋ]-klank kan op de volgende manieren worden gespeld: *ng*, *n*. Dit betekent echter niet dat *ng* in alle gevallen als [ŋ] wordt uitgesproken. Verder komt deze klank nooit in beginpositie voor.

C. Voorbeelden

- a) *bang, belang, betaling, boemerang, brengen, bungalow, Congo, congres, diftong, ding, dwang, eng, Engels, fungeren, gang, Hongaars, honger, jong, ketting, koning, kring, lang, langs, leerling, longen, oefeningen, opleiding, popsong, pudding, rang, ring, slang, spanning, sprong, streng, tang, tong, verlangen, vinger, wang, yang, zingen.*
- b) aaangaan, aaangenaam, aaangeven, inganen, ingripen, ongebruikelijk, ongeval, ongewoon; aankleden, aankomst, afhankelijk, aanker, dank, denken, denktank, donker, drank, dronken, fonkelnieuw, Frankrijk, inkt, kanker, klank, klinken, koninkrijk, links, lonken, mankement, onkosten, schmink, sprinkhaan, stinken, tanken, winkel, zinken.

CD
26

2.5.10.1. Oefening

[-n]	[-ŋ]	[-ŋk]
<i>ban</i>	<i>bang</i>	<i>bank</i>
<i>en</i>	<i>engel</i>	<i>enkel</i>
<i>zinnen</i>	<i>zingen</i>	<i>zinken</i>

CD
27

[ŋ]	[ŋk]
<i>drang</i>	<i>drank</i>
<i>dringen</i>	<i>drinken</i>
<i>drongen</i>	<i>dronken</i>
<i>wrang</i>	<i>frank</i>
<i>hingen</i>	<i>hinken</i>
<i>jongen</i>	<i>jonkheer</i>
<i>koning</i>	<i>koninkrijk</i>
<i>leerling</i>	<i>link</i>
<i>longen</i>	<i>lonken</i>
<i>ping</i>	<i>pink</i>
<i>slang</i>	<i>slank</i>
<i>springen</i>	<i>sprinkhaan</i>
<i>tang</i>	<i>tank</i>
<i>vingen</i>	<i>vinken</i>

Oef. 2.19

2.5.11. [l] VAN LAAT

A. Kenmerken

De [l] is een stemhebbende alveolaire laterale liquida (vloeiklank).

Nederland kent de zogenaamde ‘dikke’ [l], een klank die met een dikke, slappe tongpunt tegen de tandkassen (alveolen) wordt gevormd, waardoor er bijna geen opening is aan de zijkanten van de tong waarlangs de lucht kan passeren. In Vlaanderen wordt de [l] over het algemeen met een puntige tongpunt tegen de boventandkas en met meer spierspanning in de tong gevormd.

B. Spelling

De [l] wordt in alle posities systematisch *l* gespeld. In leenwoorden kan *l* of *ll* echter anders worden uitgesproken (cf. opmerking 2 en 2.4.2).

C. Voorbeelden

laat, land, lelijk, lepel, lol, lopen, los, lucht, alfabet, belang, heilig, helling, huilen, normaal, plein, regel, wel, zullen.

Opmerkingen:

1) Bij vlug spreken wordt de *l* in *als* en *alstublieft* niet uitgesproken: [as]. *Alsjeblieft* wordt bij vlug spreken als [ɑʃəbli.f(t)] gerealiseerd.

2) In leenwoorden kan *l* of *ll* soms op verschillende manieren worden uitgesproken: [l], [j], [lj].

– [lj]: *guerrlla* [gerljɑ], *palla* [paelja].

– [j]: *failliet, feuilleton, gedetailleerd, guillotine, mouilleren, patrouille, saillant.*

– [j]/[lj]: *bouilllon* [bujɔ̃]/[buljɔ̃n], *medaille*, *tortilla* [tɔrti(l)ja].

2.5.12. [r] / [R] VAN RAAR

A. Kenmerken

De [r]/[R] is een stemhebbende trilklank.

In het hedendaags Standaardnederlands is het /r/-foneem erg variabel. Traditioneel werd er een onderscheid gemaakt tussen twee allofonen: de stemhebbende alveolaire ratelaar of tril (de zogenaamde tongpunt-r of ratel-r) [r] en de stemhebbende uvulaire ratelaar of tril (de zogenaamde huig-r, brouw-r of Franse r) [R]³¹. Bij het articuleren van de tongpunt-r verplaatst de tongpunt zich in de richting van de tandkassen (alveolen) en slaat hij er snel achter elkaar tegen. Bij de huig-r is de achterkant van de tong naar het velum gericht en trilt de huig (uvula).³²

31. In spontane spraak wordt die uvulaire *r* echter vaak als een fricatief of approximant gerealiseerd (cf. Verstraeten & Van de Velde 2001).

32. Gemakshalve gebruiken we slechts één fonetisch teken [r], temeer omdat de differentiëring tussen tongpunt-r en huig-r geen semantisch verschil met zich meebrengt.

Aan die twee allofonen dienen nog de retroflexe varianten te worden toegevoegd: de retroflexe flap of tap [ɾ] en de retroflexe approximant [ɻ]. Qua articulatieplaats wordt een retroflexe klank tussen postalveolair en palataal gevormd. Wat de articulatiwijze betreft, wordt de tongtip naar boven gekruld, waarna de tong naar achteren beweegt en weer naar voren achter de ondertanden komt. Die (in het Nederlands snel opkomende) retroflexe *r* (de zogenaamde Gooise *r*³³) lijkt dan ook heel erg op de Amerikaans-Engelse uitspraak van de *r* in *bar* en *car*, d.i. een vocalische realisatie die naar [ɔ] tendeeert.

Verder ligt in de uitspraak van de *r* 'één van de meest opvallende verschillen tussen de standaardtaalvariëteiten in Nederland en in Vlaanderen' (Van de Velde 1996: 125). In Vlaanderen komen zowel de tongpunt- als de huig-*r* voor. In Nederland is er bij het uitspreken van de *r* veel variatie. De tongpunt-*r* wordt in beginpositie hoe langer hoe minder vaak gebruikt. Verder komen de tongpunt- en de huig-*r* aan het einde van een lettergreep bijna nooit meer voor. Die worden nu vervangen door de retroflexe varianten. Zulke varianten komen echter niet in beginpositie voor.

Ten slotte is de [ɾ] de enige medeklinker die een lange klinker voor zich kan hebben (cf. voorbeelden b).

B. Spelling

De [ɾ]-klank wordt systematisch *r* gespeld.

C. Voorbeelden

- a) *reactie, recht, rede, reden, regen, reizen, ridder, riet, roet, rug.*
- b) *beer, bier, broer, buur, dier, laurier, papier; leer, meer, zeer; geur, kleur, monteur; figuur, uur, vuur; moer, snoer, voer.*

Opmerkingen:

1) Soms wordt de slot-*r* in de -*ier*-uitgang niet uitgesproken. Deze woorden worden op z'n Frans uitgesproken (zie ook 2.1.6, opmerking 4): *bouvier, cabaretier, dossier* (in Nederlands-talig België [-i:r]), *premier*.

2) In Engelse leenwoorden wordt de *r* meestal niet uitgesproken: *barbecue, cartoon, credit-card, darts, party, service* (zie ook 2.1.2, opmerking 5).

2.5.13. [f] VAN FIETS

A. Kenmerken

De [f] is een stemloze labiodentale fricatief. De stemhebbende pendant is de [v].

33. Voor meer informatie, zie Van Bezooijen & Giesbers (2003).

B. Spelling

De [f] wordt in begin-, midden- en eindpositie als *f* gespeld. Ook de *v* kan als [f] worden uitgesproken, bv. als resultaat van progressieve assimilatie (cf. 3.1.1) en in veertig en in vijftig (cf. opmerking). In leenwoorden (meestal eigennamen) komt ook *ph* als spelling van de [f]-klank voor (cf. voorbeelden b).

C. Voorbeelden

- a) *feest, fel, fiets, fijn, fout, fraai, fruit, fuif, bedrijf, chef, dief, geloof, graaf, half, stijf; afval, beroepsvoetbal, diepvries, hoopvol, opvallen, opvoeding, stripverhaal.*
- b) *Aphrodite, Murphy, oesophagus, Philemon en Baucis, Sisyphus, sophisticated, Sophocles.*

Opmerking:

In veertig en vijftig wordt de *v* als [f] gerealiseerd³⁴. In (Noord-)Nederland hoort men nu hoe langer hoe meer [ve:rtax], [veiftax]. Deze tendens, die nog steeds als slordig wordt beschouwd, kan toegeschreven worden aan twee factoren: spellinguitspraak en/of als compensatie voor de verstemlozing van de stemhebbende fricatieve beginklank (cf. 2.5.14 en 7).

2.5.14. [v] VAN VEEL

A. Kenmerken

De [v] is een stemhebbende labiodentale fricatief. De stemloze pendant is de [f].

In Noord-Nederland bestaat er een algemene tendens om de *v* in beginpositie als [f] uit te spreken (verstemlozing van de stemhebbende fricatieve beginklank). Voorbeeld: vader [fa.dər] (zie 7).

B. Spelling

De [v] wordt in begin- en middenpositie als *v* gespeld. Door anticiperende assimilatie wordt de *f* als [v] gerealiseerd (cf. voorbeelden b, zie ook 3.1.1). In de lettercombinatie *wr* wordt de *w* als [v] gerealiseerd (cf. voorbeelden c).

C. Voorbeelden

- a) *vaak, vallen, van, variatie, vast, veel, ver, verandering, verklaring, vervelen, vier, villa, voorvoegsel, vriend, vijand.*
- b) *afbeelding, afbetalen, afdalen, dezelfde, liefde, strafbaar.*
- c) *wraak, wrak, wreed, zich wreken, wrijven, wringen, wrok.*

Opmerking:

Aan het einde van een woord/syllabe kan de stemloze [f] stemhebbend worden als hij voorafgaat aan een klinker. Dit komt doordat alle vocalen stemhebbend zijn. Dit verschijnsel

34. In 41, 42, enz. en in 51, 52, enz. blijft de *v* echter gehandhaafd.

heet fricatieve stemassimilatie (cf. 3.1.2). Voorbeelden: *vijf uur* [veivɥ:r] (naast [veify:r]), *vijfentwintig* [veivən-] (naast [veifən-]).

2.5.15. [s] VAN SOMS

A. Kenmerken

De [s] is een stemloze alveolaire fricatief. De stemhebbende pendant is de [z].

B. Spelling

De [s] wordt in begin-, midden- en eindpositie als *s* gespeld. Ook de *z* kan als [s] worden uitgesproken, bv. als resultaat van progressieve assimilatie (cf. 3.1.1) en in *zestig*, *eenenzestig*, enz. en in *zeventig*, *eenenzeventig*, enz. (cf. opmerking 1). Andere mogelijke spellingen van de [s] zijn *-sch* (in *-isch*), *-t*, *-z*, *-c* in beginpositie voor *e* en *i(j)*, *-sc* voor *e*, *i* en *γ* (cf. voorbeelden b). De [s] komt ten slotte ook voor bij de uitspraak van de letter *x* [ks] (cf. voorbeelden c).

In tegenstelling tot het Frans dient de slot-*s* (bv. de meervoudsuitgang) duidelijk te worden uitgesproken (cf. voorbeelden d).

FR

C. Voorbeelden

- samen*, *scheppen*, *schip*, *seksueel*, *sfeer*, *sigaret*, *slaan*, *sleutel*, *spelen*, *staan*, *stoel*, *stuk*, *systeem*, *beseffen*, *Chinees*, *dorst*, *eisen*, *Europees*, *IJssel*, *lessen*, *sarcasme*, *socialisme*; *bioscoopzaal*, *opzet*, *opzicht*, *opzij*, *opzoeken*.
- archaïsch*, *democratisch*, *dynamisch*, *logisch*; *accentuatie*, *garantie*, *nationaal*, *operatie*, *politie*, *revolutie*; *hertz* [hɛrts], *jazz* [dʒɛ.s], *quiz* [kwɪs]; *cel*, *cent*, *centiem*, *ceremonie*, *cijfer*, *circa*, *circus*, *citaat*; *asceet*, *fascist*, *scenario*, *scène* MAAR *scepsis*: [sk]/[s]).
- examen*, *exemplaar*, *existentie*, *exotisch*.
- dames*, *garages*, *haltes*, *machines*, *relaties*, *tantes*, *types*, *ziektes*.

Opmerkingen:

1) In *zestig*, *eenenzestig*, enz.; *zeventig*, *eenenzeventig*, enz. wordt de *z* als [s] gerealiseerd. In (Noord-)Nederland hoort men hoe langer hoe vaker [z] i.p.v. [s]. Deze tendens, die door velen nog steeds afgekeurd wordt, kan toegeschreven worden aan twee factoren: spellinguitspraak en/of als compensatie voor de verstemlozing van de stemhebbende fricatieve beginklank (cf. 2.5.16 en 7).

2) Onder invloed van een daaropvolgende [j] wordt een [s] gepalataliseerd (gemouilleerd), bv. *poesje* [puʃɛ] (vgl. *poes* [pus]) (zie 3.2.2). Zie 2.5.17 voor de beschrijving van de [ʃ]-klank.

3) In tegenstelling tot het Belgisch-Nederlands wordt de *s* in de substantieven op *-isme* als [s] gerealiseerd.

4) In het Nederlands wordt de slot-*s* (i.t.t. het Frans) uitgesproken in o.a.: *congres*, *exces*, *expres*, *logies*, *proces*, *succes*, *vernis*. De volgende woorden worden echter op z'n Frans uitgesproken: *bas-reliëf*, *bourgeois*, *parti-pris*, *patois*. De *s* is facultatief in: *compromis*.

2.5.16. [z] VAN ZON

A. Kenmerken

De [z] is een stemhebbende alveolaire fricatief. De stemloze pendant is de [s].

In Noord-Nederland bestaat er een algemene tendens om de *z* in beginpositie als [s] uit te spreken (verstemlozing van de stemhebbende fricatieve beginklank). Voorbeeld: zeven [se.və] (zie 7). In middenpositie treedt het tegengestelde verschijnsel op als de *s* voorafgegaan wordt door *n* of *r*: woorden zoals consul en universiteit worden in Noord-Nederland met een [z] uitgesproken.

B. Spelling

De [z] wordt in begin- en middenpositie als *z* gespeld. Door anticiperende assimilatie wordt de *s* als [z] gerealiseerd (cf. voorbeelden b, zie ook 3.1.1). In veel (leen)woorden wordt de *s* in middenpositie als [z] gerealiseerd (cf. voorbeelden c).

C. Voorbeelden

- a) *zaak, zak, zee, zelf, zich, zijn, zout, zwijgen, Azië, zijn, bazin, blazen, eenzaam, gezegde, magazine, razend.*
- b) *dinsdag, leesboek, lesbisch, lichaamsdeel, misbruik, misdadiger.*
- c) *accusatief, appositie, asiel, basis, casino, crisis, democratiseren, doseren, erosie, fantasie, fase, fusie, hypothese, illusie, industrialisering, museum, nasaal, psychose, risico, transitief, visie; alsof, alsook, andersom, desondanks.*

Opmerkingen:

1) Aan het einde van een woord/syllabe kan de stemloze [s] stemhebbend worden als hij voorafgaat aan een klinker. Dit komt doordat alle vocalen stemhebbend zijn. Dit verschijnsel heet fricatieve stemassimilatie (cf. 3.1.2). Voorbeelden: *zes uur* [zezy:r] (naast [zesy:r]), *pas op* [pʌzɒp] (naast [pasɒp]). In bepaalde combinaties is de [z] de meest gebruikelijke vorm:

s + aard(ig) = [z]: boosaardig, grijsaard.
s + achtig = [z]: reusachtig, vreesachtig.

2) De verbogen vormen van confuus en diffuus zijn confuse en diffuse. In deze laatste twee vormen wordt de *s* als [z] gerealiseerd.

3) pizza: [pi.tsa / pi.dza] (zie ook 2.5.4).

2.5.17. [ʃ] VAN SJAAL

A. Kenmerken

De [ʃ] is een stemloze postalveolaire/prepalatale fricatief. De stemhebbende pendant van de [ʃ]-klank is de [ʒ]. Voor een [j] palataliseert de [s] en wordt de gepalataliseerde (of gemouilleerde) klank als [ʃ] gerealiseerd. Samen met

de [t] vormt de [ʃ]-klank (in woorden van vreemde origine) een affricaat (cf. voorbeelden c).

B. Spelling

De [ʃ] wordt op de volgende manieren gespeld: (-)sj(t)-, o.a. in diminutiefvormen (cf. voorbeelden a), *ch*, *sch*, *sh* in leenwoorden (cf. voorbeelden b). De [ʃ]-klank komt ook voor in Engelse leenwoorden (cf. voorbeelden c. Zie ook 2.5.4).

C. Voorbeelden

- a) *sjaal*, sjouwen, *sjwa*; buisje, doosje, fietsje, glansje, huisje, gletsjer; borstje, kastje, kistje, nestje, puistje (cf. 2.5.4).
- b) *affiche, *ch*ampagne, *ch*anson, *ch*auffeur, *ch*auvinisme, *ch*ef, *ch*eque, *Ch*inees, *ch*ocola, *douche*, *f*inish, *flash*, *g*eisha, *k*itsch, *lunch*, *ma*chine, *re*cherche, *sch*lemiel, *sch*minken, *sch*nabbel, *sch*nitzel, *sch*wung, *sh*aker, *sh*ampoo, *sh*erry MAAR *achilles*pees, *chem*ie, *ch*ronisch, *sch*arnier, *sch*ema, *sch*isma [x]; *arch*itect, *ch*irurg: [ʃ] of [x] (cf. 2.5.19).*
- c) *ch*ecken [tʃɛkə], *ch*ip [tʃɪp], *ch*ips [(t)ʃɪps], *co*ach [ko.tʃ], *multiple*choicetest [tʃɔis], *re*search [risɜ:tʃ], *sand*wich [-tʃ], (maiden)speech [spi.tʃ]; *jam* [ʃɛm] (naast [ʒem]), *multin*ational, *off*icial, *prof*essional, *public* *rel*ations, *sp*ecial.

Opmerking:

In diminutieven (bv. *beetje*) wordt de *tj*-combinatie over het algemeen als [tj] gerealiseerd. De vaak voorkomende gepalataliseerde [tʃ]-uitspraak is familiair en gemarkeerd.

2.5.18. [ʒ] VAN JOURNAAL

A. Kenmerken

De [ʒ] is een stemhebbende postalveolaire/prepalatale fricatief. De stemloze pendant van de [ʒ]-klank is de [ʃ]. Deze klank komt meestal voor in Franse leenwoorden. Samen met de [d] vormt de [ʒ]-klank (in woorden van vreemde afkomst) een affricaat (cf. voorbeelden c. Zie ook 2.4.2.1).

In Noord-Nederland deelt deze klank in de algemene tendens tot verstemlozing van de stemhebbende fricatieve beginklank: *Jef* [ʃɛf], *Julie* [ʃyli:], *jus d'orange* [ʃy-] (zie 7).

B. Spelling

De [ʒ]-klank, die meestal *g* (zie ook 2.5.20.1) en *j* wordt gespeld, komt voornamelijk in vreemde woorden voor. Door anticiperende assimilatie wordt de [ʃ] als [ʒ] gerealiseerd (cf. voorbeelden b, zie ook 3.1.1).

C. Voorbeelden

- a) *arbitrage, asperge, bagage, college, energiek, etage, garage, gelatine, gelei, gène, horloge, journaal, jury, marge, passage, passagier* (in België ook [ɣ]), *percentage, personage, reportage, stage* MAAR: *energie, ingenieur* [ʒ]/[ɣ].
- b) *cashdividend, dashboard, flashback, kashba, matchbal*.
- c) *diskjockey, jazz* [dʒɛ.s], *jetlag, jogging, jungle* [dʒʏŋɔl], *junk*.

FR 2.5.19. [x] VAN LACHEN

A. Kenmerken

De [x] is een stemloze velaire fricatief. De stemhebbende pendant is de [ɣ].

In Nederland en hoe langer hoe meer in Vlaanderen hoort men geen verschil (meer) tussen de stemloze [x] en de stemhebbende pendant [ɣ]. In Noord-Nederland wordt dit foneem tegenwoordig diep achter in de keel gevormd. In plaats van een stemloze velaire fricatief [x] hoort men in Nederland een stemloze uvulaire fricatief [χ] (cf. 2.5.20).

Aangezien de [x]-klank in het Frans niet bestaat, hebben Franstaligen daar veel moeite mee. Ze zijn geneigd deze klank te vervangen door de [k]-klank, bv. *techniek* *[tɛkni.k] i.p.v. [tɛxni.k]. Dit is vooral het geval met de cluster *sch-*: in plaats van [sx-] produceren ze [sk-], bv. *schrijven* *[skreivə] i.p.v. [sxreivə].

In eindpositie daarentegen komt het wel eens voor dat Franstaligen een stemloze velaire fricatief [-x] uitspreken in plaats van [-k], bv. *ik* *[ix] in plaats van [ik] (cf. 2.5.6 en 2.5.6.1).

B. Spelling

In Nederlandse en vreemde woorden wordt de [x]-klank in alle posities *ch* gespeld³⁵ (cf. voorbeelden a). Als resultaat van progressieve assimilatie en in eindpositie (als resultaat van auslautverhärtung) komt ook *g* als spelling voor (cf. voorbeelden b). In enkele woorden wordt de lettercombinatie *gh* aange troffen (cf. voorbeelden c).

C. Voorbeelden

CD
28

- a) *ach, echt, krach, kuch, lachen, noch, pech, recht, toch, Tsjech, zich; schaduw, schenken, scherp, schieten, schijnen, schip, school, schrijven, schuld; achillespees, archipel, bronchitis, chaos, charisma, chemie, cholera, chronisch, chronologie, masochisme, techniek, technisch* MAAR: *architect, chirurg*: [ʃ]/[x]; *christelijk, christen*: [k]/[x] (zie ook 2.5.17).

35. Dit betekent echter niet dat alle *ch*'s in vreemde woorden als [x] worden gerealiseerd (cf. 2.5.17).

- b) aandachtig, bedrag, boog, dag, hoog, laag, ploeg, slag, verdrag, vlieg, vlug; dignose, angstgevoel, bankgeheim, kunstgeschiedenis, melkglas, voortgezet.
- c) Van Gogh [vanyɔx], yoghurt [jɔxərt].

Opmerking:

De lettercombinatie *schr-* in *schrijven* wordt in (Noord-)Nederland vaak als [sr-] uitgesproken, in Nederlandstalig België als [sxr-]. Franstaligen die zich vaak vergissen bij het uitspreken van *schr-* kunnen de fout vermijden door de (Noord-)Nederlandse variant te gebruiken.

2.5.20. [ɣ] VAN GAAN

FR

A. Kenmerken

De [ɣ] is een stemhebbende velaire fricatief. De stemloze pendant is de [x]-klank.

Het onderscheid tussen de stemhebbende velaire fricatief [ɣ] en de stemloze variant [x] is vandaag de dag in enkele opzichten zuiver theoretisch.

– In Noord-Nederland hoort men meestal geen verschil meer tussen de stemloze [x] en de stemhebbende pendant [ɣ]. Deze klank deelt immers in de algemene tendens naar verstemlozing van stemhebbende fricatieve beginklanken. In Vlaanderen daarentegen is het verschil tussen de stemhebbende en de stemloze klank nog steeds duidelijk te horen, hoewel de stemloze klank er hoe langer hoe meer in slaagt de stemhebbende variant te verdringen.

– Ook qua articulatieplaats is er tussen Nederland en Vlaanderen verschil: in Nederland wordt de klank meer naar achteren in de mond gerealiseerd dan in Vlaanderen. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen de volgende twee varianten: een harde uvulair (de harde [χ]) en een zachte velair (de zachte [ɣ]). In Nederland wordt die klank meestal uvulair gerealiseerd ([χ]), in Vlaanderen daarentegen komt bijna uitsluitend de velaire klank voor ([ɣ]). Dat verschil in articulatieplaats speelt een belangrijke rol in de mate waarin de klank geschraapt wordt (*schrapen* = een schurend geluid maken; Fr. *racler*). Aangezien het foneem in Nederland diep achter in de keel wordt gevormd, wordt het makkelijk geschraapt. In Vlaanderen komt zo goed als uitsluitend de niet-geschrapte vorm voor (zie Van de Velde 1996).

De [ɣ]-klank levert Franstaligen vrij veel problemen op. In plaats van een fricatieve klank realiseren ze vaak een stemhebbende occlusief ([gl]), o.a. in de lettercombinatie *gr*, bv. *graf*, *gras*, *groot*. Dit komt – althans gedeeltelijk – door het feit dat deze klank met de letter *g* gespeld wordt.

Een tweede, veel minder vaak voorkomende fout bestaat erin de [ɣ] te verwarren met de [h]. Deze verwarring is typisch voor het West-Vlaams, waar *ik ga naar Gent* als volgt luidt: [ikha.na:rhənt] i.p.v. [ikxa.na:ɣɛnt]. Voorbeelden: *haar* - *gaar*, *haan* - *gaan*, *hier* - *gier*, *hulp* - *gulp*.

B. Spelling

De [ɣ]-klank wordt *g* gespeld. Door anticiperende assimilatie wordt [x] als [ɣ] gerealiseerd (cf. voorbeelden b en 3.1.1).

C. Voorbeelden

CD
29

- a) *gaan, gang, gas, gebrek, geheim, geld, geluk, genoeg, geven, gezin, gisteren, gift, goed, goud, graag, grap, gras, grens, grijs, groeien, groen, groep, grond, groot, gunstig;*
analogie, antropologie, biologie, dialectologie, etymologie, fonologie, ideologie, lexicologie, methodologie, mythologie, psychologie, technologie, terminologie; allergisch, archeologisch, biologisch, chronologisch, methodologisch, morfologisch, pedagogisch, psychologisch, sociologisch; allergie, nostalgie, orgie, pedagogie, synergie (MAAR: bougie [ʒ]); grammatica, gratie, gratis, griffier, grosso modo, grotesk; heteroëen, argument, catalogus,
- b) *hoegbeeld, dagdeel, deugddoend, Hoogduits, jeugdblad, lachbui, pechdienst, verkrijgbaar.*

2.5.20.1. De uitspraak van de letter *g*

De letter *g* kan op verschillende manieren worden gerealiseerd: [ɣ], [x], [ʒ], [g]. Hieronder wordt voornamelijk ingegaan op de gevallen waarbij de *g* als [ʒ] en [g] wordt uitgesproken³⁶. Voor de lettercombinatie *ng* gelden aparte regels (zie 2.5.10).

1) Woorden op *-ge*:

a) *-age*:

- in alle woorden die op de Franse beklemtoonde *-age* uitgaan, wordt de *g* als [ʒ] gerealiseerd: *arbitrage, bagage, chantage, etage, etalage, fabricage, garage, montage, passage, percentage, personage, reportage, stage,*
- in de woorden die op de Engelse onbeklemtoonde *-age* uitgaan wordt de *g* als [dʒ]/[tʃ] (door auslautverhärtung) uitgesproken: *cottage.*

b) andere woorden op *-ge*:

g = [ʒ]: *asperge, beige, centrifuge, college, conciërge, horloge, marge* (MAAR: *marginiaal* [ɣ]), *prestige, privilege* (MAAR: *privilegie* [ɣ]).

g = [ɣ] in: *alge, synagoge.*

g = [ʒ]/in België [ɣ] in: *intrige.*

2) *-gn-* = [ɲ] in: *beignet, bourgogne, campagne, signaal* (cf. 2.5.9, opmerking 3).

-gn- [xn]: *cognitie, diagnose, magnaat, magneet, magnesium, magnetron, pregnant, prognose, stagnatie, stagneren.*

3) Gebruikelijke woorden die niet onder de bovengenoemde regels vallen:

a) *g* = [ɣ]:

agent, agentschap, allegorie, ambigu, antagonisme, categorie, delegeren, dirigent, egoïsme, elegant, embargo, garanderen, garantie, generaal, generatie, genetisch, ge-

36. In dit korte overzicht wordt geen rekening gehouden met leenwoorden uit het Engels die hun Engelse uitspraak bewaren.

niaal (MAAR genie [ʒ]), genitief, globaal, glossarium, gymnasium, gynaecologie, heterogeniteit, homogeniteit, homologeren, intelligent, legio, legioen, logica, logistiek, logopedie, lumbago, negeren, neologisme, paradigma, pedagogie, pragmatisme, reageren, regionaal, reglement, suggereren, suggestie.

b) g = [ʒ]:

bourgeois, corrigeren (in België ook [ʒ]), energiek (MAAR energie [ʒ]/[ʒ]), engageren, gelei, gêne, generen, genie (MAAR: geniaal [ʒ]), ingenieur (naast [ɲʒ]), logeren, origine, passagier (in België ook [ʒ]), sergeant.

Oef. 2.20

Hoofdstuk 3

Assimilatie

In hoofdstuk 2 zijn *afzonderlijke* klanken aan bod gekomen. Bij het spreken produceren we echter zo goed als nooit afzonderlijke klanken. Binnen een woord of op de grens van twee woorden passen klanken zich voortdurend aan de naburige klanken aan. Die aanpassing heet **assimilatie**. Het laatste foneem van *op* is een /p/, het eerste foneem van *vallen* is een /v/. Als die twee woorden in elkaars buurt komen te staan, zoals in *opvallen*, luidt de uitspraak [ɔpʃalə]. Onder invloed van de [p] wordt de /v/ als [f] gerealiseerd.

Assimilatie houdt in dat een spraakklank in één fonologisch kenmerk gelijkgesteld wordt aan een naburige klank, zonder dat die klank zelf in dat opzicht verandert³⁷. In *opvallen* [ɔpʃalə] heeft de *v* de feature [–stem] (stemloos) overgenomen van de *p*. We krijgen op die manier een ander foneem. Vanzelfsprekend wordt er niet geassimileerd als er tussen de medeklinkers een duidelijke pauze is (bv. aan het einde en aan het begin van een nieuwe zin).

In het Nederlands komen de volgende kenmerken in aanmerking voor assimilatie:

1. de stemhebbendheid [±stem] (zie 3.1)
2. de articulatieplaats (zie 3.2).

3.1. Assimilatie van stem / stemassimilatie

In het Nederlands treden de volgende types stemassimilatie op: de progressieve en de anticiperende assimilatie (3.1.1) en de fricatieve assimilatie (3.1.2).

3.1.1. PROGRESSIEVE VS. ANTICIPERENDE ASSIMILATIE

De **progressieve** assimilatie is een assimilatie waarbij een klank zich qua stem aanpast aan de klank die daar onmiddellijk aan voorafgaat, terwijl een

37. Naast assimilatie passen de klanken van een woord zich ook in een ander opzicht aan de naburige klanken aan. Als twee klanken zich binnen een woord gedeeltelijk en automatisch aan elkaar aanpassen, is er sprake van **coarticulatie**. Bij de uitspraak van *bel* en *boel* vertonen de medeklinkers in beide woorden de akoestische gevolgen van de articulatie van de klinker (bv. zonder lipronding in het geval van *bel* en met lipronding in het geval van *boel*). De uitspraak van de klinker speelt zich dus niet af tussen de twee medeklinkers in, maar strekt zich uit over de voorafgaande en de volgende medeklinker.

klank zich bij de **anticiperende** assimilatie aanpast aan de klank die daar onmiddellijk op volgt.

- FR** 1. De **progressieve (of perseveratieve) assimilatie** komt in het Nederlands voor als een stemloze medeklinker³⁸ gevolgd wordt door een stemhebbende fricatief ([v, z, ʃ, ʒ]). In dat geval wordt de stemhebbende fricatief stemloos ([f, s, x, ʃ]):

**REGEL: stemloze medeklinker + stemhebbende fricatief
→ 2 stemloze medeklinkers**

CD
30

Voorbeelden: <u>ik val</u>	k + v	→ [kf] ³⁹
<u>opzoeken</u>	p + z	→ [ps]
<u>het gaat</u>	t + ʃ	→ [tx]
<u>het journaal</u>	t + ʒ	→ [tʃ]

grootvader, ontvangen, uitvoeren, het vak, het volk, met veel moeite, goed voor de gezondheid, uitzenden, het zout, het zuiden, het zwembad, je moet zwijgen, bladzijde, noodzakelijk, ontgoochelen, uitgang, uitgeven, het grote huis, hoofdgerecht, ik voel me niet goed, vlak voor de examens, een stuk vlees, een gesprek voeren, dankzij, ikzelf, krankzinnig, werkzaamheden, buikgriep, ik ga, ik geef, spraakgebrek, huisvuil, misverstand, paasvakantie, die zus van hem, grensgebied, inschrijvingsgeld, lesgeven, nieuwsgierig, diepvries, opvatting, stripverhaal, in clubverband, behulpzaam, ten opzichte van, opzien, rampzalig, diepgaan, opgaan, opgave, opgemerkt, popgroep, afzender, afzonderlijk, stofzuigen, afgelopen, afgezien, inschrijfgeld, ik vind van niet, sterk veranderd zijn, het kind voelt zich niet goed, vlug van begrip zijn.

2. Als een stemloze medeklinker gevolgd wordt door een *b* (bilabiale occlusief) of een *d* (alveolaire occlusief), wordt de stemloze medeklinker stemhebbend (= **anticiperende of anticipatorische assimilatie**):

REGEL: stemloze medeklinker + [b] of [d] → 2 stemhebbende medeklinkers.

CD
31

Voorbeelden: <u>zakdoek</u>	k + d	→ [g + d]
<u>ashak</u>	s + b	→ [z + b]
<u>afdeling</u>	f + d	→ [v + d]

anekdote, rijkdom, weekdag, dinsdag, lichaamsdeel, misdadiger, afdalen, liefde, dezelfde, ik ben, beschikbaar, spreekbeurt, vakbond, leesboek, lesbisch, misbruik, hulpdienst, opdracht, stropdas, afbeelding, afbetalen, strafbaar, basketbal, grootbrengen, voethal.

Indien er meer dan één stemloze medeklinker aan de *b* of de *d* voorafgaat, worden ze door het domino-effect allemaal stemhebbend. Voorbeelden: *dichtstbijzijnd*: xtst + b → [ɣdzb], *herfstdag*: fst + d → [vzd], *tekstboek*: kst + b → [gz(d)b]

38. Die stemloze medeklinker kan het resultaat zijn van *auslautverhärtung*. In het Nederlands wordt een stemhebbende medeklinker met een stemloze pendant aan het einde van een syl-labe of van een woord systematisch stemloos. Voorbeelden: *hoed* [hut], *club* [klʏp], *kroeg* [krux] (maar *hoeden* [hudə], *kroegen* [kruʒə]).

39. Een assimilatiegeval op de grens van twee woorden, zoals in *ik val*, wordt *sandhi* genoemd.

Franstaligen hebben uitsluitend problemen met de progressieve assimilatie. Ze assimileren in de verkeerde richting, nl. in de stemhebbende richting, overeenkomstig het Franse systeem waar een stemloze medeklinker + een stemhebbende medeklinker twee stemhebbende worden, bv. *het volk* *[ədvɔlk] i.p.v. [ətfɔlk]; *op zoek* *[ɔbzuk] i.p.v. [ɔpsuk].

FR

Oef. 3.01
3.02
3.03
3.04
3.05
3.06

Opmerkingen

1. Als twee identieke klanken naast elkaar staan (bv. nadat progressieve of anticiperende assimilatie heeft plaatsgevonden), smelten ze samen tot één klank. Dit verschijnsel heet *degeminatie* (< *geminaat* = verdubbelde medeklinker)⁴⁰. Voorbeelden:

- progressieve assimilatie: *afval* f + v → [fv] → [f]
lachgas x + ɣ → [xx] → [x]
- anticiperende assimilatie: *het doel* t + d → [dd] → [d]
opbellen p + b → [bb] → [b]

drijfveer, *zelfverdediging*, *halszaak*, *handdoek*, *ontdekking*, *uitdrukking*, *loopbaan*, *opbrengst*.

2. In tegenstelling tot de regel voor anticiperende assimilatie komt het wel eens voor dat sommige sprekers progressief assimileren voor het bepaald lidwoord *de*, de aanwijzende voornaamwoorden *deze*, *die*, *dit*, *dat*. Dit is vooral het geval in combinatie met bv. *met*, *wat*, *op* en *ook*. De tendens zou bij -t sterker zijn dan bij -p en bij -k. Voorbeelden:

met de bus [mɛtə] (naast [mɛdə]), *met deze vragen* [mɛtɛ.zə] (naast [mɛdɛ.zə]), *met dat probleem* [mɛtət] (naast [mɛdat]), *wat dat inhoudt* [wɔtət] (naast [wɔdat])
op de kast [ɔptə] (naast [ɔbdə]), *op die manier* [ɔpti] (naast [ɔbdi])
ook dat [o.ktət] (naast [o.gdət])

3. Aan het eind van de eerste syllabe van de volgende vreemde woorden dient een stemloze medeklinker te worden gerealiseerd (auslautverhärtung): *adjectief* [ət-], *object* [ɔp-], *subject*, *substantief* [syɔp-]. In de volgende woorden wordt er bijgevolg progressief geassimileerd: *adverbium*, *advertentie*, *advies*, *adviseren*, *advocaat* [atf-], *eczeem* [ɛkse.m].

3.1.2. FRICATIEVE ASSIMILATIE

Naast de bovengenoemde assimilatiegevallen dient ook een **facultatieve** nevenvorm van de anticiperende assimilatie te worden vermeld, nl. **fricatieve stemassimilatie**. Hierbij wordt een stemloze fricatief (in het bijzonder *f*, *s*, *x*) aan het einde van een woord / syllabe stemhebbend als hij voorafgaat aan een klinker. Dit komt doordat alle klinkers stemhebbend zijn. Het gaat dus om een vorm van anticiperende assimilatie.

Dus: f → v
s → z vóór klinkers
x → ɣ

Voorbeelden:

geef eens hier [və] (naast [fə])
af en toe [vɛ] (naast [fɛ])
zes uur [zy:] (naast [sy:])
pas op [zə] (naast [sə])
vijftwintig [və] (naast [fə])
vreesaanjagend [za.] (naast [sa:])

40. Degeminatie komt echter niet uitsluitend voor bij assimilatiegevallen: *assimilatie* s + s → [s]; *spraakklank* k + k → [k]; *grootte* t + t → [t]; *mannen* n + n → [n].

slagader [ya.] (naast [xa.])
van nu af aan [va.] (naast [fa.]).

Het gaat hier om een facultatief assimilatiegeval. Hoe hoger het spreektempo, hoe meer kans er is anticiperend te assimileren.

3.1.3. OEFENING: ONDERSTREEP IN ONDERSTAAND TEKSTJE ALLE ASSIMILATIEGEVALLEN

(progressieve assimilatie: in het rood / anticiperende assimilatie: in het groen)

CD
32

Het image van de leraar

Je hoort wel eens zeggen: 'Waar het beroep van leraar eens status, aanzien en navenante salariëring genoot, word je tegenwoordig voor gek versleten als je voor de school kiest. De status, het image van de leraar is behoorlijk gekelderd. Vroeger genoot hij respect en gezag. Nu zie je dat mensen leraar worden als tweede keus. Dat zijn dus niet de mensen die uit overtuiging het onderwijs ingaan. Lesgeven vinden ze wel leuk maar het is voor hen in de eerste plaats een manier om geld te verdienen omdat ze nergens anders aan de bak kunnen komen. Zij die echt iets in hun mars hebben en goed willen verdienen, gaan het bedrijfsleven in, waar de aanvangssalarissen aanmerkelijk hoger liggen.' Het wordt dan ook steeds moeilijker om nieuwe leraren te vinden voor vakken als wiskunde en economie.

Oef. 3.07

Uit: Theissen, S. / Janssens, G. / Hilgsmann, Ph. (1992), *Tekst en Uitleg*, Brussel: De Boeck, p. 31.

3.2. Assimilatie van articulatieplaats / plaatsassimilatie

Naast stemhebbendheid komt ook de articulatieplaats in aanmerking voor assimilatie. Als de articulatieplaatsen van naburige klanken te ver uit elkaar liggen, past de articulatieplaats van een van de klanken zich zo aan die van de andere klank aan, dat we homorgane klanken krijgen, d.i. spraakklanken die qua articulatie overeenkomen. In het Nederlands doen zich twee gevallen van assimilatie van articulatieplaats voor: nasaalassimilatie (3.2.1) en palatalisatie (3.2.2).

3.2.1. NASAALASSIMILATIE

In het Nederlands past de alveolaire nasaal ([n]) zich aan een daaropvolgende obstruent (d.i. een occlusief of een fricatief) aan. De [n] verliest zijn alveolaire karakter en neemt qua articulatie het kenmerk van de volgende klank over.

– Voor een velaire obstruent ([k], [x]) wordt de alveolaire nasaal ([n]) een velaire nasaal ([ŋ]) (velarisering):

– n + k → [ŋk] (Voorbeelden: *denken, bank, drank, enkel, winkel*).

– n + x → [ŋx] (Voorbeelden: *ongewoon, anglicisme, aangenaam, aangeven*).

In tegenstelling tot de -ng-uitgang [ŋ] hebben we hier wel degelijk te maken met twee aparte klanken: [ŋ] + [x], omdat de velaire fricatief in dit geval deel uitmaakt van een ander woord.

Bij een normaal spreektempo wordt deze assimilatie automatisch geproduceerd.

– Voor de bilabiale [b], [p] en [m] kan de alveolaire nasaal ([n]) als een bilabiale nasaal ([m]) worden gerealiseerd (labialisering):

- n + b → [nb] of [mb] (Voorbeelden: *onbepaald, aanbevelen, onbegrijpelijk*).
- n + p → [np] of [mp] (Voorbeelden: *aanpakken, aanpassing, inpakken*).
- n + m → [nm] of [m(m)] (Voorbeelden: *aanmoedigen, aanmelden, bloemenmarkt*).

Dit optionele assimilatiegeval hangt af van het spreektempo: hoe hoger het spreektempo, hoe vaker er geassimileerd zal worden.

– Voor de labiodentale fricatieven *v* en *f* wordt de alveolaire nasaal ([n]) als labiodentale nasaal ([ɱ]) uitgesproken:

- n + f → [ɱf] (Voorbeelden: *onfatsoenlijk, aanfluiting, conform*)
- n + v → [ɱv] (Voorbeelden: *onvast, aanvaarden, aanvankelijk, eenvoudig*)

Ook dit optionele assimilatiegeval hangt van het spreektempo af. Als het spreektempo vrij hoog is, constateert men trouwens dat de bilabiale nasaal ([m]) voor fricatieven weggelaten kan worden. Bij wijze van compensatie wordt de voorafgaande klinker in dat geval genasaleerd uitgesproken: *onfatsoenlijk* [ɔɱfatsunlək] → [ʔfatsunlək].

3.2.2. PALATALISATIE

Bij palatalisatie (of palatalisering) verplaatst de articulatieplaats van een medeklinker zich naar het harde gehemelte.

– Voor [j] en [ʃ] wordt de alveolaire nasaal ([n]) als een palatale nasaal ([ɲ]) gerealiseerd: *oranje* [ɲjə].

– Voor een [j] palataliseren de alveolaire [s] en [t]:

- *tasje* [ʃ] (de [s] en de [j] fuseren in het Nederlands bijna systematisch tot [ʃ]) (zie 2.5.17).

Deze vorm van palatalisatie komt ook voor in de Noord-Nederlandse realisatie van *-tion(-)* [ʃ(j)ɔn] (bv. *station, nationaal*). In Zuid-Nederland doet dit zich niet voor: de [s] en de [j] worden er als aparte klanken uitgesproken. De twee klanken fuseren dus niet tot [ʃ].

- *katje* [c] (een postalveolaire occlusief) (zie 2.5.4).

Hoofdstuk 4

Prosodie

In de vorige hoofdstukken zijn losse segmenten ter sprake gekomen. In spraak maken die deel uit van grotere linguïstische eenheden (bv. lettergrepen, woorden, woordgroepen, zinnen). Die grotere eenheden vormen het werkingsdomein van de **prosodie**, een verzamelterm voor een reeks **suprasegmentele verschijnselen**, d.i. verschijnselen die boven het niveau van de klanken opereren, zoals de (woord)klemtoon, het (zins)accent, het ritme, de intonatie en de spreekpauzes.⁴¹

Dit hoofdstuk geeft een kort overzicht van de prosodische structuur van het Nederlands. Er wordt o.a. ingegaan op de linguïstische, fonetische en functionele fundamenteen ervan.

4.1. Linguïstische dimensie van de prosodie

4.1.1. HET RITME

Soms wordt ritme gelijkgesteld met *spreektempo*, de relatieve snelheid waarmee men gesproken taaluitingen produceert. Algemener is echter het standpunt dat ritme iets te maken heeft met **recurrentie** (de herhaling van een bepaald taalverschijnsel) en **periodiciteit/isochronie** (de gelijkheid van de tijdsintervallen tussen twee opeenvolgende taaleenheden). Men gaat hierbij uit van de basisdichotomie ‘*stress-timing*’ – ‘*syllable-timing*’ (Abercrombie 1967, Pike 1945).

FR

In talen met ‘*stress-timing*’ zoals o.a. het Engels, het Nederlands of het Russisch hebben beklemtoonde lettergrepen ongeveer dezelfde lengte en is het tijdsverloop tussen twee klemtonen – ongeacht het aantal tussenliggende syllaben – altijd even lang. Men spreekt in dit geval van **klemtoonisochronie**. Om de regelmaat in de klemtoonproductie te waarborgen, moeten er soms veranderingen worden aangebracht in de eigenschappen van de syllaben (bv. vocaalreductie, cf. 2.1.14.1), de positie van de klemtoon binnen de woorden en/of de snelheid waarmee die syllaben/woorden worden geproduceerd.

In tegenstelling tot het Nederlands en het Engels is er in bv. het Frans sprake van ‘*syllable-timing*’. De voornaamste ritmische eigenschap van zulke

41. Het is algemeen bekend dat vreemdetaalleerders vrij veel moeilijkheden ondervinden om prosodische / suprasegmentele verschijnselen onder de knie te krijgen. De prosodie draagt namelijk in belangrijke mate bij aan hun buitenlands accent.

talen staat bekend als **lettergreepisochronie**. Met deze term bedoelt men dat de syllaben in het spraakgeluid altijd ongeveer even lang duren. Als gevolg hiervan wordt de duur van taaluitingen in de eerste plaats bepaald door het aantal uitgesproken syllaben. Daarnaast kennen talen met syllabe-isochronie meestal ook dezelfde klemtoonpositie voor de hele woordenschat ('vaste woordklemtoon'), geen klinkerduurcontrasten en geen vocaalreductie. In de volgende tabel worden de voornaamste kenmerken van talen met 'syllable-timing' resp. 'stress-timing' op een rijtje gezet:

	<i>syllable-timed talen</i> (bv. Frans)	<i>stress-timed talen</i> (bv. Nederlands, Engels)
klemtoon	vaste woordklemtoon	variabele woordklemtoon
duur	alle syllaben duren ongeveer even lang	de intervallen tussen de beklemtoonde syllaben zijn ongeveer even lang
klinkerduurcontrasten	–	+
reductie in onbeklemtoonde syllaben	–	+

In vergelijking met het Nederlands vertoont het Frans in ritmisch opzicht duidelijk waarneembare verschillen. Die hebben vooral te maken met (i) het type klemtoonsysteem (i.c. 'vaste' tgv. 'soepele' klemtoon) en (ii) de opbouw van de syllabe, m.n. de mogelijkheid om onbeklemtoonde klinkers tot [ə] te reduceren en soms helemaal weg te laten ('deletie'). Op die twee vlakken zorgt het systeem van de moedertaal bij vreemdetaallearners vrij vaak voor interferentiefouten.

4.1.2. HET ACCENTSYSTEEM

FR

In (vrijwel) alle natuurlijke talen kunnen sommige delen van de klankstroom prominenter worden gemaakt dan de andere. Ter aanduiding van dat verschijnsel gebruikt men vaak woorden zoals 'klemtoon', 'woordklemtoon', 'accent', 'zinsaccent', 'nadruk', 'nadruksaccent'.

Klemtoon (woordklemtoon, lexicale klemtoon) is 'een structureigenschap van een woord die aangeeft welke lettergreep binnen dat woord de sterkste is' (Rietveld & Van Heuven 1997: 240). Een beklemtoonde lettergreep is sterker dan de naburige onbeklemtoonde syllaben omdat de spreker zich bij het uitspreken van een beklemtoonde syllabe meer inspannt dan wanneer hij een onbeklemtoonde syllabe uitspreekt. Dit verklaart o.a. waarom beklemtoonde lettergrepen – in tegenstelling tot onbeklemtoonde – niet kunnen reduceren (cf. 2.1.14.1).⁴²

42. In eenlettergrepige woorden is de enige lettergreep vanzelfsprekend de sterkste, behalve als ze een sjwa bevat (cf. 2.1.14.1).

(1) Ik ben gisteren naar ANTWERPEN gegaan.

(1a) Hier il est allé à ANVERS.

In bovenstaande zinnen zijn de lexicaal benadrukte syllaben onderstreept. Afhankelijk van de klemtoonpositie onderscheiden we talen met een vaste klemtoonpositie (bv. het Frans met een vaste klemtoon op de laatste lettergreep die geen sjwa bevat [cf. voorbeeld 1a], het Pools met een vaste klemtoon op de voorlaatste syllabe, het Hongaars met een vaste klemtoon op de eerste syllabe) en talen met een variabele klemtoon (bv. het Nederlands, cf. voorbeeld 1). De woordklemtoon komt in hoofdstuk 5 aan de orde.

De woordklemtoon is echter ondergeschikt aan het **zinsaccent** (accent, post-lexicaal accent). Al heeft een woord een vaste klemtoon, in een specifieke context kan die klemtoon vervagen. Om zijn bedoeling duidelijk te maken, accentueert de spreker bepaalde woorden meer dan andere. Een belangrijk contrast tussen het Nederlands en het Frans bestaat erin dat er in het Frans sprake is van een vast woordgroepsaccent (of frase-accent) op de laatste uitgesproken lettergreep van een woordgroep (Di Cristo 1999, Lacheret-Dujour & Beaugendre 1999). In het Nederlands daarentegen hangt het wel of niet accentueren van een zinslelement af van zijn informatieve waarde en/of van de communicatieve intentie van de spreker (Gussenhoven 1983, Rasier 2006, Swerts e.a. 2002).

In voorbeeld (1) krijgt *Antwerpen* het zinsaccent, omdat dat zinslelement informatief gezien het belangrijkste zinsstuk is. *Gisteren* en *gegaan* zijn informatief minder belangrijk. Naargelang van de bedoeling van de spreker kan het zinsaccent in voorbeeld (1) echter verplaatst worden naar bv. *gisteren* of *ik* (cf. de voorbeelden 2 en 3). Verder kan een zin meer dan één zinsaccent bevatten (voorbeeld 4). In hoofdstuk 6 wordt het zinsaccent in meer detail besproken.

(2) Ik ben GISTEREN naar Antwerpen gegaan. / GISTEREN ben ik naar Antwerpen gegaan.

(3) IK ben gisteren naar Antwerpen gegaan.

(4) IK ga MORGEN met vakantie, HIJ pas OVERMORGEN.

4.1.3. DE INTONATIE

In het Nederlands bestaat de intonatiecontour van een zin uit toonhoogtestijgingen en -dalingen. Die melodische bewegingen vervullen voornamelijk twee functies, nl.

- (1) ze geven de belangrijke informatie in de zin aan (accentverlenende functie),
- (2) ze markeren de syntactische grens tussen woorden, zinsdelen en/of zinnen (grensmarkerende functie).

Klemtonen en accenten nemen een centrale plaats in de intonatie van het Nederlands in. De syllaben waarop die worden geproduceerd, fungeren namelijk als ankerplaatsen voor de intonatie. In de meeste gevallen nemen

zinsaccenten de gedaante aan van een **punthoed**. Iedere zin bevat, ongeacht zijn lengte, tenminste één accent. Het precieze aantal en de plaats ervan in de uiting hangen af van de context en/of de bedoeling van de spreker (cf. 6):

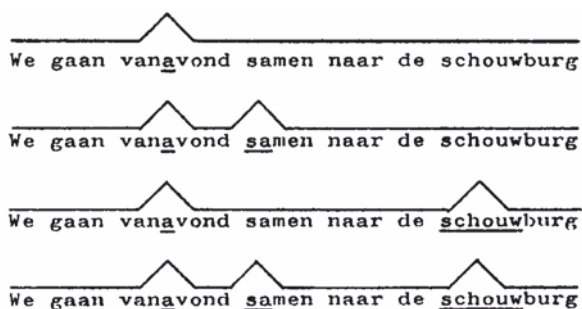

Fig. 1. Verschillende realisaties van het punthoedpatroon (overgenomen uit Collier & 't Hart 1978: 17).

Een andere realisatie van het zinsaccent in het Nederlands is de **platte hoed**: de toonhoogte blijft hoog tussen de melodische stijging en daling. Zodoende kan er meer taal materiaal op de voorgrond worden geplaatst:

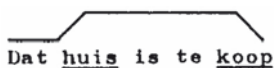

Fig. 2. Uiting met een 'platte hoed' (overgenomen uit Collier & 't Hart 1978: 20).

Een variant op de 'platte hoed' bestaat erin de daling die in de punthoed onmiddellijk op de stijging volgt, los te koppelen van de stijging in kwestie. In dit geval verleent de *uitgestelde daling* geen accent. Daarom wordt ze met een stippellijn voorgesteld:

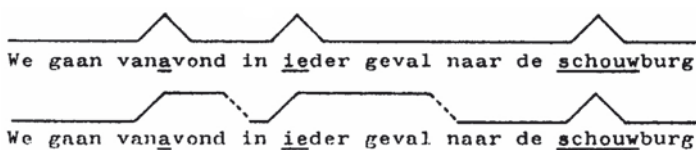

Fig. 3. Stijgingen en uitgestelde dalingen i.p.v. punthoeden (overgenomen uit Collier & 't Hart 1978: 21).

De uitgestelde daling valt heel vaak samen met een belangrijke syntactische grens. Ze fungeert als een soort melodische schakel tussen twee constituenten en/of zinsdelen. Een andere manier om een syntactische grens intonatief te markeren bestaat erin de melodie te laten

stijgen op de laatste uitgesproken lettergreep van het zinsstuk. Dit patroon noemt men *eindstijging* en verleent geen accent. Vergelijk (a) en (b) met elkaar:

Fig. 4. Twee manieren om een belangrijke syntactische grens intonatief te markeren (overgenomen uit Collier & 't Hart 1978: 23).

De zinnen die tot nu toe aan bod zijn gekomen, waren allemaal vrij kort. In langere zinnen zijn verschillende mogelijkheden voorhanden, nl.

- (1) Alle accenten kunnen met behulp van punthoeden worden gerealiseerd.
- (2) Zo'n zin kan ook worden geaccentueerd door middel van een platte hoed op de laatste twee benadrukte lettergrepen en van punthoeden op de overige.
- (3) Er kan ten slotte een accentverlenende stijging worden geproduceerd op het eerste belangrijke zinsdeel, een accentverlenende daling op het laatste en een geleidelijke daling van de melodie op de andere woorden in de uiting.

Is er sprake van een belangrijke syntactische grens (in het schrift vaak aangeduid met een leesteken), dan zal er een sterke neiging zijn die grens ofwel aan de hand van een uitgestelde daling, ofwel aan de hand van een grensmarkerende stijging te markeren (zie figuur 4).⁴³

In mededelende zinnen daalt de melodie van begin naar einde geleidelijk. Dit verschijnsel heet **declinatie** ('t Hart e.a. 1990). In vraagzinnen daarentegen doet zich het tegenovergestelde voor, nl. de toonhoogte stijgt van begin naar einde toe (d.i. **inclinatie**). Dit geldt het meest voor mededelende vraagzinnen waar de prosodie het enige linguïstische middel is om de uiting wel degelijk als vraagzin te kunnen interpreteren. Zulke vraagzinnen worden dan ook gekenmerkt door een hoge toon aan het zinsbegin, een algehele verhoging van de melodie en een duidelijke eindstijging. In vergelijking met mededelende vraagzinnen is de graad van prosodische markering van vraagwoordvragen lager. Naast de prosodische elementen geven ook andere linguïstische elementen aan dat men te maken heeft met een vraagzin, o.a. het vraagwoord (cf. Haan 2001).

43. Voor meer informatie over de intonatie van het Nederlands verwijzen we naar de besprekingen van het IPO-model in Collier (1988), Collier & 't Hart (1978) en 't Hart e.a. (1990) en van de autosegmentele benadering in o.a. Gussenhoven (2002, 2005).

4.1.4. SPREEKPAUZES

In het Nederlands kan een onderscheid worden gemaakt tussen drie categorieën pauzes (Van Donzel & Koopmans-Van Beinum 1996):

(1) **Stille pauzes:** ze kenmerken zich door de afwezigheid van enig geluid en duren meestal niet langer dan 150 milliseconden.

(2) **Gevulde pauzes:** ze bestaan uit een stopwoord, bv. 'euh', 'hee', voorafgegaan en/of gevolgd door een stilte. Gevulde pauzes worden o.a. gebruikt om aarzeling uit te drukken en om de luisteraar duidelijk te maken dat de spreker nog niet uitgepraat is maar dat hij eventjes moet nadenken over de rest van zijn boodschap, bv. wanneer hij het syntactisch over een andere boeg wil gooien ('valse start').

(3) **Verlenging:** net als gevulde pauzes wordt deze strategie in de eerste plaats gebruikt om spraak te plannen. In dit geval worden bepaalde klanken langer aangehouden dan normaal, of wordt er een sjwa toegevoegd aan de laatste lettergreep van een woord.

De distributie van spreekpauzes in zinnen ziet er als volgt uit (zie ook Van Donzel & Koopmans-Van Beinum 1996):

(1) De pauze valt samen met een belangrijke syntactische en/of semantische grens, bv. *hij komt wel # ik kom niet*.

(2) De pauze wordt op de grens tussen twee zinsstukken gerealiseerd, bv. *het zou fijn zijn # indien je dit vandaag nog zou kunnen doen*.

(3) De pauze valt op de grens tussen twee constituenten, bv. *we gaan vanavond # in ieder geval # naar de bioscoop*.

(4) De pauze valt binnen een constituent, bv. *die kerel is een echte # smeerlap*.

In de eerste drie gevallen geven spreekpauzes aan waar constituenten en/of zinsdelen in de spraakstroom beginnen en/of eindigen. In zekere mate hangt de lengte van de pauze samen met het type syntactische grens: hoe sterker de grens, hoe langer de pauze. In het laatste voorbeeld is een spreekpauze vóór de belangrijke informatie ingelast. Die belangrijke informatie krijgt op die manier extra gewicht.

4.2. Fonetische dimensie van de prosodie

Bij het produceren van prosodie wordt de lucht die uit de longen en de onderste luchtwegen stroomt, in de larynx in beweging gebracht. Dit heeft tot gevolg dat de stembanden beginnen te trillen. Akoestisch gezien vormt de trillfrequentie van de stembanden de grondfrequentie (F_0) van het spraakgeluid. Perceptief wordt die geassocieerd met de variaties van de *toonhoogte*. Andere akoestische componenten van de prosodie zijn de duur en de intensiteit. De eerste term verwijst naar de lengte van een taaleenheid, terwijl de tweede in verband staat met de hoeveelheid energie waarmee het element in kwestie geproduceerd wordt. Die twee aspecten worden vanuit perceptief oogpunt *lengte* resp. *luidheid* genoemd.

De volgende tabel vat de voornaamste aspecten samen. Aan de bovenvermelde parameters zijn de positie van de articulatoren, alsook de akoestische en perceptieve correlaten ervan toegevoegd, want die spelen ook een rol bij de productie en perceptie van o.a. klemtoon en accent (zie Rietveld & Van Heuven 1997):

Productie/Fysiologie	Akoestiek	Perceptie
Frequentie stembandtrilling	Grondfrequentie (F_0)	Toonhoogte
Vocale inspanning	Intensiteit	Luidheid
Timing spraakorganen	Fysieke duur	Lengte
Positie articulatoren	Formanten	Klankkleur

4.3. Functionele dimensie van de prosodie

De functies van de prosodie in het communicatieproces kunnen in drie grote categorieën worden onderverdeeld (zie ook Rietveld & Van Heuven 1997), nl.

(1) **Linguïstische/discursieve functies.** Hieronder verstaan we o.a. het onderscheiden van woordvormen via de woordklemtoon, het opdelen van de boodschap in kleinere syntactische en/of semantische eenheden, het aangeven van de communicatief belangrijke informatie, het onderscheiden van zinstypes. Deze functies helpen de luisteraar bij het decoderen en interpreteren van de boodschap.

(2) **Paralinguïstische functies.** De prosodie verschaft informatie over de houding van de spreker ten opzichte van zijn boodschap en/of de communicatiesituatie in het algemeen (d.i. modaliteit), alsook over zijn tijdelijke gemoedstoestand. Soms wordt paralinguïstische informatie door de spreker bewust naar de luisteraar gestuurd. Denk bv. aan de verschillende toonhoogtecontouren bij het uitdrukken van verrassing en verwijt ('emotioneel aspect') of aan het gebruik van een hoge of lage toon om te kennen te geven dat de spreker het woord wil behouden of dat hij een reactie van zijn gesprekspartner verwacht ('intentioneel aspect').

(3) **Extralinguïstische functies.** Prosodische factoren, m.n. de variaties van de F_0 , verlenen informatie over de spreker zelf, bv. zijn geslacht, leeftijd, herkomst of sociale klasse.

Hoofdstuk 5

Woordklemtoon

5.1. Inleiding

In 4.1.1. is er reeds op gewezen dat de woordklemtoon de grotere geluidsterkte is waarmee een lettergreep, vergeleken met de omringende lettergrepen, wordt uitgesproken.

In het Frans bv. valt de klemtoon voor de gehele woordenschat altijd op de laatste syllabe die geen sjwa bevat. In het Nederlands daarentegen kunnen de accentueringsregels niet gereduceerd worden tot één enkele regel. Het Nederlands heeft een variabele klemtoon (cf. 4.1.1). Over het algemeen valt de woordklemtoon op de eerste beklemtoonbare syllabe, d.i. het Germaanse patroon. Daarnaast maakt het Nederlands ook gebruik van het Franse patroon (klemtoon op de laatste syllabe) en van het Latijnse patroon (woordklemtoon op de voorlaatste, laatste of de antepenultima).

In dit boek is onderscheid gemaakt tussen de woordklemtoon in *simplicia*⁴⁴ (of *ongelede woorden*), *afleidingen*⁴⁵ (of *derivaten*) en *samenstellingen*⁴⁶ (of *composita*). Afleidingen en samenstellingen vormen samen de categorie *gelede woorden*. Franstaligen blijken de beklemtoning van samenstellingen moeilijker onder de knie te krijgen dan die van simplicia: ze zijn immers geneigd elk deel van de samenstelling te beklemtonen, waarbij de klemtoon op het laatste lid het meest prominent is (cf. Heiderscheidt & Hilgsmann 2000). Aangezien afleidingen zich qua beklemtoning over het algemeen als simplicia gedragen, is in dit boek genoeg genomen met een onderscheid tussen simplicia en samenstellingen. Indien nodig zal aangegeven worden wanneer afleidingen anders beklemtoond worden dan simplicia.

In samenstellingen en in vrij lange woorden is er naast de *hoofdklemtoon* (Eng. *primary stress*) vaak een tweede klemtoon die minder prominent is dan de woordklemtoon. Zo'n *nevenklemtoon* hebben we nergens aangegeven. Als die nevenklemtoon aangegeven wordt, zijn veel anderstaligen geneigd ofwel twee gelijkwaardige klemtonen te leggen ofwel van de nevenklemtoon een hoofdklemtoon te maken, wat in strijd is met de accentueringsregels van het Nederlands.

44. Een simplex of ongeleed woord bestaat uit één morfeem: het kan niet opgedeeld worden in verschillende stukken met afzonderlijke betekenis, bv. *boek*.

45. *Afleiding* (of *derivatie*) kan gedefinieerd worden als het vormen van nieuwe woorden door aanhechting van een voorvoegsel (prefix) of achtervoegsel (suffix), bv. *boekje* (*boek* + diminutiefuitgang *-je*).

46. Een samenstelling is 'het koppelen van linguïstische elementen, in de regel zelfstandig voorkomende woorden (...), tot een complex woord' (De Haas & Trommelen 1993: 359), bv. *woordenboek*.

FR 5.2. De onbeklemtoonde sjwa

Alvorens de woordklemtoon in simplicia en in afleidingen onder de loep te nemen, moet erop gewezen worden dat er in het Nederlandse klanksysteem één vocaal is die – enkele uitzonderingen daargelaten – nooit de klemtoon krijgt, nl. de [ə] (cf. 2.1.14). Deze (algemene) regel geldt zowel voor simplicia als voor samenstellingen. In de voorbeelden hieronder bevatten alle onbeklemtoonde syllabes een sjwa:

CD
33

aarzelen, ander, beetje, binnen, dalen, engel, fluisteren, groente, halen, handelen, heuvel, honger, immers, leveren, meisje, morgen, naderen, ochtend, oefenen, proeven, regel, regenen, ruimte, schilderen, schrijver, slager, spreken, trekken, twijfelen, type, vallen, vechten, verklaren, vrede, weigeren, wereld, winkel, zanger, zingen, zuiver.

Een syllabe met een sjwa krijgt de klemtoon als men een contrast wil aangeven tussen woorden die in oppositie tot elkaar staan (het zgn. *contrastaccent* of *contrastief accent*): *ik zeg niet bestaan* [bə-] *maar verstaan* [vər-].

Opmerking:

In de volgende verbindingen wordt de sjwa wél beklemtoond: *men zegt niet dé* [də] *boek maar hét* [het] *boek, dat is dé* [də] *winkel voor Hollandse kazen, dat is je* [jə] *van het* [het].

5.3. De woordklemtoon in simplicia en in afleidingen

FR 5.3.1. ALGEMENE REGEL

In het Nederlands valt de woordklemtoon **op de eerste lettergreep**.

Voorbeelden:

CD
34

arbeid, avond, Holland, houding, iemand, kennis, kermis, koffie, koning, leerling, leiding, leraar, lichaam, massa, mening, Nederlands, nota, oma, oorlog, oorzaak, opa, plotseling, poging, regeling, rekening, richting, schaduw, spanning, staking, stichting, vijand, werking, wetenschap, woning.

Franstaligen hebben vooral problemen met de klemtoondistributie in Nederlandse woorden die veel lijken op woorden uit hun eigen moedertaal en met leenwoorden die ook in hun moedertaal voorkomen maar waarvan de klemtoon niet dezelfde is. Enkele voorbeelden ter illustratie (in vergelijking met het Frans):

CD
35

- (a) Fr. *néerlandais* - Ndls. *Nederlands*, Fr. *Hollande* - Ndls. *Holland*.
- (b) *alfabet, auto, broccoli, chaos, context, dollar, foto, kilo, radio, schema, taxi, tempo, tennis, virus*, enz.

Franstaligen gaan er bij zulke woorden blijkbaar van uit dat de woorden die ook in hun moedertaal voorkomen of die op woorden uit hun moedertaal lijken, op dezelfde manier beklemtoond moeten worden (i.c. op de laatste lettergreep). In 5.11 wordt dieper ingegaan op de beklemtoning van vreemde woorden.

5.3.1.1. Ook de meest gebruikelijke woorden op *-meter*, *-liter*, *-volt*, *-watt* en de maataanduidende substantieven op *-bar* en op *-gram* hebben – in tegenstelling tot het Frans – de klemtoon op het eerste element:

-meter: barometer, centimeter, diameter, kilometer, millimeter, thermometer (Fr. kilomètre), ampèremeter, hexameter, pentameter.

Enkele substantieven op *-meter* kennen twee accentueringsmogelijkheden:

altimeter, altimeter / calorimeter, calorimeter / chronometer, chronometer / tachymeter, tachymeter.

Opmerking: *Parameter*. In het Standaardnederlands ligt de klemtoon op de tweede lettergreep, nl. pa-rameter. Die accentuering komt overeen met de accentuering in het Engels, waar het woord vandaan komt. In Vlaanderen hoort men parameter (onder invloed van bovenstaande regel, d.i. de gebruikelijke woorden op *-meter* hebben de klemtoon op de eerste syllabe van het eerste element) en parameter (onder invloed van het Frans).

-liter: centi-, deca-, deci-, hecto-, milliliter.

-gram (om een maat aan te duiden): centi-, deci-, hecto-, kilo-, micro-, milligram (Fr. kilogramme). MAAR: anagram, diagram, elektrocardiogram, elektro-encefalogram, pic-togram, telegram (die geen maat aanduiden, zie 5.3.2.3).

-volt: kilovolt, microvolt (Fr. kilovolt).

-watt: kilowatt (Fr. kilowatt).

-bar [-ba:r] (de drukeenheid): millibar (Fr. millibar).

5.3.2. SECUNDAIRE REGELS

In deze paragraaf komen de volgende categorieën aan bod: prefixen/voorvoegsels die nooit de klemtoon hebben (onbeklemtoonde prefixen, cf. 5.3.2.1 en 5.3.2.2), suffixen/achtervoegsels of uitgangen die (bijna) altijd de klemtoon hebben (klemtoondragende suffixen of uitgangen, cf. 5.3.2.3), suffixen of uitgangen die de klemtoon op de voorafgaande syllabe trekken (klemtoontrekkende suffixen of uitgangen, cf. 5.3.2.4).

5.3.2.1. Onbeklemtoonde prefixen/voorvoegsels

(tenzij als contrastaccent, cf. 5.2. en infra)

FR

De volgende prefixen of voorvoegsels worden niet beklemtoond. Drie van de vijf prefixen bevatten namelijk een [ə] (cf. 5.2).

CD
36
→
40

be- [bə-]: bedoelen, bedrag, begin, begrijpen, behandeling, bekijken, beklemtonen, beschrijving, betekenen, beslissing, bewust.

er- [ər-]: erkennen, erkenning, erkenstenis, ervaren, ervaring.

ge- [ɣə-]: gebaar, gebeurtenis, gebruik, gedachte, gedrag, gedurende, gegeven, ge-lijk, geloof, gemeenschap, gemeente, genezen, genieten, geschiedenis.

Deze regel is uiteraard ook van toepassing als *ge-* [ɣə-] deel uitmaakt van een voltooid deelwoord: gegeten [ɣəɣe.tə], gelopen, gestaan, e.d.

ont- [ɔnt-]: ontbijt, ontbreken, ontdekken, onthaal, onthouden, ontmoeten, ontplof-fing, ontslag, ontstaan, ontvangen, ontwikkelen, ontzettend.

ver- [vər-]: veranderen, verbaasd, verband, verdienen, verdwijnen, vergadering, vergeten, verhaal, verklaren, verleden, verlies, veroorzaken, verrassing, verschillend, verstaan, vertalen.

Verkoop en *verkoper* hebben een wisselende klemtoon: ze hebben vaak de klemtoon op de eerste syllabe, omdat er vaak een (impliciet) contrast is met hun antoniemen: aan- en verkoop (contrastaccent). In dat geval luidt de uitspraak [vər-]. Als de klemtoon op de tweede syllabe valt, wordt het prefix als [vər-] gerealiseerd.

In verband met de bovengenoemde prefixen moet nog vermeld worden dat:

- 1) ze wel beklemtoond worden in woorden die in oppositie tot elkaar staan (contrastaccent): *Ik zeg niet bestaan maar gestaan / ontstaan / verstaan, In zo'n zin moet je 'bekennen' gebruiken en niet 'erkennen';*
- 2) ze ook niet de klemtoon krijgen als ze met elkaar gecombineerd worden: *begeleiden, vergelijken, vergemakkelijken, vergezellen, verontreinigen, verontrusten, verontschuldigen, verontwaardigen.*

Opmerking:

In veel woorden die met *be-*, *er-*, *ge-* en *ver-* beginnen, hebben we niet te maken met de prefixen die hier aan de orde zijn geweest. Voorbeelden: beven [be.və], bezig [be.zəx], ergeren [ɛrvərə], erven [ɛrvə], geven [ye.və], verbaal [verba.l], vergen [vɛrvə], verticaal [vertika.l], verven [vɛrvə]. Dit geldt ook voor de vele samenstellingen die met het bijvoeglijk naamwoord *ver* [vɛr] beginnen: verdragend, vergezicht, verregaand/vergaand, verreikend, verreijker, verspringen (sportterm, niet te verwarren met verspringen), verstrekkend, veruit (cf. 5.4.1.5: De accentuering van samengestelde bijwoorden), verzien. De volgende woorden met *ver-* hebben een wisselende klemtoon: veraf/veraf, vergevorderd/vergevorderd, verreweg/verreweg.

Soms zijn Franstaligen geneigd de grafieën *be*, *ge*, *ver* (ook midden in een woord) overgeneraliserend als [bə], [ɣə] of [və] te realiseren. De woorden *regering* en *degene* bv. worden nogal eens verkeerd uitgesproken: [*re.ɣərɪŋ] i.p.v. [rəye.rɪŋ], [*de.ɣənə] i.p.v. [dəye.nə].

 Oef. 5.01
5.02

5.3.2.2. Het prefix *her-*

Zowel in morfologisch als in fonologisch opzicht neemt het prefix *her-* in het Nederlands een bijzondere plaats in. Op contrastaccenten na zijn de prefixen *be-*, *er-*, *ge-*, *ont-* en *ver-* (cf. 5.3.2.1) altijd onbeklemtoond, terwijl *her-* naargelang van de afleiding zowel een beklemtoonde als een onbeklemtoonde variant kent.

1. In (bijna) alle werkwoorden die de structuur ***her-* + samengesteld (on)scheidbaar werkwoord** vertonen en in alle daarvan afgeleide substantieven, valt de klemtoon op het prefix *her-*. Voorbeelden:

herbebossen/-ing, hergebruik(en), herontdekken, herverdelen/-ing; herindelen/-ing, herinrichten, heropvoeden/-ing, heropvoeren, heruitzenden.

Uitzondering: heropbouw(en) (wellicht naar analogie van wederopbouw(en)).

2. In de *her*-werkwoorden die eindigen op *-eren* [-e.rə] valt de woordklemtoon bij voorkeur op het prefix. Bij enkele werkwoorden is de beklemtoning van het grondwoord echter niet uitgesloten.

Voorbeelden: heractiveren, herexamineren, herformuleren, herpositioneren, herprofileren; heroriënteren, herstructureren, herwaarderen.

Bij de afgeleide substantieven op *-atie* en/of *-ering* en bij andere substantieven die verwant zijn aan werkwoorden op *-eren* is er ook een duidelijke voorkeur voor de klemtoon op het

prefix: bv. hercirculatie, herinterpretatie, heroriëntatie/-ering; hercontrole, herexport, hermontage; hergroepering, herstructurering.

3a. Andere werkwoorden met her- krijgen meestal de klemtoon op het grondwoord: herenigen, herhalen, herinneren, herkennen, herkiezen, herleiden, herleven, hernemen, hernieuwen, heroveren, herrijzen, herroepen, herschrijven, herstellen, hervatten, hervormen, herzien MAAR: herscholen; herbouwen/herbouwen, hertrouwen/hertrouwen (zie ook 5.7.1.1).

3b. Andere substantieven hebben over het algemeen dezelfde beklemtoning als de verwante werkwoorden: hereniging, herhaling, herinnering, herkansing, herkenning, herleiding, herleving, hernieuwing, herovering, herrijzenis, herroeping, herstel, hersteller, herstelling, hervatting, hervormer, hervorming, herziening.

Opmerking:

In enkele gevallen constateert men echter de verspringing van de klemtoon ten opzichte van het verwante werkwoord: herdruk – herdrukken, herkomst – herkomen (cf. 5.7.1.1).

5.3.2.3. Klemtoondragende suffixen of uitgangen

In het Nederlands is er een hele reeks suffixen of uitgangen die (bijna) altijd de klemtoon dragen. Het gaat om enkele Nederlandse (meestal vervrouwelijkende) suffixen (5.3.2.3.1) en om veel leenmorfemen, nl. uitheemse (meestal Franse) suffixen of uitgangen (5.3.2.3.2). In de lijst hieronder staan slechts een paar gebruikelijke, productieve suffixen of suffixen/uitgangen waarmee Franstaligen vaak accentueringsmoeilijkheden ondervinden. Wat de voorbeelden betreft, is genoeg genomen met enkele vaak voorkomende representanten⁴⁷. Voor de uitzonderingen op die regel daarentegen is – voor zover mogelijk – naar volledigheid gestreefd.

5.3.2.3.1. Nederlandse (meestal vervrouwelijkende) klemtoondragende suffixen:

FR

-es(se) [-ɛs(ə)]:

<u>eigenares</u>	vgl. <u>eigenaar</u>
<u>kunstenares</u>	vgl. <u>kunstenaar</u>
<u>lerares</u>	vgl. <u>leraar</u>
<u>onderwijzeres</u>	vgl. <u>onderwijzer</u>
<u>secretaresse</u>	vgl. <u>secretaris</u>

CD
41

Andere voorbeelden: bedelares (vgl. bedelaar), dichteres (vgl. dichter), prinses, zangeres (vgl. zanger); bibliothecaresse (vgl. bibliothecaris), jubilaresse (vgl. jubilaris), maîtresse; accuratesse, delicatesse, finesse, promesse, noblesse, souplesse.

47. Voor een volledig overzicht, zie De Haas & Trommelen (1993). Aan de hand van invertte woordenboeken (zoals Theissen, Esch & Hiligsmann 1988 en Theissen & Hiligsmann 1993) kunnen makkelijk meer voorbeelden van dergelijke suffixen of uitgangen worden gevonden.

Opmerking: De -se-vorm aan het einde van de uitgang mag niet verward worden met de -se-uitgang waarvan het betekenismoment ‘echtgenote van’ of ‘vrouwelijke x’ is (bijv.: domineese, kasteleïnse, smidse).

-ij [-ei]:

CD
42

<u>bakkerij</u>	vgl. <u>bakker</u>
<u>drukkerij</u>	vgl. <u>drukker</u>
<u>schilderij</u>	vgl. <u>schilder</u>
<u>slagerij</u>	vgl. <u>slager</u>
<u>uitgeverij</u>	vgl. <u>uitgever</u>

Andere voorbeelden: aanstellerij, batterij, boerderij, brouwerij, drogisterij, ketterij, lekkernij, liefhebberij, loterij, maatschappij, makelij, partij, raffinaderij, slavernij, slijterij MAAR: selderij.

-in (in vrouwelijke equivalenten van mannelijke personen of dieren):

CD
43

<u>boerin</u> [bu:ɾɪn]	vgl. <u>boer</u> [bu:r]
<u>godin</u> [ɣodɪn]	vgl. <u>god</u> [ɣɔt]
<u>koningin</u> [ko.nɪŋɪn]	vgl. <u>koning</u> [ko.nɪŋ]
<u>vijandin</u> [veijandɪn]	vgl. <u>vijand</u> [veijant]
<u>vriendin</u> [vrindɪn]	vgl. <u>vriend</u> [vri:nt]

Andere voorbeelden: apin, bazin, christin, Friezin, heldin, hertogin, leeuwin, slavin, vorstin, wolvin.

5.3.2.3.2. Uitheemse (meestal Franse) klemtoondragende suffixen of uitgangen:

-aal:

1) adjectieven: grammaticaal, horizontaal, lexicaal, maximaal, minimaal, normaal, radicaal.

Opmerking: Bij antonieme adjectieven zoals maximaal en minimaal is een contrastaccent (met name op de eerste syllabe) mogelijk.

2) substantieven: ideaal, journaal, kanaal, kapitaal, kwartaal, liniaal, lokaal, materiaal, metaal, vocaal MAAR: hospitaal (militair -).

-aan:

1) adjectieven: humaan, simultaan.

2) substantieven (voornamelijk substantieven die afgeleid zijn van eigennamen en van uitheemse aardrijkskundige namen): Afrikaan, Amerikaan, Braziliaan, Europeaan, freudiaan, Italiaan, kafkaiaan, oceaan, orgaan, orkaan, rembrandtiaan, Venetiaan, vondeliaan, vulkaan.

-aans (in adjectivische afleidingen van namen van landen, steden en streken en van eigennamen):

Amerikaans, Catalaans, copernicaans, Europeaans, freudiaans, Italiaans, Pakistaans, Venetiaans.

-aat:

1) adjectieven: *accuraat, adequaat, delicaat.*

2) substantieven: *advocaat, apparaat, citaat, consulaat, democraat, kandidaat, klimaat, kwadraat, laurea^t, nootmuska^t⁴⁸, plagiaat, predicaat, resultaat, soldaat*
MAAR: *bicarbonaat, Eufraat.*

Opmerking: De vrouwelijke pendanten (op -ate) van bovengenoemde mannelijke persoonsnamen gedragen zich op dezelfde manier: *kandida^te, laurea^te* e.d.

-age [-a.ʒə] (substantieven):

arbitrage, bagage, blamage, chantage, lekkage, massage, montage, percentage, pluimage, sabotage, vrijage.

-air:

1) adjectieven: *autoritair, elementair, literair, militair, parlementair, populair, sanitair, solidair, universitair.*

2) substantieven: *meubilair, militair, miljardair, miljonair.*

-ant [-ant] (< Fr.):

1) adjectieven: *arrogant, courant, garant, gênant, interessant, navenant, nonchalant, pregnant, protestant, redundant, relevant, significant, tolerant.*

2) substantieven: *diamant, emigrant, exploitant, fabrikant, muzikant, pendant, predikant, sollicitant, variant* MAAR: *Brabant, luitenant, olifant, consonant, spirant.*

Opmerkingen:

1. [-ā] in *bon vivant, café-chantant*; [-ã./-ant] in *restaurant*.

2. Woorden uit het Engels worden op z'n Engels uitgesproken: *accountant* [əˈkəʊntənt].

-aris (zie ook 5.3.2.3.1. -es(se)) (substantieven):

bibliothecaris, commissaris, inventaris, jubilaris, missionaris, notaris, salaris, secretaris, singularis.

-ateur: cf. -eur.

-craat: cf. -aat.

-ee: [-e.] (in substantieven van Franse origine):

abonnee, dictee, entree, idee, jubilee, marechaussee, melopee, portemonnee.

Opmerking:

De volgende Nederlandse woorden hebben de klemtoon op de eerste syllabe: *dominee, hupsakee.*

-eel:

1) adjectieven: *cultureel, eventueel, experimenteel, financieel, formeel, functioneel, industrieel, intellectueel, officieel, reëel, traditioneel.*

48. In Nederlandstalig België komt naast *nootmuskaat* ook *nootmuskaat* voor.

2) substantieven: fluweel, industrieel, intellectueel, juweel, kasteel, materieel, origineel, personeel, tafereel, toneel MAAR: minstreef (de klemtoon wisselt).

-eem (= 'taaleenheid van een bepaald type'):
foneem, lexeem, morfeem, semanteem.

-ein [-ein] (substantieven):
domein, kapitein, porselein, refrein, republiek, Romein, terrein MAAR: marsepein, marsepein; Liechtenstein.

-ent [-ent] (substantieven):
1) adjectieven: coherent, competent, evident, frequent, inherent, intelligent, permanent, recent.
2) substantieven: abonnement, accent, agent, amusement, antecedent, assistent, coëfficiënt, component, constituent, consument, correspondent, departement, dirigent, docent, dreigement, element, fragment, incident, instrument, isolement, mankement, monument, opponent, patiënt, president, procent, producent, reglement, student.
Opmerking: establishment, management en statement worden op z'n Engels uitgesproken ([-mɑnt]).

-eren: de werkwoorden op [-e.rə] (en – voor zover ze bestaan – de afleidingen daarvan op -ering en/of op -atie. Zie ook: -ie):

abstraheren, accentueren, assimileren, classificeren, coderen, compenseren, constateren, falsifiëren, formuleren, incasseren, nasaleren, noteren, oriënteren, registreren, trakteren, verifiëren, waarderen.

MAAR: -eren: [-ə.rə]: bibberen, dobberen, sidderen.

Enkele afleidingen op -ering [-e.rɪŋ] en op -atie [-a.(t)si] (zie ook -ie) ter illustratie: accentuering, classificering, constatering, formulering, oriëntering, waardering; accutuatie, assimilatie, classificatie, compensatie, concentratie, interpretatie, motivatie.

-et [-et] (meestal substantieven van Franse origine):
biljet, doublet, etiket, kwartet, loket, pakket, pamflet, parket, portret, raket, servet, silhouet, skelet, sonnet, toilet, MAAR: alfabet, debet; budget.

Opmerkingen:

1. De -et-uitgang wordt niet altijd als [-et] gerealiseerd: colbert [-ε:]; cabaret, dessert [-et]/[-ε:].

2. De volgende aan het Engels ontleende woorden hebben de klemtoon op de eerste lettergreep en worden op z'n Engels uitgesproken ([-ət]): cricket, croquet (= sportnaam), gadget, jacket, racket, ticket [tɪkət]⁴⁹.

-eur (voornamelijk substantieven die afgeleid zijn van werkwoorden), evenals de vrouwelijke substantieven op -euse en -trice:

1) adjectieven: inferieur, superieur.

2) substantieven:

a) -eur: acteur, adviseur, ambassadeur, auteur, chauffeur, directeur, ingenieur, inspecteur, monteur, rechercheur, redacteur, regisseur; clignoteur, douceur(tje), terreur.

49. In Nederlandstalig België hoort men ook de Franse uitspraak [tɪkət].

- b) -euse: adviseuse, masseuse, regisseuse, berceuse, couveuse, propedeuse.
 c) -trice: actrice, ambassadeurice, animatrice, commentatrice, directrice, inspectrice, presentatrice, redactrice.

-eus (adjectieven):

ambitieux, conscientieux, dubieux, minutieux, modieux, mystérieux, nerveux, pretentieux, serieux.

-gram (substantieven, voor zover ze geen maat aanduiden) (zie 5.3.1.1):

anagram, cardiogram, diagram, encefalogram, pictogram, telegram.

-ie [-i(.)] in substantieven die in het Frans ook op -ie uitgaan (zie ook 5.3.2.4):

allegorie, anorexie (MAAR: anorexia nervosa), catégorie, economie, épidémie⁵⁰, fo-bie, industrie, lingerie, melodie, parodie, poëzie, symmetrie, theorie, utopie
 MAAR: academie, bactérie, centurie, ceremonie, effigie, furie, hippie, hostie, ke-pie⁵¹, koelie, kolonie, komedie, mummie, penarie, prairie, serie, tragedie.

De volgende woorden hebben een wisselende klemtoon: infanterie, kolibrie, orgie.

Opmerkingen:

1. De volgende woorden krijgen ook de klemtoon op de uitgang: blasfemie, empirie, relikwie, tabagie.

2. Naargelang van de betekenis valt de woordklemtoon in curie op de eerste of op de tweede lettergreep:

curie: eenheid waarin de sterkte van radioactiviteit wordt uitgedrukt.

curie: (= Fr. curie): bv. in de pauselijke curie: de pauselijke regering.

-ief [-if] (uitsluitend in woorden van vreemde oorsprong):

Bij de woorden op -ief moet er een onderscheid worden gemaakt tussen de woorden die een grammaticale categorie aanduiden en de andere.

- De woorden op -ief die geen grammaticale categorie aanduiden hebben een vaste klemtoon op de uitgang:

1) adjectieven: actief, administratief, agressief, contrastief, creatief, cursief, definitief, facultatief, foutief, intensief, intuïtief, kwalitatief, kwantitatief, naïef, negatief, objectief, passief, pejoratief, positief, subjectief.

Opmerking: Bij antonieme adjectieven zoals actief – passief, positief – negatief, kwalitatief – kwantitatief, objectief – subjectief, is een contrastaccent (met name op de eerste syllabe) mogelijk.

2) substantieven: alternatief, aperitief, archief, defensief, initiatief, offensief, perspectief, positief (het), tarief.

Opmerking: Bij antonieme substantieven zoals defensief – offensief is een contrastaccent (met name op de eerste syllabe) mogelijk.

- Heel wat woorden op -ief die een grammaticale categorie aanduiden hebben een wisselende klemtoon of een vaste klemtoon op de eerste lettergreep. De klemtoon ligt op de eerste syllabe als zulke woorden – al dan niet expliciet – in contrastief verband worden gebruikt.

De woorden op -ief die twee verschillende betekenissen hebben, nl. een grammaticale betekenis en een andere betekenis, hebben een wisselende klemtoon: in de grammaticale betekenis ligt de klemtoon bij voorkeur op de eerste syllabe,

50. In Nederlandstalig België: vaak épidémie.

51. In Nederlandstalig België: ook kepīe.

in de andere betekenis(sen) krijgt de uitgang de woordklemtoon. Enkele voorbeelden:

1) adjectieven: *actief, adjectief, attributief, duratief, (in)transitief, passief, predicatief, substantief, transitief*.

2) substantieven: *accusatief, adjectief, comparatief, datief, duratief, imperatief, indicatief, infinitief, (in)transitief, nominatief, passief, positief (de), substantief, superlatief, vocatief*.

-iek:

1) adjectieven: *authentiek, excentriek, fysiek, identiek, katholiek, klassiek, politiek, sympathiek*.

MAAR: *kubiek*: een *kubiek* gebouw; (verbonden met een lengtemaat): 10 *kubieke* meter hout.

2) substantieven: *didactiek, fabriek, fonetiek, gymnastiek, journalistiek, kroniek, muziek, paniek, politiek, problematiek, publiek, republiek, semantiek, statistiek, systematiek, techniek*.

-ier:

1) adjectieven ([i:r]): *particulier, regulier, summier*.

2a) substantieven op [i:r]: *avonturier, financier, formulier, juwelier, klavier, kwartier, leverancier, manier, officier, papier, particulier, passagier, rivier, scharnier, scholier, tuinier, winkelier* MAAR: *kasjmier* (in België vaak *kasjmier*), *vampier*, *zefier* (in België vaak *zefier*).

2b) substantieven op [i:je]: *atelier, bouvier, cabaretier, chansonnier, conferencier, dossier, premier* MAAR: *co-equipier*.

Opmerking: De *-ier*-uitgang mag niet verward worden met de *-iër*-uitgang. In woorden op *-iër* ligt de klemtoon op de voorafgaande syllabe: *foxterriër*, *Indiër* (cf. 5.3.2.4)

-iet [-i.t]:

1) adjectieven: *erudiet, expliciet, hypocriet, illiciet, impliciet*.

Opmerking: Naast *expliciet* en *impliciet* komen als contrastaccent *expliciet* en *impliciet* voor.

2) substantieven: *antraciet, bandiet, dynamiet, failliet, islamiet, jezuïet, krediet, limiet, meteoriet, parasiet, parkiet, satelliet* MAAR: *diskrediet*.

-ijn [-ein] (in substantieven van uitheemse oorsprong)⁵²:

Algerijn, dolfin, dozijn, gordijn, konijn, Latijn, magazijn, medicijn, Palestijn, satijn, termijn, venijn, woestijn MAAR: *harlekijn* (de klemtoon wisselt).

-ijns [-eins]:

1) adjectieven: *Argentijns, Berlijns, Latijns, Palestijns, stoïcijns*.

2) substantieven: *accijns*.

52. Samenstellingen met *fijn*, *lijn*, *mijn*, *pijn* en *wijn* ressorteren vanzelfsprekend niet onder deze categorie.

-ine [-i.nə] (in o.a. benamingen van natuurlijke stoffen of chemische producten):

benzine, blondine, cabine, cafeïne, cocaïne, concubine, dioxine, discipline, heroïne, insuline, lawine, machine, margarine, marine, morfine, origine, proteïne, vitamine, vitrine.

Opmerking: Enkele woorden op *-ine* worden uitsluitend op z'n Engels uitgesproken: *baseline, deadline, hotline, magazine*⁵³, e.d.

-ioen [-ju(.)n]:

kampioen, miljoen, pensioen, visioen.

-isme [-ismə] (substantieven):

classicisme, existentialisme, expressionisme, gallicisme, germanisme, humanisme, impressionisme, kapitalisme, liberalisme, mechanisme, neologisme, optimisme, pessimisme, socialisme, toerisme, vandalisme.

-ist (en de vrouwelijke equivalenten op *-iste*):

alcoholist, analist, anarchist, bloemist, columnist, componist, fluitist, germanist, impressionist, journalist, linguïst, romanist, socialist, specialist, terrorist, toerist.

-loog (voornamelijk mannelijke persoonsnamen) en de vrouwelijke pendanten op *-loge*:

antropoloog, archeoloog, bioloog, cardioloog, dialoog, fonoloog, gynaecoloog, lexicoloog, monoloog, proloog, psycholoog, socioloog, speleoloog, vulkanoloog; archeologe, biologe, psychologe.

-oor (in woorden van vreemde origine, o.a. de termen op *-voor* [= etend wat in het eerste lid van het woord genoemd wordt]):

carnivoor, herbivoor; ivoor, kantoor, majoor, metafoor, pastoor, stukadoor.

-(i)teit (substantieven):

capaciteit, creativiteit, criminaliteit, elektriciteit, faculteit, grammaticaleiteit, kwaliteit, kwantiteit, modaliteit, realiteit, specialiteit, universiteit, variëteit MAAR: *majesteit.*

Opmerking: Naast *kwantiteit* en *kwaliteit* komen als contrastaccent *kwaliteit* en *kwantiteit* voor.

-theek (substantieven):

apotheeke, bibliotheek, discotheek, fonothek, fototheek, hypotheek, mediatheek, videotheek.

-uur/-ure:

1) adjectieven: *immatuur, obscuur.*

2) substantieven: *apparatuur, architectuur, avontuur, cultuur, factuur, figuur, kandidatuur, karikatuur, literatuur, montuur, natuur, structuur, temperatuur, blessure, brochure, procedure, sinecure.*

53. In Nederlandstalig België: vaak [maʁazi.nə].

FR 5.3.2.4. Suffixen of uitgangen die de klemtoon op de voorafgaande syllabe trekken (op voorwaarde dat die geen [ə] bevat)

-baar (adjectieven):

CD
44

<u>aan</u> neembaar	vgl. <u>aan</u> nemen
voor <u>stel</u> baar	vgl. voor <u>stel</u> len

Andere voorbeelden: berekenbaar, beschikbaar, voorspelbaar, vruchtbaar.

-dus (in mannelijke persoonsnamen) / -da (in vrouwelijke persoonsnamen):
doctorandus, promovendus; doctoranda, promovenda.

-eloos(heid): zie -loos(heid)

-end (onvoltooide deelwoorden): zie 5.3.2.6.

CD
45

-icum, -imum, -itum, -uüm (substantieven):
*antibioticum, practicum, unicum; maximum, minimum; compositum, preteritum;
vacuüm.*

-icus (in mannelijke persoonsnamen) / -ica (in vrouwelijke persoonsnamen en abstracta):

*academicus, botanicus, chemicus, classicus, criticus, didacticus, foneticus, histori-
cus, neerlandicus, practicus, technicus, theoreticus; academica, botanica, historica,
logica, neerlandica.*

CD
46

-ie (in het bijzonder de substantieven die overeenkomen met Franse woorden op -ion of met Franse woorden op -(an)ce [meestal afleidingen van werkwoorden op -eren], zie ook 5.3.2.3):

Nederlands: -ie (bv. fictie, missie, passie) – Frans: -ion (bv. fiction, mission, passion).

Andere voorbeelden: intonatie, kwestie, opinie, televisie, unie.⁵⁴

Desillusie heeft een wisselende klemtoon (naast illusie).

Nederlands: -ie (bv. arrogantie) – Frans: -(an)ce (bv. arrogance).

Andere voorbeelden: kwitantie; beneficie, prejudicie, provincie MAAR: rebellie,
reünie.

De volgende woorden krijgen ook de klemtoon op de syllabe die aan de uitgang voorafgaat (op voorwaarde dat die geen [ə] bevat): domicilie, evangelie, folie, historie, kanarie, lelie, materie, ministerie, monopolie, mysterie, olie, parochie, premie,
remedie, seminarie, studie, subsidie.

-ië (in plaatsnamen):

België, Brazilië, Italië, Macedonië, Roemenië, Sicilië, Venetië, Wallonië.

-iër (substantieven):

agrariër, Ethiopiër, foxteriër, Israëliër, magiër, parlementariër, Tunesiër, vegetariër.

54. In het Engels valt de klemtoon – net als in het Nederlands – op de syllabe die voorafgaat aan de uitgang: vergelijk N. cohesie, visie met Eng. cohesion, vision.

-ig (adjectieven):

<i>aand<u>a</u>chtig</i>	vgl. <i>a<u>a</u>ndacht</i>
<i>armoed<u>i</u>g</i>	vgl. <i>armoed<u>e</u></i>
<i>bijgel<u>o</u>vig</i>	vgl. <i>bijgel<u>o</u>of</i>
<i>onz<u>i</u>nnig</i>	vgl. <i>onz<u>i</u>n</i>
<i>voord<u>e</u>lig</i>	vgl. <i>voord<u>e</u>el</i>

CD
47

Andere voorbeelden: *dubbelzinnig*, *langdurig*, *tegenstrijdig*.

Opmerkingen:

1. Ook de afleidingen op -waardig (soms -waard) hebben een vaste klemtoon op de syllabe die aan -ig voorafgaat: *aanbevelenswaardig*, *aanbevelingswaardig*, *afkeurenswaardig*, *betreuerenswaardig*, *gelijkwardig*, *minderwardig*, *noemenswaardig*.

2. Als de uitgang -achtig 'lijkend op' betekent, dan ligt de klemtoon op het grondwoord: *aapachtig*, *diefachtig*, *dwergachtig*, *goudachtig*, *katoenachtig*, *lenteachtig*, *raadselachtig*, *ruzieachtig*, *vanilleachtig*, *zijd(de)achtig* MAAR: *reusachtig*.

Als -achtig 'hebbende' betekent, krijgt het suffix de woordklemtoon: *deelachtig*, *vreesachtig*.

Schroomachtig en *twijfelachtig* hebben een wisselende klemtoon. *Krampachtig* heeft een wisselende klemtoon naargelang van de betekenis: a) stijf, strak; onnatuurlijk: *krampachtig* (*zich krampachtig aan iets vasthouden*); b) spasmissch, convulsief: *krampachtig* (*een krampachtige samentrekking van de spieren*).

3. Veel samenstellende afleidingen op -ig hebben een wisselende klemtoon naargelang van de functie: als ze attributief worden gebruikt, krijgt de syllabe voor -ig de klemtoon; als ze predicatief worden gebruikt, wordt het grondwoord beklemtoond (zie 5.9).

-ika (substantieven):

Amerika, *elektronika*, *harmonika*, *paprika*.

-isch [-is]/[(-is)] (adjectieven):

<i>archeol<u>o</u>gisch</i>	vgl. <i>archeol<u>o</u>gie</i>
<i>democr<u>a</u>tisch</i>	vgl. <i>democr<u>a</u>tie</i>
<i>dynam<u>i</u>sch</i>	vgl. <i>dynam<u>i</u>ek</i>
<i>psychol<u>o</u>gisch</i>	vgl. <i>psychol<u>o</u>gie</i>
<i>techn<u>i</u>sch</i>	vgl. <i>techn<u>i</u>ek</i>

CD
48

Andere voorbeelden: *historisch*, *juridisch*, *logisch*, *synthetisch*.

Opmerking: Veel samenstellende afleidingen op -isch hebben een wisselende klemtoon naargelang van de functie: als ze attributief worden gebruikt, krijgt de syllabe voor -isch de klemtoon; als ze predicatief worden gebruikt, wordt het grondwoord beklemtoond (zie 5.9).

-iter [-iter] (bijwoorden):

formaliter, *normaliter*, *realiter*, *totaliter*, *virtualiter*.

-(consonant)*ium* (substantieven):

adverbium, *aluminium*, *calcium*, *colloquium*, *criterium*, *decennium*, *honorarium*, *laboratorium*, *podium*, *stadium*.

-(e)*lijk* [-(ə)lək] (adjectieven):

CD
49

<i>aannemelijk</i>	vgl. <i>aannemen</i>
<i>aantrekkelijk</i>	vgl. <i>aantrekken</i>
<i>afhankelijk</i>	vgl. <i>afhangen</i>
<i>bisschoppelijk</i>	vgl. <i>bisschop</i>
<i>nadrukkelijk</i>	vgl. <i>nadruk</i>
<i>toepasselijk</i>	vgl. <i>toepassen</i>
<i>uitzonderlijk</i>	vgl. <i>uitzondering</i>
<i>vriendschappelijk</i>	vgl. <i>vriendschap</i>
<i>wetenschappelijk</i>	vgl. <i>wetenschap</i>

Andere voorbeelden: *besmettelijk*, *gevaarlijk*, *redelijk*, *vriendelijk*.

Opmerking: Veel samenstellende afleidingen op -(e)*lijk* hebben een wisselende klemtoon naargelang van de functie: als ze attributief worden gebruikt, krijgt de syllabe voor -(e)*lijk* de klemtoon; als ze predicatief worden gebruikt, wordt het grondwoord beklemtoond (zie 5.9).

-*loos*(heid):

a) -*eloos* [-əlo:s]: In de volgende woorden trekt het suffix -*eloos* de klemtoon op de syllabe die voorafgaat aan de uitgang (op voorwaarde dat die syllabe geen sjwa bevat): *hartstochteloos* (vgl. *hartstocht*), *meedogeneloos* (vgl. *mededogen*), *voorbeeldeloos* (vgl. *voorbeeld*). In de andere afleidingen op -*loos* heeft het suffix geen invloed op de accentuering⁵⁵.

b) -*loosheid*: In een reeks substantieven op -*loosheid* constateert men ook de verschuiving van de klemtoon in vergelijking met het adjectief op -*loos*. Die verschuiving komt vooral voor bij -*eloosheid* (zie 5.7.1.4). Enkele voorbeelden: *achteloosheid* (vgl. *achteloos*), *argeloosheid* (vgl. *argeloos*), *bandeloosheid* (vgl. *bandeloos*), *gevoelloosheid* (vgl. *gevoelloos*), *goddeloosheid*, *lusteloosheid* (vgl. *lusteloos*), *roekeloosheid* (vgl. *roekeloos*), *rusteloosheid* (vgl. *rusteloos*), *slapeloosheid* (vgl. *slapeloos*), *smakeloosheid* (vgl. *smakeloos*), *werk(e)loosheid* (vgl. *werk(e)loos*), *wetteloosheid* (vgl. *wetteloos*), *zinneloosheid* (vgl. *zinneloos*), *zouteloosheid* (vgl. *zouteloos*).

In *godloosheid*, *naamloosheid*, *staatloosheid*, *stuurloosheid* krijgt het grondwoord de woordklemtoon.

-*ma* (substantieven):

aroma, *axioma*, *charisma*, *coma*, *dilemma*, *diploma*, *dogma*, *drama*, *firma*, *flegma*, *gamma*, *komma*, *lemma*, *panorama*, *paradigma*, *plasma*, *poema*, *prima*, *pro forma*, *programma*, *pyjama*, *schema*, *sperma*, *syntagma*, *thema*, *trauma*, *trema* MAAR: *mama/mamma*; (ante)*penultima*, *panama*.

55. In contrastgevallen kan het suffix -*loos* beklemtoond worden.

-or [-ɔr] (substantieven):

accumulator, commentator, curator, doctor, examinator, motor, organisator, professor, sector.

Opmerking: In het meervoud hangt de klemtoon van de uitgang af (cf. 5.7).

-tis (substantieven):

appendicitis, Atlantis, bronchitis, fortis, glottis, gratis, laryngitis, meningitis, pleuritis, testis.

-zaam (adjectieven):

arbeidzaam (vgl. arbeid), behoedzaam, gemeenzaam, opmerkzaam (vgl. opmerken), verdraagzaam.

Oef. 5.04

5.05

5.06

5.07

5.08

5.09

5.3.2.5. De beklemtoning van letterwoorden (afkortingen) en verkortingen

Net als de andere woordvormen hebben letterwoorden (afkortingen) en verkortingen ook een woordklemtoon.

Een letterwoord is een (multicomponentiële) woordvorm die ontstaan is 'door het achter elkaar plaatsen van één of meerdere beginletters van een langere uitdrukking' (Joosten 2002: 239). Voorbeelden: *ABN* < *Algemeen Beschaafd Nederlands*; *btw* < *belasting over de toegevoegde waarde*. Verkortingen daarentegen zijn 'verkorte woordvormen die uit meer dan één component bestaan' (Joosten 2001: 2). Voorbeelden: *afko* < *afkorting*; *lab* < *laboratorium*.

Qua uitspraak (en accentuering) kan er een onderscheid worden gemaakt tussen drie verschillende categorieën:

1. Letteruitspraak: Het letterwoord bestaat uit verschillende letters die elk apart worden uitgesproken: *ABN* [a-be.-en]. In dat geval ligt de woordklemtoon systematisch op de laatste uitgesproken letter(greep). Voorbeelden:

ABN < Algemeen Beschaafd Nederlands

atv < Arbeidstijdverkorting

bnp < Bruto Nationaal Product

BNTL < Bibliografie Nederlandse Taal- en Letterkunde

btw < Belasting over de Toegevoegde Waarde

cao < collectieve arbeidsovereenkomst

IVN < Internationale Vereniging Neerlandistiek

KB < de KB: Koninklijke Bibliotheek ; het KB: Koninklijk Besluit

NOS < Nederlandse Omroep Stichting⁵⁶

NTU < Nederlandse Taalunie

WNT < Woordenboek der Nederlandsche Taal

Hierbij dient opgemerkt te worden dat het klemtoonpatroon van de basisvorm geen enkele invloed heeft op de beklemtoning van het letterwoord. In *atv* ligt de klemtoon op de laatste letter(greep) (*atv*), terwijl de klemtoon in de basisvorm op de eerste syllabe ligt (*arbeidstijdverkorting*).

56. Naast letteruitspraak [en-o-es] komt ook woorduitspraak voor [nos].

2. Woorduitspraak: Letterwoorden die min. één meerlettercomponent bevatten, worden als woord uitgesproken: *horeca* < *hotel-restaurant-café*; *radar* < *radio detecting and ranging*. Zulke letterwoorden volgen de algemene beklemtoningsregel van het Nederlands, nl. de klemtoon ligt over het algemeen op de eerste lettergreep: *horeca*, *radar*.

Ook verkortingen worden als woord uitgesproken. Ze krijgen eveneens (meestal) de klemtoon op de eerste lettergreep (ongeacht de beklemtoonde syllabe van de basisvorm): *accu* < *accumulator*; *afko* < *afkorting*; *stereo* < *stereofonie*. Andere voorbeelden:

airco < airconditioning
ascii < American Standard Code for Information Interchange
bios < bioscoop
Cito < Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling
culi < culinair
depri < depressief
expo < expositie
hobu < hoger onderwijs buiten de universiteit
OESO < Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
pabo < pedagogische academie voor het basisonderwijs
promo < promotie
ufo < Unidentified flying Object

MAAR: Benelux < België-Nederland-Luxemburg
realo < iemand die realpolitiek bedrijft
Teleac < Televisie Academie

3. Combinatie van letter- en woorduitspraak: Bij de uitspraak van enkele letterwoorden hebben we te maken met een gemengd uitspraaktype: *BASF* [bus-ɛf] < *Badische Anilin- und Soda-Fabrik* (naast [beaɛsɛf]); *KFOR* [kafor] < *Kosovo Implementation Force*.

5.3.2.6. De beklemtoning van onvoltooide deelwoorden (-end)

FR Bij veel onvoltooide deelwoorden constateert men – ten opzichte van de corresponderende infinitief⁵⁷ – een verschuiving van de klemtoon naar rechts: de -d-uitgang trekt a.h.w. de klemtoon op de voorafgaande syllabe die geen sjwa bevat. Voorbeeld: *aangrijpen* – *aangrijpend*.

Af en toe wisselt de klemtoon naargelang van de betekenis van het woord. In de letterlijke of eigenlijke betekenis ligt de klemtoon op het eerste element, in de figuurlijke betekenis op het onvoltooid deelwoord: *uitstekend* (eig.: naar buiten springend) vs. *uitstekend* (fig.: voortreffelijk, uitmuntend). In enkele andere gevallen hangt de beklemtoning van het als adjectief gebruikte onvoltooid deelwoord af van de plaats van het woord ten opzichte van het substantief dat het bepaalt: als het vóór het substantief staat, wordt de eerste syllabe beklemtoond; indien het achter het substantief staat, ligt de klemtoon niet op de eerste syllabe maar op de eerstvolgende syllabe die beklemtoond kan worden. Voorbeeld: *aanstaande dinsdag*, *dinsdag aanstaande*.

57. Indien zo'n infinitief bestaat!

Verder hangt de klemtoon van veel onvoltooide deelwoorden (in het bijzonder van veel samenstellende afleidingen) af van het grammaticaal gebruik van het woord: als het onvoltooid deelwoord attributief wordt gebruikt, wordt het grondwoord (d.i. het eerste deel van de samenstelling) beklemtoond, als het predicatief wordt gebruikt, krijgt het onvoltooid deelwoord de woordklemtoon. Voorbeeld: *hoopgevend: een hoopgevend teken; dat is niet erg hoopgevend* (zie ook 5.9).

Duidelijkheidshalve wordt hieronder een onderscheid gemaakt tussen twee categorieën: de onvoltooide deelwoorden die geen samenstellende afleidingen zijn en de samenstellende afleidingen met een onvoltooid deelwoord als laatste element⁵⁸.

5.3.2.6.1. Enkele onvoltooide deelwoorden die geen samenstellende afleidingen zijn⁵⁹ (cf. 5.9.1.)

aangaande (voorzetsel)

aangrenzend

aangrijpend

aanhoudend (k.w.)

aankomend (k.w.)

aanmatigend

aanmoedigend

aanpalend

aanstaande:

-) adjectief: a) *aanstaande maandag; maandag aanstaande; zijn aanstaande vrouw.*

b) *de verlossing is aanstaande* (predicatief).

-) substantief: *de aanstaande.*

aantonend (k.w.) (MAAR *de aant^oonende wijs*)

aanvoegend (k.w.) (MAAR *de aanvoegende wijs*)

aanvullend (k.w.)

aanwijzend (k.w.)

afdoend(e) (k.w.)

afkeurend (k.w.)

afmattend (k.w.)

afwisselend

alwetend

alziend (k.w.)

argwanend

belangstellend

doorlopend (adjectief: *een doorlopend verhaal*) vs. *doorlopend* (bijwoord: *doorlopend dronken zijn*)

doortastend (= energiek, krachtig)

geruststellend

indringend

ingrijpend

58. k.w. = de klemtoon wisselt (o.a. omdat het woord anders beklemtoond wordt naargelang van het grammaticaal gebruik (attributief vs. predicatief gebruikt adjectief)).

59. Deze lijst bevat ook een paar substantieven die afgeleid zijn van onvoltooide deelwoorden.

innemend
 inzittende
 kenmerkend
 kenschetsend (k.w.)
 me(d)elijdend
 meedogend
 meegaand (k.w.)
 meeslepend
 (on)nadenkend
 neerbuigend
 omwonende (k.w.)
 onopvallend (k.w.)
 onwetend
 opbouwend
 opeenvolgend (k.w.)
 (on)oplettend (k.w.)
 opvallend (lett./eig.: opvallend licht) vs. opvallend (fig.: een opvallende overeenkomst)
 opvliegend
 opwekkend
 opwindend
 stilzwijgend (k.w.)
 teleurstellend
 terughoudend
 toekomstend (k.w.)
 (on)toereikend
 uitmuntend
 uitnemend
 uitsluitend
 uitstekend (lett./eig.= naar buiten springend) vs. uitstekend (fig.: voortreffelijk, uitmuntend).
 vasthoudend
 voortdurend (k.w.)
 voortvarend
 vooruitstrevend
 wantrouwend
 wederkerend

5.3.2.6.2. Enkele samenstellende afleidingen met een onvoltooid deelwoord als tweede element (cf. 5.9.1)

Zulke samenstellende afleidingen hebben – tenzij anders vermeld – een wisselende klemtoon naargelang van het gebruik: als ze attributief worden gebruikt, ligt de klemtoon op het grondwoord; als ze predicatief worden gebruikt, krijgt het onvoltooid deelwoord de woordklemtoon. Enkele voorbeelden:

adembenemend, alcoholhoudend, alleenzalmakend, alomvattend, andersluidend, belanghebbend, bloedstollend, doorslaggevend, dorstlessend, eensluidend, eerstkomend, eerstvolgend, eeuwigdurend, gelijkkluidend, geringschattend, godlasterend, godvrezend, hartverscheurend, hoeststillend, hooglopend, hoopgevend, hulpbehoef-

vend, kalkhoudend, mensonterend, nauwsluitend, nauwziend, oliehoudend, pijnstillend, risicodragend, steekhoudend, tijdrovend, toonaangevend, veelzeggend, weinigzeggend, zenuwslopend, zwaarwegend.

Andere samenstellende afleidingen hebben (bij voorkeur) een vaste klemtoon op het onvoltooid deelwoord maar de klemtoon op het grondwoord is niet uitgesloten:

- *andersdenkend(e), angstaanjagend, bepalingaankondigend, brandwerend, doeltreffend, eersaanwezend, geruchtmakend (= opzienbarend), haatdragend, helderziend(e), hoogdravend, hoogdringend, hoogstbiedende, laatdunkend, middelpuntvliedend, middelpuntzoekend, minvermogen(e), nauwlettend, noodlijdend(e), onheilspellend, onrustbarend, opzienbarend, schrikbarend, slechthorend(e), slechtziend(e), stemhebbend, vanzelfsprekend, veeleisend, vreesaanjagend, welluidend, welriekend, welvarend, welwillend, werkzoekende, winstgevend, woningzoekende;*
- de samenstellende afleidingen op *-lievend, -minnend* en *-(ver)wekkend*:
kunst-, letter-, mens-, orde-, rust-, sport-, vrede-, vrijheid-, waarheidlievend;
kunst-, vrijheid-, waarheidminnend;
afschrik-, angst-, belang-, deernis-, duizeling-, ijzing-, indruk-, lach-, meelij-, schrik(ver)-, weezin-, zorgwekkend; ziekteverwekkend.

Opmerking

In *verdragend, ver(re)gaand, verreichend, verstrekend* en *verziend* ligt de klemtoon op de eerste lettergreep. Het gaat in dit geval om onvoltooid deelwoorden die met het bijwoord *ver* [ver] beginnen (zie ook 5.3.2.1).

Oef. 5.10
5.11

5.4. De beklemtoning van samenstellingen

FR

In samenstellingen ligt de woordklemtoon over het algemeen **op het eerste samenstellende woord**. Voorbeelden:

aanpassingsvermogen, aardappel, buitenland, chocoladepasta, computerprogramma, dagblad, detailhandel, donderdag, eindexamen, familielid, gebruiksaanwijzing, hoofdstuk, invalshoek, Koninginnedag, koptelefoon, natuurgebied, openingstijden, rondleiding, sleutelbos, theatervoorstelling, verzekeringsmaatschappij, zelfvertrouwen, zomervakantie.

CD
50

Voor de plaatsing van de klemtoon binnen het eerste samenstellende element zijn de in 5.3. vermelde regels van toepassing.

Oef. 5.12

5.4.1. SECUNDAIRE REGELS

Op de bovengenoemde algemene regel zijn er verschillende categorieën uitzonderingen. Enkele categorieën uitzonderingen kunnen verklaard worden doordat de woordklemtoon in de samenstelling op dezelfde syllabe valt als het zinsaccent (cf. 6). In een werkwoordelijke verbinding van het type *in acht nemen* ligt het groepsaccent niet op het voorzetsel of de infinitief maar op het substantief *acht*. In de substantivische afleiding *inachtneming* ligt de woordklemtoon op diezelfde syllabe. Hetzelfde geldt voor nominale constituenten die uit een adjectief en een substantief bestaan. Binnen zo'n groep valt het

accent normaliter op het substantief. In samenstellingen bestaande uit een adjectief en een substantief is dat ook vaak het geval. Andere uitzonderingen op de algemene regel vallen uitsluitend diachroon te verklaren.

5.4.1.1. Complexe samenstellingen, die meestal als volgt zijn opgebouwd: voorzetsel + substantief + infinitief/deverbaal nomen/nomen agentis/ander substantief], krijgen de klemtoon op het element dat op het voorzetsel volgt. Voorbeelden:

buitengebruikstelling, buitenkoersstelling, buitenwerkingstelling, inachtneming, inbeschuldigingstelling, inbeslagneming, inbezitneming, indienstneming, indiensttreding, ingebrekestelling, isgelijktaken, ondertoezichtstelling, onderwatercamera, onderzeeboot, onderzeeër, tenlastelegging, teleurstellen, tentoonstellen, tenuitvoerlegging, terhandneming.

FR

5.4.1.2. In samenstellingen van verbogen adjectief en substantief ligt de klemtoon meestal op het substantief. Enkele voorbeelden:

CD
51

blindedarmonsteking, dubbelepunt, flauwekul, gekkekozienziekte, goedemiddag, goedemorgen, goedenacht, hogedrukgebied, hogeschool, hogesnelheidslijn, hogesnelheidstrein, jongelui, lagedrukgebied, lieveheersbeestje, nattevingerwerk, plattegrond, platteland, rodekool, sterkedrank, vrijetijdsbesteding, wittekool, zwartepiet.

Andere voorbeelden: *armeluiskind, blauwewegen, (op de) bonnefooi, dodehoekspiegel, dollekervel, dooievisjesvreter, drogenaaldets, geletruidrager, gemenebest, grotestadsleven, grotetertstoonladder, halvemaan(tje), heteluchtballon, heteluchtkanon, hogedrukreiniger, hoge-energiefysica, hogehoed, jongedame, jongelieden, jongeman, jongerejaars, korteafstandloper, kortebaar, kortegolf, lagelonenland, langeafstandsvlucht, lievevrouwebeestje, Lieve-Vrouwekerk, lossebandstoot, mallejan, nieuwemaan, oudedagsvoorziening, oudejaarsboodschap, oude-mannenkwaal, oude vrouwenhuis, oudewijvenpraat, ouwehoer, platteband, platte-landsbewoner, rijkeluiskind, rodehond, rodekruisvereniging, rodelampjesbuurt, rodeloep, rondetafelconferentie, rondetafelgesprek, stommeknecht, valsemunter, vasteland, witteboordencriminaliteit, zwartemarktprijs.*

MAAR: *blindeman(netje), dodeman(s-), dolleman, dommekracht, dovemansoren, dovenetel, gekkemanswerk, hogepriester (MAAR hogepriesterschap), lichtelaie, mallemoer, mallemolen, mallepraat, wildeman, wittebroodsweken⁶⁰, zoetemelk.*

 Oef. 5.13

60. In Belgisch-Nederlands komt ook *wittebroodsweken* voor.

5.4.1.3. In samenstellingen van onverbogen adjectief en substantief ligt de klemtoon soms op het substantief. Meestal volgen zulke samenstellingen echter de algemene regel.

gelijkspel, gelijkvloers, goedenavond, goedendag, Groot-Brittannië, hoogleraar, jongmens, Kleinduimpje, kwajongen, openlucht, Roodkapje, vrijgeze⁶¹, vrijmetselaar.

CD
52

Andere voorbeelden: *biezenmandje, diepzeeonderzoek (MAAR diepzee), freekick, freelance, gemeengoed, goudenregen, grootgrondbezit, grootwinkelbedrijf, halfuurtje (MAAR: halfuur), halfvasten, halfzwaargewicht, heetwaterketel, hooggerechtshof, hoogwater, jongmaatje, kortzicht, koudwaterbad, koudwatervrees, laagwater, lagerwal, lijdendvoorwerpszin, luilekkerland, mooiweerfietser, -voetballer, nieuwjaars-boodschap, nieuwjaarscadeau, nieuwjaarskaart, nieuwjaarsreceptie (maar: nieu-jaar), openbaarvervoerkaart, opendeurpolitiek, openhartoperatie, openluchtmuseum, oudwijf, sterkwater, vastrechttarief, warmwaterkraan, wassenbeeldenmuseum, wildwaterkanoën, zoetwatervis, zoutwatermeer.*

De volgende samenstellingen van onverbogen adjectief en substantief volgen echter de algemene regel:

breedbeeldtelevisie, diepzee, diknek, domkop, domoor, dronkenlap, dronkenman, freestyle, freewheel, grootaandeelhouder, groothandel, grootindustrie, grootkapitaal, grootmoeder, grootouders, grootvader, grootverbruik, heethoofd, hoogoven, hoogseizoen, hoogspanning, kleingeld, kleinkind, kleinzoon, laagseizoen, nieuwbouw, rauwkost, zwartboek, zwarthandelaar, zwartwerker.

Naast bovengenoemde gevallen zijn er ook samenstellingen met een dubbele beklemtoning: *halfuur, hogerhand, lichterlaaie, linkerhand, nieuwjaar, rechterhand, stilleven.*

Oef. 5.14
5.15

5.4.1.4. Samengestelde adjectieven / adjectivische samenstellende afleidingen⁶²

Qua beklemtoning vormen samengestelde adjectieven een vrij hybride categorie. Enkele subcategorieën samengestelde adjectieven volgen de algemene regel, nl. de klemtoon ligt op het eerste element. Dit is o.a. het geval met de samenstellingen met *-vol*, *-rijk*, *-ziek*, *-graag*. Voorbeelden: *liefdevol, smaakvol, waardevol, invloedrijk, kleurrijk, vitamine-rijk, zeeziek, schietgraag, praatgraag.*

Ook de adjectieven waarvan het eerste deel ook als voorzetsel voorkomt en 'zeer/erg' als betekenismoment heeft, hebben een vaste klemtoon op het eerste element: *doornat, ingoed, inkoud, overcompleet, overgelukkig, overgevoelig.*

Veel adjectivische samenstellende afleidingen hebben echter een wisselende klemtoon naargelang van het gebruik (zie ook 5.9). Als het adjectief predicatief wordt gebruikt, ligt de klemtoon op het tweede samenstellende element (*hij is Nederlandstalig*); als het attributief wordt gebruikt (en in contrastgevallen), krijgt het eerste samenstellende element de klemtoon (*mijn Nederlandstalige collega*).

61. In Nederlandstalig België is *vrijgezel* ook gebruikelijk.

62. Voor samengestelde adjectieven die met een telwoord beginnen, zie ook 5.4.1.11.

Hetzelfde geldt voor de vele samengestelde adjectieven waarvan het eerste element (vaak een substantief) een versterkende betekenis heeft: *bloedmooi, bloednerveus, bomvol, broodmager, doodeerlijk, doodsbleek, kiplekker, ladderzat, morsdood, oliedom, peperduur, schatrijk, smoorverliefd, snikheet, stapelgek, stokoud, stomdronken, straatarm*. Als het adjectief predicatief wordt gebruikt, ligt de klemtoon op het tweede element van de samenstelling of op beide delen van de samenstelling: *hij vond haar bloedmooi* [vgl. *hij vond haar zeer mooi*], *hij vond haar bloedmooi*. Het versterkend element krijgt de klemtoon bij attributief gebruik: *Het bloedmooie meisje* [vgl. *het zeer mooie meisje*].

Opmerking

Bij enkele adjectieven kan het verschil in klemtoon gepaard gaan met een verschil in betekenis (zie Backhuys 1989). Voorbeeld: *De streek is steenrijk* (rijk aan steen) vs. *De streek is steenrijk* (= erg rijk).

In de volgende adjectieven op -s ligt de klemtoon niet op de eerste syllabe, maar op de eerstvolgende syllabe die beklemtoond kan worden:

afstands, alledaags, doordeweeks, gelijktands, goedgeefs, goedlachs, laag-bij-de-gronds, nieuwerwets, ouderwets, overzees.

FR 5.4.1.5. Samengestelde bijwoorden

Net als samengestelde adjectieven vormen samengestelde bijwoorden een vrij hybride categorie. Een reeks samengestelde bijwoorden volgt de algemene regel (de woordklemtoon valt op het eerste element), andere hebben niet de klemtoon op de eerste syllabe, maar op het tweede samenstellende element (binnen dat tweede element ligt de klemtoon op de eerste syllabe die geen [ə] bevat). Vaak constateert men ook dat zulke samengestelde bijwoorden een dubbele klemtoon kunnen krijgen, d.i. zowel op het eerste als op het tweede samenstellende element⁶³. Weer andere samengestelde bijwoorden hebben twee accentueringsmogelijkheden⁶⁴.

De klemtoon valt op het tweede samenstellende element⁶⁵ in:

CD
53

achteraf, achterop, achteruit, allang, alsnog, althans, alvast, alweer, andersom, bijeen(-), bijvoorbeeld, bijzonder, binnenkort, bovendien, bovenop, buitenshuis, buitenspel, daarenboven, daarentegen, desnoods, dichtbij, eergisteren⁶⁶, er+x (bv. eraan, erachter, erna, eromheen, ervandoor), et cetera, eveneens, evenmin, evenwel, hoezo, inderdaad, indertijd, ineens, inmiddels, integendeel, intussen, meteen, misschien, omhoog, omlaag, omtrent, ondertussen, onderuit, onderweg, online, op eens, opnieuw, opzij, overdag, sindsdien, sowieso, tegelijkertijd, tegemoet, tevergeefs, überhaupt, uiteen, uiteraard, uitsluitend, vanavond, vandaag, vandaan, vandaar, vanmiddag, vanmorgen, vannacht, vanochtend, vanzelf, verderop, vlakbij, volkomen, volstrekt, vooraan, vooraf, vooral, vooralsnog, voorbij, vooruit, weleens, zo-even, zojuist, zolang, zowat, zozeer.

63. In dat geval is de klemtoon op het tweede samenstellende element prominenter.

64. Voorbeelden van het type *tenminste, tenslotte, terug* e.d. zijn buiten beschouwing gelaten. De eerste syllabe bevat immers een sjwa en kan daardoor niet beklemtoond worden.

65. Een contrastaccent op het eerste element van de samenstelling is niet uitgesloten.

66. In België ligt de klemtoon vaak op de eerste syllabe: *eergisteren*.

Andere voorbeelden: aaneen, achterbaks, achtereen, achtereenvolgens, achterin, achterna, achterstevoren, achterwege, aldus, allicht, benedenwinds, bergaf, bijlan-ge, bijtijds, binnenskamers, binnenslands (MAAR: binnenlands), binnensmonds, binnenstebuiten, binnenstijds, bovenal, buitenbeens, buitenom, buitenslands (MAAR: buitenlands), cum laude, derhalve, desalniettemin, doormidden, dwarszees, even-goed, halfstok, halsoverkop, hoegenaamd, hogerop, hooguit, ineen, intijds, klaarblij-kelijk, langs zij, meermalen, mettertijd, middenin, midscheeps, naderhand, nadien, nota bene, omheen, onderdeks, onderhand, ondersteboven, onderwijl, overboord, overeind, overheen, overhoop, overstag, overweg, per se, plusminus, pro Deo, rechttop, rechtsaf, rechtsomkeert, rechttoe, rechtuit, regelrecht, tegenaan, terstond, terzijde, tussenbeide, tussendoor, vanouds, volslagen, voorgoed, voorheen, voorne-mens, zowaar, zozo, en de bijwoorden op *-halve*⁶⁷: ambtshalve, beleefdheidshalve, beroepshalve, duidelijkheidshalve, eerlijkheidshalve, eershalve, fatsoenshalve, ge-makshalve, korthedshalve, liefdeshalve, veiligheidshalve, volledigheidshalve, voor-zichtigheidshalve, zekerheidshalve, zuinigheidshalve.

Enkele samengestelde bijwoorden krijgen de klemtoon op het eerste element (heel vaak de eerste syllabe):

alsmaar, anderzijds, bijna⁶⁸, destijds, dikwijls, doorgaans⁶⁹, eenmaal, enerzijds, full-time, grotendeels, hartstikke, meestal, overmorgen, parttime, ronduit, veruit, vrijwel, weldra⁷⁰.

Andere voorbeelden: aldoor, andermaal, dermate, ditmaal, domweg, driemaal, dus-danig, eensklaps, eenvoudigweg, gaandeweg, goeddeels, kortweg, kriskras, luid-keels, merendeels, nogmaals, plotsklaps, ruimschoots, stapvoets, steevast, stilaan, tweemaal, zijdelings, zomaar, de bijwoorden op *-voud* (duizendvoud, honderd-voud) en op *-waarts* (huiswaarts, oostwaarts, zijwaarts).

De volgende samengestelde bijwoorden hebben een wisselende klemtoon:

altijd, bovenaan, daar+x (bv. daaraan, daarachter, daarmee, daarop, daarvoor), desondanks, gisteravond, hardop, hier+x (bv. hieraan, hierbij, hierdoor, hiervoor), hoever(re), kortom, langzamerhand, luidop, niettemin, nogal, veelal, veeleer, verre-weg, volop, voluit, voortaan, weliswaar, wellicht, zodoende, zover(re), zowel.

Andere voorbeelden: allengs, allereerst, allerminst, allesbehalve, alleszins, alom, al-zo, blootshoofds, blootsvoets, buitentijds, desgevraagd, desgewenst, doodleuk, dus-ver(re), enigszins, enzovoort(s)⁷¹, evenzeer, geenszins, grofweg, halverwege, heelhuids, hoelang, languit, linksaf, lukraak, mondjesmaat, nagenoeg, nochtans, noodgedwongen, onderin, onderom, ongeveer, pakweg, rechtdoor, reikhalzend, ruwweg, somtijds, ternauwernood, uitermate, voarin, voorop, voorover, vrijuit, wederom, weleer, welhaast, wijdbeens, zoal.

Opmerking: De volgende bijwoorden hebben een wisselende klemtoon naargelang van het gebruik van het woord:

achteraan: achteraan in de zaal; achteraan blijven.

67. Bij de bijwoorden op *-halve* is de klemtoon op het grondwoord echter niet uitgesloten.

68. In Nederlandstalig België: ook bijna.

69. In Nederlandstalig België: ook doorgaans.

70. In Nederlandstalig België: ook weldra.

71. Als enzovoort(s) herhaald wordt, ligt de klemtoon op de eerste lettergreep.

bovenuit: bovenuit hing de vlag; zij komt er net bovenuit; zijn stem klonk bovenuit.
evenmin: hij komt niet en zijn vrouw evenmin; zij is evenmin geleerd als verstandig.
geenszins: ik wil dit geenszins ontkennen, dat is geenszins voordelig; Dit is niet mijn bedoeling, geenszins.

helemaal: hij is helemaal in de war, heb je dat helemaal alleen gedaan?, helemaal bovenaan/kapot; helemaal niet; ben je nu helemaal? (= gek), dat is het helemaal.

onderaan: onderaan op de bladzijde; men vindt de verklaring in de aantekeningen onderaan, onderaan zitten.

onlangs: ik heb hem onlangs nog gesproken; het is de jongen van onlangs.

overal: Ik heb overal gezocht; dat vind je op vele plaatsen maar toch lang niet overal.

 Oef. 5.16

FR 5.4.1.6. Samengestelde voegwoorden

Samengestelde voegwoorden hebben meestal de klemtoon op het tweede samenstellende element: alhoewel, alsof, alvorens, doordat, hetzij, hoewel, indien, naargelang, naarmate, ofschoon, of(te)wel, omdat, opdat, teneinde, terwijl, totdat, voordat, wanneer, zoals, zodat, zodra, zolang.⁷²

De volgende voegwoorden hebben een wisselende klemtoon: evenals, hoezeer, tenzij ([tənzei]/[tənzei]).

FR 5.4.1.7. Samengestelde voorzetsels

Samengestelde voorzetsels gedragen zich net als samengestelde voegwoorden: de klemtoon ligt meestal op het tweede samenstellende element. Voorbeelden: inzake, nabij, niettegenstaande, omwille van, tegenover, vanaf, vanuit, vanwege, voorbij MAAR: dankzij, ondanks.

De volgende voorzetsels hebben een wisselende klemtoon: omstreeks, omtrent, rondom.

5.4.1.8. Samengestelde voornaamwoorden

Enkele samengestelde voornaamwoorden hebben de klemtoon op het tweede samenstellende element: allebei, elkaar, hemzelf, niemendal, zichzelf (en de andere vormen op -zelf). Andere samengestelde voornaamwoorden hebben vanwege het impliciete contrast een vaste klemtoon op het eerste element: andermans, datgene. Veel samengestelde voornaamwoorden hebben echter een wisselende klemtoon: allemaal, allerhande, allerlei, iedereen, menigeen, zoiets.

5.4.1.9. Samengestelde tussenwerpsels

In de meeste samengestelde tussenwerpsels ligt de klemtoon op het tweede element (op voorwaarde dat dat element beklemtoond kan worden): goedemiddag, goedemorgen, goedenacht, goedenavond, goedendag, jawel, nietwaar, vooruit, MAAR: welkom. De klemtoon wisselt in welterusten. De tussenwerpsels alsjeblieft en alstublieft krijgen de klemtoon op de eerste lettergreep als ze als losse zin worden gebruikt en op de derde lettergreep als ze als zinsdeel worden gebruikt.

72. Een contrastaccent op het eerste element is niet uitgesloten: voordat en niet totdat.

5.4.1.10. De volgende **substantivische samenstellingen met een telwoord als eerste lid**⁷³ krijgen de woordklemtoon op het tweede element (vele adjectivische samenstellende afleidingen van dit type hebben – afhankelijk van het gebruik – een wisselende klemtoon):

*achturendag, Driekoningen, driesterrenhotel, -restaurant, eenpersoonskamer, een-
richtingsverkeer, 11 juliviering, elfstedentocht, tienrittenkaart, veertigurenweek,
viersterrenhotel, vijfenzestigplusser, vijfjarenplan, zevenmijlslaarzen.*

Andere voorbeelden: achtcilindermotor (MAAR: achtcilinder), derdegraadsleraar,
derdegraadsverbranding, derdejaars, derdemachtswortel (MAAR: derdemacht),
derdewereldwinkel, driebandenspel, drie-eenheid, driekoningenfeest, drielanden-
punt, drieletterwoord, driepartijencoalitie, -regering, drieploegenstelsel, Driestuivers-
opera, eengezinswoning, eenkamerflat, eenkamerstelsel, eenmeifeest, eenmei-
viering, eenouderegezin, eenpersoonsbed, eenpersoonshuishouden, een-tweepass,
een-tweetje, eerstegraadsleraar, eerstegraadsverbranding, eerstehulpverlening, Eerste
Kamerlid, -zitting, eersteklascoupé, eerstelijnsgezondheidszorg, eersteteenlegging,
elfmeterstip, elfmetertrap, 11 novemberviering, elfuurtje, negentiende-eeuwer, twee-
componentenvernis, tweedegraadsverbranding, tweedehandsje, tweedejaars, Twee-
de Kamerlid, -zitting, tweedekansonderwijs, tweedeklas(se)reiziger, tweedeklastarief,
tweegezinswoning, tweekamerflat, tweekamerstelsel, tweeploegenstelsel, tweerich-
tingsverkeer, tweesporenbeleid, tweesterrenhotel, viercilindermotor, vierdejaars,
vierdemachtswortel, viergranenbrood, vierjarenplan, vierletterwoord, vier-
persoonsauto, vijfcentstuk, vijfenzestigpluskaart, 5 meiviering, vijfsterrenhotel, zes-
daagse, zestienmetergebied.

+ de volgende substantieven met meer-: meergezinswoning, meerjarenplan, meerja-
renraming, meerkeuzetoets, meerkeuzeveraag, meerkleurendruk, meerpartijenstelsel.
MAAR: achtarm, achthoek, derdedeel, derdemacht, driehoek, driekleur, driepunts-
gordel, drietrapsraket, driewieler, eenakter, eenmanszaak, eenverdiener, meermans-
kaart, meertrapsraket, negenproef, twaalfhoek, tweegesprek, tweekamp, tweeklank,
tweeluik, tweemaster, tweesprong, tweeverdiener, tweevoud, tweewieler, vier-
baansweg, vierhoek, vierkant, viermaster, viertaktmotor, viervoeter, vijfhoek, zes-
span, zevenhoek, zevenvoud.

5.4.1.11. In de volgende samenstellingen die niet tot een van de bovengenoemde categorieën behoren, ligt de klemtoon eveneens op het tweede element van de samenstelling:

FR

*Allerheiligen, A4'tje, beha, blauwblauw, burgemeester, cd-rom, comeback, goed-
koop, heelal, kerstavond, kinderdagverblijf, kommapunt, madeliefje, mond-op-
mondbeademing, onderonsje, oudejaarsavond⁷⁴, paasmaandag, paaszondag, pe-
permunt, pinkstermaandag, puntkomma, schaakmat, sint-juttemis, sinterklaas(feest),
sinterklaasavond, sneeuwwitje, stadhuis (≠ stadshuis)⁷⁵, tussendoortje, vaarwel, we-
reldgezondheidsorganisatie.*

73. Een contrastaccent op het telwoord is niet uitgesloten.

74. Naast de standaardtalige beklemtoning komt in Nederlandstalig België ook *oudejaarsavond* voor.

75. In Nederlandstalig België komt ook *stadhuis* voor.

Andere voorbeelden: acceptgiro(kaart), acht-tot-tweecafé, -zaak, alvleesklier, aswoensdag, balletje-balletje, bimbambeieren, boerenbruiloft, boerenjongen, boerenkinkel, boerenkool, boerenzoon (MAAR: boerenverstand, boerenbedrog), bollewan-genhapsnoet, bonus-malusregeling, -systeem, buitenboordmotor, burgermannetje, chikwadraattoets, chloorwaterstof (MAAR: chloorwater), chocoladehagelslag, colatic, containeroverslagbedrijf, damesdubbel(spel), damesenkel(spel), dubbelblank, dubbelblind(proef), dubbelfocus(bril), dubbelgebeide(e), dubbelschroefmotorschip, dubbelschroefstoomschip, dubbel twee, dubbelvier, dubbelzes, duizend-en-een-nacht, elpee, eurovisiesongfestival, flap-over(bord), haantje-de-voorste, haantjepik, haasje-over, hansop, hansworst, hazewind(hond), heremetijd, herendubbel(spel), herenenkel(spel), hiernamaals, houtje-touwtje(jas), huuradviescommissie, interbel-lum, intercity, interland, (op z'n) janboerenfluitjes, jandoedel, janhagel, janklaassen, janplezier, jansalie, jan-steenkan, jansul, jantje-van-leiden, jan-van-gent, kerstnacht-mis, klaar-over, klaverjassen, klavertjevier, knock-out, komaf, koningin-moeder, ko-ning-keizer, koolwaterstof (MAAR: koolwater), kruidje-roer-me-niet, kruizemunt, kunst- en vliegwerk, lay-out, liebevrouwebedstro, linksachter, linksbinnen, linksbui-ten, maag-darmcatarre, maag-darmkanaal, maandagmorgenexemplaar, Maria-Boodschap, Maria-Geboorte, Maria-Hemelvaart, Maria-Onbevleete-Ontvangen, Maria-Tenhemelopneming, marineluchtvaartdienst, midhalf, midoogst, midvoor, midwinter, midzomer (MAAR: midweek), mond-tot-mondreclame, morning-afterpil, natriumwaterstofcarbonaat, nek-aan-nekrace, neus-keelholte, niemendalletje, onderwijsadviescentrum, onderwijsvoorrangsbeleid, ontwerpregeerakkoord, onze-liejevrouwe-bedstro, Onze-Lieve-Vrouwevisitatie, onzeliejevrouwemelkkruid, oudejaarsdag, oudejaarsnacht, ouwe-jongens-krentenbrood, paasavond, paaszaterdag, Palmpasen, palmzondag, pinksteravond, pinksterzondag, plusfour, plusminus-teken, plusquamperfectum, punt-streeplijn, radiocontroledienst, radionieuwsdienst, radio-ontvangtoestel, radiovolksuniversiteit, radiozendinstallatie, radiozendschip, radio-zendtoestel, rechtsachter, rechtsback, rechtsbijstandverzekering, rechtsbin-nen, rechtsbuiten, rechtschappen, rechtszekerheid, rijksaccountantsdienst, rijks-arbeidsbureau, rijksbelastingsambtenaar, rijkscontrolemerk, rijksdaalder, rijks-gebouwendienst, rijkskeurmeester, rijkslandbouwwinterschool, rijksleerschool, rijksluchtvaartdienst, rijksnormaalschool, rijksopsporingsdienst, rijksopvoedings-gesticht, rijkspostspaarbanc, rijkstuinbouwwinterschool, rijksveldwacht, rijksverze-keringsbank, rijksvoorlichtingsdienst, rijkswaterstaat, rijkswegenfonds, rijkswerkin-richting, roemrucht, schooladviesdienst, schrijf-leesmethode, sint-andrieskruis, sint-bernardshond, sint-jakobsschelp, sint-jansappel, sleep-in, slip-over, speelleerklas, staakt-het-vuren, staatsbosbedrijf, staatsbosbeheer, stadstimmerhuis, stadstimmer-man, taaitaai, tetrachloorkoolstof, tompoes, trefzeker, twee-onder-een-kapwoning, vastenavond, vastena-vondfeest, walkietalkie, walk-in, walk-over, wellusteling (MAAR: wellust), wereldaidsdag, wereldddierendag, werelddepradag, wereldmilieu-dag, wereldvakfederatie, werelduurrecord, wereldvrouwendag.

5.5. De beklemtoning van afgeleide en samengestelde werkwoorden

Het Nederlands kent veel werkwoorden die uit een prefix of een partikel en een grondwoord bestaan. De prefixen *be-*, *er-*, *ge-*, *ont-* en *ver-* [vər-] zijn onbeklemtoond (cf. 5.3.2.1). De geprefigeerde werkwoorden zijn onscheid-

baar. Naast deze onbeklemtoonde prefixen bestaat er ook één dat een beklemtoonde en een onbeklemtoonde variant kent, nl. *her-* (cf. 5.3.2.2).

In tegenstelling tot geprefigeerde werkwoorden bestaan samenstellingen in de regel uit twee zelfstandig voorkomende woorden. Het eerste zelfstandig voorkomende woord kan o.a. een prepositie zijn (*bij, binnen, boven, buiten, na, tegen*), een pre- of postpositie (*in, langs, op, rond, uit, voorbij*), een postpositie (*af, mee, toe*), een adjectief (*klaar, kapot, goed*), een (samengesteld) bijwoord (*heen, neer, samen, terecht, terug, thuis, voort, weg; achterna, bijeen, vooruit* e.d.m.) (cf. Haas & Trommelen 1993). Alle werkwoorden van dat type zijn scheidbaar en krijgen de klemtoon op het eerste samenstellende element: *bijdragen, binnengaan, bovenhalen, buitenzetten, nakijken, tegenhouden; ingrijpen, langskomen, opleggen, rondleiden, uitgaan, voorbijpraten; afleiden, meeleven, toejuichen; klaarstomen, kapotslaan, goedkeuren; heengaan, samenwonen, terechtkomen, terugbetalen, thuisbrengen, voortborduren, weglachen, achternalopen, bijeenkomen, vooruitdenken*.

Naast de bovengenoemde onbeklemtoonde prefixen en klemtoondragende partikels zijn er ook morfemen die naargelang van de betekenis beklemtoond of onbeklemtoond zijn, nl. afgeleide en samengestelde werkwoorden met de preposities *aan, achter, door, om, onder, over* en *voor*, met de adverbia *mis* en *weer/weder* en met het adjectief *vol*.

Met behulp van de morfemen *aan, achter, door, om, onder, over, voor; mis, weer/weder; vol* kunnen zowel afgeleide werkwoorden (de zgn. onscheidbare werkwoorden) als samenstellingen (de zgn. scheidbare werkwoorden) worden gevormd. In de afgeleide werkwoorden krijgt het grondwoord de woordklemtoon, in de samenstellingen ligt de klemtoon op het (scheidbare) partikel.

Het al dan niet accentueren van het morfeem in kwestie houdt heel vaak verband met de betekenis van het morfeem. Om het opsommen van een lange reeks werkwoorden te vermijden, worden in wat volgt algemene tendensen op een rijtje gezet (zie o.a. Booij & Van Santen 1998, Haas & Trommelen 1993, Haeseryn e.a. 1997). Voor specifieke informatie verwijzen we de gebruiker naar het woordenboek.

Verder komt het wel eens voor dat bepaalde werkwoorden met enkele van de bovengenoemde morfemen een dubbele beklemtoning kennen. Die dubbele klemtoon gaat vaak gepaard met betekenisverschil. Ook hier wordt volstaan met enkele (gebruikelijke) voorbeelden.

aan-

In de overgrote meerderheid van de werkwoorden met *aan-* ligt de klemtoon op *aan-*: *aanbieden, aandoen, aanduiden, aangaan, aangeven, aankomen, annemen, aanraden, aantrekken, aanvallen, aanvoelen, aanwenden, aanzien*.

Naast die omvangrijke categorie zijn er maar drie werkwoorden met onbeklemtoond *aan*⁷⁶, nl. *aanbidden, aanschouwen* en *aanvaarden*⁷⁷.

76. Van een gemeenschappelijk betekenismoment kan echter geen sprake zijn.

77. In verouderd taalgebruik zijn *aanbidden* en *aanschouwen* eveneens mogelijk.

In de betekenis van ‘aandachtig luisteren naar’ komt zowel aanhoren als aanhoren voor. De vorm met onbeklemtoond aan- (*Heer, aanhoor ons gebed!*) is verouderd en vrij archaïsch. In de andere betekenissen is het werkwoord verplicht scheidbaar: aanhoren.

In de standaardtaal zijn aanroepen en aanzien scheidbaar (cf. supra). In Vlaanderen worden ze echter ook onscheidbaar gebruikt: *hij aanriep alle heiligen; voor wie aanziet hij me?* (naast het standaardtalige *hij riep alle heiligen aan; voor wie ziet hij me aan?*) (cf. Theissen & Debrabandere 2004).

achter-

Alle werkwoorden met achter-, op twee na, zijn samen koppelingen: achterblijven, achterhouden, achterlaten, achterlopen. Achterhalen en achtervolgen zijn de enige onscheidbare werkwoorden met dat morfeem.

door-

Binnen de werkwoorden met beklemtoond door- kunnen drie groepen worden onderscheiden. In combinatie met een werkwoord dat een handeling of een proces uitdrukt, betekent de toevoeging van door- ‘voortgaan met, blijven + werkwoord’: doorgaan, doorgroeien, doorwerken, doorzeuren. Verder betekent de samen koppeling met door-: ‘door de werking uitgedrukt in het tweede lid iets of iemand in contact brengen met een andere persoon, instantie of zaak’ (Haeseryn e.a. 1997: 615): *een bericht doorbellen, iets doorgeven, een brief doorsturen, iemand doorverbinden, een geheim doorvertellen, een patiënt doorverwijzen*. Ten slotte kan het partikel ‘een lokaal betekenisaspect [hebben] dat omschreven kan worden als “door (iets) heen” ’ (Haas & Trommelen 1993: 136): doordringen (*in/tot*), (*een boek*) doorkijken, (*een patiënt*) doorlichten, (*een zaak*) doorspreken.

Met onbeklemtoond door- worden werkwoorden gevormd die betekenen: de handeling of de werking van het niet-geprefigureerde werkwoord strekt zich uit door het object heen of over een gehele oppervlakte of ruimte (cf. Haas & Trommelen 1993: 137 en Haeseryn e.a. 1997: 616-617): doorboren, doorbreken, doorploegen, doorweken, doorzeven. In Nederlandstalig België komt naast het standaardtalige doorprikken ook doorprikken voor.

Naast bovengenoemde werkwoorden met een vaste klemtoon is er één werkwoord met wisselende klemtoon zonder verschil in betekenis, nl. doorbladeren/doorbladeren. Verder krijgt een reeks werkwoorden met door- een andere klemtoon naargelang van de betekenis. Enkele voorbeelden ter illustratie:

doorboren: met een boor gaten maken in

doorboren: voortgaan met boren

doorbreken: de stilte, een taboe -

doorbreken: openbarsten, -breken; door drukken in delen scheiden

doordringen: penetreren (bv. *van iets doordrongen zijn*)

doordringen: voortgaan met dringen; met moeite door iets heen komen om een bepaald punt te bereiken

doorklinken: met klank vervullen (*zijn gezang doorklonk het hele gebouw*)

doorklinken: (van geluiden) over een uitgestrektheid klinken; zich hoorbaar maken (*het geluid klonk tot ons door*)

doorkruisen: bereizen, rondtrekken door (ook fig.) (*ik heb Frankrijk doorkruist; allerlei gedachten doorkruisten mijn brein*); ingaan tegen (*dat voorstel doorkruist mijn plannen*)

doorkruisen: met een kruis doorhalen

doorlopen: doorkruisen (z. ald.); volgen (een school -); vluchtig doorlezen (een boek -)

doorlopen: zijn weg nemen door (hij heeft de stad doorgelopen); verder lopen (Doorlopen!); door lopen stukmaken (zijn kousen doorgelopen hebben)

doorstromen: stromend of als een stroom gaan door (de rivier doorstroomt het land)

doorstromen: van een lagere vorm van onderwijs naar een hogere gaan; vlot en gemakkelijk doorgaan (het verkeer laten -)

doortasten: tastend onder-, doorzoeken (hij doortastte zijn zakken)

doortasten: tot op de grond tasten; (fig.) met kracht aanvatten

doortrekken: in alle delen van de genoemde zaak doordringen (zijn geest is van vooroordelen doortrokken)

doortrekken: verlengen (een lijn, straat, vergelijking -); reizen (het land -); met (groter) kracht trekken (de kachel wil niet -); de wc doorspoelen

doorwerken: werken door (met goud en zilver doorwerkte stof)

doorwerken: voortgaan met werken; voortgang maken met het werk (goed -); zijn werking verder uitstrekken (zijn houding werkt door op iedereen); ten einde toe studeren (hij heeft veel boeken doorgewerkt)

om-

Samenkoppelingen met beklemtoond *om-* kunnen verschillende betekenissen hebben. Het morfem *om-* geeft de samenkoppeling de betekenis 'met een omweg' (omlopen, omrijden), 'een door de werking van het ongelede werkwoord veroorzaakte omkering of verandering' (ombuigen, omdraaien, omgooien, zich omkleden, omscholen, omwerken), 'in het rond' (ombinden, omdoen, omgorden, omknopen, omspelden), 'uit zijn evenwicht raken of brengen' (omduwen, omgooien, omslaan, omstoten, omvallen).

Onbeklemtoond *om-* daarentegen betekent zo goed als altijd 'de werking die door het werkwoord wordt aangeduid, zodanig op een zaak richten dat ze die zaak helemaal omsluit' (cf. Haeseryn e.a. 1997: 622): omarmen, omboorden, omcirkelen, omhelzen, omkleden, omklemmen, omlijsten, omvatten.

Net als voor *door-* kunnen veel werkwoorden met *om-* een andere klemtoon krijgen naargelang van de betekenis. Enkele voorbeelden:

omgeven: omringen (= zich eromheen bevinden) (veel supporters omgaven de kampioen); eromheen plaatsen (zich - met weelde)

omgeven: ronddelen (de speelkaarten -)

omkleden: inkleden (een met redenen omkleed voorstel, de harde waarheid tactvol -); bekleden (kussens met satijn omkleed)

omkleden: anders kleden (zich -)

omspoelen: spoelend omgeven (het water omspoelde de caravan)

omspoelen: schoonmaken met water (kopjes en glazen -); (een film, een geluidsband) anders spoelen (overspoelen, terugspoelen)

omwikkelen: rondom inwikkelen; omsluiten (een pak met papier -)

omwikkelen: om het lijf wikkelen (zij wikkelde zich een grote sjaal om)

omzeilen: behoedzaam ontwijken (een klip - ; moeilijkheden -)

omzeilen: om of langs iets heen zeilen (de Kaap -); zeilend omverwerpen

onder-

De werkwoorden met beklemtoond *onder-* kunnen in twee grote betekenis categorieën worden ondergebracht. In werkwoorden zoals onderbelichten, onderbetalen, onderverzekeren betekent *onder-* ‘te weinig’, terwijl het een locatieve betekenis heeft in bv. onderbinden (in de schaatsen onderbinden), onderdopen, onderduwen.

Voor onbeklemtoond *onder-* is het echter niet mogelijk om een gemeenschappelijk betekenisaspect te vinden: onderbreken, ondernemen, onderscheiden, ondertekenen, ondertitelen, ondervangen, ondervragen, onderwijzen, onderzoeken.

Verder krijgt een reeks werkwoorden met *onder-* een verschillende klemtoon naargelang van de betekenis. Enkele voorbeelden ter illustratie:

onderdrukken: tiranniseren (een volk -); tegenhouden, bedwingen (een opstand - ; zijn woede -)

onderdrukken: naar beneden drukken

ondergaan: doorstaan, ondervinden, verduren (een operatie - ; een vernedering -)

ondergaan: onder de oppervlakte van iets verdwijnen (de zon gaat onder); verwoest of vernietigd worden

ondergraven: ondermijnen (iemand's gezag -)

ondergraven: onder de grond begraven

onderhouden: in stand houden, laten voortduren (een contact -, een relatie - met iem.); naleven (een gebod -); (iets) in goede staat houden (zijn tuin -); aangenaam bezighouden (het publiek -); (iem.) financieel verzorgen (een gezin -)

onderhouden: onder iets/zich houden (bij het worstelen zijn tegenstander -)

onderlegd (bn.): deskundig, ontwikkeld (hij was in de oude en nieuwe talen -)

onderleggen: (iem.) onder zich op de grond leggen bij een worsteling; iets zo plaatsen dat het onder iets anders komt te liggen.

over-

De betekenis van samenstellingen met beklemtoond *over-* kan als volgt worden omschreven: 1. ‘verplaatsing (over een bepaalde afstand)’, bv. overhevelen, overmaken, overschieten, overwaaien; 2. ‘de handeling van het niet-gelede werkwoord opnieuw verrichten’, bv. overdoen, overlezen, overschrijven, overtikken.

Onbeklemtoond *over-* daarentegen voegt de betekenis ‘in te hoge mate/te veel’ of ‘te boven gaan’ aan het niet-geprefigeerde werkwoord toe: overheersen, overladen, overmessen, overschrijden.

In andere werkwoorden wordt *over-* naargelang van de betekenis al dan niet beklemtoond:

overdrijven: te ver gaan met iets, geen maat houden, iets groter, mooier enz. voorstellen dan het is (overdrijf niet!)

overdrijven: voortbijtrekken, -gaan (het onweer is overgedreven)

overgieten: bedekken met een vloeistof (met, van hetzelfde nat, sop overgoten zijn)

overgieten: gieten van het ene vat in het andere (wijn uit de fles in een karaf -)

overkomen: (m.b.t. iemand) gebeuren, geschieden (hem is een ongeluk -; wat overkomt jou?)

overkomen: begrepen worden, in goede aarde vallen (zijn grappen kwamen niet goed over bij het publiek); ontvangen worden (het programma via de satelliet kwam duidelijk over); van elders bij iemand komen

overladen: te zwaar beladen (*de maag -*); overstelpen (*- met eerbewijzen*)

overladen: (de lading) in een ander voertuig of vaartuig overbrengen

overschilderen: zo beschilderen dat het eronder verdwijnt

overschilderen: opnieuw schilderen

overschrijven: nieuwe gegevens op een band, cassette, floppydisk opnemen

overschrijven: (een tekst) uit een ander geschrift overnemen; naar een andere rekening, een andere post overbrengen; nog eens schrijven

overspelen: ver overtreffen in het spel; door zijn spel onhoorbaar maken (*het orkest overspeelde het lawaai*)

overspelen: opnieuw spelen; (de bal) doorspelen naar een medespeler

overstromen: onder water zetten; (met *met*) overstelpen, overladen; (met *van*) vol zijn van, met

overstromen: zo vol zijn dat de inhoud over de rand stroomt; vol zijn van, met (*de markt stroomt over van de nieuwsgierigen*)

overtrekken: bekleden met stof (*een stoel - met leer*); opblazen, overdrijven (*iets sterk -*); (een vliegtuig) door het verkleinen van de draagkracht onbestuurbaar maken

overtrekken: voorbijrijden (*de bui trekt over*); over iets heen, naar de andere kant halen (*ze wilden de jongen het hek -*)

overvallen: overrompelen (*de vijand overviel ons*); verrassen (*door moedeloosheid - / - worden door slaap*)

overvallen: over iets heen vallen; (van grendels) vallen, neergelaten worden over een andere sluiting

overwegen: over de voor- en nadelen van iets nadenken (*iets rijpelijk -*); gewichtiger, belangrijker zijn (*de gedachte aan haar kinderen overwoog*)

overwegen: opnieuw wegen; te veel wegen

overwerken: door veel werken zijn gezondheid benadelen (*hij heeft zich overwerkt*)

overwerken: meer, langer werken dan bepaald was (*we hebben een uur overgewerkt*)

overwinnen: verslaan, de zege behalen over (*iem. - in een wedstrijd*); de baas worden (*zijn emoties -*)

overwinnen: verdienen (*hij heeft wel 1000 euro overgewonnen*)

overzien: in zijn geheel bezien (*de ellende is niet te -*; *de gevolgen niet kunnen -*); nazien; over het hoofd zien

overzien: met het oog doorlopen

VOOR-

Samenkoppelingen met *voor-* kunnen wat de betekenis betreft in drie categorieën worden onderverdeeld: in enkele samenkoppelingen voegt *voor-* een lokaal betekenisaspect toe (*voorgaan, voorliggen*); in andere heeft *voor-* een temporeel betekenisaspect (*voorbereiden, voorlopen* [van een horloge bv.]), in weer andere kan de betekenis omschreven worden als: 'laten zien of horen hoe iets moet' (*voordoen, voorspelen, voorzingen*).

In werkwoorden met onbeklemtoond *voor-* voegt het prefix de temporele betekenis ‘van tevoren’ toe (*voorvoelen, voorzeggen, voorzien*).

Naast bovengenoemde werkwoorden zijn er ook werkwoorden met *voor-* met een verschillende klemtoon naargelang van de betekenis:

voorkomen: beletten, niet laten plaatsvinden (*om misverstanden te -*)

voorkomen: voor, verder dan iem. of iets anders komen; (van een verschijnsel) zich voordoen (*dat komt vaak voor*); aangetroffen worden (*spreektaal komt in veel woordenboeken niet voor*); voor de rechtbank verschijnen; lijken, (toe)schijnen (*jij komt me bekend voor*)

voorsellen: vooraf aankondigen, te kennen geven dat iets zal gebeuren (*de toekomst, het weer -*); (van zaken) beloven, doen verwachten (*dat voorspelt niet veel goeds*)

voorsellen: tot voorbeeld spellen, om het te laten nadoen

mis-

Met het bijwoord *mis-* kunnen zowel scheidbare als onscheidbare werkwoorden gevormd worden met als betekenis ‘fout, verkeerd, slecht’. Enkele voorbeelden ter illustratie: *misgaan, misinterpreteren, misvstaan; misbruiken, mishandelen, miskennen, misleiden, mislukken, misprijzen. Enkele werkwoorden met *mis-* hebben een andere betekenis naargelang van de klemtoon. Voorbeeld:*

misrekenen: (vooral fig.) zich vergissen in de beoordeling van iets

misrekenen: verkeerd rekenen, een rekening maken die niet uitkomt

vol-

Samenkoppelingen met beklemtoond *vol-* betekenen: ‘vullen op de door het grondwoord uitgedrukte manier’, bv. *volgieten, volgooien, vollopen, volloppen. Een andere gebruikelijke samenstelling met *vol-* is *volhouden*.*

Onbeklemtoond *vol-* voegt aan het werkwoord een perfectieve betekenis toe: *volbringen, volharden, volstaan, voltooien, voltrekken.*

Voldoen heeft een wisselende klemtoon naargelang van de betekenis:

voldoen: geheel beantwoorden aan de verwachtingen of eisen (*aan een voorwaarde -*); tevredenstellen (*dat antwoord voldoet mij*); (wat men verschuldigd is) geheel betalen (*een nota -, een rekening -*)

voldoen: een glas *voldoen*

weer-/ (weder-)

De betekenis van de enkele werkwoorden met beklemtoond *weer-/ (weder-)* kan omschreven worden als ‘terug, opnieuw’ + werkwoord: *weergeven, wederkeren, weerzien.*

Het onbeklemtoonde prefix *weer-* voegt de betekenis ‘tegengaan’ of ‘tegengestelde richting’ toe: *weerhouden, weerspreken; weerkaatsen, weerklinken, weerspiegelen, weerstaan.*

Oef. 5.17

5.6. De beklemtoning van woorden met het prefix *on-*

5.6.1. ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN

Voor de beklemtoning van zelfstandige naamwoorden met *on-* moet er een onderscheid worden gemaakt tussen twee categorieën:

5.6.1.1. *on-* + simplex (waarbij het simplex over het algemeen een op zichzelf staand substantief is):

Deze substantieven volgen de algemene regel: de woordklemtoon ligt op de eerste lettergreep, d.i. het prefix *on-*. Voorbeelden: *onbegrip*, *onbruik*, *ondank*, *ongeduld*, *ongelijk*, *ongeluk*, *ongemak*, *ongenoeien*, *ongeval*, *onheil*, *onkosten*, *onkruid*, *onlusten*, *onmacht*, *onmin*, *onrust*, *onschuld*, *ontrouw*, *ontucht*, *onweer*, *onwil*, *onzin*.

5.6.1.2. *on-* + afgeleid substantief met één of meer productieve suffixen:

De klemtoon ligt hierbij heel vaak op het grondwoord⁷⁸.

Voorbeelden: *onaangenaamheid*, *onafhankelijkheid*, *onbegrijpelijkheid*, *onbekende*, *onbekwaamheid*, *ondankbaarheid*, *onduidelijkheid*, *onenigheid*, *ongehoorzaamheid*, *ongelijkheid*, *ongeloofwaardigheid*, *ongeregeldheid*, *ongeschiktheid*, *onhandigheid*, *onjuistheid*, *onmogelijkheid*, *ontevredenheid*, *ontoereikendheid*, *onveiligheid*, *onzekerheid*.

Uitzonderingen: *ondiepte*, *ongedierte*, *ongerede* (in de uitdrukking: *in het ongerede komen/raken*), *ongewoonte*.

5.6.2. BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN

Bijvoeglijke naamwoorden met het prefix *on-* hebben – enkele uitzonderingen daargelaten – een wisselende klemtoon. De klemtoon hangt af van de plaats en de functie van het woord in de woordgroep of in de zin (zie ook 5.9).

In **zelfnoemfunctie** en als het **predicatief** wordt gebruikt, ligt de klemtoon altijd op het grondwoord⁷⁹.

Voorbeelden: *het woord onrein*, *het adjectief onlekker*; *iets onaangeroerd laten*, *een beslissing die in cassatie onaanastbaar is*, *het ongeens zijn met iemand*, *die opmerking is onjuist*, *dat meisje is niet onknap*, *zijn handtekening is onleesbaar*, *iemand ongemoed laten*, *zich iets onrechtmatig toe-eigenen*, *iets onwaar maken*, *zich onwel voelen*.

Als het **attributief** wordt gebruikt, dan krijgt het prefix *on-* vaak de klemtoon⁸⁰.

Voorbeelden: *een onaangenaam gevoel*, *een onbegaanbare weg*, *een onbereikbaar geluk*, *onjuiste inlichtingen*, *een onwaar verhaal*, *een onafgebroken reeks van ongelukken*, *een onafgelost bedrag*, *een onhollandse gewoonte*, *een onrechtstreekse benadering*, *een ongrammaticale zin*.

78. Een contrastaccent (op het prefix *on-*) is uiteraard niet uitgesloten.

79. Dit houdt uiteraard in dat het bijvoeglijk naamwoord in kwestie predicatief kan worden gebruikt.

80. Dit houdt uiteraard in dat het bijvoeglijk naamwoord in kwestie attributief kan worden gebruikt.

Verschillende adjectieven met *on-* die attributief kunnen worden gebruikt, krijgen echter bij voorkeur de klemtoon op het grondwoord⁸¹. Dit is o.a. het geval met de volgende categorieën adjectieven:

- *on-* + voltooid deelwoord: *onaangesproken*, *onaangetast*, *onafgesneden*, *onbeholpen*, *onbeschut*, *onbespoten*, *ongecompliceerd*, *onontgonnen*, *onopgemaakt*.
- *on-* + adjectief op *-baar*: *onbeschrijfbaar*, *onbruikbaar*, *onbuigbaar*, *ondankbaar*, *oneerbaar*.
- *on-* + adjectief op *-lijk*: *onafhankelijk*, *onbegrijpelijk*, *onberispelijk*, *onduidelijk*, *ongelooflijk*, *onmenselijk*, *onmetelijk*, *onmiddellijk*, *onmogelijk*, *onnatuurlijk*, *onoemelijk*, *onsmakelijk*, *onvriendelijk*.
- *on-* + adjectief op *-zaam*: *onachtzaam*, *onbuigzaam*, *ongehoorzaam*.
- Andere adjectieven met *on-*: bijv. *onaf*, *onbewust*, *oncollegiaal*, *onconventioneel*, *onstabiel*, *ontevreden*.

5.6.3. VOORZETSELS

In de volgende voorzetsels krijgt het prefix *on-* de woordklemtoon: *ondanks*, *ongeacht*, *ongerekend*, *onverminderd*⁸².

5.7. Verspringing van de klemtoon

Bij de behandeling van suffixen/uitgangen die de klemtoon op de voorafgaande syllabe trekken (5.3.2.4), hebben we al gewezen op het feit dat bepaalde afleidingen een ander klemtoonpatroon hebben dan het niet-afgeleide woord. Voorbeeld: *armoede* – *armoedig*. In deze paragraaf geven we een overzicht van andere woorden waarbij de klemtoon verschuift ten opzichte van een ander verwant woord (de klemtoon hangt in dat geval af van de grammaticale categorie van het desbetreffende woord) en van woorden die in het meervoud een verschillende klemtoon hebben dan in het enkelvoud.

5.7.1. VERSCHIL IN KLEMTON NAARGELANG VAN DE GRAMMATICALE CATEGORIE

5.7.1.1. Substantief – infinitief

her- (zie ook 5.3.2.2):

herbloei – *herbloeien*, *herdruk* – *herdrukken*, *herkomst* – *herkomen*, *herschouw* – *herschouwen*, *herschrijfregel* – *herschrijven*; *herbouw* – *herbouwen*, *hertrouw* – *hertrouwen*.

81. Aangezien er geen vaste regel kan worden geformuleerd, verwijzen we de gebruiker naar het (uitspraak)woordenboek. Zie ook 5.3.2.6. en 5.4.1.4.

82. Als *onverminderd* als adjectief wordt gebruikt, kan de klemtoon naargelang van de functie ook op het grondwoord liggen.

mis-:

misbouwsel – misbouwen, misbruik⁸³ – misbruiken, misdaad – misdoen, misdrijf – misdrijven, miskoop – miskopen (zich -), misnoegen – misnoegen, misstand – misstaan, misvating – misvatten, miszet – miszetten.

om-:

omvang – omvangen.

onder-:

onderhoud – onderhouden – onderhouding, onderpacht – onderpachten, onderricht – onderrichten – onderrichting, onderscheid – onderscheiden – onderscheiding, onderslag – onderslaan, onderstel – onderstellen, ondertitel – ondertitelen – ondertiteling, ondertrouw – ondertrouwen, onderwerp – onderwerpen – onderwerping, onderwijs (Belg. onderwijs) – onderwijzen – onderwijzer – onderwijzing, onderzoek (Belg. onderzoek) – onderzoeken – onderzoeker – onderzoeking.

over-:

overbrug – overbruggen – overbrugging.

weer-:

weergalm – weergalmen, weerglans – weerglanzen, weerklank – weerklinken, weerschijn – weerschijnen, weerstand – weerstaan.

5.7.1.2. Werkwoord – bijvoeglijk naamwoord

doorbakken (ww.) – doorbakken (bn.), doorbloeden – doorbloed, doorslepen (ww.) – doorslepen (bn.)

5.7.1.3. Bijvoeglijk naamwoord – zelfstandig naamwoord

misdadig – misdadiger.

5.7.1.4. Voltoid deelwoord / bijvoeglijk naamwoord – afleiding op -e / -heid

In enkele gevallen constateert men een verspringing van de klemtoon in afleidingen van voltooid deelwoorden die als bijvoeglijk naamwoord fungeren. Hieronder staan enkele afleidingen op -e en op -heid waarin de klemtoon verschillend is van de klemtoon van het voltooid deelwoord⁸⁴ (zie ook 5.3.2.4 -(e)loos(heid)).

ingeboren – ingeborene, ingezet – ingezetene, uitverkoren – uitverkorene, aangelegenheid, afgescheidenschap, ingenomenheid, ingetogenheid, nauwgezetheid, opgeblazenheid, opgewektheid, opgeruimdheid, samengesteldheid, uitgebreidheid, uitgelatenheid, uitgestrektheid, welgesteldheid.⁸⁵

83. In Nederlandstalig België ligt de klemtoon vaak op de tweede lettergreep: misbruik.

84. In de andere afleidingen van dit type ligt de klemtoon in principe op dezelfde syllabe als op de beklemtoonde syllabe van het voltooid deelwoord.

85. Enkele voltooid deelwoorden / bijvoeglijke naamwoorden waarop bovengenoemde afleidingen gebaseerd zijn, hebben een wisselende klemtoon. De afleiding op -heid daarentegen heeft zo goed als altijd een vaste klemtoon. Voorbeelden: opgewekt – opgewektheid, uitgebreid – uitgebreidheid.

FR 5.7.2. ENKELVOUD – MEERVOUD: DE SUBSTANTIEVEN OP -OR

In het enkelvoud heeft de overgrote meerderheid substantieven op -or de klemtoon op de voorlaatste syllabe. In het meervoud hangt de klemtoon af van de meervoudsuitgang. Gebruikt men de -s-uitgang, dan is de beklemtoning van het meervoud dezelfde als die van het enkelvoud. Als -en als meervoudsuitgang gebruikt wordt, wordt de onbeklemtoonde [ə]-klank een beklemtoonde [o.]-klank. Voorbeelden⁸⁶:

accumulator – accumulators / accumulatoren, carburator – carburators / carburatoren, conservator – conservators / conservatoren, donor – donors / donoren, illustrator – illustrators / illustratoren, katalysator – katalysators / katalysatoren, operator – operators / operatoren, promotor – promotors / promotoren, reactor – reactors / reactoren, sensor – sensors / sensoren, transistor – transistors / transistoren.

Opmerking:

Dezelfde regel gaat uiteraard ook op als het woord op -or slechts één meervoudsuitgang kan krijgen: *navigator – navigators, literator – literatoren*. Soms hangt de meervoudsuitgang af van de betekenis van het woord: *factor: factoren (zaaknaam) vs. factors (persoonsnaam)*.

5.8. Woorden waarbij het verschil in klemtoon gepaard gaat met een verschil in betekenis

Aangezien het Nederlands een variabele woordklemtoon kent, kan een verschil in klemtoon (vaak gecombineerd met een verschil in uitspraak) gepaard gaan met een verschil in betekenis (zie ook 5.5). In de lijst hieronder staan enkele woorden ter illustratie. Indien beide vormen niet tot dezelfde woordcategorie behoren, wordt dat aangegeven.

achteruitgang: teruggang, recessie
achteruitgang: achterdeur

appel (het) [apɛl]: hoger beroep ; *op het - zijn*
appel (de) [apəl]: vrucht

bolero: langzame Spaanse dans; Spaanse ronde hoed
bolero: dameslijfje met mouwen; manteltje zonder mouwen

croquet (het) [krəkɔt]: spel waarbij houten ballen met houten hamers door boogjes of hoepeltjes geslagen worden
kroket(je) [krokɛt(jə)]: snack met gehakt vlees of vis, rijst, aardappels

curie: eenheid waarin de sterkte van radioactiviteit wordt uitgedrukt
curie: de pauselijke of roomse curie: de pauselijke regering

86. In dit kader wordt niet ingegaan op een eventuele voorkeur voor een van beide meervoudsuitgangen.

hobo: houten blaasinstrument

hobo: zwerver, landloper

kartel [kartɛl]: overeenkomst tussen producenten om de concurrentie uit te sluiten

kartel [kartɔl]: kerf, keep

krampachtig: stijf, strak (*krampachtig naar iets streven*); onnatuurlijk, geforceerd

krampachtig: convulsief, spastisch, als een kramp

maskeren [maske.rə]: verbergen (lett. en fig.) *zijn slechte bedoelingen* -

maskeren [maskə.rə]: met een masker bedekken

Moerdijk (plaatsnaam): het Hollands Diep: *boven de Moerdijk* (in Noord-Nederland), *beneden de* - (in Zuid-Nederland)

moerdijk (subst.): dijk om land dat gemoerd of verveend wordt

namiddag: middag, tijd tussen de middag en zonsondergang (d.i. van twaalf tot zes uur)

namiddag: tijd aan het eind van de middag (van vier tot zes)

Nobel [nobɛl] (eigenaam): *de Nobelprijs*

nobel [no.bəl]: (adj.) edel ; (subst.) oude gouden munt

onderschikking: subordinatie (*de - van zijn eigen inzicht aan dat van zijn meerdere*)

onderschikking: betrekking van bijzin tot hoofdzin (hypotaxis, subordinatie)

opteren [ɔpte.rə]: een keuze maken, zijn voorkeur uitspreken

opteren [ɔpte.rə]: geheel opmaken, zodat er niets overblijft

record (*het*) [rəkɔ:r] / ([rəkɔrt]): het beste resultaat dat ooit behaald is

record (*de*) [rəkɔt]: verzameling gegevens (computer)

syncope [sɪŋkɔpe]: (taalk.) het weglaten van een klinker of medeklinker midden in een woord

syncope [sɪŋko.p(ə)]: (muziekterm) verschuiving van de klemtoon door een zwaar en een zwak/licht maatdeel met elkaar te verbinden; (geneeskunde) diepe bewusteloosheid, flauwte

toegevend: meegaand, inschikkelijk

toegevend/toegevend: concessief

uitstekend: voortreffelijk; prima

uitstekend: naar buiten springend

vooruitgang: vordering, verbetering (*er is - in de toestand van de zieke*)

vooruitgang: uitgang aan de voorzijde

vooruitzicht: perspectief, verwachting

vooruitzicht: uitzicht naar voren

5.9. Woorden die twee klemtonen kennen naargelang van het gebruik of de functie

In het bovenstaande is al meermaals aangegeven dat de woordklemtoon in bepaalde categorieën adjectivische samenstellingen afhankelijk is van het gebruik van het woord (zie 5.4.1.4). Als het woord predicatief wordt gebruikt, ligt de woordklemtoon op het tweede element van de samenstelling. Indien het attributief wordt gebruikt, krijgt het eerste element de klemtoon, wat in principe ook het contrastief gebruik is. Behalve samengestelde adjectieven (zie 5.4.1.4 en 5.6.2) gedragen ook woorden uit andere grammaticale categorieën zich op een soortgelijke manier (cf. 5.4.1.5). In de lijst hieronder is duidelijkheidshalve dan ook een onderscheid gemaakt tussen de gebruikswijzen die een verschil in klemtoon met zich meebrengen.

5.9.1. ATTRIBUTIEF VS. PREDICATIEF GEBRUIKTE ADJECTIEVEN, IN HET BIJZONDER ADJECTIVISCHE SAMENSTELLEDE AFLEIDINGEN

Predicatief gebruikte adjectieven krijgen de klemtoon op het tweede samenstellende element; als ze attributief worden gebruikt, ligt de klemtoon op het eerste samenstellende element. Enkele voorbeelden:

– Samenstellende afleidingen op *-ig*:

-*armig*: acht-, breed-, drie-, een-, kort-, lang-, twee-, veel-, vier-, zes-, zeven-.

-*benig*: acht-, dik-, drie-, hoog-, kort-, lang-, twee-, vier-, vijf-.

-*bestendig*: fraude-, hitte-, regen-, roest-, schok-, stress-, vocht-, vorst-, vuur-, warmte-, water-.

-*bladig*: breed-, dik-, dun-, een-, honderd-, lang-, twee-, veel-, vier-.

-*delig*: acht-, drie-, honderd-, meer-, tien-, twee-, vier-, vijf-, zes-, zeven-.

-*eiig*: een-, twee-.

-*gevoelig*: brand-, fraude-, geluid-, hitte-, mode-, pijn-, roest-, tijd-, trend-, vorst-, warmte-.

-*hoekig*: acht-, drie-, negen-, scheef-, stomp-, veel-, vier-, vijf-, zes-, zeven-.

-*hoofdig*: acht-, drie-, een-, groot-, kaal-, kort-, lang-, meer-, twee-, veel-, vier-, zwart-.

-*jarig*: acht-, dertig-, drie-, duizend-, een-, fijn-, half-, honderd-, lang-, meer-, meerder-, minder-, over-, tachtig-, twaalf-, twee-, twintig-, veel-, vier-.

-*kantig*: acht-, drie-, negen-, recht-, tien-, veel-, vier-.

-*kleurig*: aard-, as-, azuur-, bruin-, chocolade-, crème-, drie-, een-, goud-, groen-, kameel-, koper-, licht-, paars-, roet-, roos-, staal-, tien-, twee-, veel-, vier-, water-, zalm-, zand-.

-*ledig*: acht-, drie-, meer-, twee-, vier-, veel-, vijf-.

-*lettergrepig*: drie-, een-, lang-, meer-, twee-, vier-, zes-.

-*ogig*: blauw-, bruin-, een-, groen-, groot-, honderd-, scheel-, twee-, veel-, vijf-, zwart-.

-*potig*: acht-, drie-, een-, kort-, lang-, twee-, vier-.

-*puntig*: acht-, drie-, recht-, spits-, stomp-, twee-, vier-, veel-.

-*schalig*: groot-, klein-.

-*stemmig*: drie-, een-, twee-, veel-, vier-.

-*talig*: drie-, Duits-, een-, Engels-, Nederlands-, twee-.

-*tallig*: acht-, drie-, elf-, negen-, tien-, twaalf-.

-*tandig*: drie-, dubbel-, recht-, twee-, vier-.

-*urig*: acht-, drie-, vier-, veertig-, vijf-, zesendertig-.

-*vijandig*: kind-, kunst-, milieu-, vrouw-.

-*vingerig*: drie-, kort-, lang-, snel-, twaalf-, twee-, veel-.

- voetig: acht-, breed-, een-, licht-, twee-, veel-, vier-, wit-, zes-.
- vormig: acht-, bol-, boog-, boot-, cirkel-, haak-, hoek-, klaverblad-, kruis-, kogel-, slang-, T-, tros-, twee-, U-, V-, zwaluwstaart-.
- voudig: acht-, drie-, duizend-, honderd-, tien-, twaalf-, twee-, veel-.
- wielig: acht-, drie-, klein-, twee-, vier-.
- zijdig: drie-, dubbel-, een-, gelijk-, twee-, veel-.
- Samenstellende afleidingen op -isch:
 - basisch: een-, twee-.
 - historisch: cultuur-, dogmen-, familie-, godsdienst-, voor-, wereld-.
 - kritisch: cultuur-.
 - mechanisch: bio-.
 - medisch: bio-.
 - technisch: bedrijfs-, begrotings-, belasting-, bouw-, civiel-, cultuur-, druk-, elektro-, film-, foto-, geluids-, luchtvaart-, pyro-, radio-, roman-, ruimte-, schilder-, tand-, toneel-, verkeers-, vers-, warmte-.
- Samenstellende afleidingen op -(e)lijk:
 - baarmoederlijk: buiten-.
 - natuurlijk: boven-, buiten-.
 - rechtelijk: burger-, civiel-, handels-.
 - vriendelijk: bedrijfs-, energie-, gebruiks-, gezins-, kind-, mens-, milieu-, vrouw-.
 - wetenschappelijk: gedrags-, rechts-.
 - wettelijk: boven-.
- Samenstellende afleidingen op -s:
 - daags: acht-, tien-, twee-, vier-, vijf-, zes-, zeven-.
 - draads: dwars-, recht-, tegen-.
 - eeuws: achttiende-, tiende-, tweede-, veertiende-, vijftiende-, zestiende-.
 - jaarlijks: tien-, twee-, vier-, vijf-, zes-.
 - jaars: eerste-, derde-, laatste-, tweede-, vierde-.
 - maandelijks: drie-, tien-, twee-, zes-.
 - tijds: tussen-.
 - weeks: tien-, vijf-, zes-.
 - winds: beneden-, boven-.
- Samenstellende afleidingen op:
 - arm: calorie-, gevoels-, kans-, vet-, vitamine-, zout-.
 - dicht: lucht-, water-.
 - gebonden: bedrijfs-, cultuur-, onderwijs-, partij-, persoons-, plaats-, seizoen-, streek-, tijd-, traditie-.
 - gebouwd: breed-.
 - gekleurd: blauw-, donker-, groen-, licht-, rood-.
 - gericht: cliënt-, consument-, doel-, gezins-, groeps-, klant-, maatschappij-, markt-, milieu-, patiënt-, personeels-, publieks-, systeem-, taak-, toekomst-, vak-, vormings-.
 - gestoord: contact-, gedrags-, gehoor-, gezichts-, leer-, ontwikkelings-.
 - gestuurd: computer-.
 - gezind: behouds-, Duits-, eens-, Engels-, Frans-, goed-, hervormings-, konings-, kwaad-, oranje-, prins-, vaderlands-, vredes-.
 - specifiek: bedrijfs-, begrotings-, belasting-, branche-, soort-, taal-.
 - vast: kleur-, maat-, slag-, slijt-, stoot-, vorm-, vuur-, welvaart-.
 - vrij: belasting-, bom-, brand-, kogel-, koorts-, lood-, roest-, smet-, sneeuw-, stof-, suiker-, zuur-.
- Samenstellingen met aller-:
 - allerbest, allerhoogst, allerliefst, allermeest, allerminst, allernaast, alleruiterst, allervolmaakt.
- Samenstellingen met wel-:
 - welbedacht, welbekend, welbemind, welbespraakt, weldoordacht, welgedaan, welgegrond, welgelegen, welgeliefd, welgemanierd, welgepast, welgeschapen, welgevormd, welgezind.

- De volgende losse woorden (naar volledigheid is niet gestreefd):
 aanstaande: aanstaande maandag ; maandag aanstaande, de verlossing is aanstaande; de aanstaande (= zijn aanstaande vrouw).
 afdoend: afdoende maatregelen, een afdoend feit ; dat is afdoend(e).
 afgelegen: een afgelegen dorp ; u woont hier erg afgelegen.
 belanghebbend: het belanghebbend voorwerp ; belanghebbend(e).
 bijliggend
 godvergeten
 halfgaar
 hemelsblauw
 hemelsbreed
 jongstleden: jongstleden woensdag ; woensdag jongstleden, in maart jongstleden.
 laatstleden: laatstleden vrijdag ; vrijdag laatstleden.
 levenslang: levenslange gevangenisstraf ; hij kreeg levenslang.
 nietszeggend: een nietszeggende opmerking, dat is totaal nietszeggend.
 openbaar: dat is een openbaar geheim ; iets openbaar maken (zelfstandig naamwoord: in het openbaar).
 opgewekt
 oplopend
 plichtvergeten
 slaapdronken
 stemhebbend: stemhebbende steden ; hij is nog niet stemhebbend, alle klinkers zijn stemhebbend⁸⁷.
 tegennatuurlijk
 tijdrovend
 uitheems
 vroegrijp
 zoetzuur

5.9.2. LETTERLIJK VS. FIGUURLIJK GEBRUIKTE ADJECTIEVEN

bovenaards: (let.) bovenaardse stengeldelen; (fig.) bovenaards (= hemels, goddelijk)
 bovengronds: (let.) een bovengrondse leiding; (fig.) bovengronds (= openlijk)
 onderaards: (let.) onderaardse kanalen, oorlog; (fig.) het onderaardse rijk (= tot de onderwereld behorend)
 ondergronds: (let.) een ondergrondse spoorweg; (fig.) ondergrondse bemoeiingen, de ondergrondse beweging.
 opvallend: (let.) bij opvallend licht; (fig.) opvallend: het is opvallend dat...
 uitstekend: (let.) uitstekend (= naar buiten springend); (fig.) uitstekend (= voortreffelijk).

5.9.3. ANDERE GEVALLEN

juffrouw: juffrouw, maar in de vocatief, zonder de naam gebruikt, is de beklemtoning juffrouw:
 Daar is juffrouw Joris vs. Dag juffrouw.
 kubiek: kubiek + lengtemaat: honderd kubieke centimeter; anders: kubiek: een kubiek gebouw.
 overweg (bijw.): goed – kunnen met iemand: prettig met hem omgaan; - kunnen met iets: het kunnen hanteren
 overweg (subst.): spoorwegovergang (een onbewaakte -)
 voornaam (adj.): aanzienlijk, hooggeplaatst; belangrijk (zelfst.: het voornaamste)
 voornaam (subst.): roepnaam (iem. bij zijn voornaam noemen)

87. Als contrastaccent is de stemhebbende medeklinkers de gebruikelijke vorm.

5.10. Woorden die twee (soms drie) klemtonen kennen zonder verschil in betekenis, in functie of in gebruik

In onderstaande lijst staan enkele woorden die twee (soms drie) klemtonen kennen. In tegenstelling tot de bovengenoemde categorieën gaan de verschillende beklemtoningsmogelijkheden in dit geval niet gepaard met een verschil in betekenis, een verschil in gebruik of functie. Het gaat om naast elkaar bestaande varianten binnen het Nederlands, waarvan de ene soms (veel) gebruikelijker is dan de andere. De minder gebruikelijke klemtoon wordt in dat geval tussen haakjes vermeld. Verder komt het wel eens voor dat de voorkeur voor een van de klemtonen regionaal bepaald is of van individu tot individu verschilt. Daar zal in dit boek echter niet op ingegaan worden.

aangezien / aangezien (voegwoord)

aanhoren / (aanhoren)

aanhoudend / aanhoudend

aankomend / aankomend

aantonend / aantonend

aanvoegend / aanvoegend

aanvullend / aanvullend

aanwijzend / aanwijzend

aanstonds / aanstonds

acidimeter, acidimeter

acne / acne

activa / activa

afkeurend / afkeurend

afmattend / afmattend

albino / albino

alcazar / (alcazar)

algemeen / algemeen

alledag / (alledag)

allemaal / allemaal

allengs / allengs

allereerst / allereerst

allerminst / allerminst

allerhande / allerhande

allerlei / allerlei

allesbehalve / allesbehalve

alleszins / alleszins

alom / alom

altijd / altijd

altimeter / altimeter

alziend / alziend

alzo / alzo

bevooroordeeld / bevooroordeeld

blootshoofds / blootshoofds

blootvoets / blootvoets

boerenarbeider / boerenarbeider

boerenbedrijf / boerenbedrijf

boerenbond / boerenbond

boerenbont / boerenbont

boerenkermis / boerenkermis

boerenachttegaal / boerenachttegaal

boerenpaard / boerenpaard

boerenverstand / boerenverstand

bovenaan / bovenaan

breeduit / breeduit

budget / budget

buitengemeen / buitengemeen

buitentijds / buitentijds

burgerluchtvaart / burgerluchtvaart

burgerman / burgerman

calorimeter / calorimeter

catamaran / catamaran

chimpansee / chimpansee

chronometer / chronometer

co-auteur / co-auteur

consonant / consonant

daar + x (bv. daaraan, -achter, -mee, -op, -voor)

desgevraagd / desgevraagd

desgewenst / desgewenst

desillusie / desillusie

desondanks / desondanks

disharmonie / disharmonie

doorbladeren / doorbladeren

dovenetel / dovenetel

dusver(re) / dusver(re)

enigszins / enigszins

enzovoort(s) / enzovoort(s)

evenals / evenals

evenzeer / evenzeer
evenzogoed / (evenzogoed)
ex cathedra / ex cathedra
fancy-fair / fancy-fair
flapuit / flapuit
geenszins / geenszins
gemeentereiniging / gemeentereiniging
gisteravond / gisteravond
goedsmoeds / goedsmoeds
goegemeente / goegemeente
graffiti [grafiti] / [grafiti]
grofweg / grofweg
halfjaar / halfjaar
halfuur / halfuur
halfweg / halfweg
halverwege / halverwege
hardop / hardop
harlekijn / harlekijn
hedendaags / hedendaags
heelhuids / heelhuids
 hier + x (bv. hieraan, -bij, -door, -voor)
hoelang / hoelang
hoeveel / hoeveel
hoever(re) / hoever(re)
hoezeer / hoezeer
hogepriester / hogepriester
hogerhand / hogerhand
honderdduizend / honderdduizend
hoogveen / (hoogveen)
hypermodern / hypermodern
iedereen / iedereen
infanterie / infanterie
kenschetsend / kenschetsend
kinderbijslag / kinderbijslag
kiosk / (kiosk)
kleinood / kleinood
klimop / klimop
koeskoes / koeskoes
kolibrie / kolibrie
kortom / kortom
koudvuur / koudvuur
languit / languit
langzamerhand / langzamerhand
lichte(r)laaie / lichte(r)laaie
linkerhand / linkerhand
linksaf / linksaf
luidop / luidop
lukraak / lukraak
lychee [lit[e.]] / [lit[i.]] / [lit[i]]
mallemoer / mallemoer

mallemol / mallemol
manometer / manometer
marsepein / marsepein
medezeggenschap / (medezeggenschap)
meegaand / meegaand
menigee / menigee
menopauze / (menopauze)
minstree / minstree
mocassin / mocassin
mondjesmaat / mondjesmaat
nagenoeg / nagenoeg
nakomeling / nakomeling
niettemin / niettemin
nieuwjaar / nieuwjaar (MAAR: nieuwjaars-
bal, nieuwjaarsboodschap)
nochtans / nochtans
nogal / nogal
noodgedwongen / noodgedwongen
notulen / notulen
omstreeks / omstreeks
omtrek / omtrek
omwonende / omwonende
onderin / onderin
onderom / onderom
ongeveer / ongeveer
onoplettend / onoplettend
onopvallend / onopvallend
opeenvolgend / opeenvolgend
opgewekt / opgewekt
opgeruimd / opgeruimd
oplettend / oplettend
orgie / orgie
paasbest / paasbest
pakweg / pakweg
papa / papa
passiva / passiva
prefix / prefix
rechtdoor / (rechtdoor)
rechterhand / rechterhand
rechtsgelijkheid / rechtsgelijkheid
reikhalzend / reikhalzend
rijstebrij / rijstebrij
rodeo / (rodeo)
rondom / rondom
rookvlees / rookvlees
ruwweg / ruwweg
schemerdonker / schemerdonker
schiereiland / (schiereiland)
schroomachtig / schroomachtig
sociotherapie / sociotherapie

somtijds / somtijds
soortgelijk / soortgelijk
spirant / spirant
stilleven / stilleven
stilzwijgend / stilzwijgend
suffix / suffix
tachymeter / tachymeter
tegelijkertijd / (tegelijkertijd)
teleurstellend / teleurstellend
tenzij / (tenzij)
ternauwernood / ternauwernood
terughoudend / terughoudend
tweeërlei / tweeërlei
twijfelachtig / twijfelachtig
uitermate / uitermate
uitgebreid / uitgebreid
uitgestrekt / uitgestrekt
veelal / veelal
veeleer / veeleer
velerlei / (velerlei)
vennootschap / (vennootschap)
veraf / veraf
vergevorderd / vergevorderd
verreweg / verreweg
volksgezondheid / volksgezondheid
volop / volop
voluit / voluit
voarin / voarin
vooordeel / vooordeel

voorop / voorop
voorover / voorover
voortaan / voortaan
voortdurend / voortdurend
vrijuit / vrijuit
vuurrood / vuurrood
wederom / wederom
weleer / weleer
welhaast / welhaast
weliswaar / weliswaar
wellicht / wellicht
werkgelegenheid / werkgelegenheid
werkgever / werkgever
werknemer / werknemer
wijdbeens / wijdbeens
zelfbewust / zelfbewust
zelfbewustheid / zelfbewustheid
ziezo / (ziezo)
zoal / zoal
zodanig / zodanig
zodoende / zodoende
zoetemelk / zoetemelk
zoiets / zoiets
zonsondergang / (zonsondergang)
zonsopgang / (zonsopgang)
zoveel / zoveel
zover / zover
zowel / zowel

Verder hebben veel samenstellingen met windstreken als grondwoord vaak twee (soms drie) klemtonen. Als de klemtoon op de windstreek ligt, kan er vaak sprake zijn van een contrastaccent. Enkele voorbeelden ter illustratie:

noord-: noordenwind, noorderbreedte, noorderlicht, noordnoordoost(en), noord-noordwest(en), noordoost(en), noordoostenwind, noordpool, noordpoolcirkel, -expeditie, -gebied, -landen, noordwest(en), noordwestenwind, Noordzee, Noord-zeekanaal, -kust.

oost-: oostenwind, oostnoordoost(en), oostnoordoostenwind, Oostzee, Oostzeehandel, -land, oostzuidoost(en).

west-: westenwind, westnoordwest(en), westzuidwest(en).

zuid-: zuidenwind, zuidbreedte, Zuiderzee, zuidoost(en), zuidoostenwind, zuidpool, zuidpoolcirkel, -expeditie, -gebied, zuidwestenwind, Zuidzee, Zuidzee-eiland, -handel, -vaarder, zuidzuidoost(en), zuidzuidwest(en).

5.11. De beklemtoning van vreemde woorden

In de loop der eeuwen heeft het Nederlands veel woorden uit andere talen overgenomen. In tegenstelling tot het Frans, dat zulke woorden – heel vaak bij het ontlene al – bijna systematisch aan het Franse fonologische systeem aanpast, neemt het Nederlands een woord zo goed als altijd met zijn vreemde uitspraak en klemtoon over. In de loop der jaren wordt de uitspraak weliswaar vernederlandst, maar enkele uitzonderingen daargelaten blijft de vreemde klemtoon bewaard (zie Van der Sijs 1996).

In de lijst hieronder staan oorspronkelijk vreemde woorden die het Nederlands zijn binnengedrongen en waarbij NVT-leerders zich qua beklemtoning vaak vergissen of zich zouden kunnen vergissen. Indien de klemtoon in Nederlandstalig België afwijkt van die in Nederland, wordt dat tussen haakjes aangegeven.

abdomen
abracadabra
acacia
academie (Belg. academie)
a capella
accu (Belg. accu)
adagio
aerobics
a fortiori
aftershave
agenda
ahorn (Belg. ahorn)
albatros (Belg. albatros)
album [albʏm]
alcohol (Belg. alcohol)
alfa
alfabet (Belg. alfabet)
algebra
alias
alibi [a.li.bi] (Belg. [alibi])
aline
alleluja
almanak
aluminium
amen
angora
ansjovis (Belg. ansjovis)
anti
apocope
a posteriori
appendix
a priori
apriori

aquarium
arboretum
archipel (Belg. archipel)
asbest (Belg. asbest)
asfalt (Belg. asfalt)
atlas
audio
auto
autobus
autocar
azalea (Belg. azalea)
bacon [be.kən] (Belg. bacon [bakʃ])
bacterie
badminton
balatum (Belg. balatum)
ballast
bamboe
barbecue
barometer
baseball
basilicum
basketbal
bastaard
begonia
bermuda
bestseller
bèta
biatlon
bicarbonaat
biceps
biefstuk
bikini (Belg. bikini)
biljart [biljart] (Belg. [bilja:r], [biljart])

bingo
bio-energie
bio-industrie
bivak (Belg. bivak)
bizon
blocnote [blɔkno.t] (Belg. [blɔknɔt])
blokker
boa
bodega (Belg. bodega)
bodybuilding
boeddha
boemerang
boerka
boiler
bokser
bolero (= lied)
bolero (= kort damesjasje)
bombast (Belg. bombast)
bonsai
bonus
bookmaker
boycot
braindrain
briefing
broccoli
bulldozer
bungalow
bunker
business
cactus
cafeteria
calcium
callgirl
camera
cameraman
camping
campus
cannabis
canon
canvas (Belg. canvas)
caoutchouc [kautʃuk] (Belg. [kautʃu])
cappucino
caravan
cariës
carnaval
casino (Belg. casino)
catalogus (Belg. catalogus)
catharsis
centigram
centiliter

centimeter
ceremonie (Belg. ceremonie)
chaos
charleston [tʃarlstɔn] (Belg. [ʃarlɛstɔn])
charter
choco
cholera
classic
claxon (Belg. claxon)
climax
clitoris (Belg. clitoris)
cobra
cockpit
cocktail (Belg. cocktail)
cola
colloquium
coma
commando
compact disc (Belg. compact disc)
compendium
confetti
consensus
consortium
consul (Belg. consul)
container
context (Belg. context)
contrabas
copyright
corner
corpus
covergirl
cowboy
credit
credo
cricket
criterium
crosscountry
curriculum
dancing
dandy
de facto
dealer
debet
decameter
decibel
decigram
deciliter
decimeter
deficit (soms ook deficit)
delta

desiderata
día
diameter
diesel
diskjockey
diskrediet
divan (Belg. divan)
dollar
dolmen
domino
doping
dumping
duo
duodenum
dynamo (Belg. dynamo)
echo
ecosysteem
edelweiss
ego
eldorado
elixir (Belg. elixir)
embargo
embryo
emir (Belg. emir)
epsilon
equator
erratum
espresso
et cetera
ether
eucalyptus
eureka
ex aequo
examen
exit
extra
(in) extremis
facsimile
fakir (Belg. fakir)
fallus
fanclub
farao
farynx
feeling
féniks
ferryboot

festival
fetisj
fiasco
finish
flamenco
flipper
fluor
foetus [fø.tʏs]
folio
forum
fosfor (Belg. fosfor)
foto
fotofinish
foxterriër
fuchsia
funerarium
gadget
gala
gamma
garantie [ɣarantsi] / [ɣaransi]
gentleman
geranium
Gestapo (Belg. Gestapo)
getto
gigolo
gloria
goeroe
goodwill
gospel
graffito ⁸⁸
gratis
grizzli
guerrilla
guerrillero
halleluja
hamburger
hamster
handbal
handicap
hapax (legomenon)
happening
hardrock
hardware
harem
harnas (Belg. harnas)
hasjesj

88. Het meervoud graffiti kent twee accentueringsmogelijkheden naargelang van de uitspraak: [grafiti], [grɛfiti].

hattrick
hectoliter
hectometer
helikopter
helium
hercules
heros
herpes
hetero
hexameter (Belg. hexameter)
hindoe
hippie
hitparade
hobby
hobo (Belg. hobo)
hockey
holding
hometrainer
homo
horeca
horizon
hospitaal (militair -)
hotdog
humor
idem
iglo
ijsberg
image [ɪmɪtʃ]
imago
imbroglio [ɪmbrɔːljɔ]
impact
impresario
in abstract
incognito
index
in extenso
info
in memoriam
input
instant
intercity
interface
interim (Belg. interim)
intermezzo
interview
intro
in vitro
islam (Belg. islam)
issue
item

jacket
jackpot
jaguar
jerrycan
jetset
jockey
jogging
jojo (Belg. jojo)
joker
jota
judas
judo
judogi
judoka (soms ook judoka)
jukebox
jumbo
jumbojet
junior
jury
kaaiman
kabeljauw (Belg. kabeljauw)
kajak
kaki
kalief (Belg. kalief)
kanarie
kangoeroe
kano
karate
karateka (soms ook karateka)
karnemelk
karting
kasjmier (Belg. kasjmier)
katapult (Belg. katapult)
keeper
kefir
kepie (Belg. kepie)
kerrie
ketchup
kidnapping
kilo
kilogram
kilometer
kimono (Belg. kimono)
kiwi
knäckebröd
koala
koine
kolonie
komedie
kosmos

<u>kwintessens</u>	<u>maximum</u>
<u>label</u> [le.bəl] (Belg. [la be l])	<u>mazurka</u>
<u>lady</u>	<u>mea culpa</u>
<u>lama</u>	<u>meccano</u> (Belg. <u>meccano</u>)
<u>lapsus</u>	<u>mecenas</u>
<u>larynx</u>	<u>media</u>
<u>laser</u>	<u>medium</u>
<u>leader</u>	<u>medley</u>
<u>leasing</u>	<u>meeting</u>
<u>legio</u>	<u>mega</u>
<u>leidmotief</u>	<u>megawatt</u>
<u>leukoplast</u>	<u>memento</u>
<u>libero</u>	<u>memorandum</u>
<u>libido</u>	<u>menhir</u>
<u>lila</u>	<u>mentor</u>
<u>linoleum</u> (Belg. <u>linoleum</u>)	<u>metro</u>
<u>litotes</u>	<u>micro(computer)</u>
<u>living</u>	<u>microchirurgie</u>
<u>lobby</u>	<u>micro-economie</u>
<u>logo</u>	<u>microfilm</u>
<u>longdrink</u>	<u>micro-organisme</u>
<u>looping</u>	<u>microprocessor</u>
<u>lotto</u>	<u>microstructuur</u>
<u>lotus</u>	<u>midi</u> (≠ <u>Midi</u>)
<u>lucifer</u>	<u>milkshake</u>
<u>lumbago</u> (Belg. <u>lumbago</u>)	<u>millennium</u>
<u>macaroni</u>	<u>millibar</u>
<u>macho</u>	<u>milligram</u>
<u>macro</u>	<u>milliliter</u>
<u>macro-economie</u>	<u>millimeter</u> (Belg. <u>millimeter</u>)
<u>macrostructuur</u>	<u>minigolf</u>
<u>madonna</u>	<u>minimum</u>
<u>maestro</u> [majstro]	<u>minitrip</u>
<u>maffia</u>	<u>modem</u>
<u>maffioso</u>	<u>moesson</u>
<u>magazine</u> [megəzin] (Belg. [mɑʏzɑzi.nə])	<u>mokka</u>
<u>magnesium</u>	<u>moratorium</u>
<u>magnolia</u>	<u>motorcross</u>
<u>magnum</u>	<u>multinational</u> [mɔltinəʃənəl]
<u>maïs</u>	<u>mummie</u>
<u>majesteit</u> [ma.jesteit] (Belg. [maʒesteit])	<u>musichall</u>
<u>major</u>	<u>muzelman</u>
<u>malaria</u>	<u>nazi</u>
<u>mammoet</u> (Belg. <u>mammoet</u>)	<u>nectar</u>
<u>manager</u>	<u>neon</u>
<u>marathon</u>	<u>nestor</u>
<u>marihuana</u>	<u>noga</u>
<u>marker</u>	<u>nonsens</u>
<u>marketing</u>	<u>numerus clausus</u>
<u>martini</u>	<u>nylon</u>

oasis
octopus
offset
olifant
ombudsman
omega
opera
opium
oscar
output
outsider
ozon
pacemaker
paella
pallet [pɛlɛt] (Belg. [paɛlɛt])
pancreas
panda
panel
panorama
panter
pantheon
panty
paperback
paprika
parameter (Belg. parameter / parameter)
paranoia
paria
party
paspoort (Belg. paspoort)
patchwork
peanuts
penalty [pɛnəlti]
penarie
penis
penny
performance [pɛfɔːməns]
pergola
personalia
piano
picnic
pidgin
pingpong
pinguin
piranha
pisang
pizza
pizzeria
placebo
placenta
plankton
planning
plasma
plastic [plɛstɪk] (Belg. [plasti.k])
platform (Belg. platform)
platina (Belg. platina)
playboy
pocket
podium
poema
poker
polder
polis [po.lɪs] (Belg. [pɔlɪs])
polka
pony
pop-art
porno
portable [pɔːtəbəl]
porto
poster
postscriptum
prairie
praxis
prehistorie
presens
primo
proficiat
promo
prosit
prospectus
proton
psyche
pubis
pudding
pullover
pyjama [pija.ma] (Belg. [pyʒama])
quasi
quorum
quota
qwerty
racket [rɛkɛt] (Belg. [rakɛt])
radar [ra.dɑr] (Belg. [radaːr])
radio
radiotherapie
rally
ratio
rebus
recital [risaitɛl] (Belg. [resital])
recto
referendum
reggae

regio
remake
reporter
requiem
revolver
rinoceros
robot [ro.bɒt] (Belg. [robɒt])
rododendron
rollerskate
röntgen
rosbief (Belg. rosbief)
rugby
rumba
sabbat
safari
saga
sake
saki
salami (Belg. salami)
salsa
salto
sanatorium
sanctus
sandhi
sandwich
sangria
satan
sauna
scampi
scanner
scenario
schema
scherzo
scrabble
senior
señorita
serie
service [sɜːvɪs] (Belg. [servɪs])
sesam
sexshop
sexy
sherry
showbizz
showbusiness
showroom
sint-bernard
skateboard
skinhead
slalom
slogan

smoking
snackbar
soda
sofa
software
soja
solarium
solo
sophisticated
souschef
spacelab
spaghetti
sparringpartner
speaker
special
specimen
sponsor
status
stereo
steward
stimulus
stradivarius
striptease
studio
sultan
summum
super
supporter
surfer
sweatshirt
syphilis
syllabus (Belg. syllabus)
symposium
synopsis
synthesizer
tabak (Belg. tabak)
tackelen
taekwondo
tandem
tango
taptoe (Belg. taptoe)
taxi
teddybeer
teletekst
tempo
tennis
tenor (Belg. tenor)
terminal
terminus
terriër

tetanus
 thalassotherapie
 thermometer
 thermosfles
 thesaurs
 thorax
 thriller
 ticket [tɪkət] (Belg. [tɪkət])
 tiebreak
 tifosi
 timing
 toendra
 tombola
 torpedo (Belg. torpedo)
 totem
 touringcar
 tragedie
 tranquillizer
 transistor
 transito (Belg. transito)
 trauma
 travellerscheque
 trema
 triatlon
 trio
 trolley
 T-shirt
 tuba
 tubeless [tjuːpləs]
 tuner
 tunnel [tʏnəl] (Belg. [tʏnəl])
 turbo
 tyfus
 ultimatum
 ultra
 umlaut
 underground
 uranium

uterus
 vacuum
 vademecum
 vagebond
 vagina (soms ook vagina)
 valium
 varia
 varices
 velum
 veranda
 vernis (Belg. vernis)
 verso
 versus
 veto
 via
 video
 videoclip
 viking
 villa
 virus
 visa
 volley
 volleybal
 walhalla
 walkman
 waterpolo
 weekend
 western
 whisky
 wodka
 yankee
 yoga
 voghurt [jɔxɔrt] (Belg. [jɔyɔrt])
 yogi
 ypsilon
 zefier (Belg. zefier)
 zigzaggen
 zodiak

Oef. 5.18
 5.19
 5.20

5.12. De beklemtoning van enkele plaats- en persoonsnamen en namen van feestdagen

Deze paragraaf gaat in op de beklemtoning van enkele plaatsnamen, persoonsnamen en feestdagen. De beklemtoning van zulke woorden beantwoordt vaak aan regels die reeds aan bod zijn gekomen. De uitspraak van zulke plaats- en persoonsnamen wordt uitsluitend opgenomen indien ze niet beantwoordt aan de uitspraakregels van het Nederlands of als ze bij Fransta-

lige leerders van het Nederlands voor uitspraakmoeilijkheden kan zorgen.

De volgende Nederlandse en Vlaamse plaatsnamen gaan uit op een uitgang die de klemtoon draagt:

-bos(ch): 's-Hertogenbosch, Oudenbosch.

-brug: Schagerbrug.

-dam: Amsterdam, Edam, Monnickendam, Rotterdam, Schiedam.

-ende: Oostende, Westende.

-leeuw: Denderleeuw.

-meer: Aalsmeer, Haarlemmermeer, Wieringermeer, Zoetermeer.

-mond: Roermond.

-muiden: IJmuiden, IJsselmuiden.

-oog: Callantoog, Schiermonnikoog.

-sluis: Maasssluis, Nieuwerssluis.

-veen: Heerenveen, Hoogeveen.

-wolde: Roderwolde.

-woude: Hazerswoude.

Plaatsnamen die met *Sint-* zijn samengesteld hebben geen klemtoon op het eerste deel: *Sint-Maarten*, *Sint-Michielsgestel*.

Abraham

Achilles [axɪləs]

Achterberg

Achterhoek

Adam

Afghanistan

Afrika

Afsluitdijk

Agnes [axnəs]

Ahasverus

Ajax [a.jaks]

Albert [albɔrt] (B. [albɛ:r])

Alexander

Alzheimer [altshaimər]

Amazone [amazɔ.nə] (B. [amazo.nə])

Ambiorix

Amerika

Amstel

Amsterdam

Anna

Antillen [antɪlə]

Antwerpen [antwɛrpə]

Apache [apatʃə] / [apaxə] / [apɑʃ]

Apeldoorn

Apollo

Arabië

Ardennen [ardənə]

Argentinië

Aristoteles [-lɛs]

Armstrong [a.m-]

Arnhem [arnəm]

Arthur [artyr] (B. Arthur)

Artis

Aruba [-ru- / -ry-]

Assepoester

Astrid

Aswoensdag

Athene [atɛ.nə]

Atlantis

Atlas

Atomium

Augsburg [ɔu-]

Australië [ɔu-]

Azië

Azoren [azo.rə]

Baarle-Nassau

Babel

Babylon

Babylonië

Bacchus

Bach [bax]

Balkan

Bangkok

Barbados Ndl. [barbɛdɔs], B. [barbados]

Barbara

Barbertje

Barneveld

Bastenaken

Batavia

Beatrijs

Beatrix

Beëlzebub [beɛlzəbʏp]

Beethoven [be.tho.və]
Beiroet
Belfast [bɛlfɑ.st]
België [bɛlɣijə]
Belgrado (B. ook: Belgrado)
Benelux [benəlyks]
Benin (B. ook: Benin)
Benjamin [benjɑmin]
Berlijn
Bernard [bernɑrt]
Betuwe
Beveren
Biesbosch [bi.zbɔs]
Biesheuvel
Bijlmermeer
Bilderdijk
Blaman
Blauwbaard
Boedapest
Bokrijk
Bolivië
Bomans
Bonaire [bonɛ:rə] (B. [bonɛ:r])
Bordeaux [bɔrdo.]
Bordewijk
Boris
Boudewijn [bɔu-]
Bourgondië
Boutens [bɔu-]
Brabant
Brabo
Brakman
Brazilië
Breda
Bredero
Brouwers [ɔu]
Brueghel [brø.ɣəl]
Brugge
Bruno
Brussel [brʏsəl]
Cairo / Caïro
Californië
Calviin
Cambodja [kambɔtja] (B. [kambɔdʒa], [-dja])
Canada [kanada]
Canarische Eilanden
Carmiggelt
Casanova
Catalonië
Celsius

Ceylon
Chili
China
Cicero [sisəro]
Cleopatra [klejo.patɾa], [klejo.patɾa] (B. ook [klejɔpɑ.tra])
Cobra
Copernicus
Couperus
Croesus [kre.zʏs]
Cupido
Curaçao [kyrasəu]
Damocles
Daniël
Darwin [da.wɪn] / [dɑrwɪn]
David
Debora
Deltaplan
Den Bosch [dɛnbɔs] (B. [dɛnbɔs])
Den Haag [dɛnha.x] (B. [dɔn-])
Den Helder [dɛn-] (B. [dɔn-])
Deventer [de.vəntər]
Diana
Doetinchem [dutəxɛm]
Dokkum [dɔkəm]
Donau [do.nəu]
Doornroosje [-ro.ʃə] (B. ook Doornroosje)
Dordrecht
Driekoningen
Duitsland
Edam
Eden [e.də]
Egypte [ɛɣɪptə]
Eindhoven [ɛɪnthovə]
Einstein [aɪnʃtaɪn]
Elckerlyc [ɛlɕərɫɪk]
Elfstedentocht
Elizabeth
Elsschot
Elzas
Emmanuel
Engeland
Enkhuizen
Enschede [ɛnsxədə]
Ensor
Erasmus
Eric
Esperanto
Esther
Eufraat [ø-] / [œy-]

Euregio
Eureka
Europa
Europoort
Eva
Everest [ɛvərɪst]
Fahrenheit [-neit]
Feyenoord
Ferrari
Finland
Frankrijk
Frederik
Friesland
Gali*lei*
Gelderland
Geleen
Gemenebest
Gerard [ʒe.rart] (B. [ʒera:r])
Gestapo [ʒɛsta.po] (B. [ʒɛstapo])
Gezelle
Giro [dʒi.ro]
Goethe [gø.tə]
Gorinchem [ʒərəkəm]
Gorkum
Gouda [ɣəuda]
's-Gravenhage
Greenwich [gri.nɪʃ]
Griekenland
Groningen
Groot-Brittannië
Guido
Guldensporenslag
Haarlem
Hadewich [ha.dəwɪx]
Haspengouw
Hasselt
Havelaar
Heerlen
Hemelvaart
Hendrik
Henegouwen
Hermans
's-Hertogenbosch
Hilversum
Holland
Hongarije
Hugo
Huizinga
Huygens
Huysmans

Iezegrim
IJzer
Indonesië
Israël
Italië
Jakarta [(d)jakarta]
Jakob [ja.kəp]
Japan [japan]
Java [ja.va]
Jezus [je.zys]
Johan
Johanna [johana]
Johannes
Judith [jy.dɪt]
Kasimir [kaʃmi.r]
Kaukasus [kəu-]
Kempen
Kerstmis
Keukenhof
Kevin
Kleinduimpje
Koninginnedag [konɪŋɪnəɖax] / [konɪŋɪnəɖax]
Laura [ləura]
Leeuwarden [le.wardə] / [lewardə]
Leiden [leidə]
Lelystad
Leo
Leonard [le.jonart]
Leopold [le.jopəlt] (B. [lejopəlt])
Leuven
Limburg
Lodewijk [lo.dəweik]
Lotharingen [lo.tarɪŋə] / [lo.təɪŋə]
Lucas
Lucifer [lysɪfər]
Luxemburg [lyksəmbɪrx] (B. ook [lyk-])
Maastricht
Madonna
Van Maerlant
Maeterlinck
Marathon
Maria [marija]
Marianne [marijan(ə)]
Mauritius [mɔʊritsɪʃs] / [mɔʊrisɪʃs]
Maurits [mɔʊrits]
Mechelen [mɛxələ]
Memling
Michaël
Middelburg
Moerdijk

Mohammed [mo.hamet] / [mohamet]
Molukken [molykə]
 Monaco [mona.ko] (B. [mo.nako])
 Mondriaan
 Monnickendam
 Morpheus [mɔrfæys] / [mɔrfəs]
 Moskou [mɔskou]
 Mozart [mo.tsart]
 Mozes [mo.zəs]
 Mulisch [mulɪʃ]
 Multatuli
 Napoleon [napo.lejən]
 Nassau [nasəu]
 Nederland
 New York [n(j)ujɔ:(r)k]
 Nijhoff
 Nijmegen [nɛime.ɣə]
 Noach [no.wax] (B. ook [no.wa])
 Nobel(prijs) [nobel-]
 Noordzee / Noordzee
 Nooteboom
 Normandië [nɔrmandjə]
 Oedipus [ɔjdipus] / [œydipus]
 Oegstgeest
 Oostende [ostəndə]
 Oranje-Nassau
 Orpheus [ɔrfæys] / [ɔrfəs]
 Oscar [ɔskar] (B. [ɔska:r])
 Van Ostaïjen
 Overijsse
 Overijssel
 Papiamento [papijamento]
 Papoea [pa.puwa] (/ [papu.wa])
 Paramaribo [parama.ribo]
 Pasen
 Patrick [petrk]
 Peking [pe.kɪŋ]
 Pentagon
 Permeke [pɔrme.kə]
 Peter [pe.tər]
 Pinksteren [pɪŋkstərə]
 Plato [pla.to]
 Potgieter
 Quasimodo [kwazimo.do]
 Rafaël
 Reinaert
 Rembrandt [rembrant]
 Richard [ri.xart] (B. [ri{a:r])
 Richter [rɪxtər]
 Rijsel

Robert [ro.bært]
 Roeland [rulənt]
 Roermond
 Rome [ro.mə]
 Roodkapje [ro.tkəpjə] (B. ook [ro.tkəpjə])
 Rotterdam
 Rubens [rybəns]
 Rubicon [rybikən]
 Sahara [saha.ra]
 Samuël
 Saoedi-Arabië [saudiara.bijə]
 Sara [sa.ra]
 Satan [sa.tən]
 Scandinavië [skandina.vijə]
 Schengen-akkoord [ʃeŋən-]
 Schiedam
 Schiermonnikoog
 Schiphol [sxɪphɔl] / [sxɪphɔl]
 Sicilië [sisi.lijə]
 Simon [si.mən]
 Slauerhoff
 Sneeuwvitje [snewɪtjə]
 Socrates [so.krates]
 Spinoza
 Sri Lanka [sriləŋka]
 Streuvels
 Sumatra
 Suriname [syrina.mə]
 Teleac [telejak]
 Texel [tɛsəl]
 Thailand [tajlant]
 Thomas [to.mas]
 Timmermans
 Tsjechië [tʃɛxiə]
 Turkije [tʏrkɛijə]
 Utrecht [ytɹɛxt]
 Valentijnsdag
 Van de Woestijne
 Van Gogh [vəŋɔx]
 Veluwe
 Venus [ve.nʏs]
 Vestdijk
 Vlaanderen
 Vogezen [voye.zə]
 Volendam
 Vondel [vɔndəl]
 Wageningen
 Walcheren [wəlxərə]
 Wallonië [walo.nijə]
 Wilhelmina

Wilhelmus [wɪlhɛlmʏs]
Willem [wɪləm]
Willy [wɪli]
Wollkers
Zandlvoort [zantfo:rt]
Zalventem
Zeebrugge [ze.bryxə] / (B. [ze.bryxə])
Zeelland
Zuid-Alfrika
Zuid-Almerika
Zülrich [tsyrix] / [zyrix]
Zwlitserland

Hoofdstuk 6

Zinsaccent

Zoals reeds vermeld in hoofdstuk 4, kent het Nederlands naast een lexicale (woord)klemtoon (cf. hoofdstuk 5) ook nog een postlexicaal accent, oftewel zinsaccent, d.i. de speciale nadruk waarmee men contextueel nieuwe of belangrijke informatie uitspreekt (Gussenhoven 1983). In dit hoofdstuk laten we de voornaamste zinsaccentueringsregels van het Nederlands de revue passeren. Er wordt tevens gewezen op de voornaamste verschillen met het Frans en op de specifieke moeilijkheden van Franstaligen.

6.1. Algemeen werkingsprincipe

In het Nederlands hangt het accentueren van een zinslement voor een groot deel af van zijn informatieve waarde⁸⁹, d.i. de mate waarin het zinslement in kwestie aan de communicatie bijdraagt. Die informatieve waarde van zinslementen is nauw verbonden met de context en/of de situatie waarin een bepaalde uiting geproduceerd wordt. Voorbeeld:

(1a) Aan wie heb je het boek gegeven?

(1b) -Ik heb het boek aan PIET gegeven.

In (1b) zijn de volgende zinslementen in de context bekend: *ik, heb...gegeven, het boek*. Nieuw (en dus informatief belangrijk) is *aan Piet*. Dat element vormt de informatieve kern van de boodschap en is het in communicatief opzicht belangrijkste stuk informatie⁹⁰. In het Nederlands krijgt zo'n element een speciale nadruk of extra reliëf.

Als algemene regel voor zinsaccenttoekenning geldt het volgende principe:
Informatief belangrijke gegevens worden geaccentueerd.

89. In de literatuur wordt ook gesproken van de graad van communicatief dynamisme van zinslementen (Firbas 1992).

90. Het bewijs daarvan is het feit dat de elementen *ik, heb...gegeven, het boek* weggelaten kunnen worden uit het antwoord op de vraag. Het element 'aan Piet' is voldoende om degene die de vraag gesteld heeft, de informatie te geven waar hij naar vraagt.

6.2. Zinsaccent, informatieve waarde en focus

Net als in veel andere talen spelen zinsaccenten in het Nederlands een belangrijke rol in het decoderen en interpreteren van gesproken taaluitingen. De zinsaccenten geven namelijk aan welk(e) aspect(en) van de boodschap volgens de spreker essentieel is (zijn) voor het goede verloop van de communicatie. Vergelijk in dit verband de volgende realisaties van de uiting '*ik heb het boek aan Jan gegeven*':

[Vierkante haakjes geven het **focusdomein** aan, d.i. het zinsstuk dat de spreker onder de aandacht van de luisteraar wil brengen. Dat focusdomein bevat telkens één **prosodisch hoofd** (het element in hoofdletters), d.i. de lexicale ankerplaats van het zinsaccent.]

CD
54

- (2a) Ik heb het boek [aan JAN] gegeven.
- (2b) Ik heb [het BOEK] aan Jan gegeven.
- (2c) Ik [HEB] het boek aan Jan gegeven.
- (2d) [IK] heb het boek aan Jan gegeven.
- (2e) Ik heb het boek aan Jan [GEGEVEN].

Door de verschillende accentuering legt de spreker steeds de nadruk op een ander aspect van de boodschap, nl. degene die het boek heeft ontvangen (2a), de aard van het cadeau (2b), het feit dat de spreker de handeling wel degelijk heeft uitgevoerd (2c), degene die de handeling heeft verricht (2d) en het feit dat de spreker het boek aan de persoon in kwestie wel degelijk heeft 'gegeven' (en niet geleend bijvoorbeeld) (2e). Elke accentuering gaat dus gepaard met een verschillende zinsbetekenis.

FR

Om hetzelfde communicatieve effect te bereiken, gebruikt het Frans vaak specifieke zinsstructuren, bv. gekloofde zinnen, aan de hand waarvan men een bepaald zinselement op de voorgrond kan plaatsen. Mogelijke Franse vertalingen van de Nederlandse uitingen (2a) t.e.m. (2e) zijn dan ook de volgende:

- (3a) J'ai donné le livre à JEAN/C'est à JEAN que j'ai donné le livre.
- (3b) C'est le LIVRE que j'ai donné à Jean.
- (3c) Pour SÛR que j'ai donné le livre à Jean!
- (3d) C'est MOI qui ai donné le livre à Jean.
- (3e) Le livre, je le lui ai DONNE!

Uit de voorbeelden (2a) t.e.m. (2e) en (3a) t.e.m. (3e) blijkt dat in beide talen elk willekeurig zinselement op de voorgrond kan worden geplaatst, maar dat dat naargelang van de taal op een andere manier gebeurt: dankzij de prosodie in het Nederlands en dankzij een specifieke zinsstructuur in het Frans.

Verder kunnen in eenzelfde uiting soms twee nadruksaccenten worden geproduceerd. Voorbeelden:

- (4a) IK heb het BOEK aan Jan gegeven. (Fr. Le LIVRE, c'est MOI qui l'ai donné à Jean.)
- (4b) Ik heb het BOEK aan JAN gegeven. (Fr. Le LIVRE, je l'ai donné à JEAN. / J'ai donné le LIVRE à JEAN.)

Aangezien een verschillende accentuering een andere betekenis met zich meebrengt, hangt het gebruik van zulke zinnen van de communicatieve context af. Als gevolg hiervan zijn de zinnen (2a) – (2e) niet in alle contexten mogelijk. Ze kunnen bv. als antwoord dienen op de volgende vragen:

- (5a) Wat heb je met het boek gedaan? -Ik heb het boek [aan JAN] gegeven.
- (5b) De plaat heb je dus aan Jan gegeven? -Nee, ik heb [het BOEK] aan Jan gegeven.
- (5c) Hoe komt het dat Jan het boek nog niet gekregen heeft? -Dat is vreemd, want ik [HEB] het hem gegeven.
- (5d) Wie heeft het boek aan Jan gegeven? -[IK] heb het boek aan Jan gegeven.
- (5e) Heb je het boek aan Jan geleend? -Nee, ik heb het hem [GEGEVEN].

CD
55

Als we het antwoord in (5a) met de vraag in (5b) combineren, dan krijgen we een in communicatief opzicht niet geschikt resultaat:

- (6) De plaat heb je dus aan Jan gegeven? *-Nee, ik heb het boek [aan JAN] gegeven.

In (6) krijgt een zinselement dat communicatief niet belangrijk is (het is in de context en/of situatie al bekend) toch een accent. Zoiets vertraagt de communicatie en geeft vaak aanleiding tot misverstanden. Het geaccentueerde zinselement ‘aan Jan’ in (6) is niet het antwoord op de gestelde vraag, maar op een vraag zoals ‘Wat heb je met het boek gedaan?’. Zodoende zet de spreker zijn gesprekspartner op het verkeerde been.

Andere voorbeelden:

- (7a) Wat ben je aan ‘t doen? -[Ik lees een leuk BOEK].
- (7b) Wat ben je aan ‘t lezen? -Ik lees [een leuk BOEK].
- (7c) Wat voor leuks ben je aan ‘t lezen? -Ik lees een leuk [BOEK].
- (7d) Wat voor boek lees je? -Ik lees een [LEUK] boek.
- (8) Wat voor boek lees je? -[DIT] keer lees ik een [LEUK] boek.
- (9) [Om hoe LAAT] vertrekt de [EERSTE] [SNEL]trein [naar LEIDEN] alstublieft?
- (10) Heb je nu [BE]staan of [VER]staan gezegd?

CD
56

Tot nu toe hebben we geconstateerd dat contextueel bekende informatie niet geaccentueerd wordt. Onder bepaalde omstandigheden, m.n. in combinatie met een nadruksaccent op contextueel nieuwe informatie, is het echter wél mogelijk contextueel oude of bekende informatie te accentueren. Voorbeeld:

- (11) Dag Anna, mag ik Piet even spreken alsjeblieft? -Sorry Jan, [PIET] is even [WEG].

Franstaligen hebben vrij veel moeilijkheden met het plaatsen van zinsaccenten in het Nederlands (Hilgsmann & Rasier 2002; Rasier 2003, 2006). De meeste fouten zijn toe te schrijven aan de negatieve invloed van hun moedertaal. In het Frans neemt de postlexicale accentuering de gedaante aan van een woordgroepsaccent⁹¹, dat ongeacht de informatieve waarde van de zinselementen steeds op de laatste uitgesproken lettergreep van woordgroepen wordt geproduceerd. De accentuering heeft in zo’n geval een **demarcatieve functie**, het geeft namelijk het einde van woordgroepen aan. In hun gesproken Nederlands hebben Franstaligen de uitgesproken neiging het Franse patroon te reproduceren, en accenten toe te kennen aan zinselementen in woordgroepfinale positie die in de context niet aan belangrijke informatie bij-

FR

91. Of frase-accent.

dragen. In beide talen zijn de informatief belangrijke gegevens dezelfde, maar die staan niet op dezelfde plaats in de uiting. Voorbeelden:

Frans	Nederlands	Tussentaal
Ce matin j'ai vu ton FRE-RE.	Ik heb vanochtend je BROER gezien.	*Ik heb vanochtend je broer GEZIEN.
Regarde les enfants qui jouent dans le JARDIN.	Kijk eens naar de kinderen die in de TUIN spelen.	*Kijk eens naar de kinderen die in de tuin SPELEN.
Ils ont joué du PIANO toute la journée.	Ze hebben de hele dag PIANO gespeeld.	*Ze hebben de hele dag piano GESPEELD.

6.3. Accentdistributie in de naamwoordelijke constituent

1) In naamwoordelijke constituenten die als geheel in focus worden geplaatst, krijgt normaliter het substantief het woordgroepsaccent. Voorbeelden:

- (12) het LEVEN, de OVERWINNING, een VOGEL; mijn AGENDA, je TIJD, zijn JAS; drie BRODEN, twaalf MENSEN.

Ook in voorzetselconstituenten ligt het accent op het substantief:

- (12a) op STRAAT, in BRUSSEL, aan JAN; in de TREIN, op dit MOMENT.

Afhankelijk van de context en/of de situatie heeft het accentueren van functiewoorden (bv. lidwoorden, voorzetsels) een contrasterend en/of verzwarend effect:

CD
57

- (13a) Op DIT moment moet hij ELKE dag naar BRUSSEL.

- (13b) In JOUW plaats zou ik zoiets niet AANVAARDEN.⁹²

- (13c) Hij woont hier al DRIE jaar.

- (13d) Als er iets MISGAAT, dan heb IK het altijd gedaan.

- (13e) In Nederlandstalig BELGIË hoor je vaak OP de trein in plaats van IN de trein.

- (13f) Het is niet DE boek maar HET boek.⁹³

- (13g) *De Kroon* is HET restaurant waar je naartoe moet (d.i. 'het restaurant bij uitstek').

- (13h) Piet is DE man voor deze functie (d.i. 'de meest aangewezen persoon').

2) In woordgroepen die bestaan uit een adjectief gevolgd door een substantief gaat het accent naar het substantief (voorbeeld 14a).

CD
58

- (14a) de plaatselijke KRANT, de Nederlandse TAAL, leuke PARTIJ

Een accent op het adjectief werkt contrasterend en/of versterkend (de voorbeelden 14b t.e.m. 14d):

- (14b) WITTE en GELE bloemen

- (14c) De 'Da Vinci Code' is een PRACHTIG boek.

- (14d) Ze hebben *de HELE avond* PIANO gespeeld.

92. Indien pronomina geaccentueerd worden, moet de volle vorm worden gebruikt, bv. *mij* [mei] i.p.v. *me* [mə], *jou(w)* [jəu] i.p.v. *je* [jə].

93. Als *het* geaccentueerd wordt, wordt het als [het] of als [hat] uitgesproken.

Wordt het adjectief door een bijwoord versterkt, dan wordt het bijwoord meestal ook van een accent voorzien:

(15) een ZEER bedachtzame KEREL, die LOUIS.

(16) Die REIS is een HEEL dure GRAP geweest. (Zie ook 6.4. punt 4.)

3) In woordgroepen waar de specificeerder op de lexicale kern volgt, krijgt de specificeerder het accent (de voorbeelden in de rechterkolom):

(17a) drie BRODEN → een brood of DRIE

(17b) dertien STUDENTEN → een student of DERTIEN

(17a) Franse WIJN → wijn uit FRANKRIJK

(17b) de Amsterdamse POLITIE → de politie van AMSTERDAM

CD
59

4) In woordgroepen waar een substantief gevolgd wordt door een ander substantief (d.i. partitief gebruik), valt het accent op het tweede substantief. Voorbeelden:

(18) een stuk VLEES, een glas WIJN, een kopje KOFFIE, een kist BOEKEN, een tiental JAREN.

CD
60

Over het algemeen hebben Franstaligen weinig moeite met het accentueren van het element dat in de woordgroep het meest rechts staat. Dit correspondeert immers met de algemene regel van hun moedertaal waarin het woordgroepsaccent in niet-contrastieve gevallen (vrijwel) systematisch in woordgroepfinale positie wordt geproduceerd (zie 6.2). Dit principe passen ze echter overgeneraliserend toe op (contrastieve en/of emphatische) gevallen waarin het accent naar links moet worden verschoven en het element in finale positie geen accent meer hoeft te krijgen.⁹⁴ In hun gesproken Nederlands resulteert dit in de meeste gevallen in een dubbel accent op het lexicale hoofd van de woordgroep én de specificeerder ervan (bv. *een GLAS BIER in plaats van een glas BIER). De productie van zulke accentdistributies wordt erg vaak in de hand gewerkt door een verkeerde segmentering, m.n. het inlassen van een pauze tussen de specificeerder en het lexicale hoofd (Hilgsmann & Rasier 2002, Rasier 2006).

FR

6.4. Accentdistributie in mededelende zinnen

1) In nevenschikkende constructies krijgt elk lid van de constructie een accent. Het gaat hier om (impliciete) contrastgevallen:

(19) De kinderen SPEELDEN, LACHTEN, ZONGEN, DANSTEN.

CD
61

2) In woordgroepen die bestaan uit een hulpwerkwoord en een hoofdwerkwoord valt het accent op het hoofdwerkwoord:

(20) Hij is DOORGELOPEN.

(21) Ze heeft zich OPGEMAAKT.

(22) Nadat ze een hele dag GELOPEN hadden...

CD
62

94. In zo'n geval kan er sprake zijn van **deaccentuering** van het element in eindpositie (Ladd 1996).

Een accent op het hulpwerkwoord werkt versterkend en/of contrasterend:

CD
63

(23) Dat hij zoiets GEDAAN heeft, dat KAN niet waar zijn.

(24) Ik VERZEKER het je, ik HEB het gezien.

FR

In bijzinnen zoals '*omdat hij GEKOMEN is / omdat hij is GEKOMEN*' leggen Franstalige leerders vaak het accent op de laatste werkwoordsvorm, of we nu te maken hebben met de groene volgorde (voltooid deelwoord + persoonsvorm) of met de rode volgorde (persoonsvorm + voltooid deelwoord). In bijzinnen waar de groene volgorde wordt toegepast, geeft dit aanleiding tot fouten (bv. **omdat hij gekomen IS*' in plaats van '*omdat hij GEKOMEN is*').

3) Het scheidbaar partikel van samengestelde scheidbare werkwoorden wordt van een accent voorzien:

CD
64

(25) Ik kom TERUG.

(26) Dit houdt namelijk IN dat...

(27) Ik sta OP.

Deze regel is ook van toepassing op voorzetselconstituenten als deel van een vaste verbinding. Voorbeelden: *van PLAN zijn, buiten BESCHOUWING laten, in STAAT zijn, in AANMERKING komen, tot STAND komen, aan BOD komen.*

CD
65

(28) Zulke voorbeelden moet ik vandaag helaas buiten BESCHOUWING laten.

(29) Denk je dat Gert in AANMERKING komt voor deze baan?

FR

In overeenstemming met het systeem van hun moedertaal zijn Franstaligen in zulke gevallen ten onrechte geneigd het laatste woord in de groep (nl. het werkwoord) te accentueren. Voorbeeld: **Zulke voorbeelden moet ik vandaag helaas buiten beschouwing LATEN.*

CD
66

4) Het predicaat/gezegde (d.i. wat men over het onderwerp van de zin zegt) krijgt meestal het accent (zie ook 6.3. punt 2):

(30) De gordijnen zijn DICHT.

(31) Ik ben ZIEK.

(32) Waarom heeft de Premier dat wetsvoorstel niet gesteund? -Hij is [AFGETREDEN].

Als uit de context blijkt dat het predicaat communicatief gezien minder belangrijk is dan het subject, dan krijgt uiteraard het subject het accent:

CD
67

(33) Heb je het gehoord? [De PREMIER is verkozen].

(34) Is er iemand uit de regering gestapt? -[De PREMIER] is afgetreden.

Als in een zin van het type 'pronominaal subject + predicaat' het subject geaccentueerd moet worden, dan krijgen het subject én het predicaat een accent. Vergelijk (35) met (36):

(35) Wat is er aan de hand? -[De COLLEGA-INFORMATICI zijn ontslagen].

(36) Wat is er aan de hand? -[IEDEREEN] is [ONTSLAGEN].

5) In woordgroepen die bestaan uit een werkwoord en een lijdend voorwerp, ligt het accent op het lijdend voorwerp, wat de syntactische positie van het lijdend voorwerp in de uiting ook is (cf. De Groot 1962):

- (37a) Een GIL gevende verliet ze de kamer.
 (37b) Ze bedwong zich om geen GIL te geven.
 (37c) Geef dan een GIL!
 (37d) Ze gaf een GIL.
 (37e) Ik hoorde dat ze een GIL gaf.

CD
68

Bevat de zin naast een lijdend voorwerp ook nog een meewerkend voorwerp, dan worden beide zinselementen van een accent voorzien. In zulke gevallen wordt het lijdend voorwerp toch vaak met iets meer nadruk uitgesproken dan het meewerkend voorwerp:

- (38) Je moet WIM de DRUKPROEVEN sturen.

CD
69

Wordt het meewerkend voorwerp voorafgegaan door een voorzetsel, dan wordt het sterker benadrukt dan het lijdend voorwerp:

- (39) Je moet de DRUKPROEVEN aan WIM sturen.

CD
70

- Maar contrastief: - Je moet de DRUKPROEVEN aan Wim sturen.
 - Je moet aan Wim de DRUKPROEVEN sturen.

6) Wordt een geaccentueerd zinselement, dat normaliter verder in de zin zou moeten staan, naar de eerste zinsplaats verplaatst (d.i. vooropplaatsing of topicalisatie), dan behoudt het doorgaans zijn zinsaccent (zie ook 6.8):

- (40) Ik heb het boek aan MARTINE gegeven → Aan MARTINE heb ik het boek gegeven.
 (41) Ik KOM morgen niet → MORGEN KOM ik niet.

CD
71

6.5. Accentdistributie in negatieve zinnen

1) In negatieve zinnen ligt het accent in het normale geval op de persoonsvorm. Voorbeelden:

- (42) Ik WEET het niet, het KAN niet, dat MAG niet.
 (43) Je KENT Piet niet.

CD
72

In hun tussentaal zijn Franstaligen onder invloed van het Frans geneigd de negatie te accentueren (bv. **Ik weet het NIET* in plaats van *Ik WEET het niet*; cf. Fr. *Je ne sais PAS*). In het Nederlands daarentegen heeft een zwaar accent op de negatie een contrasterend en/of versterkend effect:

FR

- (44) Je kunt zeggen wat je wil, ik ga NIET.
 (45) Hij komt WEL, IK kom NIET.

CD
73

2) Vanwege zijn nadrukkelijk karakter trekt *nooit* meestal het accent naar zich toe. Vergelijk de volgende voorbeelden:

- (46a) Hij drinkt NOOIT.
 (46b) Hij DRINKT nooit / hij drinkt NOOIT als hij nog moet rijden.
 (47) Hij komt bijna NOOIT.

CD
74

Voorbeeld (47) laat zien dat bijwoorden niet altijd het zwaarste accent hebben. Dit is echter wél het geval als de bijwoorden verzarend werken. Andere voorbeelden:

CD
75

(48) Het kan ECHT / HEUS / WERKELIJK / HELEMAAL niet.

(49) Hij drinkt HAAST nooit / Hij komt BIJNA nooit (vgl. met 47).

6.6. Accentdistributie in vraagzinnen

1) Net als voor mededelende zinnen (cf. 6.4) is op vraagzinnen hetzelfde basisprincipe van toepassing: informatief belangrijke gegevens worden geaccentueerd. Degene die een vraag stelt, heeft over het algemeen behoefte aan min of meer specifieke informatie die hij op dat moment normaliter (nog) niet kent.⁹⁵ Dat stukje informatie vormt de kern van het antwoord op de vraag en krijgt om die reden het zinsaccent. Voorbeelden (cf. 6.2):

CD
76

(5a) Wat heb je met het boek gedaan? -Ik heb het boek [aan JAN] gegeven.

(5b) De plaat heb je dus aan Jan gegeven? -Nee, ik heb [het BOEK] aan Jan gegeven.

(5c) Hoe komt het dat Jan het boek nog niet gekregen heeft? -Dat is vreemd, want ik [HEB] het hem gegeven.

(5d) Wie heeft het boek aan Jan gegeven? -[IK] heb het boek aan Jan gegeven.

In de vraag zelf wordt er natuurlijk ook minimaal één zinselement geaccentueerd. Dat element heeft altijd betrekking op het ontbrekende stukje informatie in de kennis van degene die de vraag stelt. In de voorbeelden (5a) t.e.m. (5d) zijn dat de volgende zinselementen:

CD
55

(5a') [WAT] heb je [met het BOEK] gedaan? -Ik heb het boek [aan JAN] gegeven.

(5b') [De PLAAT] heb je dus [aan JAN] gegeven? -Nee, ik heb [het BOEK] aan Jan gegeven.

(5c') [Hoe KOMT het] dat Jan het boek nog niet gekregen heeft? -Dat is vreemd, want ik [HEB] het hem gegeven.

(5d') [WIE] heeft het boek aan Jan gegeven? -[IK] heb het boek aan Jan gegeven.

Andere voorbeelden:

(50a) [WIE] wordt onze nieuwe voorzitter? -[WIM] wordt onze nieuwe voorzitter.

(50b) [Hoe LAAT] is het?

(50c) Wordt [WIM] [onze nieuwe VOORZITTER]? / Wordt Wim [onze nieuwe VOORZITTER]?

(50d) [WIM] [wordt onze nieuwe VOORZITTER]? / Wim [wordt onze nieuwe VOORZITTER]?

In (50a), een vraagwoordvraag, staat de identiteit van de nieuwe voorzitter centraal. In zo'n vraagwoordvraag valt het accent op het vraagwoord (of op het zinselement dat het vraagwoord bevat, cf. 50b).

95. Dit is bv. niet het geval met retorische vragen.

Aan de hand van (50c) en (50d), een ja/nee-vraag resp. een mededelende vraagzin, kan degene die de vraag stelt te weten komen of zijn veronderstellingen in verband met de inhoud van de zin wel degelijk kloppen. In mededelende vraagzinnen en ja/nee-vragen wordt verplicht een accent geproduceerd op de informatie die de spreker impliciet of expliciet contrasteert met de gegevens die in het bezit zijn van de luisteraar.⁹⁶

2) Keuzevragen plaatsen de hoorder voor een keuze of alternatief. In zo'n vraagzin krijgen alle elementen die deel uitmaken van het alternatief een (contrast)accent:

(51) Wilt u KOFFIE of THEE?

(52) Ga je met de AUTO, met de BUS of met de TREIN?

(53) Is DOMINIQUE een JONGEN of een MEISJE?

CD
77

6.7. Accentdistributie in imperatiefzinnen

In imperatiefzinnen (of gebiedende zinnen) verzoekt de spreker zijn gesprekspartner nadrukkelijk een bepaalde handeling (niet) uit te voeren. Het accent ligt dan ook vaak op de handeling in kwestie. Voorbeelden:

(54a) Schiet eens OP, Hans!

(54b) Schiet toch OP, Hans!

(55) Doe de DEUR eens DICH!

(56) Ga maar ZITTEN!

(57) Geef die BLADEN eens DOOR alsjeblieft!

(58) PROBEER het maar eens iets VOLLEDIGS te schrijven over PROSODIE!

CD
78

Een belangrijk contrast tussen Nederlandse en Franse imperatiefzinnen is het gebruik van modale partikels (bv. *eens, toch, maar* of combinaties hiervan). Zulke modale partikels, die de zinsbetekenis op subtiel wijze schakelen (cf. Beheydt 2004), krijgen geen accent. Hiertegen maken Franstaligen vrij vaak fouten.

FR

6.8. Focusmarkering in een breder perspectief

Het bovenstaande zou de (verkeerde) indruk kunnen wekken dat het Nederlands uitsluitend zinsaccenten gebruikt om een zinslement op de voorgrond te plaatsen. Naast zinsaccenten kent het Nederlands immers ook andere middelen om een zinslement te markeren of op de voorgrond te plaatsen, bv. de woordvolgorde (cf. het links-rechts-principe, vooropplaatsing/topicalisatie, Haeseryn e.a. 1997: 1238 e.v.), speciale zinsstructuren (bv. gekloofde zin-

96. Dit is ook van toepassing op echovragen (*WIL je dat DOEN? –Of ik dat wil DOEN?*) en op retorische vragen (*Hoe VAAK moet ik het je nog ZEGGEN?*).

nen, links- resp. rechtsdislocatie), focuspartikels. Vaak worden zulke middelen in combinatie met elkaar gebruikt. Voorbeelden:

CD
79

(59a) Je zou alles op SCHOOL moeten leren. [→ de spreker legt de nadruk op de meest geschikte plaats om te leren.]

(59b) Je zou op school ALLES moeten leren. [→ de spreker legt de nadruk op wat men op school zou moeten leren.]

In beide zinnen krijgt het element dat het meest rechts staat in het middenstuk⁹⁷ het zinsaccent. Dankzij het vrij soepele intonatiepatroon van het Nederlands kan dat geaccentueerde element (met behoud van het accent) makkelijk verplaatst worden, bv. naar de eerste zinsplaats (vooropplaatsing/topicalisatie):

CD
80

(60a) Op SCHOOL zou je alles moeten leren.

(60b) ALLES zou je op school moeten leren.

Een andere, minder frequente manier om een zinslement te markeren bestaat erin een beroep te doen op (pseudo-)gekloofde zinnen:

(61) Het was een fles CHAMPAGNE die DIRK gisteren aan zijn VADER AANGEBODEN heeft.

(62) Wat DIRK gisteren aan zijn VADER AANGEBODEN heeft, (dat) was een fles CHAMPAGNE.

FR

Onder invloed van hun moedertaal hebben Franstaligen de neiging om zulke gekloofde zinnen te gebruiken terwijl men in het Nederlands vaker een beroep zou doen op de accentuering en/of een verandering van de woordvolgorde:

(63) C'est MOI qui l'ai fait → IK heb het gedaan → *Het is mij die het gedaan heeft.

Naast een gekloofde zin kan er in het Frans gebruik worden gemaakt van een zin met links-resp. rechtsdislocatie om hetzelfde communicatieve effect te bereiken als in de Nederlandse uiting '*IK heb het gedaan*'. In de tussentaal treft men vaak een letterlijke vertaling van de Franse zin aan in plaats van een uiting met een geaccentueerd pronomen:

(64a) IK heb het gedaan → Moi, je l'ai fait → *Mij, ik heb het gedaan.

(64a) IK heb het gedaan → Je l'ai fait, moi → *Ik heb het gedaan, mij.

6.9. Oefeningen

6.9.1. ACCENTUERING EN INFORMATIEVE WAARDE

CD
81
→
83

In de reeksen geluidsfragmentjes op de cd heeft de spreker/spreekster als opdracht gekregen geometrische figuren in verschillende kleuren te beschrijven. Als uitgangspunt voor de beschrijving heeft hij / ze telkens de voorafgaande figuur genomen. Onderstreep het geaccentueerde woord / de geaccentueerde woorden in de verschillende uitingen. Bespreek daarna waarom juist dat woord / die woorden van een accent voorzien is / zijn.

97. Het middenstuk bevindt zich tussen de persoonsvorm en de verbale rest (in de hoofdzin) of tussen het inleidende woord en de verbale groep (in de bijzin).

Reeks I:

1. Een rode cirkel

2. Een blauwe cirkel

3. Een blauw vierkant

4. Een gele ster

Reeks II:

1. Een groene driehoek

2. Een groene ster

3. Een rode ster

4. Een gele cirkel

Reeks III:

1. Een blauwe ster

2. Een rode cirkel

3. Een gele cirkel

4. Een geel vierkant

6.9.2. ACCENTUERING EN ZINSBETEKENIS

6.9.2.1. Perceptie-oefening

Onderstreep in de volgende uitingen het geaccentueerde woord / de geaccentueerde woorden. Omschrijf vervolgens de betekenis die gepaard gaat met de gebruikte accentuering.

CD
84

1. Op het feestje heb ik je broer gezien.
2. Gaat er iets fout, dan heb ik het altijd gedaan.
3. Dat heb ik al duizend keer gezegd.
4. Om zes uur ben ik wakker geworden.
5. Men zegt niet de boek maar het boek.
6. Wie heeft de verkiezingen gewonnen?
7. Toen de leraar vijftig werd, hebben ze met zijn hele familie een feestje georganiseerd.
8. Hij drinkt nooit als hij nog moet rijden.
9. Heb je nu voorkomen of voorkomen gezegd?
10. Martine heb ik het boek gegeven.

6.9.2.2. Productie-oefening

CD
85

Plaats het zinsaccent / de zinsaccenten in de volgende uitingen zodat de zin de betekenis tussen haakjes krijgt. Vergelijk vervolgens je productie met de opnames op de cd.

1. Zweden is het land waar je naartoe moet. (= je moet absoluut een keer naar Zweden)
2. Ik heb een boek gekocht. (= wat ik gekocht heb, is een boek)
3. Jouw broer heb ik wel gezien. (= ik heb je broer gezien maar niet je zus)
4. Dat had je eerder moeten doen. (= het is nu te laat)
5. Ik ben ervan overtuigd dat de Nederlandse taal erg moeilijk is. (= mijn overtuiging is dat het Nederlands zeer ingewikkeld is)
6. Ik heb Piet de plaat gegeven. (= en niet de cd)
7. Ludo is een harde werker. (= Ludo werkt hard)
8. Zoiets mag niet. (= het is niet toegelaten)
9. De meisjes hebben de hele middag tennis gespeeld. (= ze hebben van de middag niets anders gedaan dan tennissen)
10. Als het mooi weer is, maken we dit weekend een wandeling. (= als het weer meevalt, trekken we er dit weekeinde op uit)

 Oef. 6.01

6.02

6.03

6.04

6.05

6.06

6.07

6.08

6.09

Hoofdstuk 7

Uitspraakvariatie in het Nederlandstalige taalgebied

Net als veel andere talen kent het Nederlands vrij veel variatie op het gebied van de uitspraak. Meermaals is bij de behandeling van de verschillende klanken op gewezen dat de distributie van de allofonen van een bepaald foneem regionaal bepaald is. Voor enkele regionale varianten correspondeert de scheidingslijn tussen de twee vormen met de staatsgrens, d.i. een onderscheid Nederland-Vlaanderen. Voor andere varianten hebben we te maken met een onderscheid tussen het gebied benoorden de grote rivieren (Noord-Nederlands) en het gebied ten zuiden van de grote rivieren (Zuid-Nederlands, d.i. het zuiden van Nederland en Vlaanderen). Men spreekt in dit verband ook van het gebied boven resp. beneden de Moerdijk⁹⁸. Naast noord-zuidverschillen hebben we soms te maken met 'oost-west'-variatie.

In dit hoofdstuk wordt uitsluitend ingegaan op gebruikelijke verschillen, meestal noord-zuidverschillen, op het niveau van de fonemen en van de woordklemtoon.

1. In Noord-Nederland bestaat er een algemene tendens tot verstemlozing van stemhebbende fricatieve beginklanken ([v], [z], [ɣ], [ʒ]), bv. *gaan* [xa.n] i.p.v. [ɣa.n], *vader* [fɑ.dər] i.p.v. [vɑ.dər]), *zes* [sɛs] i.p.v. [zɛs]. Uit onderzoek is gebleken dat de [ɣ] meer verstemloosd wordt dan de [v] en dat de [v] vaker stemloos gerealiseerd wordt dan de [z] (Van de Velde 1996). In Vlaanderen slaagt de stemloze [x]-klank er hoe langer hoe meer in de stemhebbende [ɣ]-klank te verdringen, de andere fricatieven delen er niet in de algemene tendens tot verstemlozing van beginklanken.

2. Een variant die verband houdt met de vorige betreft de verschillende realisatie van de beginklank in *gaan*. Boven de Moerdijk heeft dat foneem andere fonologische kenmerken dan beneden de Moerdijk.

In Noord-Nederland heeft dat foneem de feature [+stem] in de meeste gevallen verloren. Men hoort meestal geen verschil meer tussen de stemloze [x] en de stemhebbende [ɣ]. In Vlaanderen is het verschil tussen de twee fonemen nog steeds duidelijk te horen, ook al wordt de stemhebbende variant hoe langer hoe vaker stemloos uitgesproken. De articulatieplaats van het fo-

98. Moerdijk is een dorp in Noord-Brabant dat als pars pro toto de scheidingslijn aangeeft tussen Noord- en Zuid-Nederland.

neem is eveneens verschillend: in Nederland komt een harde (uvulaire) geschraapte [χ] voor, in Vlaanderen een zachte (velaire) [ɣ].

3. In de uitspraak van de *r* ligt 'één van de meest opvallende verschillen tussen de standaardtaalvariëteiten in Nederland en in Vlaanderen' (Van de Velde 1996: 125). In het huidige Standaardnederlands wordt er een onderscheid gemaakt tussen drie varianten van de [r]: de tongpunt-*r* (of alveolaire triller) [r], de huig-*r* (of uvulaire *r*) [R] en de retroflexe (of Gooise) *r*.

In Vlaanderen komen zowel de tongpunt- als de huig-*r* voor. In Nederland is er bij het uitspreken van de *r* veel variatie. De tongpunt-*r* wordt in beginpositie hoe langer hoe minder vaak gebruikt. Verder komen de tongpunt- en de huig-*r* aan het einde van een lettergreep bijna nooit meer voor. Die worden nu vervangen door de retroflexe varianten oftewel vocalische realisaties die naar [ə] tenderen. Zulke varianten komen echter niet in beginpositie voor.

4. In het Nederlands zijn er voor het foneem /w/ twee allofonen: een stemhebbende bilabiale approximant, die vooral in Vlaanderen, in Nederlands-Brabant en in Surinaams-Nederlands voorkomt ([w]) en een stemhebbende labiodentale approximant ([ʋ]): hij wordt gearticuleerd door de onderlip tegen de onderkant van de boventanden te drukken en deze sluiting plotseling op te heffen. Deze allofoon komt in Noord-Nederland voor.

Beide allofonen hebben niet dezelfde distributie:

- De bilabiale [w] is algemeen tussen klinkers en in de auslaut. In die posities komt de labiodentale [ʋ] niet voor.
- De labiodentale [ʋ] komt voor aan het begin van een woord en in de medeklinkergroepen *tw*, *dw*, *kw*, *sw*, *zw*. In die posities is de bilabiale variant ook mogelijk.

5. De volgende variant betreft het wel of niet uitspreken van de slot-*n* (n-deletie). Voorbeeld: *lopen* [lo.pə(n)]. Deze stijlbeaalde variant treedt overal in het Nederlandse taalgebied op. Zowel binnen Nederland als binnen Vlaanderen doen zich grote regionale verschillen voor (Van de Velde 1996: 148 e.v., Van de Velde & Van Hout 2003). Verder is de mate van variatie tussen Nederlandstaligen ook vrij groot: sommigen realiseren de [n] (bijna) nooit, anderen vrij vaak. Bij het wel of niet uitspreken van de slot-*n* speelt de spelling ongetwijfeld ook een rol. Het feit dat een woord op een -*n* uitgaat werkt spellinguitspraak in de hand.

6. Voor de -*tie*-uitgang zijn er in het Nederlands twee uitspraakvarianten die naast elkaar voorkomen, nl. [-si] en [-tsi]. De [si]-uitspraak komt bijna uitsluitend in Zuid-Nederland (vooral in Vlaanderen) voor. In het noorden van Nederland hoort men bijna uitsluitend [-tsi]. Deze uitspraakvariant is mogelijk bij de volgende combinaties: na een klinker (*poli**tie*), na *r* (*des**ertie* MAAR *portie* [si]) en na *n* (*gar**antie*).

Een soortgelijk verschijnsel doet zich voor bij de *-tion*-uitgang. In het noorden van Nederland wordt deze uitgang vaak als [ʃ(j)ɔn] gerealiseerd, elders is [sjɔn] de gebruikelijke uitspraak: *nationaal*, *station*.

7. Vocaalreductie (cf. 2.1.14.1) is in Nederland duidelijk gebruikelijker dan in Nederlandstalig België.

8. In Nederland heeft de laatste decennia een duidelijke verschuiving plaatsgevonden van een zuiver monofongische naar een matig gediftongeerde uitspraak van de [e.] en van de [o.], bv. *been* [eⁱ/ɛⁱ], *boom* [o^u/ɔ^u] (cf. 2.1.4 en 2.1.12). Bij bepaalde sprekers hoort men nu ook een sterk gediftongeerde variant die naar [ɛi] resp. [ɔu] zweemt, bv. *been* [bein], *komen* [koumɔ] (zie infra). Die sterk gediftongeerde variant wordt nog altijd als plat beschouwd. Vlaanderen daarentegen kent uitsluitend de monofongische variant van beide klanken.

Een andere vaak gesignaleerde verandering in de Randstad die in verband moet worden gebracht met de verschuiving van een zuiver monofongische naar een matig of sterk gediftongeerde uitspraak van de [e.] en van de [o.], is de sterke verlaging van de drie echte diftongen [ɛi], [œy], [ɔu]: [ma.i/ kla.in/twa.ɪfələ] in plaats van [mei/klein/tweɪfələ] (overdiftongering van [ɛi] tot [a.i]), [aut] in plaats van [œyt], [a.ut] in plaats van [ɔut]. Hierbij ondergaat het eerste element een sterke verlaging. Jan Stroop is van mening dat zulke verschijnselen op het ontstaan van een nieuwe variëteit van het Nederlands wijzen: het Poldernederlands (zie o.a. <http://cf.hum.uva.nl/poldernederlands/index.html> en Stroop 1998a,b). Deze nieuwe variëteit werd oorspronkelijk vooral aangetroffen bij jonge vrouwen (tot ongeveer 40 jaar) die succesvol waren in politieke, wetenschappelijke en artistieke beroepen. Aan deze groep vrouwen, die het ver geschopt hadden, werd een of andere vorm van 'prestige' toegekend, waardoor hun uitspraak als model werd beschouwd en bijgevolg werd geïmiteerd.

Blijkens bovenstaand overzicht is er binnen het gesproken Standaardnederlands ruimte voor variatie. In veel situaties heeft het Algemeen Beschaafd Nederlands (ABN), dat van oorsprong het dialect van de provincie Holland was en op den duur de taal van de bovenlaag werd, plaatsgemaakt voor verschillende gelijkwaardige varianten. Dit is duidelijk het gevolg van de evolutie van de samenleving: 'onze democratische samenleving (heeft) zich ontwikkeld van een *élitaire* tot een *egalitaire* samenleving, waarin zo langzamerhand niemand zich de mindere voelt van een ander, althans in bepaalde opzichten' (Stroop 1998a: 11, onze cursivering).

9. In onderstaande tabel staan enkele gebruikelijke woorden waarvan de uitspraak en/of beklemtoning in Nederlandstalig België over het algemeen afwijkt van de uitspraak en/of beklemtoning in de standaardtaal⁹⁹. Naar volledigheid wordt niet gestreefd. Voor meer voorbeelden, cf. de hoofdstukken 2 en 5 en Theissen & Debrabandere (2004).

99. Dit houdt echter niet in dat de in het Standaardnederlands gebruikelijke uitspraak niet in België gehoord wordt.

	Nederland	België
<i>aanzien</i>	<u>aan</u> zien	aan <u>zi</u> en
<i>academie</i>	aca <u>d</u> emie	aca <u>d</u> emie
<i>bar</i>	[bɑr]	[bɑ:r]
<i>bijna</i>	<u>bij</u> na	<u>bij</u> na
<i>bikini</i>	<u>bik</u> ini	<u>bik</u> ini
<i>caravan</i>	[kə <u>rə</u> vən]	[kə <u>rə</u> vən]
<i>casino</i>	cas <u>i</u> no	cas <u>i</u> no
<i>context</i>	<u>con</u> text	<u>con</u> text
<i>controle</i>	[kən <u>t</u> rɔ.lə]	[kən <u>t</u> rɔ.lə]
<i>corrigeren</i>	[kə <u>r</u> iʒe.rə]	[kə <u>r</u> iʒe.rə]
<i>dossier</i>	[dɔ <u>s</u> je.]	[dɔ <u>s</u> i:r]
<i>douche</i>	[duʃ]	[duʃə]
<i>energie</i>	[en <u>e</u> rʒi.]	[en <u>e</u> rʒi.]
<i>epidemie</i>	epi <u>d</u> emie	epi <u>d</u> emie
<i>expert</i>	[eks <u>p</u> e:r]	[eks <u>p</u> ert]
<i>fan</i>	[fən]	[fan]
<i>flat</i>	[flət]	[flat]
<i>gehandicapt</i>	[ɣə <u>h</u> endikept]	[ɣə <u>h</u> andikapt]
<i>handicap</i>	[<u>h</u> endikep]	[<u>h</u> andikap]
<i>impact</i>	[<u>im</u> pækt]	[<u>im</u> pækt]
<i>interim</i>	<u>in</u> terim	<u>in</u> terim
<i>kilometer</i>	<u>kil</u> ometer	<u>kil</u> ometer
<i>label</i>	[le. <u>b</u> əl]	[la <u>b</u> əl]
<i>magazine</i>	[mɛgə <u>z</u> i.n]	[mɑɣə <u>z</u> i.nə]
<i>onderwijs</i>	<u>on</u> derwijs	<u>on</u> derwijs
<i>onderzoek</i>	<u>on</u> derzoek	<u>on</u> derzoek
<i>parameter</i>	para <u>m</u> eter	para <u>m</u> eter, para <u>m</u> eter
<i>passagier</i>	[pasə <u>ʒ</u> i:r]	[pasə <u>ʒ</u> i:r]
<i>plannen (= werkwoord)</i>	[pl <u>ə</u> nə]	[pl <u>ə</u> nə]
<i>plastic</i>	[pl <u>ə</u> stɪk]	[pl <u>ə</u> sti.k]
<i>recital</i>	[ri <u>s</u> aitəl]	[re <u>s</u> ital]
<i>record</i>	[rək <u>o</u> :r]	[rək <u>o</u> rt]
<i>regime</i>	[re <u>ʒ</u> i.m]	[re <u>ʒ</u> i.mə]
<i>salami</i>	sa <u>l</u> ami	sa <u>l</u> ami
<i>snack</i>	[sn <u>ə</u> k]	[sn <u>ə</u> k]
<i>stadhuis</i>	sta <u>d</u> huis	sta <u>d</u> huis
<i>tank(en)</i>	[tɛŋ <u>k</u> (ə)]	[tɛŋ <u>k</u> (ə)]
<i>tram</i>	[tr <u>ə</u> m]	[tr <u>ə</u> m]
<i>vrijgezel</i>	<u>vrij</u> ge <u>z</u> el	<u>vrij</u> ge <u>z</u> el
<i>weldra</i>	<u>wel</u> dra	<u>wel</u> dra

Hoofdstuk 8

De uitspraak van Franstalige leerders van het Nederlands

In deze paragraaf worden de meest voorkomende uitspraakfouten van (gevoerde) Franstalige leerders van het Nederlands op een rijtje gezet. Voor een compleet overzicht en voor de verklaring van zulke foute vormen, zie De Vriendt & Wambach (1966), De Vriendt (1994), Hiligsmann (1998, 1999), Vanparys e.a. (1998), Heiderscheidt & Hiligsmann (2000), Hiligsmann & Rasier (2002), Rasier (2006), Baelen e.a. (in voorbereiding).

8.1. De uitspraak van afzonderlijke klanken

De uitspraak van afzonderlijke klanken wordt sterk beïnvloed door het Frans. De problemen die Franstalige leerders van het Nederlands ondervinden kunnen in twee categorieën worden ondergebracht: uitspraakverschillen tussen het Nederlands en het Frans en verschillen van articulatorische aard en/of klanken die niet in het Frans bestaan.

8.1.1. UITSPRAAKVERSCHILLEN TUSSEN HET NEDERLANDS EN HET FRANS

Een kenmerk van het Nederlands ten opzichte van het Frans is het aanblazen van de *h*, bv. *hand*, *hebben*, *Holland*. Daar hebben de meeste leerders veel moeite mee. Aangezien de *h* in het Frans bijna uitsluitend als letter voorkomt, maken de leerders meestal geen onderscheid tussen *aan* en *haan*. Als ze erin slagen de *h* aan te blazen, voegen ze bij wijze van hypercorrectie een *h* toe aan woorden die met een vocaal beginnen, bv. *[ha.n] i.p.v. [a.n]. Dit is heel vaak het geval als de eerste syllabe van een woord met een beklemtoonde vocaal begint en de volgende syllabe met een *h*, bv. *aanhalen*, *inhouden*.

Een ander uitspraakverschil tussen het Nederlands en de moedertaal van de leerders heeft betrekking op het uitspreken van de slotklank, bv. de slot-*e* (de *sjwa*), de slot-*t* en -*s*. Articulatorisch gezien leveren die drie klanken geen problemen op maar in het Nederlands moeten de slot-*e*, -*t* en -*s* – in tegenstelling tot het Frans – meestal duidelijk worden uitgesproken. Enkele voorbeelden: *blessure*, *dame*, *garage*, *reclame*; *agent*, *biljet*, *export*, *fruit*, *instrument*, *rapport*, *je leest*, *hij spreekt*; *dames*, *garages*, *machines*, *tantes*, *types*.

De slot-e: onder invloed van hun moedertaal zijn Franstalige leerders geneigd de slot-e niet uit te spreken. Indien de leerders deze klank wél uitspreken, doen ze dat overgeneraliserend ook in woorden zoals *cheque*, *compote*, *crèche*, *douche*. Franstaligen hebben niet alleen problemen met de uitspraak van de slot-e van substantieven. Hetzelfde doet zich voor bij de uitspraak van de verbogen vorm van adjectieven (cf. Hiligsmann 1997: 133-140).

De slot-s: aan het einde van een woord wordt de meervoudsuitgang-s in het Frans zelden uitgesproken, bv. *exercices*: de uitspraak van het meervoud is dezelfde als die van het enkelvoud. In het Nederlands moet de meervoudsuitgang echter duidelijk worden uitgesproken (bv. *dames*, *methodes*, *ziektes*). Ook in een groot aantal Franse leenwoorden wordt de slot-s gerealiseerd: *proces*, *succes*.

De slot-t: in het Nederlands hoort men de auslaut-t niet alleen in Franse leenwoorden (bv. *concert*, *conflict*, *constant*, *debat*, *decreet*) maar ook aan het einde van werkwoordsvormen (*je leest*, *hij spreekt*). Onder invloed van de moedertaal wordt deze finale klank vrij vaak niet gerealiseerd.

In verband met slotklanken dient ook vermeld te worden dat veel Franstaligen moeilijkheden ondervinden met *auslautverhärtung* (of *verscheping*, Eng. *final devoicing*). Auslautverhärtung houdt in dat een stemhebbende medeklinker met een stemloze pendant aan het einde van een syllabe systematisch stemloos wordt. Voorbeelden: *hoed* [t], *land* [t], *club* [p], *ik heb* [p], *dag* [x], *kroeg* [x] (MAAR *hoeden* [d], *dagen* [ɣ], want aan het begin van de syllabe). Auslautverhärtung is eveneens van toepassing als de slotmedeklinker zelf onmiddellijk voorafgegaan wordt door een stemhebbende medeklinker. Voorbeelden: *steeds*, *reeds*, *gids* [ts]; *zondags*, *Haags* [xs]; *clubs* [ps]; *gekrabd*, *geschrobd*, *getobd* [pt].

Een andere vaak voorkomende uitspraakfout die onder invloed van het Frans ontstaat, is het nasaleren bij [ɑ / ɛ / ɪ / ɔ] + n/m + consonant, bv. *lamp*, *bende*, *import*, *long*.

Een ander belangrijk uitspraakverschil is het feit dat het Nederlands vrij veel leenwoorden van Franse origine overgenomen en dusdanig aangepast heeft dat de uitspraak niet meer overeenkomt met die in het Frans (cf. de slot-e, -t en -s). In de volgende woorden wordt de *au/ou*-grafie niet meer op z'n Frans uitgesproken maar op z'n Nederlands: *applaudisseren*, *augustus*, *fauna*, *fraude*, *laurier*, *pauze*, *saus*; *fout* e.d. Wat de leerders helemaal in de war brengt, is dat dit niet het geval is bij alle leenwoorden: de Franse [o]-klank is bewaard gebleven in woorden zoals *chauffeur*, *fauteuil*, *marechaussee*, *restaurant*. Voor weer andere woorden zijn er twee uitspraakmogelijkheden, nl. [ɔu] of [o]: *auteur*, *auto* (= wagen), *autoritair*.

Het naast elkaar voorkomen van twee uitspraakmogelijkheden naargelang van de graad van inburgering vindt men ook bij andere (leen)woorden, in het bijzonder bij uitgangen of suffixen van Franse oorsprong, wat de situatie voor de leerders nog extra ingewikkeld maakt. Voorbeelden:

-ier: [-i:r]: *avonturier*, *kwartier*, *laurier*, *manier*, *officier*, *papier*, *rivier*, *scholier*.
[-je:]: *bouvier*, *cabaretier*, *chansonnier*, *dossier*¹⁰⁰, *premier*.

100. In Vlaanderen is de uitgang volledig vernederlandst: [dɔsi:r].

Een ander voorbeeld betreft de uitspraak van de [ø]-klank. Deze klank levert over het algemeen geen uitspraakproblemen op. In het Frans komt deze vocaal namelijk ook voor: Ndls. *Europa*, *neutraal* - Fr. *Europe*, *neutre*. Franstaligen hebben echter problemen met de lange variant van deze klank. Het Nederlands heeft veel Franse woorden op *-eur* ontleend en aangepast aan het Nederlandse klanksysteem: *acteur*, *auteur*, *humeur*, *ingenieur*, *monteur*. In het Frans komt de uitspraak ongeveer overeen met de lange variant van de vocaal in *oeuvre*. Franstaligen zijn hier geneigd de Franse klank te produceren.

8.1.2. VERSCHILLEN VAN ARTICULATORISCHE AARD EN/OF KLANKEN DIE NIET IN HET FRANS BESTAAN

Naast uitspraakverschillen tussen het Nederlands en het Frans zijn er bepaalde klanken die in beide talen bestaan, maar waarvan de articulatieplaats niet (helemaal) dezelfde is, en/of klanken die niet in het Frans bestaan.

De Nederlandse korte, ongespannen [a] levert vrij veel problemen op: in het Frans wordt deze klank tegen het harde gehemelte gevormd, terwijl de Nederlandse klank achteraan in de mond wordt gearticuleerd [Ndls. *pad* — Fr. *patte* (= poot)]. In hun tussentaal differentiëren de meeste Franstaligen de ongespannen *velaire* vocaal niet van de gespannen, palatale pendant (bv. *villa* [a] / *aan* [a.] / *aarde* [a:]).

Een gelijkaardig probleem doet zich voor bij de oppositie [ɪ] - [i] (*lip* - *liep*). De ongespannen [ɪ] bestaat niet in het Standaardfrans (wél in bepaalde streken in Franstalig België, bv. in de provincie Luik). In plaats van een ongespannen vocaal produceren veel Franstaligen een te gesloten en te gespannen [i]-klank (*[di:k] in plaats van [dik]). Bij velen is de zuivere, gespannen vocaal – wellicht bij wijze van compensatie – te lang, bv. in *niet*, *ziek*, *zien* (*[ni:t] i.p.v. [ni.t], *[zi:k] i.p.v. [zi.k], *[zi:n] i.p.v. [zi.n]). Ze zijn immers geneigd zuivere klanken te associëren met langere klanken. In plaats van een korte [u] gebruiken de leerders een lange variant: *bloed*, *doel*, *koe*.

Een van de grootste struikelblokken bij Franstaligen is de al te bilabiale realisatie van de [w]-klank. Ze zijn immers geneigd de [w]-klank te vervangen en/of te laten voorafgaan door de Franse [u], waardoor een te bilabiale klank ontstaat: *wagen* *[uwa.ɣə] in plaats van [wa.ɣə]. De Nederlandse [w] komt min of meer overeen met de beginklank van het Franse telwoord *huit* (8) [ɥit]. Het Standaardnederlands kent twee uitspraakmogelijkheden, nl. de bilabiale realisatie ten zuiden van de grote rivieren (vooral in België) en de labiodentale variant benoorden de grote rivieren. Aangezien de fout van de leerders het te bilabiale karakter van de klank betreft, doen ze er beter aan de labiodentale variant te realiseren.

Franstaligen hebben heel vaak problemen met de *velaire* fricatieven [ɣ] en [x]. Aangezien deze klanken niet in het Frans bestaan, vervangen de leerders deze fonemen door fonemen waarmee ze vertrouwd zijn en die ook in

het Nederlands voorkomen, nl. [g] en [k]. In het Nederlands komt de [g] uitsluitend voor als combinatorische variant van de [k], d.i. als product van een anticiperende assimilatie (*ik ben, zakdoek*), en in een reeks leenwoorden uit het Frans: *accent grave, degout, Gauguin*.

De stemloze velaire fricatief levert vooral problemen op in de lettercombinatie *sch-* (*ship, school*) en in leenwoorden van Franse afkomst met *ch* waarvan de Franse uitspraak [k] of [ʃ] luidt (vgl. *chaos, cholera, chronisch; achillespees, archipel, chemie*). In plaats van de fricatieve klank produceren Franstaligen de velaire occlusief ([k]) of de palatale [ʃ]-klank. Vreemd is dat het tegengestelde zich ook voordoet: in eindpositie wordt de [k] vaak als [x] uitgesproken, bv. *ik, dak*.

De vocaal in *dus, druk* brengt veel uitspraakmoeilijkheden met zich mee. Aangezien deze ongeronde en ongespannen middenklinker niet in het Frans bestaat, spreken veel leerders deze klank gerond uit ([*dy(.)s] i.p.v. [dys]). Verder worden leenwoorden (in het bijzonder die op *-um*) wel eens op z'n Frans uitgesproken, bv. *album, centrum; club*.

Voor Franstaligen is ook de velaire nasaal ([ŋ]) een lastige klank. Die bestaat immers ook niet in het Frans als zodanig. De meest voorkomende fouten bij het uitspreken van de [ŋ] zijn: *[-ŋk] i.p.v. [-ŋ], bv. in *bang*, dat heel vaak als [baŋk] (= Nl. *bank*) wordt uitgesproken en *[-ŋɣ-] i.p.v. [-ŋ-], bv. in *jongen* *[jɔŋɣɔ] i.p.v. [jɔŋɔ]. Die fout is te wijten aan een verkeerde beklemtoning van het woord.

8.2. De assimilatie

In het Nederlands treden de twee types assimilatie van stem op, nl. de progressieve assimilatie, waarbij een stemhebbende fricatief voorafgegaan door een stemloze medeklinker, stemloos wordt (bv. *ik vind* [ɪkʰfɪnt]) en de anticiperende assimilatie, waarbij een stemloze medeklinker gevolgd door *b/d*, stemhebbend wordt (bv. *asbak* [ɑzbak], *zakdoek* [zakduk]).

Franstaligen hebben uitsluitend problemen met de progressieve assimilatie. Ze assimileren in de verkeerde richting, nl. in de stemhebbende richting, overeenkomstig het Franse systeem waar een stemloze medeklinker + een stemhebbende medeklinker twee stemhebbende woorden, bv. *het volk* *[ɔdvɔlk] i.p.v. [ɔtfɔlk]; *op zoek* *[ɔbzuk] i.p.v. [ɔpsuk]; *zichzelf* *[ziɣzɛlf] i.p.v. [ziɣsɛlf] (cf. Baelen e.a. in voorbereiding).

8.3. De beklemtoning van afzonderlijke woorden

Bij het verwerven van een vreemde taal passen anderstalige leerders geregeld de beklemtonings- en intonatieregels van hun moedertaal toe op de doeltaal. Dit is ook het geval met Franstalige leerders van het Nederlands. Om het contrast met de moedertaal van de leerders, i.c. het Frans, duidelijk uit de verf te

doen komen, doet men er goed aan de nadruk te leggen op het woord-initiële patroon. Het woord-finale patroon kennen ze toch al vanuit hun moedertaal.

Bij Franstaligen is de woordklemtoon, samen met de intonatie, hét struikelblok bij het verwerven van een behoorlijke uitspraak van het Nederlands. De foutieve woordklemtoon gaat in feite vrij vaak gepaard met een verkeerd intonatiepatroon (cf. 8.4).

Voor de beklemtoning in de tussentaal van de leerders moet er een onderscheid worden gemaakt tussen simplicia en samenstellingen. De leerders blijken de klemtoon in simplicia makkelijker onder de knie te krijgen dan in samenstellingen. In samenstellingen zijn Franstaligen geneigd elk deel van de samenstelling te beklemtonen, waarbij de woordklemtoon op het laatste lid het meest prominent is.

De invloed van de moedertaal doet zich vaak gelden als we te maken hebben met Nederlandse woorden die veel lijken op Franse woorden: *Nederlands* - *néerlandais*, *Holland* - *Hollande*, *kilometer* - *kilomètre*. Het foutenpercentage is ook bijzonder hoog bij leenwoorden uit het Frans of leenwoorden die ook in het Frans voorkomen. Voorbeelden: *alfabet*, *auto*, *broccoli*, *chaos*, *context*, *dollar*, *handicap*, *radio*, *schema*, *tempo*, *tennis*, *virus*; *agenda*, *bacterie*, *casino*, *fiasco*, *piano*, *reporter*, *supporter*, enz. Ze gaan er bij zulke woorden blijkbaar van uit dat de woorden die ook in het Frans voorkomen of die op Franse woorden lijken, op dezelfde manier beklemtoond moeten worden als in hun moedertaal, nl. op de laatste lettergreep. Hieronder vindt men een reeks woorden die uit het Frans overgenomen zijn en die de oorspronkelijke beklemtoning bewaard hebben:

kandidaat, *resultaat*; *bagage*, *percentage*; *littéraire*, *populaire*; *fabrikant*, *interessant*; *dictée*, *idée*; *artificieel*, *personeel*; *frequent*, *intelligent*; *biljet*, *etiket*; *acteur*, *ingénieur*; *ambitieux*, *serieus*; *asiel*, *textiel*; *fotograaf*, *paragraaf*; *agressief*, *facultatief*; *authentic*, *politiek*; *synoniem*, *unaniem*; *avonturier*, *papier*; *impressionisme*, *toerisme*; *criminaliteit*, *nationaliteit*; *architectuur*, *natuur*.

In de tussentaal van de leerders krijgen de suffixen en uitgangen die de klemtoon op de voorafgaande syllabe trekken (op voorwaarde dat ze geen [ə] bevat) vrij vaak de klemtoon, bv. *-baar*, *-icus*, *-ig*, *-isch*, *-(e)lijk*, *-zaam*. Enkele voorbeelden: *voorspelbaar*, *vruchtbaar*, *académicus*, *neerlandicus*, *dubbeltzinnig*, *voordelig*, *democratisch*, *technisch*, *aantrekkelijk*, *wetenschappelijk*, *opmerkzaam*. Bijzonder verwarrend voor de leerders is dat de klemtoon in verwante woorden op een andere lettergreep valt: *Nederlands*, *voordeel*, *democratie*, *techniek*, *aantrekken*, *wetenschap*, *opmerken*. Dit geeft vaak aanleiding tot fouten: **democratisch* of **democratie*. Naast crosslinguïstische invloed moeten dus ook overgeneralisatie en hypercorrectie als foutenoorzaken worden vermeld.

De verkeerde accentuering houdt in feite verband met het aantal syllaben van het woord: hoe meer lettergrepen het woord telt, hoe meer kans er is dat de klemtoon op de laatste lettergreep gelegd wordt.

Het komt ook nogal eens voor dat leerders van het Nederlands de algemene regel (klemtoon op de eerste lettergreep) hanteren als die regel niet van toepassing is, bv. als het woord met een van de prefixen begint dat niet beklemtoond wordt: *be-, ge-, er-, ont-, ver-*.

Een andere vaak voorkomende fout is dat de leerders een tweede (foutieve) klemtoon leggen op de slot-e van infinitieven en meervoudsvormen. Een van de twee klemtonen (meestal die op de finale syllabe) is prominenter dan de andere, bv. **lopen* of **lopen*. Uit onderzoek is gebleken dat het uitspreken van de slot-n een negatieve invloed heeft op de beklemtoning. Als de slot-n uitgesproken wordt, beklemtonen de proefpersonen het woord in 65% van de gevallen verkeerd. Als ze de slot-n niet uitspreken, bedraagt het aantal foute vormen 39%. De leerders doen er dan ook beter aan de slot-n niet uit te spreken (cf. Heiderscheidt & Hiligsmann 2000).

Bij samenstellingen is het foutenpercentage erg hoog. Heiderscheidt & Hiligsmann (2000) zijn in dit verband tot de conclusie gekomen dat de leerders in meer dan 60% van de gevallen de laatste lettergreep beklemtonen of een klemtoon leggen op elk samenstellend lid. Ook hier speelt het aantal syllaben een belangrijke rol: hoe meer syllaben de samenstelling telt, hoe vaker de leerder twee duidelijke klemtonen legt in plaats van één.

8.4. Het zinsaccent en de intonatie

In de oren van native speakers klinken Franstaligen meestal weinig levendig. Ze spreken vaak vlak, waardoor het zinsaccent min of meer achterwege blijft. Als ze natuurlijker spreken, constateren we weer de duidelijke invloed van hun moedertaal. De belangrijkste elementen in wat de spreker wil overbrengen zijn in beide talen dezelfde maar in de Nederlandse syntaxis staan deze elementen meestal niet op dezelfde plaats (Hiligsmann & Rasier 2002, Rasier 2006). Voorbeelden:

Frans	Tussentaal	Nederlands
<i>Ce matin, j'ai vu ton frère.</i>	<i>*Vanochtend heb ik je broer gezien.</i>	<i>Vanochtend heb ik je <u>broer</u> gezien.</i>
<i>Regarde les enfants qui jouent dans le jardin.</i>	<i>*Kijk eens naar de kinderen die in de tuin spelen.</i>	<i>Kijk eens naar de kinderen die in de <u>tuin</u> spelen.</i>
<i>Ils ont joué du piano toute la journée.</i>	<i>*Ze hebben de hele dag piano gespeeld.</i>	<i>Ze hebben de hele dag <u>piano</u> gespeeld.</i>

Wat de leerders maar niet beseffen, is dat de voorbeelden uit de tweede kolom niet hetzelfde betekenen als de zinnen in de derde kolom.

De leerders hebben eveneens moeite met de accentueringsregels in de volgende woordgroepen (op voorwaarde uiteraard dat het niet om een contrastaccent gaat):

- In een woordgroep die bestaat uit een adjectief en een substantief krijgt het substantief het accent: *de Nederlandse taal, een leuk boek.*
- Het scheidbaar partikel van de zgn. samengestelde werkwoorden wordt beklemtoond: *terugkomen: hij komt terug* (i.p.v. **hij komt terug*), *inhouden: dit houdt in dat...* (i.p.v. **dit houdt in dat...*) Hetzelfde geldt m.m. voor voorzetselconstituenten als deel van een vaste verbinding (*in staat zijn, aan bod komen, van plan zijn*). Paradigmatisch fungeert de voorzetselconstituent immers als het scheidbaar partikel. Hier bestaat de fout erin dat ze het laatste woord in de groep, d.i. het werkwoord, accentueren.
- Onder invloed van het Frans krijgt de negatie bij Franstaligen ook in niet-contrastzinnen het accent: **hij weet het niet, *dat gaat niet, *dat geeft niet.*
- In de groep hulpwerkwoord + hoofdwkwoord krijgt het hoofdwkwoord in de regel het accent: *omdat hij gekomen is / is gekomen.* In bijzinnen accentueren Franstalige leerders vaak de laatste werkwoordsvorm, of we nu te maken hebben met de groene of met de rode volgorde. In bijzinnen met de groene volgorde is het accent dan ook fout.

Bibliografie

- Abeling, A. (2005), *De grote Prisma Nederlands*. Utrecht: Uitgeverij Het Spectrum.
- Abercrombie, D. (1967), *Elements of general phonetics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Appel, R. & A. Vermeer (1994), *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*, Bussum: Coutinho.
- Baart, J.L.G. (1987a), 'Focus en accent in het Nederlands', in: *GLOT: Tijdschrift voor Taalwetenschap*, 10, 293-311.
- Baart, J.L.G. (1987b), *Focus, syntax and accent placement. Towards a rule system for the derivation of pitch accent patterns in Dutch as spoken by humans and machines*. Proefschrift R.U.Leiden.
- Backhuys, K-J. (1989), 'Adjectival Compounds in Dutch', in: H. Bennis & A. van Kemenade (eds.), *Linguistics in the Netherlands 1989*, Dordrecht: Foris, 1-10.
- Baelen, M., Ph. Hiligsmann & L. Rasier (in voorbereiding), 'De assimilatie van stem in de tussentaal van Franstalige leerders van het Nederlands'.
- Beheydt, L. (2000), 'Pronunciation: a broader approach. Discourse and variation in pronunciation teaching', in: U.A. Kaunzner (ed.) 2000, 77-91.
- Beheydt, L. (2004), 'Modale partikels en grammaticalisering', in: H. Bouillon (red), *Langues à niveaux multiples. Hommage au professeur J. Lerot à l'occasion de son éméritat*, Louvain-la-Neuve: Peeters, 2004, 22-34.
- Beheydt, L., R. Dirven & U.A. Kaunzner (1999), *Uitspraak Nederlands*, Leuven-Amersfoort: Acco.
- Berg, B. van den (1958), *Foniek van het Nederlands*. Den Haag: Van Goor Zonen.
- Berg, B. van den (1970), 'Het woordaccent in afleidingen met het prefix on-', in: *De Nieuwe taalgids. Van Haeringen-nummer*, 1-18.
- Bezooijen, R. van & R. van den Berg (2001), 'Who power Polder Dutch? A perceptual study of a new variety of Dutch', in: T. van der Wouden & H. Broekhuis (eds.), *Linguistics in the Netherlands 2001*, Amsterdam: John Benjamins, 1-12.
- Bezooijen, R. van & Ch. Giesbers (2003), 'Breekt ie echt dooj? De verspreiding van de Gooise r in het Standaardnederlands', in: J. Stroop (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Bert Bakker, 2003, 204-214.
- Blancquaert, E. (1969), *Praktische uitspraakleer van de Nederlandse taal*, Antwerpen: De Sikkel.
- Bongaerts, T., B. Planken & E. Schils (1993), 'Leeftijd en uitspraakvaardigheid. Kunnen late leerders een tweede taal leren spreken zonder buitenlands accent?' in: *Gramma / TTT Tijdschrift voor Taalwetenschap*, 1-14.
- Booij, G.E. (1976), 'Klinker-reductie in het Nederlands', in: *Leuvense Bijdragen*, 65, 461-469.
- Booij, G.E. (1981), *Generatieve fonologie van het Nederlands*, Utrecht-Antwerpen: Het Spectrum.
- Booij, G.E. (1982), 'Fonologische en fonetische aspecten van klinkerreductie', in: *Spektator*, 11, 295-301.

- Booij, G.E. (1995), *The phonology of Dutch*, Oxford: Clarendon Press.
- Booij, G.E. & A. van Santen (1998), *Morfologie. De woordstructuur van het Nederlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press, (tweede, geheel herziene druk).
- Boon T. den & D. Geeraerts (red.) (2005), *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse taal*. Van Dale Lexicografie: Utrecht/Antwerpen, 14de druk.
- Broecke, M.P.R. van den (ed.) (1988), *Ter sprake. Spraak als betekenisvol geluid in 36 thematische hoofdstukken*, Dordrecht: I.C.G. Publications.
- Coenders, H. e.a. (2002), *Kramers Woordenboek Nederlands*, Utrecht: Het Spectrum.
- Coenen, J. (1991), *Uitgesproken Nederlands. Docentenboek. Een uitspraakcursus voor anderstaligen*, Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Cohen, A., C. Ebeling, K. Fokkema & A. van Holk (1961), *Fonologie van het Nederlands en het Fries*, Den Haag: Martinus Nijhoff (tweede druk).
- Collier, R. & F.G. Droste (1973), *Fonetiek en fonologie*, Leuven: Acco.
- Collier, R. & J. 't Hart (1978), *Cursus Nederlandse intonatie*, Eindhoven: I.P.O.
- Collins, B. & I. Mees (1982), 'A phonetic description of the consonant system of Standard Dutch', in: *Journal of the International Phonetic Association*, 12, 2-12.
- Coninck, R.H.B. de (1970), *Groot Uitspraakwoordenboek van de Nederlandse Taal*, Antwerpen-Utrecht: De Nederlandse Boekhandel.
- Council of Europe (2001), *Common European Framework of reference for Languages: learning, teaching, assessment*, Cambridge : Cambridge University Press.
- Di Cristo, A. (1999), 'Vers une modélisation de l'accentuation en français (première partie)', in: *Journal of French language studies*, 10-1, 27-45.
- Donzel, M. van & F.J. Koopmans-Van Beinum (1996), 'Pausing strategies in discourse in Dutch', in: H.T. Bunnell & W. Idsardi (red), *Proceedings ICSLP96. Fourth International Conference on Spoken Language Processing*, Wilmington: Applied Science and Engineering Laboratories, 1996, 1029-1032.
- Edelman, L. (2003), ' "Kaaik aut, Paaul!" Het Poldernederlands in opmars', in: J. Stroop (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Bert Bakker, 2003, 65-73.
- Els, Th. van e.a. (1984), *Applied Linguistics and the Learning and Teaching of Foreign Languages*, Londen/New York: Arnold.
- Ernestus, M. (2000), *Voice Assimilation and Segment Reduction in Casual Dutch*. Proefschrift KU Nijmegen.
- Firbas, J. (1992), *Functional sentence perspective in written and spoken communication*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Garric, N. (2001), *Introduction à la linguistique*, Paris: Hachette.
- Groot, A.W. de (1962), *Inleiding tot de algemene taalwetenschap. Tevens inleiding tot de grammatica van het hedendaagse Nederlands*, Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Gussenhoven, C. (1983), 'Van focus naar zinsaccent: een regel voor de plaats van het zinsaccent in het Nederlands', in: *GLot: Tijdschrift voor Taalwetenschap*, 6-2, 131-155.
- Gussenhoven, C. (1984), *On the grammar and semantics of sentence accents*, Dordrecht: Foris Publications.
- Gussenhoven, C. (2002), 'Phonology of intonation', in: *GLot International*, 6-9/10, 271-284.
- Gussenhoven, C. (2004), *The phonology of tone and intonation*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Gussenhoven, C. (2005), 'Transcription of Dutch intonation', in: J. Sun-Ah (red), *Prosodic typology. The phonology of intonation and meaning*, Oxford: Oxford University Press, 2005, 118-145.
- Haan, J. (2001), *Speaking of questions. An exploration of Dutch question intonation*, Utrecht: LOT.
- Haan, J. (2004), 'Waarom klinken vragen altijd hoger? Vraagintonatie als echo van de oertijd', in: *Onze Taal*, 73-9, 220-223.
- Haas, W. de & M. Trommelen (1993), *Morfologisch handboek van het Nederlands*, Den Haag: Sdu.
- Haeringen, C.B. van (1979), 'Is tat juist op tie manier', in: C. B. van Haeringen, *Gramarie. Keur uit het werk van zijn hoogleraarstijd*, Utrecht: HES Publishers, 1979, 207-216.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn (1997), *Algemene Nederlandse Spraakkunst (2 delen)*, Groningen: Martinus Nijhoff Uitgevers.
- 't Hart, J., R. Collier & A. Cohen (1990), *A perceptual study of intonation. An experimental-phonetic approach to speech perception*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Heemskerck, J. en W. Zonneveld (2000), *Uitspraakwoordenboek*. Het Spectrum: Utrecht.
- Heiderscheidt, S. & Ph. Hiligsmann (2000), 'De accentuering in de tussentaal van Franstalige leerders van het Nederlands', in: *Leuvense Bijdragen. Themanummer Contrastief Taalonderzoek Nederlands-Frans*, 89-1/2, 117-131.
- Heuven, V.J. van (2002), *Boven de klanken*, Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.
- Heuven, V.J. van (2003), 'Vervlakt het Nederlands? Over intonatie', in: J. Stroop (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Bert Bakker, 2003, 215-223.
- Hiligsmann, Ph. (1997), *Linguïstische aspecten en pedagogische implicaties van de tussentaal van Franstalige M.O.-leerders van het Nederlands*, Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège – Fascicule CCLVXXIV, Genève: Droz.
- Hiligsmann, Ph. (1998), 'De uitspraak van (Belgisch-)Franstalige leerders van het Nederlands: een theoretische en didactische benadering' in: *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2108, 171-182.
- Hiligsmann, Ph. (1999), 'Uitspraakvaardigheid van Franstalige leerders van het Nederlands: een ondergeschoven kind?', in: *Handelingen LII der Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 157-167.
- Hiligsmann, Ph. (2000), 'Hoe breed is het Spectrum van het Uitspraakwoordenboek?', in: *Nederlands van Nu*, 48-4, 62-65.
- Hiligsmann, Ph. (2001) 'Boekbespreking van L. Beheydt, R. Dirven & U.A. Kaunzner, *Uitspraak Nederlands*, cd's, Leuven/Amersfoort: Acco. 1999' in: *Neerlandica Extra Muros*, 39-3, 69-70.
- Hiligsmann, Ph. (2005), 'Heeft u vragen? / Vous avez des questions? Vraagzinnen in het Nederlands en in het Frans', in: Ph. Hiligsmann, G. Janssens & J. Vromans (red), *Woord voor woord. Zin voor zin. Liber Amicorum voor Siegfried Theissen*, Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 2005, 171-190.
- Hiligsmann, Ph. & L. Rasier (2002), 'De zinsaccentuering in de tussentaal van Franstalige leerders van het Nederlands', in: Ph. Hiligsmann & E. Leijnse (red), *n/f. NVT-onderwijs en -onderzoek in Franstalig gebied*, Nijmegen: Vantilt, 2002, 37-53.
- Horst, J. van der & K. van der Horst (1999), *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*, Den Haag-Antwerpen: Sdu Uitgevers & Standaard Uitgeverij.

- Hout, R. van, G. De Schutter, E. De Crom, W. Huinck, H. Kloots & H. Van de Velde (1999), 'De uitspraak van het Standaard-Nederlands. Variatie en normen in Vlaanderen en Nederland', in: E. Huls & B. Weltens (red.), *Artikelen van de Derde Socio-linguïstische Conferentie*, Delft: Eburon, 1999, 183-196.
- Ickenroth, J. (1981), 'Enkele elementen uit een contrastieve studie van prosodische verschijnselen in Frans en Nederlands', in: *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 9-1, 157-169.
- International Phonetic Association (1999), *Handbook of the International Phonetic Association. A guide to the use of the International Phonetic Alphabet*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Joosten, Fr. (2001), *De uitspraak van letterwoorden in het Nederlands*, Leuven: KUL Departement Linguïstiek.
- Joosten, Fr. (2003), 'De uitspraak van letterwoorden in het Nederlands', in: *Nederlandse Taalkunde*, 7-3, 238-263.
- Katwijk, A. van (1974), *Accentuation in Dutch*, Assen: Van Gorcum.
- Kaunzner, U.A. (ed) (2000), *Pronunciation and the adult learner: limitations and possibilities*, Bologna: Clueb.
- Kloots, H. (2005), *Vocaalreductie in het Standaardnederlands in Vlaanderen en Nederland*. Proefschrift Universiteit Antwerpen.
- Kloots, H., G. De Schutter, S. Gillis & M. Swerts (2002), 'Sjwa-insertie in eindclusters: variatiepatronen in het Standaardnederlands', in: *Nederlandse Taalkunde*, 7, 97-126.
- Kloots, H., G. De Schutter, S. Gillis & M. Swerts (2003), 'Verdoffende vocalen en klinkers die verdwijnen: een casestudy', in: *Nederlandse Taalkunde*, 8-3, 231-254.
- Kooij J. & M. van Oostendorp (2003), *Fonologie. Uitnodiging tot de klankleer van het Nederlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Koopmans-van Beinum, F.J. (1980), *Vowel reduction in Dutch*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Koopmans-van Beinum, F.J. (1982), 'Akoestische en perceptieve aspecten van klinker-contrastreductie en de rol van de fonologie', in: *Spektator*, 11, 284-294.
- Kraak, A. (1970), 'Zinsaccent en syntaxis', in: *Studia neerlandica*, 4, 41-62.
- Lacheret-Dujour, A. & F. Beaugendre (1999), *La prosodie du français*, Paris: CNRS Editions.
- Ladd, D.R. (1996), *Intonational phonology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Marle, J. van (1980), 'The Stress Patterns of Dutch Simplex Words: a First Approximation', in: W. Zonneveld e.a. (red.) *Study in Dutch Phonology*, Den Haag: Nijhoff, 1980, 89-128.
- Mees, I. & B. Collins (1983), 'A phonetic description of the vowel system of Standard Dutch', in: *Journal of the International Phonetic Association*, 13, 64-75.
- Moulton, W.G. (1962), 'The vowels of Dutch: Phonetic and Distributional Classes', in: *Lingua*, 11, 294-313.
- Neijt, A. (1994), *Universele Fonologie: een inleiding in de klankleer*, Dordrecht: ICG Publications.
- Nooteboom, S.G. (1972), *Production and Perception of Vowel Duration*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Nooteboom, S.G. & A. Cohen (1995), *Spreken en verstaan. Een inleiding tot de experimentele fonetiek*, Assen: Van Gorcum.
- Oostendorp, M. van (1996), *Tongval. Hoe klinken Nederlanders?* Amsterdam: Prometheus.

- Oostendorp, M. van (1997), 'Enkele eigenschappen van de Nederlandse sjwa', in: *Nederlandse Taalkunde*, 2-1, 3-13.
- Os, E. den (1985), 'Perception of speech rate of Dutch and Italian sentences', in: *Phonetica*, 42, 124-134.
- Paardekooper, P.C. (1998), *ABN-uitspraakgids*, Den Haag-Antwerpen: Sdu-Standaard.
- Pike, K.L. (1945), *The intonation of American English*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Predota, S. (1980), 'On Vowel Reduction in Dutch', in: W. Zonneveld e.a. (eds.), *Studies in Dutch Phonology*, Den Haag: Nijhoff, 1980, 123-138.
- Rasier, L. (2003), 'Le système accentuel de l'interlangue d'apprenants francophones du néerlandais', in: A. Mettouchi & G. Ferré (red), *Actes du colloque international 'Interfaces prosodiques/Prosodic interfaces'*, Université de Nantes 27-29 mars 2003, Nantes: Édition de l'A.A.I., 2003, 79-84.
- Rasier, L. (2004a), 'De zinsaccentuering in het Nederlands: een verkenning over de grenzen tussen (toegepaste) taalkunde en didactiek heen', in: A.J. Gelderblom, C. ter Haar, G. Janssens, M. Kristel & J. Pekelder (red), *Neerlandistiek de grenzen voorbij. Handelingen van het Vijftiende Colloquium Neerlandicum, Rijksuniversiteit Groningen 24-30 augustus 2003*, Münster: Nodus Publikationen, 2004, 303-322.
- Rasier, L. (2004b), 'De prosodie van de tussentaal van tweede-/vreemdetaalleerders: een stand van zaken', in: *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 71, 125-134.
- Rasier, L. (2004c), 'De prosodie van het Frans en van het Nederlands: een contrastieve blik', in: R. Beyers (red), *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis LVII*, Brussel, 2004, 133-147.
- Rasier, L. (2004d), 'De contrastieve studie van prosodische systemen: het geval van het Frans en van het Nederlands', in: G. Janssens, S. Sereni & E. Spinoy (red), *n/f. Onderzoek en praktijk in de Franstalige neerlandistiek*, Nijmegen: Vantilt, 2004, 101-114.
- Rasier, L. (2005a), 'Prosodie, woordvolgorde en informatiestructuur in het Frans en in het Nederlands: een studie in Functionele Grammatica', in: Ph. Hilgsmann, L. Beheydt, L. Degand, P. Godin & S. Vanderlinden (eds.), *Neerlandistiek in Frankrijk en in Franstalig België/Les études néerlandaises en France et en Belgique*, Louvain-la-Neuve: Academia Bruylant, 2005, 207-222.
- Rasier, L. (2006), *Prosodie en vreemdetaalverwerving. Accentdistributie in het Frans en het Nederlands als vreemde taal*. Proefschrift Université catholique de Louvain.
- Rietveld, A.C.M. & H.G. Loman (1985), '/H/, stemhebbend of stemloos', in: *GLOT*, 8, 275-285.
- Rietveld, A.C.M. & V.J. Van Heuven (1997), *Algemene fonetiek*. Coutinho: Bussum.
- Rossi, M. (1999), *L'intonation. Le système du français: description et modélisation*, Paris: Ophrys.
- Scherps, G. (1961), *Inleiding tot de Nederlandse fonetiek voor Franstaligen*, Antwerpen: Plantyn.
- Scherps, G. (1980), *Nederlandse uitspraakleer*, Leuven: Acco.
- Schouten, M.E.H. (1981), 'Het verschil tussen *bot* en *bod*, een vergeefse speurtocht', in: *De Nieuwe Taalgids*, 74, 537-546.
- Schultink, H. (1980), 'Boundaries, Wordclasses, and the Accentuation of Derived Words in Dutch', in: W. Zonneveld e.a. (eds.), *Studies in Dutch Phonology*, Den Haag: Nijhoff, 1980, 205-222.
- Sijs, N. van der (1996), *Leenwoordenboek: de invloed van andere talen op het Nederlands*, Den Haag: Sdu.

- Sijts, N. van der (2005), *Groot leenwoordenboek*, Utrecht: Van Dale Lexicografie.
- Sleeman, P., E. Verheugd & B. Vlugter (2000), 'Informatiestructuur en syntaxis: overeenkomsten en verschillen tussen Nederlands en Frans', in: *Leuvense Bijdragen. Themanummer Contrastief Taalonderzoek Nederlands-Frans*, 89 1-2, 289-304.
- Slis, I.H. (1985), *The Voiced-Voiceless Distinction and Assimilation of Voice in Dutch*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Sterkenburg, P. van (2002) (red.), *Van Dale groot woordenboek hedendaags Nederlands*, Utrecht-Antwerpen: Van Dale lexicografie.
- Stroop, J. (1998a), *Poldernederlands; waardoor het ABN verdwijnt*, Amsterdam: Bert Bakker.
- Stroop, J. (1998b), 'Het Poldernederlands is al model!', in *Onze Taal*, 67-9, 226-228.
- Swerts, M., E. Krahmer & C. Avesani (2002), 'Prosodic marking of information status in Dutch and Italian: a comparative analysis', in: *Journal of Phonetics*, 30-4, 629-654.
- Theissen, S. (te verschijnen), 'Accentueringsverschillen in Noord en Zuid', in: *Nederlands van Nu*.
- Theissen, S. (te verschijnen), 'De uitspraak van enkele Franse woorden', in: *Nederlands van Nu*.
- Theissen, S. (te verschijnen), 'Enkele uitspraakverschillen in Noord en Zuid', in: *Nederlands van Nu*.
- Theissen, S. (te verschijnen), 'Van agenda en regie tot avant-garde en tango: de uitspraak van de g in van oorsprong Franse of Engelse woorden'. in: *Nederlands van Nu*.
- Theissen, S., M. Esch & Ph. Hiligsmann (1988), *Invert woordenboek van het Nederlands*, Luik: CIPL.
- Theissen, S. & Ph. Hiligsmann (1993), *Supplement op het Invert woordenboek van het Nederlands*, Luik: CIPL.
- Theissen, S. & P. Debrabandere (2004), *Woordenboek voor correct taalgebruik*, Mechten: Wolters-Plantyn.
- Thio, K. & M. Verboog (1999), *Verstaanbaar spreken. Een handleiding uitspraakonderwijs voor docenten Nederlands als tweede taal*, Bussum: Coutinho (tweede druk).
- Timmermans, B. (2004), *Klink klaar. Uitspraak- en intonatiegids voor het Nederlands*, Leuven: Davidsfonds.
- Tops, E. (2005), *Variatie en verandering van de /r/ in Vlaanderen*. Proefschrift Vrije Universiteit Brussel.
- Trommelen, M. & W. Zonneveld (1989), *Klemtoon en metrische fonologie*, Muiderberg: Coutinho.
- Van de Velde, H. (1996), *Variatie en verandering in het gesproken Standaard-Nederlands (1935-1993)*. Proefschrift KU Nijmegen.
- Van de Velde, H. (2003a), 'Voorbeeld(ige) uitspraak?' in: *Nederlandse Taalkunde*, 8-1, 44-57.
- Van de Velde, H. (2003b), 'Diftongering in het Nederlands', in: T. Koole, J. Nortier & B. Tahitu (eds.), *Artikelen van de Vierde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, 2003, 486 -497.
- Van de Velde, H. & M. Houtermans (1999). 'Vlamingen en Nederlanders over de uitspraak van nieuwslezers', in: E. Huls and B. Weltens (red.), *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, 1999, 451-462.

- Van de Velde, H. & R. van Hout (1999), 'The pronunciation of (r) in Standard Dutch', in: R. van Bezooijen & R. Kager (eds.), *Linguistics in the Netherlands 1999*, Amsterdam: John Benjamins, 177-188.
- Van de Velde, H. & R. van Hout (2000), 'N-deletion in reading style', in: H. de Hoop & T. van der Wouden (eds.), *Linguistics in the Netherlands 2000*, Amsterdam: John Benjamins, 209-219.
- Van de Velde, H. & R. van Hout (eds.) (2001a), *'r-atrics: sociolinguistic, phonetic and phonological characteristics of /r/*, Brussel: ILVP.
- Van de Velde, H. & R. van Hout (2001b), 'The devoicing of fricatives in a reading task', in: T. van der Wouden & H. Broekhuis (eds.), *Linguistics in the Netherlands 2001*, Amsterdam: John Benjamins, 219-229.
- Van de Velde, H. & R. van Hout (2002), 'Uitspraakvariatie in leenwoorden', in: Ph. Hilgsmann & E. Leijne (red.), *n/f. NVT-onderwijs en -onderzoek in Franstalig gebied*, Nijmegen: Vantilt, 2002, 77-95.
- Van de Velde, H. & R. van Hout (2003), 'De deletie van de slot-n', in: *Nederlandse Taalkunde*, 8-2, 93-114.
- Van de Velde, H., Ph. Hilgsmann & A. Chauvaux, (2006), 'De uitspraak van Franse leenwoorden in het Nederlands: met of zonder slot-e?' in *n/f 6*. Association des néerlandistes de Belgique francophone. Nijmegen: Vantilt, 2006, 89-105.
- Van Hout, R., G. De Schutter, E. De Crom, W. Huinck, H. Kloots & H. Van De Velde (1999), 'De uitspraak van het Standaard-Nederlands: variatie en varianten in Vlaanderen en Nederland', in: E. Huls & B. Weltens (red): *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft, Eburon, 1999, 183-196.
- Vanparys, J., G. Deville & S. Gielen (1998), '*Démosthène*: naar uitspraakremediëring met de computer', in: *ANBF-Nieuwsbrief*, 3, 89-102.
- Verburg, M. & R. Stumpel (red.) (2003), *Van Dale Pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal*. Utrecht-Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Verhoeven, J.W.M. (1994), 'Aspecten van buitenlandaccent bij vreemdetaalverwerving', in: *Acta universitatis wratislaviensis*, 1651, 303-311.
- Verstraeten, B. & H. Van de Velde (2001), 'Socio-geographical variation of /r/ in Dutch', in: H. Van de Velde & R. van Hout (eds.), *'r-atrics: sociolinguistic, phonetic and phonological characteristics of /r/*, Brussel: ILVP, 2001, 45-61.
- Voortman, B. (1994), *Regionale variatie in het taalgebruik van notabelen. Een sociolinguïstisch onderzoek in Middelburg, Roermond en Zutphen*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Vriendt, S. de (1994), 'Uitspraakcorrectie, in het bijzonder bij sprekers van Slavische talen die Nederlands leren', in: *Acta universitatis wratislaviensis*, 1651, 313-319.
- Vriendt, S. de & M.J. Wambach (1966), 'Correction phonétique des francophones belges qui apprennent le néerlandais', in: *Revue de phonétique appliquée*, 3, 17-39.
- Vries, J. de (2001), *Onze Nederlandse spreektaal*, Den Haag: Sdu
- Woordenlijst Nederlandse Taal* (2005), Tiel-Den Haag: Lannoo-Sdu.
- Wynants, A. (1985), *Drempeelniveau Nederlands*, Raad van Europa: Straatsburg.
- Zonneveld, W., F. van Coetsem & O. Robinson (eds.) (1980), *Studies in Dutch Phonology*, Den Haag: Nijhoff.
- Zwaardemaker, H. & L.P.H. Eijkman (1928), *Leerboek der Phonetiek*, Haarlem: De Erven Bohn.

Bijlage 1

Het Internationaal Fonetisch Alfabet

cf. www.arts.gla.ac.uk/IPA

(De laatste herziening/correctie dateert uit 1996).

CONSONANTS (PULMONIC)

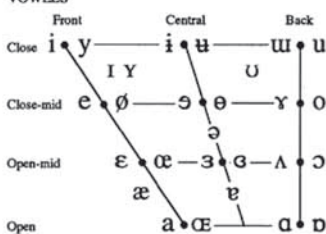
	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ			r					ʀ		
Tap or Flap				ɾ		ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative				ɬ ɮ							
Approximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant				l		ɭ	ʎ	ʟ			

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a voiced consonant. Shaded areas denote articulations judged impossible.

CONSONANTS (NON-PULMONIC)

Clicks	Voiced implosives	Ejectives
◌ Bilabial	ɓ Bilabial	as in:
◌ Dental	ɗ Dental/alveolar	◌ Bilabial
◌ (Post)alveolar	ɗ Dental/alveolar	◌ Dental/alveolar
◌ Palatoalveolar	ɗ Palatal	◌ Velar
◌ Alveolar lateral	ɗ Velar	◌ Alveolar fricative

VOWELS

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

OTHER SYMBOLS

◌ Voiceless labial-velar fricative	◌ Alveolo-palatal fricatives
◌ Voiced labial-velar approximant	◌ Alveolar lateral flap
◌ Voiced labial-palatal approximant	◌ Simultaneous ʃ and x
◌ Voiceless epiglottal fricative	Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary.
◌ Voiced epiglottal fricative	
◌ Epiglottal plosive	

SUPRASEGMENTALS

	TONES & WORD ACCENTS
Primary stress	ˈ
Secondary stress	ˈ
Long	ː
Half-long	ˑ
Extra-short	ˑ
Syllable break	ˌ
Minor (foot) group	ˌ
Major (intonation) group	ˌ
Linking (absence of a break)	ˌ

DIACRITICS

Diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. ɲ̥	
Voiceless	◌
Breathily voiced	◌
Dental	◌
Voiced	◌
Creaky voiced	◌
Apical	◌
Aspirated	◌
Linguolabial	◌
Laminal	◌
More rounded	◌
Labialized	◌
Nasalized	◌
Less rounded	◌
Palatalized	◌
Nasal release	◌
Advanced	◌
Velarized	◌
Lateral release	◌
Retracted	◌
Pharyngealized	◌
No audible release	◌
Centralized	◌
Velarized or pharyngealized	◌
Mid-centralized	◌
Raised	◌
Lowered	◌
Non-syllabic	◌
Advanced Tongue Root	◌
Rhoticity	◌
Retracted Tongue Root	◌

Bijlage 2

IPA-symbolen en de corresponderende SAMPA- symbolen voor het Nederlands

1. Klinkers

IPA	SAMPA
[a]	[A]
[a]	[a]
[a.]	[a.]
[a:]	[a:]
[ɛ]	[E]
[ɛ.]	[E.]
[e:]	[E:]
[e]	[e]
[e.]	[e.]
[e:]	[e:]
[ɪ]	[I]
[i]	[i]
[i.]	[i.]
[i:]	[i:]
[y]	[y]
[y.]	[y.]
[y:]	[y:]
[ø]	[2]
[ø.]	[2.]
[ø:]	[2:]
[œ.]	[9:]
[u]	[u]
[u.]	[u.]
[u:]	[u:]
[ɔ]	[O]
[ɔ.]	[O.]
[ɔ:]	[O:]
[o]	[o]
[o.]	[o.]
[o:]	[o:]
[ʏ]	[Y]
[ə]	[@]

2. Semivocalen

[w]	[w]
[j]	[j]

3. Tweeklanken

[ai]	[Ai]
[ei]	[Ei]
[u.i]	[u.i]
[a.i]	[a.i]
[o.i]	[o.i]
[œ.y]	[9.y]
[ɔu]	[Ou]
[i.w / iu(w)]	[i.w]
[e.w / eu(w)]	[e.w]
[y.w / yu(w)]	[y.w]
[ɔi]	[Oi]
[ai]	[ai]

4. Franse klanken

[ã.]	[A~]
[ẽ.]	[E~]
[ɔ̃.]	[O~]
[œ̃.]	[Y~]

5. Medeklinkers

[h]	[h]
[p]	[p]
[b]	[b]

[t]	[t]	[f]	[f]
[d]	[d]	[v]	[v]
[k]	[k]	[s]	[s]
[g]	[g]	[z]	[z]
[m]	[m]	[ʃ]	[S]
[n]	[n]	[ʒ]	[Z]
[ŋ]	[N]	[x]	[x]
[l]	[l]	[ɣ]	[G]
[r]	[r]		

Bijlage 3

De basiswoordenschat en problematische woorden in fonetisch schrift

Hieronder staat de fonetische transcriptie van de 2.000 meest frequente woorden van het Nederlands en van woorden waarmee Franstalige leerders vaak moeilijkheden ondervinden.

Bij de transcriptie is het volgende in aanmerking genomen:

- De vermelde uitspraak is de meest gangbare. De opgenomen uitspraakvariant komt dan ook telkens overeen met de niet-gereduceerde uitspraak. Naast *sigaret* staat uitsluitend [siɣəret]. De gereduceerde variant(en) ([siɣ(ə)ret]) hebben we niet opgenomen.
- De slot-n wordt uitsluitend aangegeven als die gerealiseerd moet worden. In *hebben* wordt die niet weergegeven, in *zien* wel.
- Franstaligen vertonen vaak de neiging te lange klinkers te produceren. Dit is o.a. het geval met de [i] en de [u]. Bij die twee klinkers wordt de lengte van de klinker dan ook uitsluitend aangegeven (met . of :) als dat noodzakelijk is.
- Naast bepaalde woorden staat een tweede uitspraakmogelijkheid. Dit is het geval met de woorden op *-tie* die in Nederland (bijna) systematisch als [-tsi] worden gerealiseerd en in Vlaanderen (bijna) systematisch als [-si], bv. *democratie*. We hebben de twee vormen (zonder label) naast elkaar opgenomen. Soms komt een uitspraakvariant (bijna) uitsluitend in Nederlandstalig België voor. Die uitspraakvariant wordt voorafgegaan door het label B. en staat tussen haakjes na de meest gangbare uitspraakvariant, bv. *dossier* [dɔsje.] (B. [dɔsi:r]).
- De beklemtoonde lettergreep wordt onderstreept. Twee onderstreepte syllaben binnen hetzelfde woord houden in dat het woord een wisselende klemtoon heeft (zonder dat daar verschil in betekenis mee gepaard gaat). Voor de verklaring voor die wisselende klemtoon, zie 5.

aan	[a.n]	affiche	[afi.ʃə]
aanbieden	[a.nbɪdə]	afhangen	[afhaŋə]
aandacht	[a.ndaxt]	afhankelijk	[afhaŋkələk]
aandachtig	[a.ndaxtəx]	afkomen	[afko.mə]
aandeel	[a.nde.l]	aflopen	[aflo.pə]
aandoen	[a.ndun]	afnemen	[afne.mə]
aangewezen	[a.ŋəwe.zə]	afpakken	[afpaka]
aangezien (= vgw.)	[a.ŋəzi.n]	afscheid	[afsxeit]
aankijken	[a.ŋkeikə]	afsluiten	[afslœytə]
aankleden	[a.ŋkle.də]	afstand	[afstand]
aankomen	[a.ŋko.mə]	afvegen	[afve.ɣə]
aankondigen	[a.ŋkɔndəɣə]	afvragen	[afra.ɣə]
aanleg	[a.nlex]	afwachten	[afwaxtə]
aanleiding	[a.nleidɪŋ]	agenda	[ayenda]
aannemen	[a.ne.mə]	agent	[ayent]
aanpassen	[a.npasə]	aids	[e.ts]
aansluiten	[a.nslœytə]	akkoord	[ako:rt]
aantal	[a.ntal]	al	[al]
aantrekken	[a.ntrəkə]	album	[albʏm]
aanvaarden	[a.nva:rdə]	aldoor	[aldo:r]
aanvankelijk	[a.nvaŋkələk]	aldus	[aldʏs]
aanvragen	[a.nvra.ɣə]	alfabet	[alfabet]
aanwezig	[a.nwe.zəx]	algebra	[alɣəbra]
aanwijzen	[a.nweizə]	algemeen	[alɣəme.n]
aanzien	[a.nzin]	allebei	[aləbei]
aanzienlijk	[a.nzi.nlək]	alleen	[ale.n]
aard	[a:rt]	allemaal	[aləma.l]
aardappel	[a:rdapəl]	allergie	[aleryi.]
aarde	[a:rdə]	allerlei	[alərlei]
aardig	[a:rdəx]	alles	[aləs]
aarzelen	[a:rzələ]	als	[als]
abonnement	[abɔnəment]	alsjeblieft	[alʃəbli.ft]
absoluut	[apsoly.t]	alsof	[alzəf]
achillespees	[axɪləspe.s]	alstublieft	[alstybli.ft]
acht	[axt]	althans	[altans]
achten	[axtə]	altijd	[alteit]
achter	[axtər]	alweer	[alwe:r]
achterblijven	[axtərblɛivə]	ambassade	[ambasa.də]
achtergrond	[axtəɣrɔnt]	analogie	[analoɣi.]
achtste	[axstə]	anarchie	[anarxi.]
achttien	[axtin]	ander	[andər]
acteur	[aktø:r]	anderhalf	[andərhalf]
actie	[aksi]	anders	[andərs]
activiteit	[aktiviteit]	anderzijds	[andərzeits]
adjectief	[atjektiv]	anekdote	[anegdo.tə]
adres	[adres]	angina	[aŋɣi.na]
advies	[atfis]	angst	[aŋst]
af	[af]	angstig	[aŋstəx]
afdeling	[afde.lɪŋ]	antwoord	[antwo:rt]

antwoorden	[antwo:rdɛn]	begin	[bəɣɪn]
apart	[apart]	beginnen	[bəɣɪnə]
appel (= vrucht)	[apəl]	begrijpelijk	[bəɣɪɪpələk]
applaudisseren	[apləudɪsə.rə]	begrijpen	[bəɣɪɪpə]
april	[apɪɪ]	begrip	[bəɣɪɪp]
arbeid	[arbeɪt]	behalve	[bəhəlʋə]
arbeider	[arbeɪdər]	behandelen	[bəhandələ]
archief	[arxi.f]	behoefte	[bəhuftə]
archipel	[arxi:pəl]	behoorlijk	[bəho:rlək]
architect	[arxitekt] [arfitekt]	behouden	[bəhəudə]
arm	[arm]	beide	[beɪdə]
artikel	[artikəl]	bekend	[bəkent]
arts	[arts]	bekendmaken	[bəkentma.kə]
aspect	[aspekt]	bekennen	[bəkənə]
atleet	[atle.t]	bekijken	[bəkɛikə]
augustus	[əuɣɣstɪs]	belachelijk	[bələxələk]
auteur	[əutə:r] [otø:r]	belang	[bəlaŋ]
authentiek	[əutenti.k]	belangrijk	[bəlaŋreik]
auto	[əuto] [o.to]	belangstelling	[bəlaŋstɛlɪŋ]
autonomie	[əutonomi.] [otonomi.]	belasting	[bəlastɪŋ]
avond	[a.vənt]	beleefd	[bəle.ft]
baan	[ba.n]	beleid	[bəleɪt]
baard	[ba:rt]	beleven	[bəle.və]
baas	[ba.s]	bellen	[bɛlə]
baby	[be.bi]	beloven	[bələ.və]
baccalaureaat	[bakaləureja.t]	beneden	[bəne.də]
bad	[bat]	benzine	[benzi.nə]
bagage	[baɣa.ɣə]	beoordelen	[bəo:rdɛ.lə]
bakker	[bakər]	bepaald	[bəpa.lt]
bal	[bal]	bepalen	[bəpa.lə]
band	[bant]	beperken	[bəpɛrkə]
bang	[baŋ]	bereid	[bəreɪt]
bank	[baŋk]	bereiken	[bəreikə]
bar	[bar] (B. ook [ba:r])	berg	[bɛrx]
basis	[ba.zɪs]	bericht	[bɛrɪxt]
basketbal	[ba.skɛdbal]	beroep	[bərup]
beantwoorden	[bəantwo:rdə]	beschermen	[bəskɛrmə]
bed	[bɛt]	beschikbaar	[bəskɪqba:r]
bedanken	[bədan̩kə]	beschikken	[bəskɪkə]
bedenken	[bəden̩kə]	beschouwen	[bəsxəuʋə]
bedoelen	[bədula]	beschouwing	[bəsxəuʋɪŋ]
bedoeling	[bədula]	beschrijven	[bəsxreɪvə]
bedrag	[bədrax]	beseffen	[bəsefə]
bedragen	[bədra.ɣə]	beslissen	[bəslɪsə]
bedrijf	[bədreɪf]	beslissing	[bəslɪsɪŋ]
beeld	[be.lt]	besluit	[bəslæyt]
been	[be.n]	besluiten	[bəslæytə]
beest	[be.st]	bespreken	[bəspre.kə]
beetje	[be.tjə]	bespreking	[bəspre.kɪŋ]

best	[best]	bisschop	[bɪsxɔp]
bestaan	[bəsta.n]	bitter	[bɪtər]
besteden	[bəste.də]	blad	[blat]
bestellen	[bəstɛlə]	blank	[blɑŋk]
bestuur	[bəsty:r]	blauw	[bləu]
betalen	[bəta.lə]	blessure	[blɛsy.rə]
betekenen	[bəte.kənə]	blij	[blei]
betekenis	[bəte.kənɪs]	blijkbaar	[bleɪgba:r]
beter	[be.tər]	blijken	[bleikə]
beton	[bətɒn]	blijven	[bleɪvə]
betreffen	[bətrɛfə]	blik	[blɪk]
betrekkelijk	[bətrɛkələk]	blind	[blɪnt]
betrekken	[bətrɛkə]	blocnote	[blɔkno.t]
betrekking	[bətrɛkɪŋ]	bloed	[blut]
beurs	[bø:rs]	bloem	[blum]
beurt	[bø:rt]	bloes	[blus]
bevallen	[bəvɑlə]	blok	[blɔk]
bevatten	[bəvɑtə]	bluf	[blɪf]
bevinden	[bəvɪndə]	bodem	[bo.dəm]
bevolking	[bəvɔlkɪŋ]	boek	[buk]
bewaren	[bəwa.rə]	boel	[bul]
bewegen	[bəwe.ɣə]	boer	[bu:r]
beweging	[bəwe.ɣɪŋ]	boodschap	[bo.tsxɑp]
beweren	[bəwe.rə]	boom	[bo.m]
bewijzen	[bəweɪzə]	boord	[bo:rt]
bewoner	[bewo.nər]	boos	[bo.s]
bewust	[bewyst]	boot	[bo.t]
bezet	[bəzɛt]	bord	[bɔrt]
bezig	[be.zəx]	borst	[bɔrst]
bezitten	[bəzɪtə]	bos	[bɔs]
bezoek	[bəzʊk]	bouw	[bəu]
bezoeken	[bəzʊkə]	bouwen	[bəuwa]
bezwaar	[bəzwa:r]	boven	[bo.və]
bidden	[bɪdə]	bovendien	[bo.vədi.n]
bieden	[bi.də]	brand	[brant]
biefstuk	[bi.fstɪk]	branden	[brandə]
bier	[bi:r]	breed	[bre.t]
bij	[bei]	breken	[bre.kə]
bijdrage	[beɪdra.ɣə]	brengen	[brɛŋə]
biljart	[bɪljart]	brief	[bri.f]
biljet	[bɪljɛt]	bril	[brɪl]
bijna	[beɪna]	brochure	[broʃy.rə]
bijvoorbeeld	[beɪvo:rbe.lt] [bəvo:rbe.lt]	broek	[bruk]
bijzonder	[bizɔndər]	broer	[bru:r]
binden	[bɪndə]	bronchitis	[brɔŋxi.tɪs]
binnen	[bɪnə]	brood	[bro.t]
binnenkomen	[bɪnəko.mə]	brug	[brɪx]
biologie	[bijolɔɣi.]	bruin	[bræyn]
bioscoop	[bijəsko.p]	Brussel	[brɪsəl]

buigen	[bæyɣə]	commissie	[kəmissi]
buiten	[bæytə]	conclusie	[kəŋklyzi]
buitengewoon	[bæytəɣəwo.n]	conflict	[kənflikt]
buitenland	[bæytələnt]	congres	[kəŋɣres]
buitenlands	[bæytələns]	consensus	[kənsənsʏs]
bureau	[byro.]	consequentie	[kənsəkʷensi]
burgemeester	[byrɣəme.stər]	consonant	[kənsənant] [kənzənant]
bus	[bʏs]	constateren	[kənstate.rə]
business	[bɪznɪs]	consul	[kənzyl] [kənsyl]
buur	[by:r]	consument	[kənzylment] [kənsylment]
buurt	[by:rt]	contact	[kəntakt]
cabaret	[kabare(t)]	context	[kəntekst]
cacao	[kakəu]	controle	[kəntro.lə] (B. [kəntro.lə])
cadeau	[kado.]	corrigeren	[kəriɣe.rə] (B. [kəriɣe.rə])
café	[kafə.]	crèche	[kreʃ]
caissière	[kasjɛ.rə]	criterium	[krite.rjɣm]
cake	[ke.k]	cultuur	[kylty:r]
campagne	[kampɣnə]	daad	[da.t]
canon (litteraire –)	[ka.nən] (cf. <i>kanon</i>)	daar	[da:r]
caoutchouc	[kəutʃuk]	daarna	[da.rna.]
caravan	[kerəvən] (B. [karavan])	daarom	[da:rəm]
cash	[kɛʃ]	dadelijk	[da.dələk]
causaal	[kəuza.l]	dag	[dax]
cent	[sent]	dagelijks	[da.ɣələks]
centiem	[senti.m]	dak	[dak]
centimeter	[sentime.tər]	dal	[dal]
centraal	[sentra.l]	dalen	[da.lə]
centrum	[sentrym]	dame	[da.mə]
chaos	[xa.əs]	dan	[dan]
chauffeur	[ʃofø:r]	dank	[danɔk]
chef	[ʃɛf]	dankbaar	[danba:r]
chemie	[xemi.]	danken	[danɔkə]
chemisch	[xe.mis]	dankzij	[danɔkseɪ]
cheque	[ʃɛk]	dansen	[dansə]
chirurgie	[ʃirɣryi.] [xirɣryi.]	dat	[dat]
chloor	[xlo:r]	debat	[debat]
christelijk	[kristələk]	december	[desembər]
	[xristələk]	deel	[de.l]
christen	[kristən]	deelnemen	[de.lne.mə]
	[xristən]	definitief	[definiti.f]
chronisch	[xro.nis]	degelijk	[de.ɣələk]
cijfer	[seɪfər]	degene	[dəɣe.nə]
circa	[sɪrka]	deken	[de.kə]
citroen	[sitru:n]	delen	[de.lə]
clown	[kləʊn]	delinquent	[delɪŋkwent]
club	[klyp]	democratie	[demokrasi.] [demokrasi.]
code	[ko.də]	denken	[dɛŋkə]
collega	[kəle.ɣa]	derde	[dɛrdə]
college	[kəle.ɣə]	dergelijk	[dɛrɣələk]

dertien	[dɛrtin]	dossier	[dɔsjɛ.] (B. [dɔsi:r])
dertig	[dɛrtəx]	douane	[duwa.nə]
dertigste	[dɛrtəxstə]	douche	[duʃ] (B. [duʃə])
dessert	[dɛsɛrt] [dɛsɛ:r]	draad	[dra.t]
detail	[deta.i]	draaien	[dra.jə]
detective	[detɛkti.və] [ditɛktiv]	dragen	[dra.ɣə]
deur	[dø:r]	dreigen	[drɛivə]
deze	[de.zə]	drie	[dri.]
dezelfde	[dəzɛlvdə]	drijven	[drɛivə]
dicht	[dɪxt]	dringen	[drɪŋə]
dichtbij	[drɪɔbɛi]	dringend	[drɪŋənt]
die	[di.]	drinken	[drɪŋkə]
dienen	[di.nə]	dromen	[dro.mə]
dienst	[di.nst]	droog	[dro.x]
diep	[di.p]	droom	[dro.m]
dier	[di:r]	druk	[dryk]
diesel	[di.səl] [di.zəl]	drukken	[drykə]
dik	[dik]	dubbel	[dybəl]
dikwijls	[dikwəls]	duidelijk	[dœyɔlək]
ding	[dɪŋ]	duizend	[dœyzənt]
dinsdag	[dɪnzɔdax]	duizendste	[dœyzənstə]
direct	[direkt]	dun	[dʏn]
directeur	[direktø:r]	dupe	[dy.pə]
dirigent	[diriɣənt]	duren	[dy.rə]
diskrediet	[dɪskredit]	durven	[dyrvə]
discussie	[dɪskysɪ]	dus	[dʏs]
dit	[dɪt]	duur	[dy:r]
dochter	[dɔxtər]	dwingen	[dwɪŋə]
doden	[do.də]	e	[e.]
doek	[duk]	echo	[ɛxo]
doel	[dul]	echt	[ɛxt]
doen	[dun]	echter	[ɛxtər]
dokter	[dɔktər]	economie	[ekonomi.]
dollar	[dɔlər]	economisch	[ekono.mis]
dom	[dɔm]	één (= telwoord)	[e.n]
dominee	[do.mine]	een (= lidwoord)	[ən]
donderdag	[dɔndərdax]	eenheid	[ɛ.nheit]
donker	[dɔŋkər]	eenmaal	[ɛ.nma.l]
dood	[do.t]	eens	[e.ns]; [ə(n)s]
door	[do:r]	eentje	[ɛ.ntjə]
doorbrengen	[do:rbrɛŋə]	eenvoudig	[e.nvɔudəx]
doordat	[do.rɔɔt]	eenzaam	[ɛ.nza.m]
doordringen	[do:rdrɪŋə]	eer	[e:r]
doorgaan	[do:rya.n]	eerder	[ɛ:rdər]
doorlopen	[do:rlo.pə]	eerlijk	[ɛ:rlək]
doos	[do.s]	eerst	[ɛ:rst]
doping	[do.pɪŋ]	eeuw	[e.w] [e.ʷ]
dorp	[dɔrp]	effect	[ɛfɛkt]
dorst	[dɔrst]	ei	[ɛi]

eigen	[ɛiɣə]	fabriek	[fabri.k]
eigenaardig	[ɛiɣəna:rdəx]	factor	[faktər]
eigenlijk	[ɛiɣələk]	familie	[famili]
eiland	[ɛilənt]	fan	[fən] (B. [fan])
einde	[ɛində]	fauna	[fəuna]
eindelijk	[ɛindələk]	februari	[febrywa.ri]
eindigen	[ɛindəɣə]	feest	[fe.st]
eis	[eis]	feit	[feit]
eisen	[ɛisə]	feitelijk	[feitələk]
elders	[ɛldərs]	fel	[fel]
elektrisch	[elektris]	fiche	[fi.ʃə]
element	[element]	fiets	[fi.ts]
elf	[ɛlf]	figuur	[fiɣy:r]
elk	[ɛlk]	fijn	[fein]
elkaar	[ɛlka:r]	film	[film]
ellende	[ɛləndə]	finale	[fina.lə]
emmer	[ɛməər]	financieel	[finansje.l]
en	[ən]	flashback	[flɛʒbɛk]
energie	[ɛnɛrɟi:] (B. [ɛnɛrɟi:])	flat	[flɛt] (B. [flat])
enerzijds	[ɛ.nərzeits]	flauw	[fləu]
engel	[ɛŋəl]	fles	[flɛs]
enig	[ɛ.nəx]	flink	[flɪŋk]
enigszins	[ɛ.nəxsɪns]	fluisteren	[flœystərə]
enkel	[ɛŋkəl]	focus	[fo.kʏs]
enorm	[ɛnərm]	formule	[fɔrmɥ.lə]
enquête	[aŋkɛ.tə] [ākɛ.tə]	forum	[fo.rɪm]
enzovoort	[enzovo:rt]	foto	[fo.to]
equivalent	[ekwivalent]	fout	[fəut]
er	[ər]	fraai	[fra.i]
erg	[ɛrx]	frank	[fraŋk]
ergens	[ɛrɣə(n)s]	fraude	[frəudə]
erkennen	[ɛrkənə]	frequent	[frɛkwɛnt]
ernstig	[ɛrnstəx]	friet	[fri.t]
ervaren	[ɛrva.rə]	fruit	[frœyt]
ervaring	[ɛrva.rɪŋ]	functie	[fɪŋksi]
eten	[ɛ.tə]	functioneren	[fɪŋksjone.rə]
even	[ɛ.və]	g	[ɣe.]
evenals	[ɛ.vənləs]	gaan	[ɣa.n]
eveneens	[ɛvəne.ns]	gang	[ɣaŋ]
evengoed	[ɛvəɣut]	garage	[ɣara.ʒə]
evenmin	[ɛvəmin]	garantie	[ɣarantsi] [ɣaransi]
eventueel	[ɛventɥwe.l]	gas	[ɣas]
evenwel	[ɛ.vəwɛl]	gast	[ɣast]
exact	[ɛksəkt]	gat	[ɣat]
examen	[ɛksa.mə]	gauw	[ɣəu]
examineren	[ɛksamine.rə]	geacht	[ɣəəxt]
expert	[ɛkspe:r] (B. [ɛkspɛrt])	gebaar	[ɣəba:r]
export	[ɛkspɔrt]	gebeuren	[ɣəbø.rə]
extra	[ɛkstra]	gebeurtenis	[ɣəbø:rtənɪs]

gebied	[ʎəbi.t]	gesprek	[ʎəsprek]
geboren	[ʎəbo.rə]	gestalte	[ʎəstaltə]
gebouw	[ʎəbou]	getrouwd	[ʎətrəut]
gebrek	[ʎəbrek]	geur	[ʎø:r]
gebruik	[ʎəbræyk]	gevaar	[ʎəva:r]
gebruiken	[ʎəbræyko]	gevaarlijk	[ʎəva:rlək]
gedachte	[ʎəɔdaxtə]	geval	[ʎəval]
gedeelte	[ʎəde.ltə]	geven	[ʎe.və]
gedrag	[ʎədrax]	gevoel	[ʎəvul]
gedurende	[ʎədy.rəndə]	gevoelen	[ʎəvulə]
geel	[ʎe.l]	gevolg	[ʎəvəlx]
geen	[ʎe.n]	geweld	[ʎəwelt]
geest	[ʎe.st]	geweldig	[ʎəwelɔdax]
geestelijk	[ʎe.stələk]	gewend	[ʎəwent]
gegeven	[ʎəʎe.və]	gewoon	[ʎəwo.n]
gehandicapt	[ʎəhəndikept] (B. [ʎəhəndikəpt])	gewoonlijk	[ʎəwo.nlək]
geheel	[ʎəhe.l]	gewoonte	[ʎəwo.ntə]
geheim	[ʎəheim]	gezag	[ʎəzax]
gek	[ʎək]	gezellig	[ʎəzələx]
geld	[ʎelt]	gezelschap	[ʎəzələsxap]
gelden	[ʎeldə]	gezicht	[ʎəzixt]
geleden	[ʎələ.də]	gezin	[ʎəzin]
gelegenheid	[ʎələ.ʎənheit]	gezond	[ʎəzənt]
geleidelijk	[ʎələidələk]	gezondheid	[ʎəzənthəit]
gelijk	[ʎələik]	gisteravond	[ʎistərə.vənt]
geloof	[ʎələ.f]	gisteren	[ʎistərə]
geloven	[ʎələ.və]	glans	[ʎlans]
geluid	[ʎələyɔt]	glas	[ʎlas]
geluk	[ʎələyk]	glijden	[ʎləidə]
gelukkig	[ʎələykəx]	glimlachen	[ʎlɪmlaxə]
gemakkelijk	[ʎəməkələk]	glimmen	[ʎlɪmə]
gemeenschap	[ʎəme.nsxap]	globaal	[ʎləbə.l]
gemeenschappelijk	[ʎəme.nsxəpələk]	god	[ʎət]
gemeente	[ʎəme.ntə]	goed	[ʎut]
gen	[ʎen]	goedemiddag	[ʎudəmidax]
genen	[ʎe.nə]		[ʎujəmidax]
generaal	[ʎenərə.l]	goedemorgen	[ʎudəməɔɔə]
generatie	[ʎenərə.tsi] [ʎenərə.si]		[ʎujəməɔɔə]
geniaal	[ʎənə.l]	goedenacht	[ʎudənaxt]
genie	[ʎeni.]		[ʎujənaxt]
genieten	[ʎəni.tə]	goedenavond	[ʎudəna.vənt]
genoeg	[ʎənux]		[ʎujəna.vənt]
genoegen	[ʎənuyə]	goedendag	[ʎudədax]
geregeld	[ʎərə.ʎəlt]		[ʎujədax]
gering	[ʎəriŋ]	goedkoop	[ʎutko.p]
gerust	[ʎəɔyst]	goedvinden	[ʎutfində]
geschiedenis	[ʎəsxɪ.dənɪs]	golf	[ʎəlf]
geschiedt	[ʎəsxɪkt]	gooien	[ʎə.jə]
		gordijn	[ʎərdəin]

goud	[ɣout]	helft	[hɛlft]
graag	[ɣra.x]	helpen	[hɛlpə]
gram	[ɣram]	hem	[hɛm]
grap	[ɣrap]	hemel	[hɛ.məl]
gras	[ɣras]	hen	[hɛn]
grens	[ɣrens]	herfst	[hɛrfst]
grijpen	[ɣreipə]	herhalen	[hɛrha.lə]
grijs	[ɣreis]	herinneren	[hɛrɪnərə]
groeien	[ɣru.jə]	herinnering	[hɛrɪnərɪŋ]
groen	[ɣrun]	herkennen	[hɛrkɛnə]
groente	[ɣruntə]	herstellen	[hɛrstɛlə]
groep	[ɣrup]	het	[ət] (met accent: [het])
groet	[ɣrut]	heten	[hɛ.tə]
groeten	[ɣrutə]	hetgeen	[ətɣe.n]
grond	[ɣrɔnt]	hetzelfde	[ətɛlvdə]
groot	[ɣro.t]	heuvel	[hø.vəl]
gunstig	[ɣɣnstəx]	hevig	[hɛ.vəx]
gymnastiek	[ɣɪmnasti.k]	hier	[hi:r]
h	[ha.]	hij	[hei] (zonder accent: [i])
haar	[ha:r]	historisch	[histo.ris]
haast	[ha.st]	hit	[hit]
haastig	[ha.stəx]	hobby	[hɔbi]
halen	[ha.lə]	hoe	[hu]
half	[half]	hoed	[hut]
hallo	[halo]	hoek	[huk]
hand	[hant]	hoeveel	[huve.l]
handel	[handəl]	hoeveelheid	[huve.lheit]
handelen	[handələ]	hoeven	[huvə]
handhaven	[hantəha.və]	hoewel	[huwɛl]
handicap	[hendikep]	hond	[hɔnt]
	(B. [handikap])	honderd	[hɔndərt]
hangen	[haŋə]	honderdste	[hɔndərstə]
hard	[hart]	honger	[hɔŋgər]
hart	[hart]	hoofd	[ho.ft]
hartelijk	[hartələk]	hoofdzakelijk	[ho.ftsa.kələk]
haven	[ha.və]	hoog	[ho.x]
hebben	[hɛbə]	hoogte	[ho.xtə]
heel	[he.l]	hoop	[ho.p]
heen	[he.n]	hopen	[ho.pə]
heer	[he:r]	horen	[ho.rə]
heerlijk	[he:rlək]	horloge	[hɔrlɔ.ʒə]
heersen	[he:rsə]	hotel	[hotɛl]
heet	[he.t]	houden	[hɔudə]
heftig	[hɛftəx]	houding	[hɔudɪŋ]
heilig	[hɛiləx]	hout	[hɔut]
hek	[hɛk]	huidig	[hæy.dəx]
helder	[hɛldər]	huilen	[hæy.lə]
heleboel	[he.ləbul]	huis	[hæys]
helemaal	[he.ləma.l]	huishouden	[hæyshoudə]

hulp	[hʏlp]	interesseren	[ɪntərəse.rə]
humour	[hymø:r]	internationaal	[ɪntənasjona.l]
humor	[hy.mør]		[ɪntəna(t)jona.l]
hun	[hʏn]	intussen	[ɪntʏsə]
huren	[hy.rə]	invloed	[ɪnvlu:t]
hut	[hʏt]	inzicht	[ɪnzɪxt]
huwelijk	[hy.wələk]	inzien	[ɪnzɪn]
hygiëne	[hiɣje.nə]	j	[je.]
hypothese	[hipote.zə]	ja	[ja.]
ideaal	[ideja.l]	jaar	[ja:r]
idee	[ide.]	jaarverslag	[ja:rverslax]
ieder	[i.dər]	jacht	[jaxt]
iedereen	[idəre.n]	jager	[ja.ɣər]
iemand	[i.mant]	jaloers	[jalu:rs]
iets	[i.ts]	jam	[ʃəm]
ijs	[eis]	jammer	[jamər]
ijzer	[ɛizər]	januari	[janywa.ri]
ik	[ɪk]	Japan	[japan]
image	[ɪmɪtʃ]	jargon	[jaryɔn]
immers	[ɪmørs]	jarig	[ja.rəx]
impact	[ɪmpəkt] (B. ɪmpakt)	jas	[jas]
import	[ɪmpɔrt]	jawel	[jawel]
in	[ɪn]	je	[jə]
inderdaad	[ɪndərda.t]	jenever	[jəne.vər]
indertijd	[ɪndərteit]	jeugd	[jə.xt]
index	[ɪndeks]	jij	[jei]
indien	[ɪndi.n]	jong	[jɔŋ]
individu	[ɪndivɪdɪ]	jongen	[jɔŋə]
individueel	[ɪndivɪdwe.l]	jou	[jəu]
indruk	[ɪndryk]	journalist	[ʒurnalist]
industrie	[ɪndʏstri.]	journalistiek	[ʒurnalisti.k]
industrieel	[ɪndʏstrije.l]	jouw	[jəu]
ineens	[ɪne.ns]	juffrouw	[jʏfrəu]
informatie	[ɪnfɔrma.tsi]	juist	[jæyst]
	[ɪnfɔrma.si]	juli	[jʏli]
ingaan	[ɪŋɣa.n]	jullie	[jʏli]
ingang	[ɪŋɣaŋ]	juni	[jʏni]
ingenieur	[ɪŋʒenjø:r] [ɪŋɣenjø:r]	junior	[jʏ.nør]
inhoud	[ɪnhəut]	jurist	[jʏrist]
inhouden	[ɪnhəudə]	jurk	[jʏrk]
initiatief	[ɪnisjati.f]	jury	[ʒy.ri]
inmiddels	[ɪmɪdəls]	justitie	[jʏsti.tsi] [jʏsti.si]
innemen	[ɪne.mə]	kaart	[ka:rt]
instantie	[ɪnstansi]	kaas	[ka.s]
instappen	[ɪnstapə]	kabinet	[kabinet]
instellen	[ɪnstələ]	kader	[ka.dər]
instelling	[ɪnstelɪŋ]	kamer	[ka.mər]
instrument	[ɪnstryment]	kamp	[kamp]
interessant	[ɪntərəsant]	kanon	[kanɔn] (cf. canon)

kans	[kɑns]	koffer	[kɔfər]
kant	[kant]	koffie	[kɔfi]
kantoor	[kɑntoːr]	koken	[kɔ.kə]
kapitein	[kapiteɪn]	komen	[kɔ.mə]
kapot	[kapɔt]	koning	[kɔ.nɪŋ]
kapper	[kɑpər]	koningin	[kɔ.nɪŋɪn] [kɔ.nɪŋɪn]
karakter	[kɑrɑktər]	koninklijk	[kɔ.nɪŋklɪk]
kast	[kɑst]	kop	[kɔp]
kat	[kɑt]	kopen	[kɔ.pə]
katholiek	[katoli.k]	kort	[kɔrt]
keel	[ke.l]	kost	[kɔst]
keer	[keːr]	kosten	[kɔstə]
kelder	[kɛldər]	koud	[kɔut]
kennelijk	[kɛnələk]	kous	[kɔus]
kennen	[kɛnə]	kraan	[kra.n]
kennis	[kɛnɪs]	kracht	[krɑxt]
kerel	[ke.rəl]	krachtig	[krɑxtɔx]
keren	[ke.rə]	krant	[krɑnt]
kerk	[kɛrk]	krijgen	[kreɪŋə]
kermis	[kɛrmɪs]	kring	[krɪŋ]
keuken	[kø.kə]	kritiek	[kriti.k]
keuze	[kø.zə]	kritisch	[kri.tis]
kiezen	[ki.zə]	kruipen	[kruɛpən]
kiezer	[ki.zər]	kunnen	[kʏnə]
kijken	[keɪkə]	kunst	[kʏnst]
kilo	[ki.lo]	kunstenaar	[kʏnstənaːr]
kilometer	[ki.lome.tər]	kus	[kʏs]
kind	[kɪnt]	kussen	[kʏsə]
kip	[kɪp]	kust	[kʏst]
kist	[kɪst]	kwaad	[kwa.t]
klaar	[klaːr]	kwalijk	[kwa.lək]
klagen	[kla.ŋe]	kwart	[kwɑrt]
klant	[klɑnt]	kwestie	[kwɛsti]
klap	[klɑp]	kwijt	[kwɛit]
klas	[klɑs]	laag	[la.x]
klein	[kleɪn]	laars	[laːrs]
kleren	[kle.rə]	laat	[la.t]
kleur	[kløːr]	label	[le.bəl] (B. [ləbəl])
klimmen	[klɪmə]	lachen	[lɑxə]
klinken	[klɪŋkə]	land	[lɑnt]
klok	[klɔk]	landbouw	[lɑndbəʊ]
kloppen	[klɔpə]	lang	[lɑŋ]
knap	[knɑp]	langs	[lɑŋs]
kníe	[kni.]	langzaam	[lɑŋza.m]
knikken	[knɪkə]	langzamerhand	[lɑŋza.mərɦɑnt]
knoop	[kno.p]	last	[last]
koe	[ku]	laten	[la.tə]
koek	[kuk]	laureaat	[ləureja.t]
koers	[ku.rs]	laurier	[ləuriːr]

lawaa <i>i</i>	[lawɑ.i]	lopen	[lo.pə]
leeftijd	[le.ftɛit]	los	[lɔs]
leeg	[le.x]	lucht	[lyxt]
leer	[le:r]	lucifer	[lysifer]
leerling	[le:rlɪŋ]	luid	[lœyt]
leger	[le.ɣər]	luiden	[lœyɔ]
leggen	[lɛxə]	luisteren	[lœystərə]
leiden	[leɪɔ]	lukken	[lykə]
leider	[leɪdər]	lunch	[lynʃ]
leiding	[leɪdɪŋ]	luxe	[lyksə]
lekker	[lɛkər]	ma	[ma.]
lelijk	[le.lək]	maal	[ma.l]
lenen	[le.nə]	maaltijd	[ma.lteit]
lente	[lɛntə]	maan	[ma.n]
lepel	[le.pəl]	maand	[ma.nt]
leraar	[le.ra:r]	maandag	[ma.ndax]
leren	[le.rə]	maar	[ma:r]
les	[ləs]	maart	[ma:rt]
letten	[lɛtə]	maat	[ma.t]
letter	[lɛtər]	maatregel	[ma.tre.ɣəl]
leuk	[lə.k]	maatschappelijk	[ma.tsxapələk]
leven	[le.və]	maatschappij	[ma.tsxapɛi]
leveren	[le.vərə]	machine	[maʃi.nə]
lezen	[le.zə]	macht	[maxt]
lezer	[le.zər]	machtig	[maxtəx]
lichaam	[lɪxɑ.m]	magazine	[mɛgəzi.n] (B. [mayəzi.nə])
licht	[lɪxt]	mager	[ma.ɣər]
lichtjes	[lɪxjəs]	majesteit	[ma.jəsteit]
lid	[lɪt]	maken	[ma.kə]
lied	[li.t]	makkelijk	[makələk]
lief	[li.f]	mama	[mama]
liefde	[li.vdə]	man	[man]
liegen	[li.ɣə]	manier	[mani:r]
liever	[li.vər]	mantel	[mantəl]
liggen	[lɪxə]	marge	[marʒə]
lijden	[leɪɔ]	marginaal	[marɣina.l] ([marʒina.l])
lijf	[leɪʃ]	markt	[markt] [mart]
lijken	[leikə]	massa	[masa]
lijn	[lein]	mat	[mat]
lijst	[leist]	mate	[ma.tə]
limonade	[limona.də]	materiaal	[materja.l]
links	[lɪŋks]	maximum	[maksimym]
lip	[lɪp]	me	[mə]
liter	[li.tər]	mechanisch	[mexa.nis]
logeren	[loʒe.rə]	mee	[me.]
logica	[lo.ɣika]	meebrengen	[me.breŋə]
logisch	[lo.ɣis]	meedelen	[me.de.lə]
loon	[lo.n]	meedoen	[me.dun]
loop	[lo.p]	meegaan	[me.ɣa.n]

meemaken	[<u>me</u> .ma.kə]	missen	[mɪsə]
meenemen	[<u>me</u> .ne.mə]	mode	[mo.də]
meer	[me:r]	modern	[mo <u>de</u> rn]
meerderheid	[<u>me</u> :rdərheit]	moe	[mu]
meest	[me.st]	moed	[mut]
meestal	[<u>me</u> .stal]	moeder	[mudər]
meester	[<u>me</u> .stər]	moeilijk	[mu.ilək]
meevallen	[<u>me</u> .valə]	moeilijkheid	[mu.iləkheit]
mei	[mɛi]	moeite	[mu.itə]
meid	[mɛit]	moeten	[mutə]
meisje	[mɛiʃə]	mogelijk	[mo.ɣələk]
mekaar	[məka:r]	mogelijkheid	[mo.ɣələkheit]
melancholie	[melanxoli.]	mogen	[mo.ɣə]
melk	[mɛlk]	molecule	[moleky.l]
men	[mən]	moment	[mo <u>me</u> nt]
meneer	[māne:r]	mompelen	[mɔmpələ]
menen	[<u>me</u> .nə]	mond	[mɔnt]
mengen	[mɛŋə]	mooi	[mo.i]
mening	[<u>me</u> .niŋ]	moord	[mo:rt]
mens	[mɛns]	morgen	[mɔɣə]
menselijk	[mɛnsələk]	muur	[my:r]
merken	[mɛrkə]	muziek	[myzi.k]
merkwaardig	[mɛrkwa:rdəx]	mythe	[mi.tə]
mes	[mɛs]	na	[na.]
met	[met]	naam	[na.m]
meteen	[mɛte.n]	naar	[na:r]
meter	[<u>me</u> .tər]	naast	[na.st]
methode	[mɛto.də]	nacht	[nɔxt]
methodologie	[metodoloyi.]	nadat	[nadət]
meubel	[mø.bəl]	nadenken	[na.dɛŋkə]
mevrouw	[məvrəu]	nader	[na.dər]
microbe	[mikro.bə]	naderen	[na.dərə]
middag	[midax]	nadruk	[na.dryk]
middel	[midəl]	najaar	[na.ja:r]
middelbaar	[midəlbə:r]	namelijk	[na.mələk]
midden	[midə]	nat	[nat]
mij	[mɛi] (zonder accent [mə])	nationaal	[nasjona.l] [na(t)jona.l]
mijn	[mɛin] (zonder accent [mən])	natuur	[naty:r]
militair	[milite:r]	natuurlijk	[naty:rlək]
miljard	[miljart]	nauw	[nəu]
miljoen	[miljun]	nauwelijks	[nəuwələks]
min	[min]	nee	[ne.]
minder	[mɪndər]	neer	[ne:r]
minimum	[minimym]	neerleggen	[ne:rlɛɣə]
minister	[minɪstər]	neerzetten	[ne:rzɛtə]
ministerie	[ministe.ri]	negatief	[nɛɣati.f]
minst	[mɪnst]	negen	[ne.ɣə]
minuut	[miny.t]	negende	[ne.ɣəndə]
misschien	[mɪsxi.n]	negentien	[ne.ɣə(n)tin]

negentig	[ne.ʏə(n)təx]	omgeving	[əmye.viŋ]
nemen	[ne.mə]	omhoog	[əmhø.x]
nergens	[nɛryə(n)s]	omkeren	[əmkɛ.rə]
net	[nɛt]	omlaag	[əmla.x]
netjes	[nɛtjəs]	omstandigheid	[əmstɑndəxheɪt]
neus	[nø.s]	omtrent	[əmtrent]
niemand	[ni.mant]	onafhankelijk	[ənafhan̩kələk]
niet	[ni.t]	onbekend	[ənbəkɛnt]
niets	[ni.ts]	ondanks	[əndaŋks]
nietwaar	[nitwa:r]	onder	[əndər]
nieuw	[ni.w] [ni.ʷ]	onderhandelen	[əndərhandələ]
nieuws	[ni.ws] [ni.ʷs]	onderhandeling	[əndərhandəlɪŋ]
nieuwsgierig	[ni.wsxi.rəx]	onderneming	[əndərne.miŋ]
niks	[nɪks]	onderscheiden	[əndərsxɛidə]
niveau	[nivo.]	onderwerp	[əndərwerp]
noch	[nɔx]	onderwijs	[əndərweɪs]
nodig	[no.dəx]	onderwijzer	[əndərweɪzər]
noemen	[numə]	onderzoek	[əndərzuk]
nog	[nɔx]	onderzoeken	[əndərzukə]
nogal	[nɔɣal]	ongeluk	[əŋɣəlɪk]
nogmaals	[nɔxma.ls]	ongewijfeld	[əŋɣətweɪfəlt]
noodzakelijk	[no.tsa.kələk]	ongeveer	[əŋɣəve:r]
nooit	[no.it]	onlangs	[ənlapɪs]
noorden	[no:rdə]	onmiddellijk	[ənmɪdələk]
norm	[nɔrm]	onmogelijk	[ənmø.ɣələk]
normaal	[nɔrma.l]	ons	[əns]
nota	[no.ta]	ontbijt	[əndbeɪt]
nou	[nəu]	ontbreken	[əndbre.kə]
november	[noʏvɛmbər]	ontdekken	[əndɛkə]
nu	[ny.]	onthouden	[ənthoudə]
nuance	[nywā.sə]	ontmoeten	[əntmutə]
nul	[nyl]	ontstaan	[əntsta.n]
nummer	[nyɪmər]	ontvangen	[əntfɑŋə]
nylon	[nɛɪlɔn]	ontwikkelen	[əntwɪkələ]
object	[əpjɛkt]	ontwikkeling	[əntwɪkəlɪŋ]
ochtend	[əxtənt]	ontzettend	[əntsetənt]
oefenen	[ufənə]	oog	[o.x]
of	[əf]	ooit	[o.it]
officieel	[əfisje.l]	ook	[o.k]
officier	[əfisi:r]	oom	[o.m]
ofschoon	[əfsxo.n]	oor	[o:r]
ogenblik	[o.ʏə(n)blɪk]	oordeel	[o:rde.l]
oktober	[əktə.bər]	oorlog	[o:rlox]
olie	[o.li]	oorsprong	[o:rsprɔŋ]
om	[əm]	oorspronkelijk	[o:rsprɔŋkələk]
oma	[o.ma]	oorzaak	[o:rza.k]
omdat	[əmdat]	oosten	[o.stə]
omdraaien	[əmdra.jə]	op	[əp]
omgaan	[əmya.n]	opa	[əpa]

opbellen	[ɔbɛlə]	over	[o.vər]
opbouwen	[ɔbɔuwə]	overal	[o.vəral]
opbrengen	[ɔbrɛŋə]	overblijven	[o.vərbleivə]
opdracht	[ɔbdraxt]	overdag	[o.vərdax]
opeens	[ɔpe.ns]	overeenkomst	[o.vəre.nkɔmst]
open	[o.pə]	overgaan	[o.vərya.n]
openbaar	[o.pənba:r]	overheid	[o.vərheit]
opendoen	[o.pədun]	overhemd	[o.vərhemt]
openen	[o.pənə]	overigens	[o.vəryə(n)s]
opening	[o.pənɪŋ]	overleg	[o.vərɛx]
opera	[o.pəra]	overlijden	[o.vərleidə]
operatie	[opera.tsi] [opera.si]	oversteken	[o.vərste.kə]
opeten	[ɔpe.tə]	overtuigen	[o.vərtœyɣə]
opgaan	[ɔpxa.n]	overwegen	[o.vərwe.ɣə]
opgeven	[ɔpxe.və]	overwinning	[o.vərwinɪŋ]
ophalen	[ɔpha.lə]	pa	[pa.]
opheffen	[ɔphefə]	paal	[pa.l]
ophouden	[ɔphoudə]	paar	[pa:r]
opkijken	[ɔpkeikə]	paard	[pa:rt]
opkomen	[ɔpko.mə]	paars	[pa:rs]
opleiding	[ɔpleidɪŋ]	pagina	[pa.yina]
opleveren	[ɔple.vərə]	pak	[pak]
oplopen	[ɔp o.pə]	pakken	[pakə]
oplossen	[ɔplɔsə]	pakket	[pakɛt]
oplossing	[ɔplɔsɪŋ]	paleis	[palɛis]
opmerken	[ɔpmɛrkə]	papa	[papa]
opmerking	[ɔpmɛrkɪŋ]	paperclip	[pe.pərklɪp]
opnemen	[ɔpne.mə]	papier	[papi:r]
opnieuw	[ɔpni.w] [ɔpni. ^u]	pardon	[pardən] [pardɔ̃]
oppassen	[ɔpasə]	park	[park]
oprichten	[ɔprɪxtə]	parkeren	[parke.rə]
opschieten	[ɔpskitə]	parlement	[parləmɛnt]
opstaan	[ɔpsta.n]	particulier	[partikyli:r]
opstellen	[ɔpstelə]	partij	[partɛi]
optreden	[ɔptre.də]	pas	[pas]
optrekken	[ɔptrekə]	paspoort	[paspo:rt]
opvallen	[ɔpfalə]	passagier	[pasɑʒi:r] (B. [pasɑʒi:r])
opvatting	[ɔpfatɪŋ]	passen	[pasə]
opzetten	[ɔpsetə]	pastoor	[pasto:r]
opzicht	[ɔpsɪxt]	patiënt	[pasjɛnt] [paʃ(j)ɛnt]
opzoeken	[ɔpsukə]	pauze	[pəuzə]
oranje	[orɑŋə]	pauzeren	[pəuze.rə]
orde	[ɔrdə]	pedel	[pɛdɛl]
organisatie	[ɔryaniza.tsi] [ɔryaniza.si]	peinzen	[peinzə]
organiseren	[ɔryanize.rə]	pen	[pɛn]
orgel	[ɔryəl]	pendant	[pendant]
origine	[oriʒi.nə]	per	[pər] [pɛr]
oud	[ɔut]	percent	[pərsɛnt]
ouder	[ɔudər]	percentage	[pərsəntə.ʒə]

perfect	[pərfekt]	prins	[prins]
periode	[perjə.də]	prinses	[prinses]
pers	[pɛrs]	proberen	[probe.rə]
personage	[pɛrsonə.ʒə]	probleem	[proble.m]
personeel	[pɛrsonē.l]	procent	[prosent]
persoon	[pɛrso.n] [pərsə.n]	proces	[proses]
persoonlijk	[pərsə.nlək]	product	[prodykt]
persoonlijkheid	[pərsə.nləkheit]	productie	[prodyksi]
pet	[pɛt]	proeven	[pruvə]
piano	[pija.no]	professor	[profesər] [profəsər]
pijn	[pein]	programma	[proɣrama]
pijp	[peip]	project	[projekt]
plaat	[pla.t]	protestants	[protestans]
plaats	[pla.ts]	protesteren	[proteste.rə]
plaatselijk	[pla.tsələk]	provincie	[provinsi]
plaatsen	[pla.tsə]	psychologie	[psixology]
plaatsvinden	[pla.tsfində]	publiceren	[pyblise.rə]
plan	[plan]	publiek	[pybli.k]
plank	[plangk]	punt	[pynt]
plannen (werkwoord)	[plənə] (B. [planə])	pyjama	[pija.ma]
plant	[plant]	qua	[kwa.]
plastic	[plɛstɪk] (B. [plastik])	r	[ɛr]
plat	[plat]	raad	[ra.t]
plegen	[ple.ɣə]	raam	[ra.m]
plein	[plein]	raar	[ra:r]
plezier	[pləzi:r]	radio	[ra.dijə]
ploeg	[plux]	raken	[ra.kə]
plotseling	[plotsəliŋ]	rand	[rant]
plus	[plys]	rapport	[rapɔrt]
poes	[pus]	reactie	[reɪaksi]
poging	[po.ɣiŋ]	reageren	[rejaɣe.rə]
polis	[po.lis]	realiseren	[rejalize.rə]
politie	[poli.tsi] [poli.si]	recht	[rext]
politiek	[politi.k]	rechter	[rextər]
pop	[pɔp]	rechts	[rexs]
positie	[pozi.tsi] [pozi.si]	recital	[risaitəl] (B. [resital])
positief	[poziti.f]	reclame	[rekla.mə]
post	[pɔst]	record	[rəkɔ:r] (B. [rəkɔrt])
pot	[pɔt]	redden	[rɛdə]
prachtig	[praxtəx]	redelijk	[re.dələk]
praktijk	[prakteik]	reden	[re.də]
praktisch	[praktis]	reeds	[re.ts]
praten	[pra.tə]	reeks	[re.ks]
precies	[prəsi.s]	regel	[re.ɣəl]
president	[prezident]	regelen	[re.ɣələ]
prestatie	[presta.tsi] [presta.si]	regeling	[re.ɣəliŋ]
prettig	[pretəx]	regelmatig	[re.ɣəlma.təx]
prijs	[preis]	regen	[re.ɣə]
principe	[prinsi.pə]	regenen	[re.ɣənə]

regering	[rəʏe.rɪŋ]	saus	[səʊs]
regime	[reʒi.m] (B. [reʒi.mə])	scenario	[sena.rjo]
regio	[re.ʏjo]	schaal	[sxa.l]
regionaal	[reʏjona.l]	schaduw	[sxa.dyw]
reiken	[reikə]	schandalig	[sxanda.ləx]
reis	[reis]	schelen	[sxē.lə]
reizen	[reizə]	schema	[sxē.ma]
reiziger	[reizəʒər]	schenken	[sxen.kə]
rekenen	[re.kənə]	scheppen	[sxepə]
rekening	[re.kənɪŋ]	scherp	[sxerp]
relatie	[rəla.tsi] [rəla.si]	scheuren	[sxø.rə]
renner	[rɛnər]	schieten	[sxi.tə]
reserveren	[rezərve.rə]	schijnen	[sxēinə]
rest	[rɛst]	schilderen	[sxɪldərə]
restaurant	[rɛstərɑnt] [rɛstərā]	schip	[sxɪp]
resultaat	[rezylta.t]	schitterend	[sxɪtərənt]
retour	[rətu:r]	schoen	[sxun]
revolutie	[revolytsi] [revolysi]	school	[sxo.l]
richten	[rɪxtə]	schoon	[sxo.n]
richting	[rɪxtɪŋ]	schoonmaken	[sxo.nma.kə]
rij	[rei]	shot	[sxət]
rijden	[reidə]	schouder	[sxəʊdər]
rijk	[reik]	schreeuwen	[sxre.wə]
rijst	[reist]	schrijven	[sxreivə]
ring	[rɪŋ]	schrijver	[sxreivər]
ritme	[rɪtmə]	schrikken	[sxrɪkə]
rivier	[rivi:r]	schudden	[sxɪdə]
roepen	[rupə]	schuiven	[sxəʏvə]
rok	[rək]	schuld	[sxɪlt]
roken	[ro.kə]	schuur	[sxy:r]
rol	[rəl]	seconde	[səkəndə]
roman	[roman]	sedert	[se.dərt]
romeins	[romeins]	seizoen	[seizun]
rond	[rənt]	seksueel	[seksywe.l]
rondom	[rəndəʊm]	september	[septembər]
röntgenfoto	[rɪntxənfə.to]	serie	[se.ri]
rood	[ro.t]	serieus	[serjəs]
rook	[ro.k]	sfeer	[sfe:r]
rot	[rət]	sigaret	[siyaret]
rug	[rɪx]	signalement	[sɪnələmənt]
ruim	[rœym]	sinds	[sɪns]
ruimte	[rœymtə]	situatie	[sitywa.tsi] [sitywa.si]
rust	[rɪst]	sjaal	[ʃa.l]
rustig	[rɪstəx]	sla	[sla.]
ruzie	[ry.zi]	slaan	[sla.n]
samen	[sa.mə]	slaap	[sla.p]
samenleving	[sa.məle.vɪŋ]	slachtoffer	[sləxtəfər]
samenwerking	[sa.məwɛrkɪŋ]	slag	[slax]
sandwich	[səndwɪtʃ]	slagen	[sla.ʏe]

slager	[sla.ɣər]	steeds	[ste.ts]
slapen	[sla.pə]	steen	[ste.n]
slecht	[slɛxt]	steken	[ste.kə]
slechts	[slɛxs]	stellen	[stɛlə]
sleutel	[slø.təl]	stellig	[stɛləx]
slim	[slɪm]	stem	[stɛm]
slopen	[slo.pə]	stemmen	[stɛmə]
slot	[slɔt]	stemming	[stɛmɪŋ]
sluiten	[slœytə]	sterk	[stɛrk]
smakelijk	[sma.kələk]	sterven	[stɛrvə]
smal	[smal]	steun	[stø.n]
snack	[snɛk] (B. [snak])	steunen	[stø.nə]
snappen	[snapə]	stichting	[stɪxtɪŋ]
snel	[snɛl]	stijgen	[stɛiɣə]
snijden	[sneɪdə]	stijl	[stɛil]
sociaal	[sosja.l]	stil	[stɪl]
	[sof(i)a.l]	stille	[stɪltə]
sociologie	[sosjoloɣi.]	stoel	[stul]
soep	[sup]	stof	[stɔf]
soldaat	[sɔlda.t]	stok	[stɔk]
somber	[sɔmbər]	stoppen	[stɔpə]
sommige	[sɔməɣə]	straat	[stra.t]
soms	[sɔms]	strak	[strak]
soort	[so:rt]	straks	[straks]
sorry	[sɔri]	strand	[strant]
spanning	[spanɪŋ]	strategie	[stratɛɣi.]
speciaal	[spesja.l] [spef(i)a.l]	streek	[stre.k]
spel	[spɛl]	streep	[stre.p]
spelen	[spe.lə]	streng	[strɛŋ]
speler	[spe.lər]	streven	[stre.və]
spiegel	[spi.ɣəl]	strijd	[streɪt]
spijten	[speɪtə]	strijken	[streɪkə]
spoedig	[spudəx]	strofe	[stro.fə]
spoor	[spo:r]	stroom	[stro.m]
sport	[spɔrt]	structuur	[strykty:r]
sprake	[spra.kə]	student	[stydent]
spreken	[spre.kə]	studeren	[styde.rə]
springen	[sprɪŋə]	studie	[stydi]
staan	[sta.n]	stuk	[styk]
staat	[sta.t]	sturen	[sty.rə]
stad	[stat]	subject	[syɔpjɛkt]
staking	[sta.kɪŋ]	subsidie	[syɔpsi.di]
stal	[stal]	succes	[syksɛs]
stand	[stant]	suggereren	[syxere.rə]
standpunt	[stantpɔnt]	suggestie	[syxɛsti]
stap	[stap]	suiker	[sœykər]
stappen	[stapə]	symbool	[simbo.l]
staren	[sta.rə]	syntaxis	[sɪntaksɪs]
station	[staʃɔn] [sta(i)ɔn]	synthese	[sɪnte.zə]

systeem	[siste.m]	tiende	[ti.ndə]
taak	[ta.k]	tienduizend	[ti.ndæyzənt]
taal	[ta.l]	tientje	[ti.ntjə]
tachtig	[taxtəx]	tijd	[teit]
tafel	[ta.fəl]	tijdens	[teidə(n)s]
tak	[tak]	titel	[titəl]
tamelijk	[ta.mələk]	toch	[təx]
tand	[tant]	tocht	[təxt]
tanken	[tɛŋkə] (B. [təŋkə])	toe	[tu]
tante	[tantə]	toegeven	[tuɣe.və]
tas	[tas]	toekomst	[tu.kəmt]
taxi	[taksi]	toelaten	[tu.la.tə]
te	[tə]	toen	[tun]
technicus	[tɛxnikys]	toenemen	[tune.mə]
technisch	[tɛxnis]	toepassen	[tupasə]
tegelijk	[təɣələik]	toepassing	[tupasɪŋ]
tegen	[te.ɣə]	toestand	[tustant]
tegenover	[te.ɣəno.vər]	toevallig	[tuvaləx]
tegenstander	[te.ɣəstəndər]	toevoegen	[tuvuɣə]
tegenstelling	[te.ɣəstɛlɪŋ]	ton	[tɒn]
tegenvallen	[te.ɣəvalə]	toneel	[tone.l]
tegenwoordig	[te.ɣəwo:rdəx]	tonen	[to.nə]
teken	[te.kə]	toon	[to.n]
tekenen	[te.kənə]	top	[tɒp]
tekst	[tɛkst]	toren	[to.rə]
telefoneren	[teləfoŋe.rə]	tot	[tɒt]
telefoon	[teləfo.n]	totaal	[tota.l]
televisie	[teləvi.zi]	touw	[təu]
telkens	[tɛlkə(n)s]	traan	[tra.n]
tellen	[tɛlə]	trachten	[traxtə]
tenminste	[tɛnmɪnstə]	traditioneel	[tradisjone.l]
tenslotte	[tɛnsləʔə]		[tradiʃ(j)one.l]
tentoonstelling	[tɛnto.nstɛlɪŋ]	tragedie	[traxe.di]
terecht	[təɛxt]	tragisch	[tra.ɣis]
term	[tɛrm]	trainen	[tre.nə]
terrein	[tɛɛɪn]	tram	[trɛm] (B. [tram])
terug	[təɣyx]	trap	[trap]
terugkeren	[təɣyxxe.rə]	trauma	[trauma]
terugkomen	[təɣyxo.mə]	treden	[tre.də]
terwijl	[təɣweil]	treffen	[trɛfə]
tevens	[te.və(n)s]	trein	[trein]
tevoren	[təvo.rə]	trekken	[trekə]
tevreden	[təvre.də]	troep	[trup]
thans	[tans]	trots	[trɒts]
thee	[te.]	trouw	[trəu]
therapeut	[terapə.t] [terapæyt]	trouwen	[trəuwə(n)s]
thuis	[təys]	trui	[træy]
thuiskomen	[təysko.mə]	truc	[try.k]
tien	[ti.n]	tuin	[tæyn]

tunnel	[tʏnəl]	vaas	[va.s]
tussen	[tʏsə]	vader	[va.dər]
tv	[teve.]	vak	[vak]
twalf	[twa.lf]	vakantie	[vakantsi] [vakansi]
twee	[twe.]	vallen	[valə]
tweede	[twe.də]	van	[van]
tweeduizend	[twe.dæyzənt]	vanaf	[vanaf]
tweehonderd	[twe.həndərt]	vanavond	[vana.vənt]
twijfel	[tweifəl]	vandaag	[vanda.x]
twintig	[twɪntəx]	vandaan	[vanda.n]
twintigste	[twɪntəxstə]	vandaar	[vanda:r]
type	1. [ti(ˌ)ɔə] (= soort) 2. [tip] (= rare man)	vangen	[vanə]
typefout	[ti.pfəʊt]	vanmiddag	[vanmɪdax]
typisch	[ti.pɪs]	vanmorgen	[vanmɔryə]
u	[y]	vannacht	[vanaxt]
uit	[æyt]	vanwege	[vanwe.yə]
uitbreiden	[æydbreɪdə]	vanzelf	[vanzɛlf]
uitdelen	[æyde.lə]	vanzelfsprekend	[vanzɛlfspre.kənt]
uitdoen	[æydun]	varen	[va.rə]
uitdrukking	[æydrʏkɪŋ]	vast	[vast]
uiteindelijk	[æyteɪndələk]	vaststellen	[vastelə]
uiteraard	[æytəra:rt]	vechten	[vɛxtə]
uiterst	[æytərst]	veel	[ve.l]
uitgaan	[æytxa.n]	veertien	[ve:rtɪn]
uitgang	[æytxaŋ]	veertig	[fe:rtəx]
uitgeven	[æytxe.və]	veilig	[veɪləx]
uitkijken	[æytkɛɪkə]	veld	[vɛlt]
uitkomen	[æytko.mə]	vent	[vɛnt]
uitleggen	[æytlɛxə]	ver	[vɛr]
uitmaken	[æytma.kə]	veranderen	[vərandərə]
uitnodigen	[æytno.dəyə]	verandering	[vərandərɪŋ]
uitoefenen	[æytofənə]	verantwoordelijk	[vərantwo:rdələk]
uitsluitend	[æytsləyɪtənt]	verband	[vərbant]
uitspraak	[æytspra.k]	verbazen	[vərba.zə]
uitspreken	[æytspre.kə]	verbergen	[vərbɛryə]
uitstappen	[æytsɪpə]	verbieden	[vərbɪ.də]
uitsteken	[æytsɛ.kə]	verbinden	[vərbɪndə]
uitstekend	[æytsɛ.kənt]	verblijf	[vərbleɪf]
uitvoeren	[æytfurə]	verdelen	[vərde.lə]
uitvoerig	[æytfurəx]	verder	[vɛrdər]
uitvoering	[æytfurɪŋ]	verdienen	[vərɪ.nə]
uitzien	[æytsɪn]	verdiene	[vərɪ.nstə]
uitzoeken	[æytsukə]	verdriet	[vərdri.t]
universiteit	[ynɪvɛrsɪtɛɪt] [ynɪvɛrsɪtɛɪt]	verdwijnen	[vərdweɪnə]
uur	[y:r]	verenigen	[vəre.nəyə]
uw	[y.] [yʷ]	vereniging	[vəre.nəyɪŋ]
vaag	[va.x]	vergadering	[vərya.dərɪŋ]
vaak	[va.k]	vergelijken	[vəryələɪkə]
		vergelijking	[vəryələɪkɪŋ]

vergeten	[vəɣe.tə]	vertrouwen	[vətrəu.wə]
vergissen	[vəɣisə]	vervangen	[vərvɑŋə]
verhaal	[vərhɑ.l]	vervelen	[vərvɛ.lə]
verheugen	[vərhø.ɣə]	vervelend	[vərvɛ.lənt]
verhogen	[vərho.ɣə]	vervolgen	[vərvɔl.ɣə]
verhouding	[vərhoudɪŋ]	vervolgens	[vərvɔl.ɣə(n)s]
verhuizen	[vərhøɥzə]	vervullen	[vərvʏlə]
verkeer	[vərke:r]	verwachten	[vərwaxtə]
verkeerd	[vərke:rt]	verwachting	[vərwaxtɪŋ]
verkeren	[vərke.rə]	verwarming	[vərwarmɪŋ]
verkiezing	[vərki.zɪŋ]	verwijderen	[vərwɛidərə]
verklaren	[vərklɑ.rə]	verwonderen	[vərwɔndərə]
verklaring	[vərklɑ.rɪŋ]	verzamelen	[vərza.mələ]
verkopen	[vərko.pə]	verzekeren	[vərze.kərə]
verkouden	[vərkuudə]	verzet	[vərzɛt]
verkrijgen	[vərkreiɣə]	verzetten	[vərzɛtə]
verlangen	[vərlɑŋə]	verzorgen	[vərzɔɣə]
verlaten	[vərɫɑ.tə]	vestigen	[vɛstəɣə]
verleden	[vərle.də]	via	[vi.ja]
verlenen	[vərle.nə]	vier	[vi:r]
verlies	[vərli.s]	vierde	[vi:rdə]
verliezen	[vərli.zə]	vieren	[vi.rə]
vermelden	[vərmɛldə]	vierkant	[vi:rkant]
vermoedelijk	[vərmudələk]	vies	[vi.s]
vermoeden	[vərmudə]	vijand	[vɛijant]
vernemen	[vərne.mə]	vijf	[vɛif]
verontschuldigen	[vərontsxɪldəɣə]	vijfde	[vɛivdə]
veroorzaken	[vəɔ:rza.kə]	vijftien	[vɛiftɪn]
verplicht	[vəɾplɪxt]	vijftig	[fɛiftəx]
verrassing	[vərasɪŋ]	vinden	[vɪndə]
verrichten	[vərɪxtə]	vinger	[vɪŋər]
verscheiden	[vərsxɛidə]	vis	[vis]
verschijnen	[vərsxɛinə]	visite	[vizi.tə]
verschijnsel	[vərsxɛinsəl]	vlak	[vlak]
verschil	[vərsxɪl]	vlees	[vle.s]
verschillen	[vərsxɪlə]	vliegen	[vli.ɣə]
verschillend	[vərsxɪlənt]	vliegtuig	[vli.xtəɥx]
verschrikkelijk	[vərsxɪkələk]	vloer	[vlu:r]
verstaan	[vərsta.n]	vluchten	[vlɪxtə]
verstand	[vərstant]	vlug	[vlɪx]
verstandig	[vərstandəx]	vocaal	[voka.l]
versterken	[vərsterkə]	voelen	[vulə]
vertalen	[vərta.lə]	voeren	[vu.rə]
verte	[vɛrtə]	voet	[vut]
vertegenwoordigen	[vəte.ɣəwɔ:rdəɣə]	vogel	[vo.ɣəl]
vertellen	[vɛrtələ]	vol	[vəl]
vertonen	[vərto.nə]	voldoen	[vɔldun]
vertrek	[vərtrek]	voldoende	[vɔldundə]
vertrekken	[vərtrekə]	volgen	[vɔl.ɣə]

volgend	[vɔlyənt]	vrijwel	[vrɛiweɫ]
volgens	[vɔlyə(n)s]	vroeg	[vrux]
volk	[vɔlk]	vrolijk	[vro.lək]
volkomen	[vɔlko.mə]	vrouw	[vrəu]
volledig	[vɔle.dəx]	vrucht	[vryxt]
voor	[vo:r]	vuil	[vœyl]
vooral	[vo.ral]	vullen	[vyɫə]
voorbeeld	[vo:rbe.lt]	vuur	[vy:r]
voorbereiden	[vo:rbəreɪdə]	w	[we.]
voorbij	[vo.rbeɪ]	waaien	[wa.jə]
voordat	[vo.rdat]	waar	[wa:r]
voordeel	[vo:rde.l]	waard	[wa:rt]
voorheen	[vo.rhe.n]	waarde	[wa:rdə]
voorjaar	[vo:rija:r]	waardering	[warde.rɪŋ]
voorkomen	[vo:rko.mə]	waarheid	[wa:rheɪt]
	(zich voordoen, schijnen),	waarom	[wa.rəm]
	[vo.rko.mə] (beletten)	waarschijnlijk	[wa.rsxɛɪnlək]
voorlopig	[vo.rlo.pəx]	waarschuwen	[wa:rsxywə]
voornaam	[vo:rna.m] (subst.),	wachten	[waxtə]
	[vo.rna.m] (adj.)	wagen	[wa.yə]
voorzitter	[vo:rstandər]	wakker	[wakər]
voorstel	[vo:rstel]	wand	[wand]
voorstellen	[vo:rstelə]	wandelen	[wandələ]
voorstelling	[vo:rstelɪŋ]	wanneer	[wane:r]
voortdurend	[vo.rdy.rənt]	want	[want]
voortzetten	[vo:rɪsetə]	wapen	[wa.pə]
vooruit	[vo.rœyt]	warm	[warm]
voorwaarde	[vo:rwa:rdə]	wassen	[wasə]
voorzichtig	[vo.rɪxtəx]	wat	[wat]
voorzitter	[vo:rɪtɪtər]	water	[wa.tər]
vorig	[vo.rəx]	wc	[wese.]
vork	[vɔrk]	we	[wə]
vorm	[vɔrm]	wedstrijd	[wetstreɪt]
vormen	[vɔrmə]	week	[we.k]
vraag	[vra.x]	weekeinde	[we.keɪndə]
vrachtwagen	[vraxtwa.yə]	weekend	[wi.kənt]
vragen	[vra.yə]	weer	[we:r]
vrede	[vre.də]	weg	[wex]
vreemd	[vre.mt]	wegens	[we.yə(n)s]
vrees	[vre.s]	weggaan	[wexa.n]
vreselijk	[vre.sələk]	weigeren	[weɪyərə]
vreugde	[vrø.ydə]	weinig	[weɪnəx]
vrezen	[vre.zə]	wekken	[wekə]
vriend	[vri.nt]	wel	[wəl]
vriendelijk	[vri.ndələk]	weliswaar	[welɪswa:r]
vriendin	[vrɪndɪn]	welk	[wəlɪk]
vrij	[vrɛɪ]	wellicht	[welɪxt]
vrijdag	[vrɛɪdax]	welterusten	[wɛltərystə]
vrijheid	[vrɛɪheɪt]	wennen	[wenə]

wens	[wɛns]	zakken	[zakə]
wensen	[wɛnsə]	zaterdag	[za.tərdax]
wereld	[we.rəlt]	ze	[zə]
werk	[wɛrk]	zee	[ze.]
werkelijk	[wɛrkələk]	zeep	[ze.p]
werkelijkheid	[wɛrkələkheit]	zeer	[ze:r]
werken	[wɛrkə]	zeggen	[zɛxə]
werkgever	[wɛrkxɛ.vər]	zeker	[zɛ.kər]
werking	[wɛrkɪŋ]	zekerheid	[zɛ.kərheit]
werknemer	[wɛrkne.mər]	zelden	[zɛldə]
werkzaamheid	[wɛrksa.mheit]	zelf	[zɛlf]
werpen	[wɛrpə]	zelfs	[zɛlfs]
westen	[wɛstə]	zelfstandig	[zɛlfstændɪx]
wet	[wɛt]	zenden	[zɛndə]
weten	[wɛ.tə]	zes	[zɛs]
wetenschap	[wɛ.tə(n)sxap]	zesde	[zɛzdə]
wetenschappelijk	[wɛ.tə(n)sxapələk]	zestien	[zɛstin]
wettelijk	[wɛtələk]	zestig	[sɛstɪx]
wezen	[wɛ.zə]	zetten	[zɛtə]
wie	[wi.]	zeven	[zɛ.və]
wij	[wɛi] (zonder accent [wə])	zevende	[zɛ.vəndə]
wijd	[wɛit]	zeventien	[zɛ.və(n)tɪn]
wijn	[wɛin]	zeventig	[sɛ.və(n)tɪx]
wijs	[wɛis]	zich	[zɪx]
wijze	[wɛizə]	zichtbaar	[zɪɪba:r]
wijzen	[wɛizə]	zichzelf	[zɪxself]
wil	[wɪl]	ziek	[zi.k]
wild	[wɪlt]	ziekenhuis	[zi.kə(n)hœys]
willen	[wɪlə]	ziekte	[zi.ktə]
wind	[wɪnt]	ziel	[zi.l]
winkel	[wɪŋkəl]	zien	[zi.n]
winnen	[wɪnə]	zij	[zɛi] (zonder accent [zə])
winst	[wɪnst]	zijde	[zɛidə]
winter	[wɪntər]	zijn (= werkwoord)	[zɛin]
wit	[wɪt]	zilver	[zɪlvər]
woensdag	[wunzdax]	zin	[zɪn]
wonder	[wɒndər]	zingen	[zɪŋə]
wonderlijk	[wɒndərɪlək]	zitten	[zɪtə]
wonen	[wo.nə]	zo	[zo.]
woning	[wo.nɪŋ]	zoals	[zowals]
woord	[wo:rt]	zodanig	[zoda.nəx]
worden	[wɒrdə]	zodat	[zodat]
y	[ɪpsilən]	zodoende	[zodundə]
	([ɪri.ksə]) [ɛi]	zodra	[zodra.]
yoghurt	[jɒxərt]	zoeken	[zukə]
zaak	[za.k]	zoet	[zut]
zaal	[za.l]	zogenaamd	[zo.ɣəna.mt]
zacht	[zaxt]	zolang	[zolɑŋ]
zak	[zak]	zomer	[zo.mər]

zo'n	[zo.n]	zuiden	[zœyɖə]
zon	[zɔn]	zuiver	[zœyvvər]
zondag	[zɔndax]	zulk	[zylk]
zonder	[zɔndər]	zullen	[zylə]
zoon	[zo.n]	zus	[zys]
zorg	[zɔrx]	zuster	[zystər]
zorgen	[zɔryə]	zuur	[zy:r]
zorgvuldig	[zɔrxfyldəx]	zwaar	[zwa:r]
zout	[zəut]	zwak	[zwak]
zoveel	[zove.l]	zwart	[zwart]
zover	[zover]	zwembad	[zwembat]
zowel	[zowel]	zwemmen	[zwemə]
zuchten	[zyxtə]	zwijgen	[zweiχə]

Dit boek geeft een overzicht van de Nederlandse uitspraak: afzonderlijke klanken, assimilatieverschijnselen, woordklemtoon en zinsaccent. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan uitspraakvariatie in het Nederlandse taalgebied en aan de uitspraak van het Nederlands door Franstaligen.

Het boek is bedoeld voor een vrij brede lezerskring: docenten en studenten Nederlands aan Franstalige universiteiten en hogescholen, leraren Nederlands, alsook docenten op lerarenopleidingen en op instituten toegepaste taalkunde. De bijbehorende cd-rom geeft een overzicht van de Nederlandse uitspraak. Daarnaast kan de gebruiker aan de hand van oefeningen de Nederlandse uitspraak inoefenen.

Prof. dr. Ph. Hiligsmann doceert Nederlandse taalkunde en taalbeheersing aan de Université catholique de Louvain. Van 1986 tot 1999 was hij werkzaam aan de Université de Liège en van 1999 tot 2001 aan de Université Charles-de-Gaulle Lille 3. Hij publiceert regelmatig over de tussentaal van Franstalige leerders van het Nederlands en over contrastief taalonderzoek Nederlands-Frans. Hij is tevens lid van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (Gent).

Dr. L. Rasier studeerde Germaanse Taal- en Letterkunde aan de Université de Liège. In 2006 is hij aan de Université catholique de Louvain gepromoveerd op een onderzoek naar de zinsaccentuering in de tussentaal van Franstalige leerders van het Nederlands. Zijn andere onderzoeksthema's zijn de relatie tussen de prosodie en informatiestructuur in vergelijkend perspectief (m.n. Nederlands-Frans) en het onderwijs van het Nederlands als vreemde taal.

ISBN 978-2-8010-5486-4

9 782801 054864